

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

جلد ۱

با پیشوایان هدایت‌گر

نگارش: آیت‌الله العظمی آیت‌الله محمد تقی جعفری

کتابخانه آیت‌الله العظمی آیت‌الله محمد تقی جعفری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

با پیشوایان هدایتگر

نویسنده:

آیت الله علی حسینی میلانی

ناشر چاپی:

مرکز الحقایق الاسلامیه

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۴	با پیشوایان هدایت گر: نگرشی نو به شرح زیارت جامعه کبیره جلد ۴
۱۴	مشخصات کتاب
۱۵	اشاره
۱۹	فهرست مطالب
۲۹	ادامه بخش پنجم: بیان و عرضه انتقادات
۲۹	اشاره
۳۳	ولایت
۳۳	أَمْنٌ بِكُمْ وَتَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَكُمْ ؛
۳۵	برائت
۳۵	وَبَرَّئْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ ؛
۳۵	اشاره
۳۹	واژگان برائت و بیزاری در قرآن
۳۹	اشاره
۴۰	۱. واژه برائت
۴۰	۲. واژه کفر
۴۱	۳. واژه اجتناب
۴۷	۴. واژه لعن
۴۹	جبت و طاغوت یعنی چه ؟
۴۹	اشاره
۴۹	وَمِنَ الْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ ؛
۴۹	اشاره
۵۰	نکاتی ارزشمند
۵۳	شاهدی از قرآن و روایات

- ۵۷ شیاطین به چه معناست ؟
- ۵۷ وَالشَّيَاطِينَ وَحِزْبِهِمْ ؛
- ۵۷ اشاره
- ۵۸ حزب یعنی چه ؟
- ۶۲ بیزاری از ستمگران به اهل بیت
- ۶۲ الظَّالِمِينَ لَكُمْ ؛
- ۶۵ منکران حق ائمه
- ۶۵ وَالْجَاحِدِينَ لِحَقِّكُمْ ؛
- ۶۷ مارقان از ولایت ائمه
- ۶۷ وَالْمَارِقِينَ مِنْ وِلَايَتِكُمْ ؛
- ۷۲ غاصبان ارث ائمه
- ۷۲ وَالْغَاصِبِينَ لِارْثِكُمْ ؛
- ۷۲ اشاره
- ۷۴ بحثی کوتاه درباره فدک
- ۷۸ تردیدگران به ائمه
- ۷۸ وَالشَّاكِيْنَ فِيكُمْ ؛
- ۷۹ انحراف از ائمه
- ۷۹ وَالْمُنْحَرِفِينَ عَنْكُمْ ؛
- ۷۹ ولیجه یعنی چه ؟
- ۷۹ وَمِنْ كُلِّ وِلِيْجَةٍ دُونَكُمْ ؛
- ۸۱ پیشوایان به سوی آتش
- ۸۱ وَمَنْ الْاَيْمَةُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ؛
- ۸۵ بخش ششم: دعا و توسل
- ۸۵ اشاره
- ۹۵ دعا و ثنا
- ۹۵ اشاره

- ۹۵ درخواست ثبات
- ۹۵ فَتَّبَتْنِي اللَّهُ ابْدَأُ مَا حَيَّيْتُ ؛
- ۱۰۷ استواری در دین
- ۱۰۷ فَتَّبَتْنِي اللَّهُ ابْدَأُ مَا حَيَّيْتُ ... وَدِينَكُمْ .
- ۱۰۸ توفیق بر فرمانبرداری
- ۱۰۸ وَوَفَّقَنِي لِطَاعَتِكُمْ ؛
- ۱۱۳ درخواست رزق شفاعت
- ۱۱۳ وَرَزَقَنِي شَفَاعَتَكُمْ ؛
- ۱۱۴ شفاعت یعنی چه ؟
- ۱۱۸ بهترین پیروان
- ۱۱۸ وَجَعَلَنِي مِنْ خِيَارِ مَوَالِيكُمْ التَّابِعِينَ لِمَا دَعَوْتُمْ إِلَيْهِ ؛
- ۱۲۳ پیروی از آثار
- ۱۲۳ وَجَعَلَنِي مِمَّنْ يَقْتَضُ آثَارَكُمْ ؛
- ۱۲۶ گام نهادن در راه اهل بیت
- ۱۲۶ وَيَسْلُكُ سَبِيلَكُمْ ؛
- ۱۲۷ و بهتندی بهدیتکم ؛
- ۱۳۱ حشر در ردیف اهل بیت
- ۱۳۱ وَيُحْشِرُ فِي زُمْرَتِكُمْ ؛
- ۱۳۷ وَبِكُرِّ فِي رَجْعَتِكُمْ ؛
- ۱۳۸ وَيَمْلِكُ فِي دَوْلَتِكُمْ وَيَشْرَفُ فِي عَافِيَتِكُمْ وَيَمَكِّنُ فِي أَيَّامِكُمْ ؛
- ۱۳۹ وَتَقَرُّ عَيْنُهُ عَدَا بُرُؤَيْتِكُمْ ؛
- ۱۴۱ تذکر
- ۱۴۱ اشاره
- ۱۴۱ ۱. ثبات
- ۱۴۲ ۲. طاعت
- ۱۴۲ ۳. تبعیت

۴. پیروی حتی در آداب و سنن ۱۴۴
- فدایی اهل بیت ۱۴۴
- بَابِي اَنْتُمْ وَاُمِّي وَنَفْسِي وَاَهْلِي وَمَالِي، مَنْ ارَادَ اللّٰهَ بَدَا بِكُمْ ، وَمَنْ وَخَدَهُ قَبْلَ غَنَّتْكُمْ ، وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ ؛ ۱۴۴
- از اهل بیت به خدا رسیدن ۱۴۷
- مَنْ ارَادَ اللّٰهَ بَدَا بِكُمْ ؛ ۱۴۷
- وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ ؛ ۱۴۷
- اشاره ۱۴۷
- معرفت خدا در روایات ۱۵۶
- ائمه و آغاز توحید ۱۶۰
- وَمَنْ وَخَدَهُ قَبْلَ غَنَّتْكُمْ ؛ ۱۶۰
- ناتوانی در ثنای ائمه ۱۶۶
- مَوَالِي لَا اِخْصَى ثَنَائِكُمْ ، وَلَا اَبْلَغَ مِنَ الْمَدْحِ كُنْهَكُمْ ، وَمِنْ الْوُصْفِ قَدْرَكُمْ ؛ ۱۶۶
- نور برگزیدگان ۱۷۰
- وَأَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيَارِ وَهَدَاةُ الْأَبْرَارِ؛ ۱۷۰
- حجت های جبار ۱۷۲
- وَحَجَجَ الْجَبَّارِ؛ ۱۷۲
- آغاز و پایان به وسیله ائمه ۱۷۷
- بِكُمْ فَتَحَ اللّٰهُ وَبِكُمْ يَخْتِمُ ؛ ۱۷۷
- نکته مهم ۱۹۰
- نزول باران ۱۹۹
- وَبِكُمْ يَنْزِلُ الْعَيْثُ ؛ ۱۹۹
- وَبِكُمْ يُمْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ؛ ۱۹۹
- زدودن غم و اندوه ۲۰۱
- وَبِكُمْ يَنْفَسُ الْهَمُّ ؛ ۲۰۱
- برطرف کردن سختی ۲۰۲
- وَيَكْشِفُ الضُّرَّ؛ ۲۰۲

- ۲۰۵ علم ائمه به آن چه توسط فرشتگان نازل شده
- ۲۰۵ وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَّلَتْ بِهِ رُسُلُهُ وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ ؛
- ۲۱۳ ائمه فرزندان رسول الله
- ۲۱۳ وَالْأَيُّ جَدُّكُمْ بَعِثَ الرُّوحَ الْأَمِينُ ؛
- ۲۱۵ آیا زیارت جامعه به ائمه اختصاص دارد؟
- ۲۱۶ عنایات انحصاری
- ۲۱۶ آتَاكُمْ اللَّهُ مَا لَمْ يُوْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ؛
- ۲۲۳ ولایت تکوینی ائمه اطهار
- ۲۲۳ طَاطَا كُلُّ شَرِيفٍ لِسْرِيفِكُمْ ، وَبَخَعُ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِمَطَاعَتِكُمْ ، وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ ، وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ ؛
- ۲۲۶ اقسام ولایت
- ۲۲۶ اشاره
- ۲۲۷ ولایت بر احکام
- ۲۲۹ ولایت در امور شخصی
- ۲۳۰ ولایت تکوینی
- ۲۳۰ اشاره
- ۲۳۱ وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ ؛
- ۲۳۲ وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ ؛
- ۲۳۷ ولایت تشریعی
- ۲۳۷ اشاره
- ۲۴۱ ولایت در روز غدیر
- ۲۴۵ نور ائمه و روشنایی زمین
- ۲۴۵ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ ؛
- ۲۴۹ ولایت ائمه و رستگاری رستگاران
- ۲۴۹ وَفَازَ الْفَائِزُونَ بِوِلَايَتِكُمْ ؛
- ۲۵۲ به سوی رضوان
- ۲۵۲ بِكُمْ يُسَلِّكُ إِلَى الرِّضْوَانِ ؛

- منکران ولایت ۲۵۵
- وَعَلَىٰ مَنْ جَحَدَ وَلَا يَتَّكُمُ غَضَبَ الرَّحْمَانِ ؛ ۲۵۵
- یاد ائمه ۲۵۷
- بَابِ انْتُمْ وَأَمِي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي ذِكْرُكُمْ فِي الدَّائِرِينَ ؛ ۲۵۷
- اسامی والا ۲۶۱
- وَأَسْمَاؤُكُمْ فِي الْأَسْمَاءِ ؛ ۲۶۱
- اجساد، نفوس و آثار ائمه ۲۶۲
- وَأَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ؛ ۲۶۲
- وَأَزْوَاجُكُمْ فِي الْأَزْوَاجِ ؛ ۲۶۲
- وَأَنْفُسُكُمْ فِي النَّفُوسِ ؛ ۲۶۳
- وَأَثَارُكُمْ فِي الْأَثَارِ؛ ۲۶۴
- قبرهای جاودان با برکت و نورانی ۲۶۴
- وَقُبُورُكُمْ فِي الْقُبُورِ؛ ۲۶۴
- نام های شیرین ۲۶۵
- فَمَا اخْلَى اسْمَائِكُمْ ؛ ۲۶۵
- نفوس با کرامت ۲۶۶
- وَأَكْرَمَ أَنْفُسِكُمْ ؛ ۲۶۶
- شأن با عظمت ۲۶۷
- وَأَعْظَمَ شَأْنَكُمْ ؛ ۲۶۷
- مقام والا ۲۶۸
- وَأَجَلَ خَطَرِكُمْ ؛ ۲۶۸
- وفای به عهد و صدق وعد ۲۶۹
- وَأَوْفَىٰ عَهْدِكُمْ وَأَصْدَقَ وَعْدِكُمْ ؛ ۲۶۹
- سخنان نورانی ۲۷۴
- كَلَامِكُمْ نُورٌ؛ ۲۷۴
- امر رشد یافته ائمه ۲۷۹

- ۲۷۹ وَأَمْرُكُمْ رُشْدٌ؛
- ۲۸۱ سفارش به تقوا
- ۲۸۱ وَوَصَّيْتُكُمُ التَّقْوَى؛
- ۲۸۴ کارهای نیک
- ۲۸۴ وَفَعَلْتُكُمْ الْخَيْرَ؛
- ۲۹۰ احسان و نیکوکاری عادت شماست
- ۲۹۰ وَعَادَتُكُمْ الْإِحْسَانَ؛
- ۲۹۳ سجایای بزرگوارانه
- ۲۹۳ وَسَجَّيْتُكُمُ الْكِرَامَ؛
- ۲۹۹ شأن ائمه
- ۲۹۹ وَشَأْنُكُمْ الْحَقُّ وَالصَّدَقُ وَالرِّفْقُ؛
- ۳۰۱ ائمه و صدق
- ۳۰۲ ائمه و رفق
- ۳۰۷ گفتار ائمه
- ۳۰۷ وَقَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَحَسْمٌ؛
- ۳۰۸ رأی از روی آگاهی
- ۳۰۸ وَرَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَجَلْمٌ وَحَزْمٌ؛
- ۳۰۹ خیر تام
- ۳۰۹ إِنَّ ذِكْرَ الْخَيْرِ كُنْتُمْ أَوْلَهُ وَأَضَلُّهُ وَفَرَعَهُ وَمَعْدِنَهُ وَمَأْوِيَهُ وَمَنْتَهَاةً؛
- ۳۱۰ ناتوانی در وصف ائمه
- ۳۱۰ يَا بَنِي آئِمَّةٍ وَأُمِّي وَنَفْسِي، كَيْفَ اصْفَيْتُنَاكُمْ وَأَخْصَيْتُمْ بِلَايَتِكُمْ؛
- ۳۱۶ ائمه وسیله رهایی انسان ها
- ۳۱۶ وَبِكُمْ أَخْرَجْنَا اللَّهَ مِنَ الدُّلِّ وَفَرَّجَ عَنَّا عَمْرَاتِ الْكُزُوبِ؛
- ۳۲۰ وَأَنْقَذَنَا مِنْ شَفَا جُزْفِ الْهَلَكَاتِ وَمِنَ النَّارِ؛
- ۳۲۱ ولایت ائمه سبب تعلیم الهی و صلاح دنیوی
- ۳۲۱ يَا بَنِي آئِمَّةٍ وَأُمِّي وَنَفْسِي، بِمَوَالِيكُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِينِنَا؛

- ۳۲۳ وَأَصْلَحَ مَا كَانَ فَسَدَ مِنْ دُنْيَانَا؛
- ۳۲۳ از دیگر برکات ولایت ائمه
- ۳۲۳ وَيُغْوَالِيكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَةُ وَعَظُمَتِ النِّعْمَةُ وَأَتَتْكُمْ الْفَرْقَةُ ؛
- ۳۳۰ ائمه و پذیرش اعمال
- ۳۳۰ وَيُغْوَالِيكُمْ تُقْبَلُ الطَّاعَةُ الْمُفْتَرَضَةُ ؛
- ۳۳۶ لزوم موَدت به اهل بیت
- ۳۳۶ وَلَكُمْ الْمُوَدَّةُ الْوَاجِبَةُ ؛
- ۳۵۳ درجه های والا
- ۳۵۳ وَالذَّرَجَاتُ الرَّفِيعَةُ ؛
- ۳۵۵ جایگاه پسندیده
- ۳۵۵ وَالْمَقَامُ الْمُخْمُودُ؛
- ۳۵۷ جایگاه معین و منزلت عظیم و... ..
- ۳۵۷ وَالْمَكَانُ الْمَغْلُومُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالْجَاهُ الْعَظِيمُ وَالشَّأْنُ الْكَبِيرُ وَالشَّفَاعَةُ الْمُقْبُولَةُ ؛
- ۳۵۸ درخواست از پروردگار
- ۳۵۸ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَأَتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ؛
- ۳۶۱ دعای دیگر
- ۳۶۱ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا...؛
- ۳۶۵ عرض حال به امام معصوم
- ۳۶۵ يَا وَلِيَّ اللَّهِ اِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ دُئُوبًا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا اِلَّا رِضَاكُمْ ؛
- ۳۶۷ فَيَحِقَّ مِنْ اِثْتِمَانِكُمْ عَلَيَّ سِرِّي ؛
- ۳۶۷ وَاسْتَرْعَاكُمْ اِمْرَ خَلْفِي ؛
- ۳۶۸ وَقَرَنَ طَاعَتَكُمْ بِطَاعَتِي ؛
- ۳۶۸ لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ دُئُوبِي؛
- ۳۶۹ وَكُنْتُمْ شُفَعَانِي فَأَتَى لَكُمْ مُطِيعٌ ؛
- ۳۷۱ خطاب به خدا
- ۳۷۱ اَللّٰهُمَّ اِنِّي لَوْ وَجَدْتُ شُفَعَاءَ اَقْرَبَ اِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَاَهْلِ بَيْتِهِ الْاَخْيَارِ الْاِيْمَةِ الْاَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شُفَعَانِي؛

- ۳۷۱ فَبِحَقِّهِمْ الَّذِي أَوْجِبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ ؛
- ۳۷۲ أَسْأَلُكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ ؛
- ۳۷۲ وَفِي زُمْرَةِ الْمَرْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ أَنْتَكَ اِرْحَمِ الرَّاحِمِينَ ؛
- ۳۷۲ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ؛
- ۳۷۵ فهرست ها -
- ۳۷۵ اشاره -
- ۳۷۷ آیه ها -
- ۴۴۳ روایت ها -
- ۵۲۵ سروده ها -
- ۵۲۷ گفتارها -
- ۵۳۶ کتاب نامه -
- ۶۱۰ درباره مرکز -

با پیشوایان هدایت گر: نگرشی نو به شرح زیارت جامعه کبیره جلد 4

مشخصات کتاب

عنوان قراردادی: زیارتنامه جامعه کبیره. شرح

عنوان و نام پدیدآور: با پیشوایان هدایت گر: نگرشی نو به شرح زیارت جامعه کبیره/ علی حسینی میلانی.؛ تدوین و ویرایش هیئت تحریریه مرکز حقایق اسلامی.

مشخصات نشر: قم: مرکز حقایق اسلامی 1388 -

مشخصات ظاهری: 4 ج.

فروست: مرکز حقایق اسلامی؛ 110؛ 132.

شابک: ج. 1. 978-600-5348-11-8؛ ج. 2. 978-6005348-31-6؛ ج. 3. 978-600-5348-57-6

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی: Ali Husayni Milani. Along with guiding leaders a new glance

یادداشت: ج. 2 (چاپ اول: 1389).

یادداشت: ج. 3 (چاپ اول: 1390) (فیا).

یادداشت: کتابنامه به صورت زیر نویس.

موضوع: زیارتنامه جامعه کبیره -- نقد و تفسیر

موضوع: زیارتنامه ها

شناسه افزوده: حسینی میلانی، علی 1326 -

شناسه افزوده: مرکز الحقائق الاسلامیه

رده بندی کنگره: 1388 54/BP271/20422 ح

رده بندی دیویی: 297/777

شماره کتابشناسی ملی: 1829665

ص: 1

اشاره

با پیشوایان هدایتگر

نگرشی نوبه شرح زیارت جامعه کبیره

جلد چهارم

آیت الله سید علی حسینی میلانی

ص: 2

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 4

فهرست نگاشته‌ها

ادامه بخش پنجم

- ۱۵ بیان و عرضه اعتقادات
- ۱۹ ولایت
 آمَنْتُمْ بِكُمْ وَتَوَلَّيْتُكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَئِكَمُ؛
- ۲۱ براءت
 وَبَرَّيْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ؛
- ۲۵ واژگان براءت و بیزاری در قرآن
- ۲۶ ۱. واژه براءت
- ۲۶ ۲. واژه کفر
- ۲۷ ۳. واژه اجتناب
- ۳۳ ۴. واژه لعن
- ۳۵ جبت و طاغوت یعنی چه؟
 وَمِنْ الْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ؛
- ۳۶ نکاتی ارزشمند
- ۳۹ شاهی از قرآن و روایات
- ۴۳ شیاطین به چه معناست؟
 وَالشَّيَاطِينِ وَجَزْبِهِمْ؛
- ۴۴ حزب یعنی چه؟

- ۴۸ بیزاری از ستمگران به اهل بیت.
الظَّالِمِينَ لَكُمْ؛
- ۵۱ منکران حق ائمه
وَالْجَادِينَ لِحَقِّكُمْ؛
- ۵۳ مارقان از ولایت ائمه
وَالْمَارِقِينَ مِنْ وِلَايَتِكُمْ؛
- ۵۸ غاصبان ارث ائمه
وَالْغَاصِبِينَ لِارْثِكُمْ؛
- ۶۰ بحثی کوتاه درباره فدک
- ۶۴ تردیدگران به ائمه
وَالشَّاكِّينَ فِيكُمْ؛
- ۶۵ انحراف از ائمه
وَالْمُنْحَرِفِينَ عَنْكُمْ؛
- ۶۵ ولیجه یعنی چه؟
وَمِنْ كُلِّ وِلِجَةٍ دُونَكُمْ
- ۶۶ وکل مطاع سواکم؛
- ۶۷ پیشوایان به سوی آتش
وَمِنَ الْاَيْتَةِ الَّذِينَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ؛

بخش ششم

- ۷۱ دعا و توسل
- ۸۱ دعا و ثنا

درخواست ثبات	۸۱
فَتَّبِعْنِي اللَّهُ أَبَدًا مَا حَيْتُ؛	
استواری در دین	۹۳
فَتَّبِعْنِي اللَّهُ أَبَدًا مَا حَيْتُ ... وَدِينَكُمْ؛	
توفیق بر فرمانبرداری	۹۴
وَوَفَّقَنِي لِمَا حَيْتُكُمْ؛	
درخواست رزق شفاعت	۹۹
وَرَزَقَنِي شَفَاعَتَكُمْ؛	
شفاعت یعنی چه؟	۱۰۰
بهترین پیروان	۱۰۴
وَجَعَلَنِي مِنْ خِيَارِ مَوَالِكُمُ التَّابِعِينَ لِمَا دَعَوْتُمْ إِلَيْهِ؛	
پیروی از آثار	۱۰۹
وَجَعَلَنِي مِمَّنْ يَقْتَضُ آثَارَكُمْ؛	
گام نهادن در راه اهل بیت	۱۱۲
وَيَسْأَلُكَ سَبِيلَكُمْ؛	
وَيَهْتَدِي بِهَدْيِكُمْ؛	۱۱۳
حشر در ردیف اهل بیت	۱۱۷
وَيُحْشِرُ فِي زُمْرَتِكُمْ؛	
وَيُكْرِئُ فِي رَجْعَتِكُمْ؛	۱۲۳
وَيُمَلِّكُ فِي دَوْلَتِكُمْ وَيُشْرِفُ فِي عَافِيَتِكُمْ وَيُمَكِّنُ فِي أَيَّامِكُمْ؛	۱۲۴
وَتَقْرَأُ عَيْنُهُ غَدًا بِرُؤْيَيْكُمْ؛	۱۲۵
تذکر	۱۲۷

۱. ثبات ۱۲۷
۲. طاعت ۱۲۹
۳. تبعیت ۱۲۹
۴. پیروی حتی در آداب و سنن ۱۳۰
- فدایی اهل بیت ۱۳۰
- يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي
از اهل بیت به خدا رسیدن ۱۳۳
- مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بَدَأَ بِكُمْ؛
وَمَنْ قَضَاهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ؛ ۱۳۷
- معرفت خدا در روایات ۱۴۲
- ائمه و آغاز توحید ۱۴۶
- وَمَنْ وَحَدَّهُ قَبْلَ عَنَّاكُمْ؛
ناتوانی در ثنای ائمه ۱۵۲
- مَوَالِيٍّ لَا أُحْصِي ثَنَاءَكُمْ، وَلَا أَبْلُغُ مِنَ الْمَدْحِ كُنْهَكُمْ، وَمِنْ الوُضْفِ قَدْرَكُمْ؛
نور برگزیدگان ۱۵۶
- وَأَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيَارِ وَهُدَاةُ الْأَبْرَارِ؛
حجت‌های جبار ۱۵۸
- وَحُجَّجُ الْجَبَّارِ؛
آغاز و پایان به وسیله ائمه ۱۶۳
- بِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ وَبِكُمْ يَخْتِمُ؛
نکته مهم ۱۷۶
- نزول باران ۱۸۵

.....	وَبِكُمْ يُنَزَّلُ الْغَيْثَ؛
۱۸۵.....	وَبِكُمْ يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ؛
۱۸۷.....	زدودن غم و اندوه.....
.....	وَبِكُمْ يَنْفَسُ اللَّهُ؛
۱۸۸.....	برطرف کردن سختی.....
.....	وَيَكْشِفُ الضُّرَّ؛
۱۹۱.....	علم ائمه به آنچه توسط فرشتگان نازل شده.....
.....	وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَّلَتْ بِهِ رُسُلُهُ وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ؛
۱۹۹.....	ائمه فرزندان رسول الله.....
.....	وَأَلَىٰ جَدِّكُمْ يُعِثُّ الرُّوحَ الْأَمِينُ؛
۲۰۱.....	آیا زیارت جامعه به ائمه اختصاص دارد؟.....
۲۰۲.....	عنايات انحصاری.....
.....	آتَاكُمْ اللَّهُ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ؛
۲۰۹.....	ولایت تکوینی ائمه اطهار.....
.....	طَاطَا كُلُّ شَرِيفٍ لِشَرَفِكُمْ، وَيَخَعُ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِبَطَاعَتِكُمْ، ...
۲۱۲.....	اقسام ولایت.....
۲۱۳.....	ولایت بر احکام.....
۲۱۵.....	ولایت در امور شخصی.....
۲۱۶.....	ولایت تکوینی.....
۲۱۷.....	وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِقَضَايِكُمْ؛
۲۱۸.....	وَدَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ؛
۲۲۳.....	ولایت تشریعی.....

- ولایت در روز غدیر..... ۲۲۷
- نور ائمه و روشنایی زمین ۲۳۱
 وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ؛.....
- ولایت ائمه و رستگاری رستگاران..... ۲۳۵
 وَفَارَ الْفَائِزُونَ بِوِلَايَتِكُمْ؛.....
- به سوی رضوان ۲۳۹
 بِكُمْ يُسَلِّكُ إِلَى الرِّضْوَانِ؛.....
- منکران ولایت..... ۲۴۱
 وَعَلَى مَنْ جَحَدَ وَلَايَتِكُمْ غَضَبُ الرَّحْمَانِ؛.....
- یاد ائمه ۲۴۳
 يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي ذِكْرُكُمْ فِي الذَّاكِرِينَ؛.....
- اسامی والا..... ۲۴۷
 وَأَسْمَاءُكُمْ فِي الْأَسْمَاءِ؛.....
- اجساد، نفوس و آثار ائمه ۲۴۸
 وَأَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ؛.....
- وآزواجکم فی الأزواج؛..... ۲۴۸
- وَأَنْفُسُكُمْ فِي النَّفُوسِ؛..... ۲۴۹
- وآثارکم فی الآثار؛..... ۲۵۰
- قبرهای جاودان با برکت و نورانی ۲۵۰
 وَقُبُورُكُمْ فِي الْقُبُورِ؛.....
- نامهای شیرین ۲۵۱
 فَمَا أَخْلَى أَسْمَاءَكُمْ؛.....

۲۵۲	نفوس با کرامت وَأَكْرَمَ أَنْفُسِكُمْ؛
۲۵۳	شأن با عظمت وَأَعْظَمَ شَأْنِكُمْ؛
۲۵۴	مقام والا وَأَجَلَ خَطَرِكُمْ؛
۲۵۵	وفای به عهد و صدق و عد وَأَوْفَى عَهْدِكُمْ وَأَصْدَقَ وَعْدِكُمْ؛
۲۶۰	سخنان نورانی كَلَامِكُمْ نُورٌ؛
۲۶۵	امر رشد یافته ائمه وَأَمْرِكُمْ رُشْدٌ؛
۲۶۷	سفارش به تقوا وَوَصِيَّتِكُمُ التَّقْوَى؛
۲۷۰	کارهای نیک وَفِعْلِكُمُ الْخَيْرِ؛
۲۷۶	احسان و نیکوکاری عادت شماست وَعَادَتُكُمُ الْإِحْسَانُ؛
۲۷۹	سجایای بزرگوارانه وَسَجِيَّتِكُمُ الْكِرَامِ؛
۲۸۵	شأن ائمه وَشَأْنِكُمُ الْحَقِّ وَالصَّدَقِ وَالرِّفْقِ؛

- ۲۸۷ ائمه و صدق
- ۲۸۸ ائمه و رفق
- ۲۹۳ گفتار ائمه
..... وَقَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَحُكْمٌ؛
- ۲۹۴ رأی از روی آگاهی
..... وَرَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَحِلْمٌ وَخَزْمٌ؛
- ۲۹۵ خیر تام
..... إِنَّ ذِكْرَ الْخَيْرِ كُنْتُمْ أَوْلَاهُ وَأَصْلُهُ وَفَرْعُهُ وَمَعْدِنُهُ وَمَأْوِيَهُ وَمُنْتَهَاهُ؛
- ۲۹۶ ناتوانی در وصف ائمه
..... يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي، كَيْفَ أَصِفُ حُسْنَ ثَنَائِكُمْ وَأُخْصِي جَمِيلَ بَلَائِكُمْ؛
- ۳۰۲ ائمه و سیله رهایی انسان‌ها
..... وَيَكُمُ أَخْرَجَنَا اللَّهُ مِنَ الدَّلِّ وَفَرَّجَ عَنَّا غَمْرَاتِ الْكُرُوبِ؛
- ۳۰۶ وَأَنْقَذَنَا مِنْ شَفَا جُرُوفِ الْهَلَكَاتِ وَمِنْ النَّارِ؛
- ۳۰۷ ولایت ائمه سبب تعلیم الهی و صلاح دنیوی
..... يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي، بِمُؤَالَاتِكُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِينِنَا؛
- ۳۰۹ وَأَصْلَحَ مَا كَانَ فَسَدَ مِنْ دُنْيَانَا؛
- ۳۰۹ از دیگر برکات ولایت ائمه
..... وَمِؤَالَاتِكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَةُ وَعَظُمَتِ النِّعْمَةُ وَاتَّسَلَفَتِ الْفُرْقَةُ؛
- ۳۱۶ ائمه و پذیرش اعمال
..... وَمِؤَالَاتِكُمْ تُقْبَلُ الطَّاعَةُ الْمُفْتَرَضَةُ؛
- ۳۲۲ لزوم مودت به اهل بیت
..... وَلَكُمْ الْمَوَدَّةُ الْوَاجِبَةُ؛

- درجه‌های والا ۳۳۹
 وَالذَّرَجَاتُ الرَّفِيعَةُ؛
- جایگاه پسندیده ۳۴۱
 وَالْمَقَامُ الْمُحْمَدُ؛
- جایگاه معین و منزلت عظیم و... ۳۴۳
 وَالْمَكَانُ الْمَعْلُومُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْجَاهُ الْعَظِيمُ وَالشَّانُ الْكَبِيرُ وَالشَّفَاعَةُ الْمَقْبُولَةُ؛
- درخواست از پروردگار ۳۴۴
 رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ؛
- دعای دیگر ۳۴۷
 رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا...؛
- عرض حال به امام معصوم ۳۵۱
 يَا وَلِيَّ اللَّهِ إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ذُنُوبًا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا إِلَّا رِضَاكَمُ؛
- فَبِحَقِّ مَنِ اتَّيَمَّنَّاكَ عَلَى سِرِّهِ؛ ۳۵۳
 وَاسْتَرْعَاكُمْ أَمْرَ خَلْقِهِ؛
- وَقَرْنَ طَاعَتَكُمْ بِطَاعَتِهِ؛ ۳۵۴
 لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ ذُنُوبِي؛
- وَكُنْتُمْ شَفَعَائِي فَإِنِّي لَكُمْ مُطِيعٌ؛ ۳۵۵
 خطاب به خدا ۳۵۷
 اَللّٰهُمَّ اِنِّي لَو وَجَدْتُ شَفَعَاءَ اَقْرَبَ اِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَاَهْلِ بَيْتِهِ الْاَخْيَارِ الْاَسْمَةِ الْاَبْرَارِ
 لَجَعَلْتَهُمْ شَفَعَائِي؛
- فَبِحَقِّهِمُ الَّذِي اَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ؛ ۳۵۷
 اَسْأَلُكَ اَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ؛ ۳۵۸

۳۵۸ وَفِي زُمَرَةِ الْمُرْجُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ إِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ؛
 ۳۵۸ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ؛

فهرست‌ها.....	۳۶۱
آیه‌ها.....	۳۶۳
روایت‌ها.....	۳۹۷
سروده‌ها.....	۴۴۱
گفتارها.....	۴۴۳
کتاب‌نامه.....	۴۴۹

[جلد چهارم]

ادامه بخش پنجم: بیان و عرضه انتقادات

اشاره

ص: 15

أَمَدَّتْ بِكُمْ وَتَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَكُمْ ، وَبَرَّيْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ ، وَمِنَ الْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَالشَّيَاطِينِ وَحَزَبِهِمُ
الطَّالِمِينَ لَكُمْ ، وَالْجَاهِلِينَ لِحَقِّكُمْ ، وَالْمَارِقِينَ مِنْ وِلَايَتِكُمْ ، وَالْغَاصِبِينَ لِإِزْتِكُمْ ، وَالشَّاكِينَ فِيكُمْ ، وَالْمُنْحَرِفِينَ عَنْكُمْ ، وَمِنْ كُلِّ وَبِيلَةٍ
دُونَكُمْ ، وَكُلِّ مُطَاعٍ سِوَاكُمْ ، وَمِنَ الْأَئِمَّةِ الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ؛

به شما ایمان دارم و آخرین فرد شما را دوست دارم به همان دلیل که اولین شخص شما را دوست دارم و بیزاری جویم به پیشگاه خدای
عزوجل از دشمنانتان، از جبت و طاغوت، شیاطین و پیروانشان همان ستمکاران بر شما، منکران حق شما، بیرون رونندگان از زیر بار
ولایت و زمامداری شما، غصب کنندگان میراث شما و تردیدکنندگان درباره شما، منحرف شدگان از راه شما و از هر همدم و وسیله ای
غیر از شما و هر فرمانروایی جز شما و از پیشوایانی که مردم را به دوزخ می خوانند.

در آغاز این بخش این گونه عرض کردیم:

أَنِّي مُؤْمِنٌ بِكُمْ وَبِمَا آمَنْتُمْ بِهِ ، كَافِرٌ بَعْدُوكُمْ وَبِمَا كَفَرْتُمْ بِهِ ؛

به راستی من به شما و به آن چه شما بدان ایمان دارید، ایمان دارم، به دشمن شما و بدان چه شما آن را انکار کردید کفر می ورزم.

در آن جا بیان ما عبارت از ولایت و برائت به طور کلی بود. (1) اما در انتهای این بخش - پس از اقرار به ولایت با يك خصوصیتی - بیزاری خود را از دشمنان اهل بیت علیهم السلام به طور مشخص اظهار می کنیم و می گوئیم:

ولایت

آمَنْتُ بِكُمْ وَتَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَكُمْ ؛

من به شما ایمان آورده و ایمان من نسبت به آخرین شما عین ایمان من نسبت به نخستین شماست.

یعنی بین امیرمؤمنان علی علیه السلام و دیگر امامان تا امام زمان عجل الله تعالی فرجه از نظر ایمان فرقی نیست. ما همه دوازده امام را پیشوایان و امامان بر حق می دانیم، بلکه همه آن بزرگواران، یکی هستند.

ص: 19

به عبارت دیگر، به همان دلیلی که به نخستین آن‌ها معتقدیم و ایمان آورده ایم، به آخرین آن‌ها نیز مؤمن هستیم و ایمان ما یک ایمان است و آن‌ها، یکی هستند.

در روایتی زید شحام می‌گوید:

قلت لأبي عبدالله عليه السلام

: أيهما أفضل الحسن أو الحسين عليهما السلام؟

قال: إن فضل أولنا يلحق فضل آخرنا، وفضل آخرنا يلحق فضل أولنا فكلُّ له فضل.

قال: قلت له: جعلت فداك، وسَّع عليَّ في الجواب فأني - واللَّه - ما أسألك إلا مرتاداً.

فقال: نحن من شجرة برأنا الله من طينة واحدة، فضلنا من الله، وعلمنا من عند الله، ونحن امناء الله على خلقه، والدعاة إلى دينه، والحجاب فيما بينه وبين خلقه.

أزيدك يا زيد؟

قلت: نعم.

فقال: خلقنا واحد، وعلمنا واحد، وفضلنا واحد، وكلنا واحد عند الله عزَّ وجلَّ .

فقلت: أخبرني بعدتكم.

فقال: نحن اثنا عشر، هكذا حول عرش ربنا جلَّ وعزَّ في مبدء خلقنا، أولنا محمد، وأوسطنا محمد، وآخرنا محمد؛ (1)

به امام صادق عليه السلام عرض کردم: میان امام حسن و امام حسین علیهما السلام کدام یک از دیگری برتر است؟ 6.

ص: 20

فرمود: به راستی که برتری نخستین فرد ما با برتری آخرین فرد ما پیوند دارد و برتری آخرین فرد ما با برتری نخستین فرد ما پیوند دارد. پس همه دارای برتری هستند.

عرض کردم: قربانت کردم، بیشتر برای من توضیح دهید، به خدا سوگند، من جز پی جویی از حق منظوری ندارم.

فرمود: ما از شجره ای هستیم که خداوند همه ما را از يك گِل و سرشت آفریده است. برتری ما از جانب خدا و علم و دانش ما از نزد خداوند است. ما امانتداران خدا بر آفریدگان او، و فراخوانان به دین او و پرده داران و واسطه ها میان او و آفریدگان او هستیم.

ای زید! آیا باز برای تو توضیح بیشتری بدهم؟

عرض کردم: آری.

فرمود: آفرینش ما، علم و دانش ما و برتری ما یکسان است و همه ما در پیشگاه خدای متعال یکی هستیم.

عرض کردم: مرا از تعدادتان آگاه فرمایید!

حضرت با دست مبارکش به صورت دایره اشاره کرد و فرمود:

ما دوازده تن از آغاز آفرینش بدین گونه گرداگرد عرش پروردگارمان قرار داشتیم. نام نخستین ما محمد، فرد میانی ما محمد و آخرین فرد ما محمد است.

برائت

وَبَرِّئْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ؛

اشاره

و از دشمنانتان به پیشگاه خدای عزوجل بیزاری جویم.

و بدین ترتیب بیزاری خود را از دشمنان محمد و آل محمد علیهم السلام عرضه

می داریم و به خدا از آنان پناه می بریم، و خدا را بر بیزاری و برائت از دشمنان شما گواه می گیریم.

این برائت و بیزاری عام است، سپس به کسانی که پایه گذار بوده اند، اشاره می کنیم و می گوئیم:

وَمِنَ الْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ ؛

و بیزاری جویم از جبت و طاغوت.

وَالشَّيَاطِينِ وَحِزْبِهِمْ ؛

و از شیاطین و پیروان آن ها بیزار هستم.

این ها کیستند؟

الظَّالِمِينَ لَكُمْ ...

همان ستمکاران بر شما...

کسانی که از شما منحرف شدند، ارث شما را بردند و غصب کردند، حق شما را انکار کردند و همه آن هایی که درباره شما شك دارند؛ من از آن ها بیزارم.

وَمِنَ الْأَيْمَةِ الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ؛

و بیزاری جویم از پیشوایانی که مردم را به دوزخ می خوانند.

یعنی از کسانی که خودشان را در مقابل شما امام قرار دادند و به خودشان دعوت می کنند، بیزارم.

«برائت» در زبان فارسی به معنای بیزاری است.

این اجمال مطلب بود و شرح این فراز این گونه است:

گفتیم: دو خط بیشتر وجود ندارد که ناگزیر یکی از این دو، حق و دومی باطل است و نمی شود در طول تاریخ منکر این حقیقت شد؛ از آغاز، داستان ابلیس پیش آمد، خطی به ریاست ابلیس، در مقابل خداوند متعال پیدا شد و همین طور در برابر

پیامبران پیشین، فرعون ها و نمرودها... و در مقابل پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، ابولهب، ابوجهل و... بود.

بعد از پیامبر این دو خط ادامه یافته و تا به امروز ادامه دارد و هم چنان خواهد بود.

حال که یکی از این دو خط حق و دیگری باطل است؛

آیا می شود انسان هر دو خط را بر حق بدانند؟ یا باطل نیز دارای جزئی از حق باشد؟

آیا می شود انسان به خط حق مؤمن، اما نسبت به خط مقابل که باطل است بی تفاوت باشد؟

با فرض این که دو خط بیشتر نیست و یکی از این دو حق است و مقابل آن، باطل؛ خواه ناخواه پاسخ همه پرسش ها منفی خواهد بود، وگرنه اجتماع تقیضین لازم می آید، چون نمی شود يك چیز هم باطل باشد و هم حق؛ هر چند به طور جزئی.

هرگز نمی شود انسان حق بودن راه خدا، رسول و اهل بیت علیهم السلام را تشخیص بدهد و به آن ها ولایت داشته باشد، اما از ابلیس و دشمنان اهل بیت علیهم السلام بیزارى نداشته باشد. وگرنه یکی از دو مقدمه از نظر او باید اختلال داشته باشد و این خُلف فرض است. پس اگر آن دو مقدمه در نظر او بدون هیچ اختلافی تمام باشد، ناگزیر نتیجه، حتمی و قطعی و ضروری است.

در این زمینه قرآن مجید می فرماید:

«فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ»؛ (1)

بنابراین، کسی که به طاغوت (موجود طغیان گر) کافر شود و به خدا ایمان آورد، به «العروة الوثقی» چنگ زده است.6.

ص: 23

استمساک ب «العروة الوثقی» کنایه از رستگاری و نجات در جهان آخرت است، و تحقق این معنا در آیه مبارکه به دو چیز منوط شده:

1. «کفر به طاغوت»

2. «ایمان به خدا».

ولی آیه شریفه بر تقدّم تبری بر ولایت دلالت دارد و این که اول نفی غیر حق، سپس اثبات حق، هم چنان که در کلمه توحید می گوئیم: «لا إله إلا الله».

نتیجه این که، کفر به طاغوت و نفی باطل و تبری از شیطان و یاران او، و ایمان به خدا و رسول و اوصیای ایشان مکمل یکدیگرند، و ایمان و ولایت بدون برائت چون بی اثر است مساوی با عدم خواهد بود، اما تبری در رتبه مقدم است.

در آیه دیگر می فرماید:

«وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى» (1) و کسانی که از عبادت طاغوت پرهیز کردند و به سوی خداوند بازگشتند، بشارت از آن هاست.

در این آیه «لَهُمُ الْبُشْرَى» به «الَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ» حمل شده است. پس استمساک به «العروة الوثقی»، استقامت بر صراط مستقیم و بشارت وقتی است که طاغوت مورد اجتناب قرار گرفته باشد. یعنی وقتی انسان به طاغوت کافر شد و به او پشت کرد آن وقت به خدا روی آورده «وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ»، (2) آن وقت می شود «إِسْتَمْسَكَ بِالعُرْوَةِ الوُثْقَى» (3) و آن وقت مورد «لَهُمُ الْبُشْرَى» می گردد. 6.

ص: 24

1- . سورة زمر (39): آیه 17.

2- . همان.

3- . سورة بقره (2): آیه 256.

در آیات قرآن مجید باید دقت کنیم، در آیه دیگری آمده است:

«لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»؛ (1)

هیچ قومی را که ایمان به خدا و روز رستاخیز دارند نمی یابی که با دشمنان خدا و رسولش دوستی کنند.

«لَا تَجِدُ قَوْمًا»؛ یعنی مگر چنین چیزی می شود؟ اصلاً امکان ندارد. کسانی به خدا و رسول او ایمان داشته باشند، در عین حال، نسبت به دشمنان خدا و رسول نیز مهرورزی کنند.

اجمالاً، دوره است، و هر دو تبیین شده که قرآن کریم می فرماید:

«قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ»؛ (2)

راه درست از راه انحرافی، روشن شده است.

این دو با هم تباین کلی دارند و هیچ گونه وجه جمعی وجود ندارد، باید از او «اجتناب» کرد تا به سوی این «انابه» نمود، باید نسبت به او «کفر» تا نسبت به این «ایمان» داشت، «استمساک بالعروة الوثقی» «ولایت» با «براعت» است.

و آن چه گفته شد استفاده از آیات قرآن مجید بود. و روایات وارده به مضمون:

«كذب من ادعى ولايتنا ولم يتبرء من أعدائنا؛ دروغ می گوید کسی که ولایت ما را ادعا می کند ولی از دشمنان ما بیزار نمی جوید» (3) قابل شمارش نیست.

واژگان برائت و بیزاری در قرآن

اشاره

این حقیقت که از ابلیس و خط او باید بیزارى کرد، در قرآن کریم با واژگان متعددی آمده است.

ص: 25

1- . سورة مجادله (58): آیه 22.

2- . سورة بقره (2): آیه 256.

3- . ر. ك: بحار الانوار: 27/58.

1. واژه برأت

خدای سبحان در قرآن مجید می فرماید:

«بِرَاءةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»؛ (1)

(این، اعلام) بیزاری از سوی خدا و پیامبر او.

راغب اصفهانی درباره واژه «برأت» چنین می نویسد:

أصل البرء والبراء والتبري: التفصّي ممّا يكره مجاورته، ولذلك قيل:

برأت من المرض، وبرأت من فلان وتبرأت وأبرأته من كذا؛ (2)

تفصّي کردن یعنی جدایی، اجتناب، دوری و ابتعاد از آن چه که انسان نباید به آن نزدیک باشد.

انسان نباید با کفر و طاغوت و دشمنان خدا و رسول نزدیکی داشته باشد.

2. واژه کفر

خداوند متعال در قرآن مجید می فرماید:

«فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ»؛ (3)

بنابراین، کسی که به طاغوت (موجود طغیان گر) کافر شود و به خدا ایمان آورد.

کفر یعنی چه؟

راغب اصفهانی می نویسد:

الكفر في اللغة ستر الشيء... وأعظم الكفر جحود الوجدانية أو الشريعة

ص: 26

1- . سورة توبه (9): آية 1.

2- . المفردات في غريب القرآن: 45.

3- . سورة بقره (2): 256.

أو النبوة... ومعلوم أن الكفر المطلق هو أعم من الفسق ومعناه من جحد حق الله، فقد فسق عن أمر ربه بظلمه... (1) وقد يعبر عن التبري بالكفر نحو: «ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ» (2).

كفر در لغت پوشیده شدن چیزی است... بزرگ ترین کفر، انکار وحدانیت، شریعت یا پیامبری است... و روشن است که کفر مطلق، فراگیرتر و اعم از فسق است، یعنی کسی که حق خدا را انکار کند در واقع با ستمگریش از امر پروردگارش فسق ورزیده است... و گاهی از تبرّی و بیزاری، واژه کفر تعبیر می شود، مثل آیه ای که می فرماید: «سپس در روز رستاخیز از یکدیگر بیزاری می جوید» (3) بنابراین، تبرّی و کفر هر دو به يك معنا بر می گردد.

3. واژه اجتناب

و گاهی در قرآن به جای کفر، کلمه «اجتناب» به کار رفته است، آن جا که می فرماید:

«وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ» (4)

و کسانی که از عبادت طاغوت پرهیز کردند.

اجتناب نیز به ابتعاد و بیزاری بر می گردد.

و این کلمه در مورد نهی از گناهان کبیره نیز وارد شده؛ هم چون آیه مبارکه ای که می فرماید:

ص: 27

1- . المفردات فی غریب القرآن: 433.

2- . سورة عنكبوت (29): آیه 25.

3- . المفردات فی غریب القرآن: 435.

4- . سورة زمر (39): آیه 17.

«إِنْ تَجْتَبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ...»؛ (1). سورة مائده (2): آیه 90. (3)

اگر از گناهان بزرگی که از آن نهی می شوید، پرهیز کنید....

در آیه دیگر می خوانیم:

«الَّذِينَ يَجْتَبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ»؛ (4)

همان ها که از گناهان بزرگ و اعمال زشت دوری می کنند.

در آیه دیگر آمده:

«وَاجْتَبُوا قَوْلَ الزُّورِ»؛ (5)

و از سخن باطل پرهیزید!

راغب اصفهانی درباره کلمه «اجتناب» می نویسد:

عبارة عن تركهم إياها، «فَأَجْتَبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَقْلِحُونَ» (4). وذلك أبلغ من قولهم: اتركوه. (5)

عبارت است از ترك کردنشان و دورشدنشان از گناهان بزرگ، «از آن ها دوری کنید تا درستگار شوید». واژه «فَأَجْتَبُوهُ» در این آیه از واژه «اتركوه».

شما او را ترك کنید» در معنا رساتر است.

اصلاً حق و باطل دو چیز هستند و بین آن دو جدایی است، نمی شود حق را با باطل آمیخت. مگر می شود بین خدا و ابلیس، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ابولهب، امیرالمؤمنین علیه السلام و غاصبان حق او، سیدالشهداء علیه السلام و یزید را جمع کرد؟ یا در بعضی از امور تابع این طرف و در بعضی دیگر تابع آن طرف شد؟9.

ص: 28

1- . سورة نساء

2- . المفردات فی غریب القرآن: 99.

3- : آیه 31.

4- . سورة شورا (42): آیه 37، سورة نجم (53): آیه 32.

5- . سورة حج (22): آیه 30.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ» (1)

ای کسانی که ایمان آورده اید! دشمن من و دشمن خودتان را دوست نگیرید! شما نسبت به آنان اظهار محبت می کنید، در حالی که آن ها به آن چه از حق برای شما آمده کافر شده اند و پیامبر و شما را به خاطر ایمان به خداوندی که پروردگار همه شماست از شهر و دیارتان بیرون می رانند؛ اگر شما برای جهاد در راه من و جلب خشنودیم هجرت کرده اید؛ (پیوند دوستی با آنان برقرار نسازید!) شما مخفیانه با آن ها رابطه دوستی برقرار می کنید در حالی که من به آن چه پنهان یا آشکار می سازید از همه داناترم! و هر کس از شما چنین کاری کند، از راه راست گمراه شده است.

این آیه خطاب به مؤمنان است و کسانی که به خدا، رسول و اهل بیت علیهم السلام ایمان ندارند، طرف خطاب نیستند.

در این آیه با قاطعیت هرچه تمام تر آمده که مؤمن به خدا و رسول و اهل بیت علیهم السلام نباید با دشمنان خدا، رسول و اهل بیت علیهم السلام ارتباط محبت آمیز داشته باشد؛ وگرنه چنین فردی از راه بیرون رفته و در بیراهه است.

بنابراین، اصل ارتباط داشتن با دشمن؛ یعنی با خط مقابل حق، به هر نحوی و به هر مقداری ممنوع است. 1.

در آیه دیگر می فرماید:

﴿فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ (1)

اصلاً او را دشمن بدانید و با او دشمنی کنید.

اول نهی می شود؛ یعنی آن ها را اولیا قرار ندهید. آن گاه امر می کند که آن ها را دشمن قرار بدهید، در این صورت آیا انسان می تواند با دشمن رابطه برقرار کند؟

این امر از نظر عقلی هم امکان پذیر نیست، زیرا جمع بین ضدین یا نقیضین است. از نظر عقلاً هم قابل قبول نیست، وقتی شما با شخصی دوستی داشته باشید و بدانید بین او و زید دشمنی هست، طبعاً شما را دشمن زید محسوب می کنند و زید هم با شما دشمنی خواهد کرد.

از این روست که امیر مؤمنان علی علیه السلام فرموده - و کلام آن حضرت عین حقیقت و واقعیت است:

أصدقاؤك ثلاثة، وأعداؤك ثلاثة، فأصدقاؤك: صديقك، وصديق صديقك، وعدو عدوك. وأعداؤك: عدوك، وعدو صديقك، وصديق عدوك. (2)

تو سه دوست داری و سه دشمن. دوستان تو عبارتند از:

1. آن کسی که واقعاً دوست توست.

2. آن کسی که دوستِ دوستِ توست که او هم دوست تو حساب می شود.

3. آن کسی که با دشمن تو دشمنی دارد، این در واقع با تو در یک خط و در یک فکر است، تو با او می توانی در یک جا باشی.

ص: 30

1- . سورة فاطر (35): آیه 6.

2- . نهج البلاغه: 71/4-72، حکمت 295، بحار الانوار: 71/164.

1. آن که با توبه طور مستقیم دشمن است.

2. آن که با دوست تو دشمنی کند باز تو از او خوش نمی آید، چون با دوست تو دشمنی می کند.

3. کسی که با دشمن شما رفاقت کند، آن شخص باز دشمن شما شمرده می شود.

ما با باطل دشمنی داریم، اما با افراد، حساب دیگری داریم؛ از آن جهت که برخی مجسمه های باطل هستند و انسان از باطل بدش می آید و با آن دشمنی دارد؛ چرا که وقتی انسان حق را شناخت آن را دوست می دارد و می خواهد پای حق بایستد و ناگزیر از باطل خوشش نمی آید و از آن متنفر است و به آن پشت می کند.

گفتنی است که اساساً دشمنی با باطل یک ارزش است و باید یک فرهنگ باشد، زیرا اگر انسان با باطل دشمنی نداشته باشد و از آن متنفر نباشد، خواه ناخواه تحت تأثیر آن قرار می گیرد و در جاهایی باطل روی او اثر می کند.

از این روست که فقهای ما فتوا می دهند که کتاب های ضالّه و گمراه کننده را نخوانید، اگر می توانید به کشورهای کفر نروید و در آن جا اقامت نکنید و طبق روایات بسیاری و فتوای مشهور فقها شراب، افزون بر حرمش، نجس است؛ چون بیشتر تنفر بیاورد.

به تصوّر ما این که مشهور بین فقها به نجاست اهل کتاب و فرقه های ضالّه فتوا داده اند همین بوده که این ارتباطها برقرار نشود - که انسان تحت تأثیر قرار می گیرد - تا تنفرش بیشتر شود و قهراً وقتی تنفر بیشتر شد دیگر اثرپذیر نخواهد بود.

در قضایای جسمی نیز همین طور است. وقتی انسان احتمال بدهد که فضای کشوری به میکروب آلوده است پیش از مسافرت به او واکسن می زنند، آن گاه می گویند: از ماسک استفاده کنید تا جسم شما ضرر نبیند و مریض نشوید.

و اگر احتمال بدهد که غذایی آلوده است، گرچه احتمال ضعیف باشد از آن غذا نمی خورد. چرا؟ چون می گوید: حفظ نفس واجب است، انسان ضرر می بیند، مریض می شود. امام حسن مجتبی علیه السلام در سخنی نورانی می فرماید:

عجبت لمن يتفكر في مأكوله كيف لا يتفكر في معقوله، فيجئ بطنه مايؤذيه ويودع صدره ما يرديه؛⁽¹⁾

در شگفتی از کسانی که در غذای جسم خود می اندیشند، اما در امور معنوی و غذای جان خویش نمی اندیشند، شکم را از غذای مضر حفظ می کنند، ولی بیم ندارند که افکار پلیدی در روان آن ها وارد شود.

عجب! چطور است که انسان می تواند با کمال آزادی از فضاهای نامناسب اینترنتی و ماهواره ای و جلسه ها، کتاب ها، مجله ها و روزنامه های مضر استفاده کند و با افراد مضر رفت و آمد داشته باشد، اما نسبت به مطالعات مذهبی و یا حضور در جاهایی که جنبه دینی دارد، اعراض کند و یا در این موارد بی تفاوت باشد؟

وقتی انسان فرزندان خود را از غذا و هوای غیر مناسب برحذر می دارد و مواظب است آن ها را در مدرسه خوبی ثبت نام کند که نمره های خوبی بیاورند لااقل به همان مقدار باید به جنبه های اخلاقی و دینی آن ها اهتمام داشته باشد و آن ها را از معاشرت با افراد ناباب برحذر بدارد؛ برای این که اگر فرزند او با افراد ناباب، گمراه و گمراه کننده ای ارتباط برقرار کند در دین و اخلاق او اثر خواهد گذاشت.

پس معلوم شد که برائت يك حقیقت قرآنی است که با واژگان «برائت»، «اجتناب» و «کفر» آمده و برهان عقلی نیز بر این حقیقت قائم است و عقلا نیز این موضوع را پذیرفته اند.⁸

ص: 32

اساساً اگر کسی از چیز بد، بیزاری نکند، گرفتار آن بد خواهد شد. پس ناگزیر بایستی از آن تبری و اجتناب کرد.

فایده دیگر بیزاری این است که اگر همه افراد جامعه از فرد بد اظهار تنفر کنند و از او دوری نمایند، او تنها می ماند و در جامعه منزوی می شود، ناگزیر به فکر می افتد که در روش خود تجدید نظری بکند. بنابراین، بیزاری می تواند جهت اثباتی هم داشته باشد.

4. واژه لعن

یکی از مصادیق بیزاری؛ بلکه رایج ترین آن ها «لعن» است که لعن، هم در شرع موجود است و هم در عرف.

راغب اصفهانی در معنای «لعن» می نویسد:

اللعن: الطرد والإبعاد علی سبیل السُّخْط؛⁽¹⁾

لعن طرد کردن کسی از روی غضب و خشم را می گویند.

از این روست که می گویند: «لعن» از «برائت» اخص است؛ یعنی مفهوم لعن خصوصیتی دارد که به وسیله آن از مطلق برائت فرق پیدا می کند. برائت مطلق، عموم بیزاری است؛ اما لعن، بیزاری به اضافه طرد کردن او، غضب کردن بر او و عدم رضایت از اوست. در نتیجه وقتی می گوئیم: خدا فلانی را لعنت کند به این معناست که: خدایا! فلانی را از رحمت خودت دور و از درگاه رحمت طرد کن.

این گونه درخواست، در واقع همان نفرین است. لذا لعن و نفرین از بیزاری اخص می شود؛ یعنی هر نفرینی، بیزاری است، اما هر بیزاری، نفرین نیست.

ص: 33

1- . المفردات فی غریب القرآن: 451.

حال، لازم است بدانیم که مورد لعن گاهی خود شخص است و گاهی فعل او نه خودش، و این دو چه تفاوتی دارند؟

تفاوت در این جاست که گاهی انسان در خط شیطان قرار می گیرد؛ به طوری که کارهای شیطانی او به جهت غلبه شیطان بر خداوند متعال است، او تقویت دهنده خط باطل شیطانی در مقابل خط حق خدایی است؛ بلکه در واقع خود او شیطان است، چنین انسانی - العیاذ باللّه - در مقابل خداوند متعال قرار می گیرد و از ائمه کفر و ضلال محسوب می شود.

و گاهی انسان در خط باطل نیست و اهل ایمان است، ولی فریب شیطان را می خورد و فعل بدی از او سر می زند و قصد مخالفت با خداوند متعال را ندارد. در دعای ابو حمزه ثمالی این گونه می خوانیم:

إلهي لم أعصك حين عصيتك وأنا بر بوبيتك، جاحد، ولا لأمرک مستخف ولا لعقوبتك متعرض، ولا لوعيدك متهاون، لكن خطيئة عرضت
وسؤلت لي نفسي وغلبنی هوای وأعانتني علیها شقوتي... (1)

ای خدای من! آن گاه که به معصیت تو پرداختم، عصیانم از راه انکار ربوبیت تو نبود، و فرمان تو را سبک نشمردم، و در مقابل عقاب و کیفر تو سینه سپر نکردم، و وعده مجازات تو را بی اهمیت نداشتم؛ بلکه عصیانم خطایی بود که بر من عارض شد، نَسَم بر من جلوه کرد و هوا و هوس بر من چیره شد و بدبختیم بر این کار یاری کرد...

آری، حال مؤمن این گونه است. وقتی گناه می کند و فریب شیطان را می خورد که نفس بر او چیره می شود؛ متنبه می شود و دوباره به طرف خدا برمی گردد؛ نه این که بر خداوند متعال طغیان کند و در خدمت شیطان در مقابل خدا، قرار بگیرد. 8.

ص: 34

1- . مصباح المتهجد: 589، اقبال الاعمال: 1/166 و ر. ک: بحار الأنوار: 95/88.

از این روست که لعن مؤمن ممنوع است و به ما اجازه داده نشده که مؤمن را لعن کنیم. اگر - خدای ناکرده - فعل بدی از مؤمنی سرزد، ما از آن فعل اظهار تنفر می کنیم.

فرض کنید اگر مؤمنی شارب الخمر بود می گوئیم: لعن الله شارب الخمر.

اگر مؤمن باشد به لحاظ شرب خمرش لعن می شود. این غیر از آن است که ما شیطان، اعوان و انصار او را لعن می کنیم؛ کسانی که در خدمت شیطان هستند و در مقابل خط خداوند متعال، خط شیطانی را تقویت می کنند و در صدد حاکمیت خط شیطان هستند و جرثومه فساد و شاگرد شیطان و احیاناً استاد شیطان هستند.

لذاست که ما از دشمنان اهل بیت علیهم السلام تبری می کنیم؛ چون آن ها با اهل بیت، با خط حق، با راه هدایت، با خداوند متعال دشمنی دارند. از این رو ما از ابولهب ها و ابوجهل ها تا به امروز، از قریش و غیر قریش تبری می کنیم و از همه آن ها بیزار می جوییم.

جبت و طاغوت یعنی چه ؟

اشاره

با توجه به آن چه گذشت می گوئیم:

وَمِنَ الْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ؛

اشاره

و بیزاری جویم از جبت و طاغوت (خلفای ناحق).

راغب اصفهانی در المفردات فی غریب القرآن می نویسد:

يقال لكلّ ما عبد من دون الله جبت؛(1)

هر چیزی که معبود من دون الله واقع شود به او جبت گفته می شود.

ص: 35

1- . المفردات فی غریب القرآن: 85.

وی درباره طاغوت می گوید:

عبارة عن كل متعدّ وكلّ معبود من دون الله. (1)

عبارت از هر تجاوزگر و سخت ستم پیشه و هر معبودی است که غیر از خدا پرستیده شود.

طاغوت با جبت چه فرقی دارد؟

طاغوت و جبت: هر دو «معبود من دون الله» هستند، اما طاغوت کسی است که طغیان نیز پیدا کرده و طغیان او از حد گذشته است. راغب در ادامه می نویسد:

وسمّي الساحر والكاهن جبّناً. (2)

افسون گر و جادوگر، جبت نامیده می شود.

او در معنای طاغوت نیز می نویسد:

وسمّي الساحر والكاهن والمارد من الجن والصارف عن طريق الخیر طاغوتاً. (3)

افسون گر، جادوگر، و هر دیوسرکشی و هر کسی که بازدارنده دیگران از راه باشد، طاغوت است.

بنابراین، اگر ساحری در شهری معروف به سحر باشد و کارش سحّاری باشد یا کاهن یا هر کسی که راه حق را سد کند به او طاغوت گفته می شود.

نکاتی ارزشمند

در این جا نکاتی ارزشمند ذکر می شود، خوب دقت کنید.

نکته یکم. کلمه «جبت» در قرآن فقط يك مرتبه آمده، اما «طاغوت» مکرر آمده و

ص: 36

1- . همان: 304-305.

2- . همان: 85.

3- . همان: 305.

این قطعاً دارای نکته ای است. شاید نکته اش تأکید بر لزوم بیزاری از کسی که از روی طغیان سدّ راه حق نموده و باعث گمراهی امت گشته باشد.

نکته دوم. در تعریف جبت و طاغوت گفته اند: هر معبود من دون الله جبت و طاغوت است. ما بارها گفته ایم که دوراه و دو خط است، الله و غیر الله، الله و دون الله، معبود بالحق خداوند متعال است و اگر غیر خداوند متعال مورد عبادت و اطاعت قرار گیرد، آن دیگری «معبود من دون الله» می شود، که هم جبت معبود من دون الله است و هم طاغوت.

نکته سوم. گفتیم که از هر دو، تعبیر «معبود من دون الله» آمده، اما مراد از عبادت در این مورد اطاعت است، نه عبادت به معنای پرستش. جبت و طاغوت، معبود من دون الله به معنای مطاع من دون الله است، یعنی هر آن چه که من دون الله اطاعت شود، هم جبت و هم طاغوت است. اطاعت من دون الله در جایی است که از کسی اطاعت شود و در آن جا خدا نباشد، و خدا به اطاعت از او امر نکرده، پس او جبت و طاغوت خواهد بود و باید از چنین مطاعی تبری کنیم.

بنابراین، لازم نیست حتماً معبود باشد اگر مطاع من دون الله باشد باید از او تبری کنیم.

پس ما مکلف هستیم که از خدا و هر که خدا به اطاعت او امر کرده، اطاعت کنیم و از غیر خدا نباید اطاعت کرد چون شرك است.

اگر انسان از پدر و مادر خود اطاعت می کند؛ چون خدا فرموده. اگر به احکام شرع عمل می کند و رساله عملیه مرجع تقلید را مورد اطاعت قرار می دهد؛ چون خدا فرموده است. اگر در موردی خدا نفرموده و اطاعت خدایی نباشد، اطاعت شرك خواهد بود؛ حتی درباره پدر و مادری که خدا به اطاعت آن ها فرمان داده، اگر بر خلاف رضای خدا و شرع مقدّس باشد، اطاعت ممنوع است. از این رو در قرآن کریم می فرماید:

«وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا»؛ (1)

و هر گاه آن دو، تلاش کنند که تو چیزی را همتای من قرار دهی، که از آن آگاهی نداری (بلکه می دانی باطل است)، از ایشان اطاعت مکن.

پس اگر کسی دقت کند هر جایی که ما به اطاعت امر شده ایم، آن جا خداست.

وگرنه اطاعت ممنوع؛ بلکه باید بیزاری کرد.

شاهد این مطلب در کلام راغب اصفهانی آمده است. آن جا که گفت: ساحر، طاغوت و جبت است. مگر کسی ساحر را عبادت می کند؟ نه، کسی ساحر را عبادت نمی کند؛ بلکه افراد به سراغ ساحر می روند و از او خواهش می کنند که سحر بکند و به گفته او ترتیب اثر می دهند و از او اطاعت می کنند. او از راه سحر دستور می دهد که فلان کار را انجام بدهید و این ها از او اطاعت می کنند نه عبادت.

درباره کاهن نیز که جبت و طاغوت گفته می شود همین طور است، کسی کاهن را عبادت نمی کند. کاهنان در ادیان گذشته به خصوص در مسیحیان بودند که کاهنی در غاری گوشه نشینی اختیار می کرد و افراد از سخنان او اطاعت می کردند، نه این که او را عبادت کنند. اما کاهن نیز جبت و طاغوت است. چون از کلام او اطاعت می کنند.

بنابر آن چه گذشت، مراد از عبادت در این جا، اطاعت است که هر کس مطاع قرار بگیرد که در مطاعیت او خدا وجود نداشته باشد، او طاغوت است و اگر پرستش بشود بدتر خواهد بود. در هر صورت، باید از چنین فردی بیزاری کنیم. 5.

ص: 38

در این زمینه در قرآن مجید نیز شاهد داریم. در آیه مبارکه ای می خوانیم:

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحاً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلاً * أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيراً»؛ (1)

ایا ندیدی کسانی را که بهره ای از کتاب (خدا) به آنان داده شده، به «جبت» و «طاغوت» ایمان می آورند، و درباره کافران می گویند: «آن ها، از کسانی که ایمان آورده اند، هدایت یافته ترند!»! آن ها کسانی هستند که خداوند، ایشان را از رحمت خود، دور ساخته است؛ و خدا هر کس را از رحمت خود دور سازد، یآوری برای او نخواهی یافت.

طبق این آیه کسانی که به جبت و طاغوت ایمان می آورند، ملعون هستند. اینان علمای یهود و نصارا هستند که علمی از تورات و انجیل داشته و به حسب ظاهر موحد و یکتا پرستند؛ ولی ایمان این ها به جبت و طاغوت به معنای عبادت نیست.

اکنون باید دید که ایمان به جبت و طاغوت یعنی چه؟

منظور از این ایمان در این جا اطاعت از جبت و طاغوت در برابر خداوند متعال است و به این جهت آن ها ملعون هستند. پس اگر کسی، کسی را «من دون الله» عبادت نکند، بلکه فقط از اطاعت نماید، او مؤمن به جبت و طاغوت است و ما باید از او تبری و بیزاری کنیم.

این موضوع در روایات نیز شاهد دارد. در کتاب الکافی در آیه مبارکه: «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ»؛ (2) «(آن ها) دانشمندان و راهبان خویش را

ص: 39

1- . سورة نساء (4): آیه های 51-52.

2- . سورة توبه (9): آیه 31.

معبودهایی در برابر خدا قرار دادند» از ابوبصیر روایت شده که گفت:

از امام علیه السلام پرسیدم: منظور از این که یهود و نصارا احبار و علمای خود را، به عنوان رب قرار دادند، چیست؟

حضرت فرمود:

اما واللّه، ما دعوهم إلى عبادة أنفسهم، ولو دعوهم ما أجابوهم، ولكن أحلّوا لهم حراماً، وحرّموا عليهم حلالاً فعبدوهم من حيث لا يشعرون؛⁽¹⁾

به خدا سوگند، علمای یهود و نصارا، یهودیان و مسیحیان را به عبادت خودشان دعوت نکردند، اگر این گونه گفته بودند، مردم آن ها را عبادت نمی کردند. بلکه علمای یهود و نصارا (احکام خدا را عوض کردند) حلال را حرام و حرام را حلال کردند و یهود و نصارا از آن ها تبعیت و اطاعت کردند.

کوتاه سخن این که هر مُطاعی که «من دون الله» باشد که در اطاعت او حیث خدایی وجود نداشته باشد، در هر مرتبه و مقامی که باشد و در هر زمان و مکانی و به هر جهتی مطاع باشد، او جبت است و طاغوت؛ اینان همواره به خودشان دعوت می کنند، به اطاعت از خودشان فرا می خوانند، در مقابل خداوند متعال قد علم می کنند و در مقابل حکم خدا حکم می کنند و خودشان را در غیر مسیر الهی مُطاع قرار می دهند، این ها طاغوت و جبت هستند و ما از این ها تبری داریم.

البته بایستی مصادیق این عنوان در تاریخ اسلام نیز شناسایی و از آن ها تبری و بیزاری شود. از این رو خداوند متعال درباره پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله - که عزیزترین و مقرب ترین خلائق خداست - می فرماید:

«وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ * لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ * نَمُ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ»؛⁽²⁾6.

ص: 40

1- . الكافي: 1/53، حدیث 1، بحار الانوار: 2/98، حدیث 50 به نقل از المحاسن: 1/246 حدیث 246.

2- . سورة حاقه (69): آیه های 44-46.

اگر او سخنی دروغ بر ما می بست. ما او را با قدرت می گرفتیم. سپس به یقین رگ قلبش را قطع می کردیم.

آری، اگر این پیامبر چیزی به ما نسبت می داد که ما نگفته باشیم، البته او را نابود می کنیم.

همه پیامبران، رسولان و ائمه اطهار علیهم السلام همین طور هستند، هم چنین علما و بزرگان دین در طول تاریخ - که در طریق خدا، رسول و ائمه اطهار علیهم السلام بودند - در مقام اطاعت از خدا و رسول بوده و هرگز نگفتند که از ما اطاعت کنید و به طرف خود دعوت نکردند. آنان هرگز، راهی در مقابل راه خدا، مرامی در مقابل مرام خدا ایجاد نکردند.

باید در آیات قرآن دقت کنید. قرآن کریم می فرماید:

«ما كَانَ لِيَشْرَ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَ النَّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ»؛ (1)

برای هیچ بشری سزاوار نیست که خدا، کتاب آسمانی و حکم و نبوت به او دهد، سپس او به مردم بگوید: «غیر از خدا، مرا پرستش کنید!».

آری، نمی شود بشری که ما به او مقام دادیم، بر او کتاب فرستادیم و وحی نازل کردیم، او را نبی و رسول قرار دادیم، حق ندارد بگوید: ای مردم! بیایید بندگان و مطیع من در مقابل خدا باشید.

ما از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اطاعت می کنیم و همه امت ها از پیامبرانشان اطاعت کرده اند. چون اطاعت آن ها اطاعت خداست و همه به سوی خدا دعوت می کنند. قرآن کریم می فرماید: 9.

ص: 41

1- . سورة آل عمران (3): آیه 79.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ»؛ (1)

ما هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر برای این که به فرمان خدا، از وی اطاعت شود.

خداوند متعال فرموده است: این رسول را فرستادم هر چه می گوید، اطاعت کن.

در آیه دیگری می فرماید:

«وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»؛ (2)

آن چه را رسول برای شما آورده بگیریید (و اجرا کنید)، و از آن چه نهی کرده، خودداری نمایید.

در آیه دیگری درباره ائمه علیهم السلام می فرماید:

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا»؛ (3)

و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما، (مردم را) هدایت می کردند.

طبق این آیه کریمه، خداوند متعال می فرماید: هدایت باید به امر ما باشد، نه این که برای خودشان دعوت بکنند. ائمه اطهار علیهم السلام، انبیای پیشین و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله همه این ها مُطَاع ما هستند از آن جهت که خداوند متعال امر کرده و دعوت این ها به سوی خدای سبحان است.

در طول تاریخ هرگز پیامبر اکرم، امیر مؤمنان علی و ائمه معصومین علیهم السلام، فقها و بزرگان دین نفرمودند که از ما - جز خدا - اطاعت کنید؛ وگرنه هر که غیر از این باشد، جبت و طاغوت است. 3.

ص: 42

1- . سورة نساء (4): آية 64.

2- . سورة حشر (59): آية 7.

3- . سورة انبياء (21): آية 73.

البته در صدر اسلام کسانی وجود داشتند که به خودشان دعوت کردند.

آنان مردم را به راهی غیر از راه خدا و رسول دعوت کردند. آنان می گفتند: خدا چنان گفته، و ما چنین می گوئیم.

آنان در مقابل خدا، امر و حکم خدا، امر و فرمان صادر می کردند که مواردش فراوان است. آنان با احکام خداوند متعال و اولیای او مبارزه کردند و فرمایشات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را زیر پا گذاشتند و از این روست که در روایات، «جبت» و «طاغوت» بر آن اشخاص تطبیق شده است.

ما از این جبت ها و طاغوت ها به خاطر خدا بیزاری می جوئیم و قربه إلى الله آن ها را لعن می کنیم که این خود، عبادت است.

شیاطین به چه معناست ؟

وَالشَّيَاطِينِ وَحِزْبِهِمْ؛

اشاره

ما از شیاطین و حزب شیاطین بیزاری می جوئیم.

«شیاطین» جمع «شیطان» است. در المفردات فی غریب القرآن چنین آمده:

الشیطان، النون فيه أصلية، وهو من شطن أي: تباعد...

وقيل: بل النون فيه زائدة، من «شاط یشیط»: احترق عَصَبًا، فالشیطان مخلوق من النار... قال أبو عبيدة: الشيطان اسم لكلّ عارم من الجن والإنس والحيوانات... (1)

در کلمه «شیطان» حرف «ن» اصلی است و آن از ماده «شطن» به معنای دور شدن است...

گفته شده: حرف «ن» در کلمه «شیطان»، زیادی است و ریشه آن از «شاط یشیط» به معنای «از خشم سوخت» گرفته شده است. پس شیطان از آتش آفریده شده است...

ص: 43

ابوعبیده گوید: شیطان، اسمی است برای هر فرد پلید از جن، انس و حیوانات...

شیخ طریحی رحمه الله در مجمع البحرین می گوید:

الشیطان معروف، وکلّ عاتٍ متمرد من الجنّ والانس والدوابّ شیطان، من الشطن وهو البعد. (1)

شیطان، کلمه معروفی است و هر متکبر، سرکش از جن، انس و جنبنندگان شیطان است و آن از ریشه «شطن» به معنای «دور شده» گرفته شده است.

حزب یعنی چه ؟

و حزب در لغت و عرف به این معناست که گروهی منسجم و با هدف واحد هم دیگر را تقویت می کنند و برای تحقق هدف فعالیت دارند. راغب اصفهانی در المفردات فی غریب القرآن می نویسد:

الحزب: جماعة فیها غلظ. (2)

حزب: گروهی که در میانشان مقرّرات سختی حکمفرماست.

در قرآن مجید دو حزب آمده است:

1. حزب شیطان

2. حزب خدا.

حزب شیطان کسانی هستند که رهبرشان شیطان است؛ کسانی که شیطان بر آن ها سلطنت و غلبه پیدا کرده و صد در صد مطیع شیطان و در خدمت او هستند.

ص: 44

1- . مجمع البحرین: 6/271.

2- . المفردات فی غریب القرآن: 115.

خداوند متعال در این باره می فرماید:

«إِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ»؛ (1)

شیطان بر آنان مسلط شده و یاد خدا را از خاطر آن ها برده؛ آنان حزب شیطانند. همان که به راستی حزب شیطان زيانكارانند.

شیطان بر همه وجود آن ها غالب شده و آن ها در خدمت شیطان قرار گرفته اند، طوری که هیچ وقت به یاد خدا نیستند.

حزب دیگر در قرآن مجید حزب الله است. دقت کنید! این مطالب تازگی دارد تعجب نکنید. برای حزب الله در قرآن مجید در دو آیه جداگانه، دو خصیصه ذکر شده است.

1. خداوند متعال در سوره مجادله - که پیش تر نیز به مناسبتی خواندیم - می فرماید:

«لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ (2)

خلاصه معنای آیه این گونه می شود:

کسانی که به خدا و رسول و روز قیامت ایمان دارند، و هرگز با دشمن خدا و رسول - هر چند پدر یا فرزند یا برادر یا قبیله خود باشند - دوستی 2.

ص: 45

1- . سوره مجادله (58): آیه 19.

2- . همان: آیه 22.

برقرار نمی کنند، خداوند در دل های آن ها ایمان را مستقرّ نموده و با قدرت و قوت خاصّ خود تأیید کرده، و در بهشت جای داده و آن ها را مورد رضایت خود و از خود راضی فرموده. آن ها حزب خدا هستند و حزب خدا البته رستگار هستند.

پس برای «حزب الله» پس از ایمان به خدا و رسول و قیامت، عدم ارتباط محبت آمیز با دشمنان خدا و رسول شرط است و این از علائم آن هاست، و پاداش خدا، بهشت و رضوان اوست.

2. آیه دیگر در سوره مائده است. علما اتفاق نظر دارند بر این که: سوره مائده آخرین سوره ای است که بر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نازل شده (1) هر چند در تدوین و ترتیب قرآن، پنجمین سوره است، در آن سوره در آیه ولایت می فرماید:

«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ * وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ» (2)

سرپرست و ولی، شما، تنها خداست و پیامبر او و آن ها که ایمان آورده اند؛ همان ها که نماز را برپا می دارند، و در حال رکوع، زکات می دهند. و کسانی که ولایت خدا و پیامبر او و افراد باایمان را بپذیرند (پیروزند)؛ که به راستی حزب خدا پیروز است.

این آیه مبارکه درباره امیرمؤمنان علی علیه السلام نازل شده که آن حضرت در رکوع نماز مستحب تصدق کردند.6.

ص: 46

1- . ر. ك: تفسير التبيان: 3/413، مسند احمد: 6/188، المستدرک على الصحيحين: 2/311، تفسير الثعلبي: 4/12، الاتقان في علوم القرآن: 1/84 حديث 327، السنن الكبرى: 172/7، مجمع الزوائد: 1/256، تفسير القرآن العظيم (معروف به تفسير ابن كثير): 2/3، الدر المنثور: 2/251.

2- . سورة مائده (5): آیه های 55 و 56.

بنابراین، کسانی که می خواهند در مقابل حزب شیطان از حزب خدا باشند بایستی دو خصیصه اساسی داشته باشند:

1. هرگز مودت، ارتباط و دوستی با دشمنان خدا و رسول را نداشته باشند.

2. ولایت خدا، رسول و امیر مؤمنان علی علیه السلام را داشته باشند.

آری، حزب شیطان، در مقابل حزب الله است که حزب الله این چنین و حزب شیطان آن چنان هستند. با توجه به دو آیه یاد شده و دو خصیصه، برائت و ولایت در حزب الله شرط است و هر که چنین نباشد از حزب خدا نخواهد بود.

در این صورت است که خداوند متعال به حزب خدا وعده پیروزی می دهد و می فرماید:

«فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ»؛

به راستی حزب خدا پیروز است.

و به حزب شیطان وعده زیان کاری می دهد و می فرماید:

«أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ»؛

هان که به راستی حزب شیطان زیانکارانند.

البته در این آیه نکاتی موجود است که برای نمونه به يك نکته اشاره می نمایم:

برای چه خداوند حزب الله را تأیید می کند؟

زیرا بیزاری انسان از پدر، برادر، فرزند و نزدیکان خود که دشمنان خدا و رسول باشند بسیار سخت بوده و چنان که واضح است چنین فردی باید از همه عواطف و احساسات خود دست بردارد و این خیلی مشکل است. از این رو، او به کمک خاص الهی نیازمند است.

از ستمکاران بر شما بیزاری می جویم.

در این فراز می گوئیم: من از کسانی که به صدیقۀ طاهره، ائمه اطهار و اهل بیت علیهم السلام ظلم کردند بیزار هستم.

به راستی مگر اهل بیت علیهم السلام چه کرده بودند؟

چرا باید مورد ظلم و ایذا قرار بگیرند؟

صدیقۀ طاهره، ائمه اطهار علیهم السلام مردم را به عبادت و اطاعت خداوند متعال و حفظ حدود الهی دعوت می کردند.

اینان داعیۀ دیگر و مقصد دیگری نداشتند. آیا حقی از کسی ضایع کرده بودند؟ آیا حساب شخصی با کسی داشتند؟

این همان است که پیش تر گفتیم که دو خط در برابر هم بوده؛ راه شیطان و راه خدای رحمان. وقتی راه حق و اراده الهی را تشخیص دادیم قهراً باید از آن راه دیگر بیزاری بجوئیم.

روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی در سوء عاقبت ظالمان به اهل بیت علیهم السلام فراوان است. در روایتی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله می فرماید:

حرّمت الجنّة علی من ظلم أهل بیته؛(1)

بهشت برای کسی به خاندان من ستم نماید، حرام شده است.

و در قرآن مجید درباره ایذاء رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرماید:

ص: 48

«إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا»؛ (1)

آن ها که خدا و پیامبرش را آزار می دهند، خداوند آنان را از رحمت خود در دنیا و جهان آخرت دور ساخته و برای آن ها عذاب خوارکننده ای آماده کرده است.

بنابراین آیه، وظیفه ماست که ستمگران به اهل بیت علیهم السلام را لعن کنیم و این امر خداوند متعال است. به همان بیانی که گذشت. البته نمی شود آن ها را لعن نکنیم. مگر می شود کسی که خدا و رسول را ایذاء کرده، مورد رحمت الهی قرار بگیرد و ما از خدا برای او رحمت بخواهیم؟ او مطرود رحمت الهی و معذب به عذاب رسواگر است.

و معلوم است که ایذاء صدیقه طاهره و ائمه اطهار علیهم السلام ایذای رسول خدا صلی الله علیه و آله محسوب می شود. پیامبر خدا می فرماید:

فاطمة بضعة مني، من آذاها فقد آذاني؛ (2)

فاطمه پاره تن من است، هر که او را بیازارد، در واقع مرا آزرده است.

طبق تحقیقات انجام یافته، بزرگان علمای اهل سنت در شرح این حدیث می گویند: این حدیث بیان گر چند مطلب است:

1. سب حضرت فاطمه علیها السلام کفر است.
2. فاطمه علیها السلام از شیخین (ابوبکر و عمر) افضل است.
3. ستمگران به فرزندان فاطمه زهرا علیها السلام ملعون هستند.
- 4.

ص: 49

1- . سورة احزاب (33): آیه 57.

2- . الامالی، شیخ صدوق: 165، الصراط المستقیم: 2/118، بحار الانوار: 27/62، 30/347 حدیث 164، صحیح مسلم: 7/141، با اندکی تفاوت، السنن الکبری، بیهقی: 10/201، کنز العمال: 12/111، حدیث 34241، المجموع: 20/244.

مناوی در شرح این حدیث چنین می نگارد:

(فاطمة) ابنته (بضعة) بفتح أوله وحكى ضمّه وكسره وسكون المعجمة والأشهر الفتح أي جزء (مّني) كقطة لحم مّني (فمن أغضبها) بفعل لا يرضيها فقد (أغضبني).

استدلّ به السهيلي على أن من سبّها كفر؛ لأنّه يغضبه، وأنها أفضل من الشيخين.

... سُدّهيلي، طبق این روایت، بر کفر کسی که به فاطمه عليها السلام دشنام دهد، استدلال می کند. و می گوید: هر کس او را دشنام دهد، رسول خدا صلی الله علیه وآله را به خشم آورده است و فاطمه عليها السلام از ابوبکر و عمر برتر است.

سپس مناوی می نویسد:

قال الشريف السهمودي: ومعلوم أنّ أولادها بضعة منها فيكونون بواسطتها بضعة منه، ومن ثمّ لمّا رأت أم الفضل في النوم أنّ بضعة منه وضعت في حجرها. أولها رسول الله صلی الله علیه وآله وأن تلد فاطمة عليها السلام غلاماً فيوضع في حجرها.

فولدت الحسن عليه السلام فوضع في حجرها.

فكلّ من يشاهد الآن من ذريّتها بضعة من تلك البضعة وإن تعدّدت الوسائط. ومن تأمل ذلك انبعث من قلبه داعي الإجلال لهم وتجنّب بغضهم على أي حال كانوا عليه. (1)

بنابراین، اگر کسی به امام حسن و امام حسین علیهما السلام آزار برساند، آن ها چون بضعه فاطمه زهرا عليها السلام هستند آن آزار به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله برمی گردد. 3.

ص: 50

زیرا هم چنانی که فاطمه زهرا علیها السلام پاره تن رسول خدا صلی الله علیه وآله هست امام حسن و امام حسین علیهما السلام نیز پاره تن فاطمه زهرا علیها السلام هستند. هم چنین امام صادق، امام کاظم و بقیه ائمه علیهم السلام، حتی امام زاده های واجب التعظیم والاحترام و ذریه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر حسب اقرار اهل سنت، مشمول این آیه مبارکه می شوند.

بنابراین، وقتی کسی حضرت صدیقه طاهره علیها السلام را مورد آزار قرار دهد آیا ما می توانیم نسبت به او بی تفاوت باشیم؟

طبق آیه ای که گذشت، این امر ممکن نیست.

منکران حق ائمه

وَالْبَاجِدِينَ لِحَقِّكُمْ؛

و از منکران حق شما بیزاری می جویم.

درباره واژه «جحد» نوشته اند که از انکار، اخص است؛ چون وقتی کسی، فردی یا چیزی را انکار می کند، ممکن است از روی جهل باشد. راغب اصفهانی می نویسد:

الجحد: نفي ما في القلب إثباته، وإثبات ما في القلب نفيه... (1)

جُحود: نفي کردن هر چیزی که در دل انسان ثابت و درست است و انسان آن را پذیرفته و اثبات کردن هر چیزی که دل آن را نفی می کند...

بنابراین، انکار دو جور است:

1. وقتی انسان چیزی را انکار می کند، ممکن است به درستی آن علم داشته باشد، اما انکار کند.

2. ممکن است که از روی جهل آن را انکار کند.

ص: 51

کلمه «جحد» انکار با علم و آگاهی است. یعنی انسان می داند و انکار می کند، این معنا در قرآن مجید چنین آمده است:

«وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا»؛ (1)

و آن را از روی ظلم و سرکشی انکار کردند، در حالی که در دل به آن یقین داشتند.

چرا با حال یقین انکار می کنند؟

چون ظلم می کنند و علو در زمین را می خواهند؛ یعنی می خواهند به موقعیت، شخصیت، حکومت و مقام دست یابند.

آری، در طول تاریخ همین طور شد. عده ای حق اهل بیت علیهم السلام را از روی علم و عمد انکار کردند.

کسانی که در روز غدیر خم بیعت کردند و «بخ بخ لك يا علي، أصبحت مولاي ومولى كل مؤمن و مؤمنة» (2) گفتند، وقتی حضرت علی علیه السلام را بر بیعت مجبور کردند، حتی «اخوت و برادری» ایشان را با رسول الله صلی الله علیه وآله منکر شدند، تا چه رسد به «حکومت و ولایت» او!

و وقتی خبر شهادت حضرت علی علیه السلام به معاویه رسید، گریه کرد و گفت:

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ .

به او گفته شد: پس چرا با او به جنگ برخاستی؟

معاویه گفت:

أنا أبكي لما فقدت الناس من حلمه وعلمه؛ (3)

من به آن حلم و دانشی که مردم از او از دست دادند، گریه می کنم. 2.

ص: 52

1- . سورة نمل (27): آية 14.

2- . ر. ك: نفحات الازهار: 1/50.

3- . تاريخ مدينة دمشق: 42/582.

و آن گاه که مأمون از پدرش پرسید: چرا این همه به موسی بن جعفر احترام می‌نمایی؟

گفت: چون او امام مردم، حجت خدا بر آفریدگان او و خلیفه او بر بندگان اوست.

مأمون گفت: مگر این صفات برای تو و در تو نیست؟

او در جواب گفت: من امام مردم با زور و قهر هستم و موسی بن جعفر امام حق است. به خدا سوگند، فرزندم، او از من و همه مردم به جایگاه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله شایسته تر است. به خدا سوگند، اگر تو در این موضوع با من به ستیز برخیزی سر از تنت جدا می‌نمایم. چرا که حکومت عقیم است. (1) هم چنین موارد دیگر...

این ها نه فقط حق را انکار کرده اند؛ بلکه به غصب خلافت نیز اقرار نموده اند.

مارقان از ولایت ائمه

والمارقین من ولایتکم؛

و از بیرون روندگان از زیر بار ولایت شما بیزاری می‌جویم.

مارق؛ یعنی کسی که از يك راه روشن و وسیع، خود را بیرون کشیده و در يك راه تنگ و تاریک و گمراهی رفته است. در این باره در کتاب العین چنین آمده است:

المروق: الخروج من شيء من غير مدخله. والمارقة: الذين مرقوا من الدين كما يمرق السهم من الرمية مروقاً. (2)

ص: 53

1- . الاحتجاج: 2/166.

2- . العین: 5/160. ر. ك: الصحاح جوهری: 4/1554، النهاية: 4/320.

مروق: همان خروج از چیزی از غیر راه متعارف را گویند. مارقه کسانی هستند که از دین به سان خروج تیر از کمان خارج شده اند.

بنابراین، وقتی عدّه ای از ولایت اهل بیت علیهم السلام خارج شدند کجا رفتند؟

مارقان در تاریخ اسلام و در احادیث پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر خوارج نهروان تطبیق شده. آن ها کسانی بودند که با امیر مؤمنان علی علیه السلام بیعت کرده بودند، اما از بیعت و ایمان به آن حضرت خارج شدند و در یک راه تنگ و تاریک گمراهی گام برداشتند.

بنابر نقل تاریخ، سه گروه در مقابل امیر مؤمنان علی علیه السلام قرار گرفتند: ناکثان، قاسطان، مارقان.

ناکثان، کسانی هستند که با امیر مؤمنان علی علیه السلام بیعت کرده بودند. اما بیعت شکستند و جنگ جمل را راه انداختند.

قاسطان کسانی هستند که خواستند باطل بر حق برتر باشد، حق را ضایع و از دست صاحب حق بگیرند؛ همان هایی که جنگ صفین را به راه انداختند.

مارقان همان خوارجی هستند که جنگ نهروان را به راه انداختند.

طبق احادیثی که عمار، ابویوب انصاری، ابوسعید خدری رحمهم الله و دیگران روایت کرده اند پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به امیر مؤمنان علی علیه السلام امر فرمودند که ناکثان، قاسطان و مارقان را سرکوب کنند. در حدیثی آمده است: پیامبر خدا به امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

ستقاتل الناکثین والقاسطین والمارقین، فمن قاتلك منهم فإنّ لك بكلّ رجل منهم شفاعة في مائة ألف من شیعتك.

فقلت: یا رسول الله! فمن الناکثون؟

قال: طلحة والزبیر سیبایعانک بالحجاز وینکثانک بالعراق، فإذا فعلا ذلك فحاربهما فإنّ فی قتالهما طهارة لأهل الأرض.

قلت: فمن القاسطون؟

قال: معاوية وأصحابه.

قلت: فمن المارقون؟

قال: أصحاب ذي الثدية وهم يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية، فاقتلهم فإن في قتلهم فرجاً لأهل الأرض، وعذاباً معجلاً عليهم، وذخراً لك عند الله عزوجل يوم القيامة... (1)

توبه زودی با ناکشان، قاسطان و مارقان نبرد خواهی کرد. پس هر کس از آنان با تو نبرد کند تو در عوض يك تن از آنان، صد هزار نفر از شیعیان خود را شفاعت خواهی کرد.

عرض کردم: ای پیامبر خدا! ناکشان کیانند؟

فرمود: طلحه و زبیر، آن دو به زودی در حجاز با تو بیعت کرده و در عراق آن را خواهند شکست، اگر چنین کردند با آنان پیکار کن، چرا که جنگ با آن دو سبب پاکیزگی اهل زمین است.

عرض کردم: قاسطان کیانند؟

فرمودند: معاویه و افراد او.

عرض کردم: مارقان کیانند؟

فرمود: یاران ذو الثدیه که همانند بیرون آمدن تیر از کمان از دین بیرون می روند. با آنان نیز بجنگ که با کشتار آنان گشایشی برای زمینیان و کيفری زودرس بر آنان و ذخیره ای برای تو در پیشگاه خداوند متعال در روز رستاخیز خواهد شد... 2.

ص: 55

در حدیثی صحیح آمده که علی علیه السلام می فرماید:

أمرت بقتال الناکثین والقاسطین والمارقین؛(1)

من به جنگ با ناکثان، قاسطان و مارقان مأمور شدم.

حدیث دیگری را مفضل بن عمر، نقل می کند. وی می گوید: امام صادق علیه السلام در پایان حدیثی طولانی فرمودند:

رسول خدا صلی الله علیه وآله به ام سلمه رضی الله عنها فرمود:

یا أم سلمة! اسمعی واشهیدی، هذا علی بن أبی طالب أخی فی الدنیا وأخی فی الآخرة.

یا أم سلمة! اسمعی واشهیدی هذا علی بن أبی طالب وزیر فی الدنیا ووزیری فی الآخرة...

یا أم سلمة! اسمعی واشهیدی هذا علی بن أبی طالب سید المسلمین، وإمام المتقین، وقائد الغر المحجلین، وقاتل الناکثین والمارقین والقاسطین.

قلت: یا رسول الله! من الناکثون؟

قال: الذین یبایعونه بالمدينة وینکثونه بالبصرة.

قلت: من القاسطون؟

قال: معاویة وأصحابه من أهل الشام.

ثم قلت: من المارقون؟

قال: أصحاب النهروان.(2)8.

ص: 56

1- . عیون أخبار الرضا علیه السلام: 1/66، حدیث 241، بحار الانوار: 29/434، حدیث 19، مجمع الزوائد: 7/238. ر. ک: دراسات

فی منهاج السنة: 322.

2- . معانی الأخبار: 204، بحار الانوار: 32/298، حدیث 258.

ای امّ سلمه! بشنو و شاهد باش که علیّ بن ابی طالب برادر من در دنیا و جهان آخرت است.

ای امّ سلمه! بشنو و شاهد باش که او وزیر من در دنیا و جهان آخرت است.

ای امّ سلمه! بشنو و شاهد باش که علیّ بن ابی طالب سید مسلمانان، امام متّقین و پیشوای پیشانی سفیدان است، او با ناکثان و قاسطان و مارقان جنگ می کند و آنان را می کشد.

عرض کردم: ای رسول خدا ناکثان و بیعت شکنان چه کسانیند؟

فرمود: جمعی هستند که در مدینه بیعت نموده و در بصره بیعت او را می شکنند و با او به جنگ می پردازند.

گفتم: قاسطان کیانند؟

فرمود: معاویه و یاران او از اهل شام که در حقّ علیّ بن ابی طالب ظلم می کنند.

گفتم: مارقان چه کسانیند؟

فرمود: کسانی که از راه حقیقت خارج شده و در نهر روان برخلاف او اجتماع و جنگ می کنند.

بدیهی است که امیر مؤمنان علی علیه السلام در این جنگ هایی که به امر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله واقع شد بر حق بوده و آن ها بر باطل بودند؛ (1) اما دشمنان امیر مؤمنان علی علیه السلام - ابن تیمیّه و اتباع او - این حقیقت تلخ را تحمّل نمی کنند و حدیث را تکذیب می نمایند، او می گوید:

وأما الحديث الذي يروى أنّه أمر بقتل الناكثين والقاسطين والمارقين، فهو حديث موضوع على النبي صلى الله عليه وآله. (2)

ص: 57

1- . گفتنی است که ما در این حدیث و سندهای آن به تفصیل بحث کرده ایم. ر. ک: نفحات الازهار: 161/14.

2- . منهاج السنه: 6/112.

حدیثی که روایت شده پیامبر خدا صلی الله علیه وآله، علی را به پیکار ناکشان، قاسطان و مارقان فرمان داد، حدیث ساختگی است که به پیامبر صلی الله علیه وآله نسبت داده شده است.

غاصبان ارث ائمه

وَالْغَاصِبِينَ لِارْثِكُمْ؛

اشاره

و از غصب کنندگان میراث شما بیزاری می جویم.

کسانی که ارث ائمه اطهار علیهم السلام را غصب کردند، ما موظفیم از آن ها بیزاری می جویم.

ارث یعنی چه ؟

کلمه «ارث» قابل دقت و تأمل است. می گوئیم: زید وارث عمرو است.

و گاهی می گوئیم: زید، از عمرو ارث برده است.

این دو تعبیر تفاوت بسیاری دارند که راغب اصفهانی نیز اشاره می کند و می گوید:

الوراثه والإرث: انتقال قنیه إليك عن غيرك من غير عقد... وترث أصله وراث فقلبت الواو ألفاوتاء... (1)

مالی که از دیگری به کسی می رسد؛ بدون پیمان و عقد... تراث که همان میراث است اصل آن «وراث» که الف آن به حرف «ت» تبدیل گشت...

اگر گفتند: فلانی وارث فلانی است؛ یعنی فلانی در جمیع شئون و حیثیات جانشین اوست. از این رو امیر مؤمنان و ائمه اطهار علیهم السلام در همه شئون - مگر نبوت - وارث پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله هستند.

ص: 58

در تعبیر دوم می گویند: فلانی این خانه، این مال و این کتاب را از فلانی به ارث برده است که در این موقع فقط به آن خانه، مال و کتاب؛ نه در همه شئون ارتباط دارد. (1) کسانی از صدر اسلام تا ظهور حضرت مهدی علیه السلام ارث ائمه اطهار علیهم السلام یعنی جانشینی و حکومت آن بزرگواران را بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به غصب بردند. از این رو، ما از غاصبین صدر اسلام تا روز قیامت که حق اهل بیت علیهم السلام را غصب کردند، بیزاری می جوئیم.

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمودند:

أری تراثی نهباً؛ (2)

من به چشمم می بینم که ارث مرا به یغما بردند و غارت کردند.

ما از این غارت گران بیزاری می جوئیم.

به راستی اگر آن ها این کار را نکرده بودند و حکومت حقیقی الهی بر زمین مستقر می شد، احکام الهی با واقعیت خود پیاده می گردید، مردم به حقوقشان می رسیدند، کسی به کسی ظلم نمی کرد و قرآن مجید در بین مردم پیاده می شد.

کدام بهتر بود؟

ما از آن هایی که نگذاشتند و نمی گذارند حکومت ائمه علیهم السلام پیاده شود بیزاری می جوئیم. اکنون این پرسش مطرح است که چرا هم اکنون حضرت ولی عصر علیه السلام غائب هستند؟

چرا

«یملأ الله به الأرض قسطاً و عدلاً» هنوز تحقق پیدا نکرده است؟

پاسخ این که منکران، غاصبان و ظالمان نمی گذارند. 1.

ص: 59

1- . ر . ك: جلد یکم، صفحه 257 از همین کتاب.

2- . نهج البلاغه: 1/31، خطبه 3 (خطبه شقشقیه)، معانی الاخبار: 361، حدیث 1، بحار الانوار: 29/498، حدیث 1.

از موارد ارث که مورد غصب قرار گرفته، فدک است. البته فدک در درجه اول، ملک فاطمه زهرا علیها السلام بوده است، نه ارث آن حضرت. چون فدک ملک شخصی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بوده، آن حضرت ملک شخصی خود را به دست خود به صدیقه طاهره علیها السلام هدیه دادند.

اما وقتی فدک غصب شد و غاصبان فدک منکر این جهت شدند، صدیقه طاهره علیها السلام آن را مطالبه کردند.

آن ها گفتند: فدک به شما داده نشده و در ملک پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله باقی است.

فاطمه علیها السلام از باب ارث مطالبه کردند و فرمودند: پس ارث مرا بدهید.

اینک برای این که مطلب تا حدی روشن شود، قدری بحث را با توجه به منابع اهل سنت، تفصیل می دهیم.

بحثی کوتاه درباره فدک

همه مسلمانان اتفاق نظر دارند که هر زمینی از زمین های کفار از طریق صلح به دست مسلمانان بیفتد ملک شخصی رسول الله صلی الله علیه وآله است. (1) هم چنین اتفاق نظر دارند که «فدک» از راه صلح به دست مسلمانان افتاده است. (2) و نیز هر دو طرف شیعی و سنی روایت کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه وآله زمین فدک را به حضرت زهرا سلام الله علیها بخشیده اند و در حیات آن حضرت در اختیار ایشان قرار گرفته است. (3)

ص: 60

1- . تفسیر القرطبی: 10-18/9.

2- . تفسیر الرازی: 15/284.

3- . الملل و النحل: 1/13، معجم البلدان: 4/270، مراصد الاطلاع: 3/1020، الدر المنثور: 5/273، مجمع الزوائد: 7/49، میزان الاعتدال: 2/228، کنز العمال: 3/767، الصواعق المحرقة: 31، شرح المقاصد: 5/279.

و از ضروریات تاریخ اسلام این است که ابوبکر بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه وآله زمین فدک را تصاحب نموده.

هم چنین از ضروریات است که حضرت زهرا علیها السلام فدک را از ابوبکر مطالبه نموده و ابوبکر در جواب گفت: شاهد بیاورید!

با این که نزد شیعه و سنی گفته ابوبکر بر خلاف مقررات شرعی بوده، حضرت امیر و امام حسن و امام حسین علیهم السلام و ام ایمن شهادت دادند، ولی ابوبکر شهادت این ها را نپذیرفت، با این که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله رسول درباره امیر مؤمنان علی علیه السلام فرموده:

علي مع الحق والحق مع علي. (1)

علی با حق است و حق با علی.

و پیامبر خدا صلی الله علیه وآله درباره امام حسن و امام حسین علیهما السلام فرموده:

الحسن والحسين سيّدا شباب أهل الجنة؛ (2)

حسن و حسین دو سرور جوانان اهل بهشت هستند.

و پیامبر درباره ام ایمن فرموده:

من سرّه أن يتزوج امرأة من أهل الجنة فليتزوّج أم أيمن؛ (3)

کسی که دوست دارد با زنی بهشتی ازدواج کند با ام ایمن ازدواج نماید.

اما بر خلاف فرموده حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله شهادت این بزرگواران و ام ایمن رد شد. 2.

ص: 61

1- . سنن ترمذی: 5/592، المستدرک علی الصحیحین: 3/129 و 134، مجمع الزوائد: 7/235.

2- . همان: 614/5، خصائص علی علیه السلام: 99، مسند أحمد: 3/3، المستدرک علی الصحیحین: 182/3.

3- . الطبقات الكبرى: 10/213، الاصابة: 8/172.

البته طبق فقه اهل سنت ابوبکر می توانست از حضرت صدیقه طاهره علیها السلام بخواهد - اضافه بر شهادت این شهود - قسم بخورد، هم چنان که رسول خدا صلی الله علیه وآله در واقعه ای به يك شاهد و قسم مدعی اکتفا فرمودند، ولی این کار را نکرد! (1) و چون شهادت شهود رد شد، صدیقه طاهره علیها السلام بار دیگر آمدند و فدك را به عنوان ارث مطالبه کردند، و - چنان که در بعضی منابع آمده - به ابوبکر فرمودند:

یا بن ابي قحافة! أثر أبك ولا أثر أبي؟ (2)

ای پسر ابي قحافه! آیا تو از پدرت ارث می بری، ولی من از پدرم ارث نمی برم؟

در مسند احمد آمده: حضرت زهرا علیها السلام به ابوبکر فرمود:

أنت ورثت رسول الله صلى الله عليه وآله أم أهله؟ (3)

تو از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله ارث می بری یا خاندانش؟

بخاری این گونه روایت کرده است:

فأبى أبو بكر أن يدفع إلى فاطمة منها شيئاً. فوجدت فاطمة على أبي بكر، فهجرته فلم تكلمه حتى توفيت، وعاشت بعد النبي صلى الله عليه وآله ستة أشهر، فلما توفيت دفنها زوجها علي ليلاً ولم يؤذن بها أبابكر، وصلى عليها. وكان لعلي من الناس وجه حياة فاطمة. (4) 2.

ص: 62

1- . جامع الاصول: 10/184.

2- . بلاغات النساء: 58، شرح نهج البلاغة: 16/210.

3- . مسند أحمد: 1/4.

4- . صحيح البخارى: 5/288، صحيح مسلم: 5/152.

ابوبکر از این که چیزی از آن اموال را به فاطمه علیها السلام بدهد، خودداری کرد.

فاطمه علیها السلام بر ابوبکر خشم گرفت و او را ترك کرد و با او سخن نگفت تا از دنیا رفت. او بعد از پیامبر، شش ماه زندگی کرد و هنگامی که فوت کرد، همسرش علی علیه السلام، شبانه بر او نماز خواند، او را دفن کرد و ابوبکر را خبر ننمود.

و برای علی علیه السلام در میان مردم در دوران زندگی فاطمه علیها السلام عزت و آبرویی بود.

چرا ابوبکر این بار فدك را برنگرداند؟

او در پاسخ گفت:

إن رسول الله صَلَّى الله عليه وآله قال: لا نورث ما تركنا صدقة.

رسول خدا صَلَّى الله عليه وآله گفته است: ما ارث نمی نهیم، هر چه از ما بماند، صدقه است.

اما همه نوشته اند که این کلام را احدی از رسول خدا صَلَّى الله عليه وآله نشنیده و به جز ابوبکر کسی به ایشان نسبت نداده است. (1) و چگونه می شود حکمی را که اهل بیت رسول الله - به ویژه دخترشان صدیقه طاهره علیهما السلام - باید بدانند فقط به ابوبکر فرموده باشند؟ و این چیزی است که حتی فخر رازی هم تعجب کرده!! (2) 8.

ص: 63

-
- 1- . تاریخ الخلفاء: 86، تاریخ مدینه دمشق: 30/311، الصواعق المحرقة: 19، كنز العمال: 5/604، المحصول في علم الأصول: 2/180، المستصفی في علم الأصول: 2/121، شرح المواقف: 8/355، شرح المقاصد: 5/278.
 - 2- . تفسیر الرازی: 9/218.

ولی این کلام، دروغ است، زیرا - علاوه بر آن چه گذشت - خلاف نصّ صریح قرآن مجید و سنتّ قطعی رسول خدا صلی الله علیه وآله است، و حضرت امیر علیه السلام و عباس نیز آن را تکذیب کرده اند. (1)

تردیدگران به ائمه

وَالشَّاکِنَ فِیکُمْ؛

و از شك کنندگان درباره شما بیزاری می جویم.

ما از کسانی که در ائمه ما حتی شك می کنند، بیزاری می کنیم.

شك در ائمه یعنی چه؟

معنای شك معلوم و آن يك امر قلبی است. شك در ائمه به امامت و مقامات ائمه و حقانیت آن بزرگواران بر می گردد، هم چنان که کسی در رسالت و حقانیت رسول الله صلی الله علیه وآله شك داشته باشد و بنابراین، احتمال بر حق بودن ابولهب، ابوجهل و سایر دشمنان رسول الله و ائمه اطهار علیهم السلام وجود خواهد داشت.

البته باید از چنین افرادی بیزاری کنیم، زیرا شك در ائمه معصومین علیهم السلام شك در رسول خدا و شك در رسول خدا شك در خداست. در این مورد روایات فراوانی داریم. فراوان است برای نمونه: مرحوم شیخ صدوق به سند خود از حذیفه بن اسید چنین روایت می کند:

رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

یا حذیفه! إنّ حجة الله عليك بعدي. علي بن أبي طالب، الكفر به كفر بالله والشرك به شرك بالله والشك فيه شك في الله... (2)

ص: 64

1- صحیح مسلم: 5/152.

2- الامالی، شیخ صدوق: 197.

ای حذیفه! به راستی که حجت خدا بر تو پس از من علی بن ابی طالب است.
کفر به او کفر به خدا و شرک به او شرک به خدا و شک در او شک در خداوند است...

انحراف از ائمه

وَالْمُنْحَرِفِينَ عَنْكُمْ؛

و از منحرف شدگان از طریقه شما بیزاری می جویم.

«انحراف» از ائمه علیهم السلام؛ یعنی اعراض قلبی یا عملی از آنان و فاصله گرفتن از راهشان، هر چند به کمترین مقدار.

ما از چنین افراد بیزار هستیم، زیرا به دستور خدا و رسول و به حکم عقل باید به طور دقیق و صد در صد پیرو ائمه علیهم السلام باشیم.

ولیجه یعنی چه ؟

وَمِنْ كُلِّ وُلَيْجَةٍ دُونِكُمْ؛

و از هر همدم و وسیله ای غیر از شما بیزاری می جویم.

واژه «ولیجه» از «ولوج» است. راغب اصفهانی می گوید:

الولوج: الدخول في مضيق؛

و لوج: داخل شدن در تنگناهاست.

سپس می گوید:

والولیجة: كل ما يتخذہ الإنسان معتمداً علیہ ولیس من أهله؛(1)

ولیجه: هر چه انسان به نااهل و غیراهل اعتماد کند و او اهل حق نباشد.

ص: 65

این جمله اشاره است به آیه مبارکه ای که می فرماید:

«أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَاةً»؛ (1)

آیا گمان کردید که به حال خود رها می شوید، در حالی که خدا هنوز کسانی را که از شما جهاد کردند و غیر از خدا و رسولش و مؤمنان را رازدار خویش انتخاب نکردند، مشخص نموده است؟!

خداوند مقرر نموده که مکلفین امتحان شوند و آن هایی که جز خدا، رسول و مؤمنان را برای خود پناهگاه اختیار نکرده اند، شناسایی گردند. مقصود از «مؤمنان» را در این آیه امام باقر علیه السلام این گونه بیان می فرماید:

يعني بالمؤمنين: الأئمة، لم يتخذوا الولائج من دونهم؛ (2)

منظور از مؤمنان، ائمه هستند که جز او، پشت و پناهی نگرفته اند.

بنابراین ائمه اطهار علیهم السلام میزان امتحان هستند. ما باید به غیر از ائمه - بعد از خدا و رسول - در هیچ امری رجوع نکنیم و تحت ولایت هیچ کس، جز آن ها نباشیم. ما این معنا را با عبارت یاد شده به حضور ائمه علیهم السلام اظهار می داریم.

وَكُلُّ مُطَاعٍ سِوَاكُمْ؛

و از هر فرمانروایی جز شما بیزاری می جویم.

آری، اطاعت مطلقه به خدا، رسول و ائمه اطهار علیهم السلام اختصاص دارد. غیر از آن ها کسی به طور مطلق واجب اطاعة نیست. خداوند می فرماید: 5.

ص: 66

1- . سورة توبه (9): آیه 16.

2- . الكافي: 1/415.

«أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»؛ (1)

از خدا اطاعت کنید! و اطاعت کنید از پیامبر و اولو الامر (اوصیای پیامبر).

در حدیثی رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

من أطاع علياً فقد أطاعني ومن أطاعني فقد أطاع الله؛ (2)

کسی که از علی اطاعت کند، در واقع از من اطاعت کرده است و کسی از من اطاعت کند در واقع از خدا اطاعت کرده است.

حضرت رسول چنین کلامی را دربارهٔ احدی جز امیر مؤمنان علی علیه السلام نفرموده اند. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در سخن دیگری می فرماید:

إنِّي مخلفٌ فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلّوا: كتاب الله وعترتي أهل بيتي... (3)

من جانشینی بین شما می گذارم که مادامی که به آن چنگ بزنید، هرگز گمراه نخواهید شد: کتاب خدا و خاندان و اهل بیتم...

این ها از جمله دلایل عصمت ائمه علیهم السلام هستند، که باید در هر جهت - چه در اصول اعتقادات، چه در احکام و چه در آداب و سنن - هم از نظر اعتقادی و هم از نظر عملی از ائمه علیهم السلام اطاعت کنیم و از آن بزرگواران پیروی نماییم.

پیشوایان به سوی آتش

وَمِنَ الْأُمَّةِ الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ؛

و از پیشوایانی که مردم را به سوی دوزخ می خوانند، بیزاری می جویم.

ص: 67

1- . سورة نساء (4): آية 59.

2- . الكامل، عبدالله بن عدی: 4/348، تاریخ مدینة دمشق: 42/270، الغدير: 7/177.

3- . ينابيع المودة: 1/121، كشف الغممة: 2/172.

این فراز اشاره به آیه مبارکه ای است که می فرماید:

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ»؛⁽¹⁾

و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به آتش دعوت می کنند.

خدای سبحان در قرآن مجید در آیه دیگری می فرماید:

«يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ»؛⁽²⁾

روزی را (به یاد آورید) که هر گروهی را با پیشوایشان می خوانیم.

با توجه به این آیات معلوم می شود که هر کسی باید امام داشته باشد. از این روست که امیرمؤمنان علی علیه السلام می فرماید:

ألا وإن لكل مأموم إماماً يقتدي به...؛⁽³⁾ هان که به راستی برای هر مأمومی، امامی باید که به او اقتدا کند...

امام نیز یا امام عدل؛ یعنی امام منصوب از طرف خداست که عاقبت اقتدا به او نجات در آخرت و ورود در بهشت است، و یا امام جور؛ یعنی امام غیر منصوب از طرف خداست که عاقبت اقتدا به او جهنم است و عذاب الیم. از این رو است که امام باقر علیه السلام می فرماید:

الأئمة في كتاب الله عز وجل إمامان: امام عدل و امام جور. قال الله:

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا»⁽⁴⁾ لا بأمر الناس، يقدّمون أمر الله قبل أمرهم وحكم الله قبل حكمهم، قال: «وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ»⁽⁵⁾ 1.

ص: 68

1- . سورة قصص (28): آية 41.

2- . سورة اسراء (17): آية 71.

3- . نهج البلاغه: 417 نامه 45، بحار الانوار: 67/320.

4- . سورة انبياء (21): آية 73.

5- . سورة قصص: آية 41.

يقدمون أمرهم قبل أمر الله وحكمهم قبل حكم الله، ويأخذون بأهوائهم خلاف ما في كتاب الله؛ (1)

امامان و پیشوایان در قرآن دو گروهند: (گروه نخست) کسانی اند که خدای تعالی در قرآن درباره آنان می فرماید: «آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به امر ما (مردم را) هدایت می کردند». آنان به امر مردم هدایت نمی کنند؛ بلکه امر خدا را بر امر مردم مقدم داشته و حکم خدا را پیش از حکم مردم می دانند.

(و گروه دوم کسانی هستند که) خدای تعالی درباره آنان می فرماید: «آن ها را پیشوایانی قرار دادیم که به سوی آتش فرا می خوانند». اینان خواست مردم را بر خواست خدا مقدم داشته و حکم مردم را پیش از حکم خدا می دانند و بر طبق هوا و هوس خود؛ بر خلاف آن چه در قرآن آمده است، رفتار می کنند.

این همان است که مکرراً بیان کرده ایم که در طول تاریخ دو خط وجود داشته...

البته رهبران گمراهی مردم فقط حکمرانان نبودند، هر کسی در هر بُعدی بنیان گذار جور و مؤسس باطل باشد «امامٌ يدعو الى النار» خواهد بود. از این رو صاحبان مکاتب فقهی در اسلام که در مقابل مکتب حضرت رسول و اهل بیت علیهم السلام فقهی ساختند و مردم از آن ها تقلید کردند، از ائمه ضلال و «دعاة إلى النار» محسوب می شوند. از این رو روایاتی صریح وارد شده که ائمه علیهم السلام آن ها را لعن می کردند، که امام موسی بن جعفر علیهما السلام به سند صحیح فرموده اند: 3.

ص: 69

1- . الكافي: 1/216، حدیث 2، الاختصاص: 21، بحار الانوار: 24/156، حدیث 13.

لعن الله أباحنيفة؛

خدا ابوحنيفه را لعنت کند.

آن گاه سبب لعن را این گونه می فرمایند:

كان يقول: قال علي وقلت. (1)

هماره می گفت: علی این گونه گفت و من چنین می گویم. 6.

ص: 70

1- . الكافي: 1/56 حديث 9، بحار الانوار: 2/306.

بخش ششم: دعا و توسل

اشاره

ص: 71

فَثَبَّتَنِي اللَّهُ أَبَدًا مَا حَيَّتُ عَلَى مُوَالَاتِكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ وَدِينِكُمْ ، وَوَفَّقَنِي لِمَا لَطَعْتِكُمْ ، وَرَزَقَنِي شَفَاعَتِكُمْ ، وَجَعَلَنِي مِنْ خِيَارِ مَوَالِيكُمُ التَّابِعِينَ لِمَا دَعَوْتُمْ إِلَيْهِ .

وَجَعَلَنِي مِمَّنْ يَقْتَصُّ آثَارَكُمْ ، وَيَسْأَلُكَ سَبِيلَكُمْ ، وَيَهْتَدِي بِهَدَاكُمُ ، وَيُحْسِرُ فِي زُمْرَتِكُمْ ، وَيُكْرِ فِي رَجْعَتِكُمْ ، وَيَمَلِّكَ فِي دَوْلَتِكُمْ ، وَيُشَرِّفُ فِي عَافِيَتِكُمْ ، وَيُمْكِّنُ فِي أَيَّامِكُمْ ، وَيُقَرُّ عَيْنُهُ عَدَا بُرُؤَيْتِكُمْ ؛

پس خداوند همیشه تا زنده ام بر موالات و دوستی و دین و آیین شما پابرجایم بدارد و برای فرمانبرداری شما موفقم دارد، شفاعت شما را روزیم گرداند و از برگزیدگان دوستانتان قرارم دهد، آنان که تابع دعوت شما هستند.

و مرا از کسانی قرار دهد که از آثار شما پیروی می کند، راه شما را طی می نماید و راهنمایی جوید، در گروه شما محشور گردد، در دوران رجعت و بازگشت شما بازگردد. در دوران حکومت شما به فرمانروایی رسد، به عافیت از شما مفتخر گردد، در روزهای (حکومت) شما مقتدر شود و دیده اش فردای رستاخیز به دیدار شما روشن گردد.

يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي، مَنْ ارَادَ اللَّهُ بَدَاءَ بِكُمْ، وَمَنْ وَحَدَهُ قَبِيلَ عَنْكُمْ، وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ .

مَوَالِي لَا أَحْصَى ثَنَائِكُمْ، وَلَا أَبْلُغُ مِنَ الْمَدْحِ كُنْهَكُمْ، وَمِنْ الْوَصْفِ قَدْرَكُمْ

وَأَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيَارِ، وَهَدَاةُ الْأَبْرَارِ، وَحُجَجُ الْجَبَّارِ.

بِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ، وَبِكُمْ يَخْتِمُ، وَبِكُمْ يُنَزِّلُ الْعَيْثَ، وَبِكُمْ يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَبِكُمْ يُنْفِثُ الْهَمَّ، وَيَكْشِفُ الضُّرَّ، وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَلَتْ بِهِ رُسُلُهُ، وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ .

وَالِي جَدُّكُمْ (وَأَكْرَمُ زِيَارَتِ امِيرِ مُؤْمِنَانِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَشَدِّ مَا جَاءَ):

وَالِي جَدُّكُمْ بَكُو:

وَالِي أَخِيكَ (بُعِثَ الرُّوحُ الْأَمِينُ .

أَتَاكُمْ اللَّهُ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ، طَاطَا كُلُّ شَرِيفٍ لَشَرَفِكُمْ، وَبَخَعَ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِبَطَاعَتِكُمْ، وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ، وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ، وَفَارَ الْفَائِزُونَ بِوِلَايَتِكُمْ، بِكُمْ يُسَلِّكُ إِلَى الرِّضْوَانِ، وَعَلَى مَنْ جَحَدَ وَلَا يَتَّكُمُ غَضَبُ الرَّحْمَانِ،

پدر و مادرم، خودم، خاندان و داراییم به فدای شما، هر کس خدا را اراده کند باید از شما آغاز کند و آن کس که خدا را به یکتایی شناسد، از شما پذیرد و هر کس قصد او کند به شما رو نماید.

سروران من! ثنای شما را نمی توانم بشمارم، به حقیقت مدح شما نرسم و توصیف قدر و منزلت شما را نمی توانم بیان کنم که شما روشنی خوبان، راهنمای نیکان و حجّت های خدای جبار هستید.

خداوند به شما آغاز کرد، به شما نیز ختم خواهد کرد و به خاطر شما باران را فروریزد، به خاطر شما آسمان را از این که بر زمین افتد جز به اذن او نگهدارد، به خاطر شما اندوه را بگشاید، سختی را برطرف کند و در پیش شماست را پیامبرانش فرود آورده و فرشتگانش به زمین آوردند.

و به سوی جدّ شما (و اگر زیارت امیرمؤمنان علی علیه السلام باشد به جای: به سوی جدّ شما بگو: و به سوی برادرت) روح الامین (جبرئیل) نازل گردید.

خداوند آن چه را به شما داده به هیچ یک از مردم جهانیان نداده است. هر شخص شریفی در برابر شرف شما سرفروود آورده، هر متکبری به فرمانبرداری شما گردن نهاده، هر گردنکشی در برابر فضل شما فروتن گشته، هر چیزی برای شما خوار شده و سرفروود آورده است. زمین به پرتو نور شما روشن شد، رستگاران به وسیله ولایت و دوستی شما رستگار شدند. به وسیله شما به بهشت رضوان می توان رسید و بر آن کس که منکر فرمانروایی شماست، خشم خدای رحمان خواهد بود.

بِأَبِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي، ذِكْرُكُمْ فِي الذَّاكِرِينَ ، وَأَسَدَ مَاؤُكُمْ فِي الْأَسَدِ مَاءٍ وَأَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ، وَأَزْوَاحُكُمْ فِي الْأَزْوَاحِ ،
وَأَنْفُسُكُمْ فِي النَّفُوسِ ، وَأَثَارُكُمْ فِي الْأَثَارِ وَقُبُورُكُمْ فِي الْقُبُورِ.

فَمَا أَحَلَى اسْمَائِكُمْ ، وَأَكْرَمَ أَنْفُسِكُمْ ، وَأَعْظَمَ شَأْنَكُمْ ، وَأَجَلَّ خَطْرَكُمْ ، وَأَوْفَى عَهْدَكُمْ ، وَأَصْدَقَ وَعْدَكُمْ .

كَلَامُكُمْ نُورٌ ، وَأَمْرُكُمْ رُشْدٌ ، وَوَصِيَّتُكُمْ التَّقْوَى ، وَفِعْلُكُمْ الْخَيْرُ ، وَعَادَتُكُمْ الْإِحْسَانُ ، وَسَجِيَّتُكُمْ الْكِرَامُ ، وَشَأْنُكُمْ الْحَقُّ ، وَالصَّدَقُ وَالرِّفْقُ ،
وَقَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَحَتْمٌ ، وَرَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَحِلْمٌ وَحَزْمٌ .

أَنْ ذُكِرَ الْخَيْرُ كُنْتُمْ أَوْلَهُ وَأَصْلَهُ وَفِرْعَهُ وَمَعْدِنَهُ وَمَأْوِيَهُ وَمُنْتَهَاهُ ؛

پدر و مادرم و خودم و خاندان و داراییم فدای شما باد، ای سروران من! ذکر شما در (زبان) ذکرکنندگان، نام هایتان در میان نام‌ها، پیکرتان با سایر پیکرها، روایتان در میان سایر روان‌ها، جان هاتان در شمار سایر جان‌ها، آثارتان در میان آثار دیگران و قبرهاتان در شمار سایر قبرهاست، ولی چه شیرین است نام هایتان، بزرگوار است جان هاتان، بزرگ است مقامتان، برجسته است منزلت و موقعیتتان، با وفاست عهدتان و راست است وعده تان.

سخن شما نور، دستورتان رشد و رستگاری، سفارشتان پرهیزکاری، کارتان خیر و خوبی، عادت شما احسان و نیکی، شیوه شما کرم و بزرگواری، رفتارتان حق و راستی و مدارایی است و گفتارتان مسلم حتمی و رأی شما دانش، بردباری و دوراندیشی است.

اگر از خیر و خوبی سخنی به میان آید، آغاز و ریشه و شاخه و مرکز و جایگاه و پایانش هستید.

يَا بِي انْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي، كَيْفَ اصِفُ حُسْنَ ثَنَائِكُمْ، وَأُحْصِي جَمِيلَ بَلَائِكُمْ؟ وَيَكُفُّمُ اخْرَاجَنَا اللَّهُ مِنَ الدَّلِّ وَفَرَّجَ عَنَّا عَمْرَاتِ الْكُرُوبِ وَأَنْقَذَنَا مِنْ سَفَا جُرْفِ الْهَلَكَاتِ وَمِنَ النَّارِ.

يَا بِي انْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي بِمُؤَالَاتِكُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِينِنَا وَأَصْدَلَحَ مَا كَانَ فَسَدَ مِنْ دُنْيَانَا، وَبِمُؤَالَاتِكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَةُ وَعَظُمَتِ النِّعْمَةُ وَاتْتَلَفَتِ الْفُرْقَةُ، وَبِمُؤَالَاتِكُمْ تَقْبَلُ الطَّاعَةَ الْمُفْتَرَضَةَ، وَلَكُمْ الْمَوَدَّةُ الْوَاجِبَةُ، وَالذَّرَجَاتُ الرَّفِيعَةُ وَالْمَقَامُ الْمُحْمَدُ وَالْمَكَانُ الْمَعْلُومُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالْجَاهُ الْعَظِيمُ وَالشَّانُ الْكَبِيرُ وَالشَّفَاعَةُ الْمَقْبُولَةُ.

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ.

رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ.

سُبْحَانَ رَبِّنا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولاً؛

پدر و مادرم و خودم به فدای شما چگونه ثنای نیکوی شما را توصیف کنم، چگونه آزمایش های خوبی که دادید، شماره کنم؟ به وسیله شما بود که خدا ما را از ذلت بیرون آورد و به گرفتاری های سخت ما گشایش داد و از پرتگاه هلاکت و نابودی و آتش دوزخ نجاتمان داد.

پدر و مادرم و خودم به فدای شما، به وسیله دوستی شما خداوند دستورات دینمان را به ما یاد داد و آن چه را که از دنیای ما تباه گشته بود، اصلاح کرد و به وسیله موالات شما کلمه کامل شد، نعمت بزرگ گشت و جدایی و اختلاف به الفت و اتحاد دگرگون گردید و به وسیله موالات شما فرمانبرداری واجب پذیرفته گردد و تنها دوستی شماست که بر خلق لازم و فرض است و درجات بلند و مقام شایسته و جایگاه معین و معلوم در نزد خدای متعال و منزلت عظیم و رتبه بزرگ و شفاعت پذیرفته از آن شماست.

پروردگارا! به آن چه نازل فرمودی و از پیامبر پیروی کردیم پس نام ما را با گواهان ثبت فرما.

پروردگارا! به آن چه نازل کردی ایمان داریم و از رسول پیروی کردیم. پس نام ما را با گواهان ثبت فرما.

پروردگارا! دل های ما را پس از آن که راهنماییمان کردی، منحرف مکن و به ما از نزد خویش رحمتی ببخش که به راستی تو بخشایش گری. پاک و منزّه است پروردگار ما که به راستی وعده او انجام شدنی است.

يَا وَلِيَّ اللَّهِ، انَّ بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ ذُنُوبًا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا إِلَّا رِضَاكُمْ، فَبِحَقِّ مَنْ ارْتَمَنَكُمْ عَلَى سِرِّهِ، وَاسْتَرْعَاكُمْ أَمْرَ خَلْفِهِ، وَقَرَنَ طَاعَتَكُمْ بِطَاعَتِهِ لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ ذُنُوبِي وَكُنْتُمْ شُدَّ فَعَائِي فَأِنِّي لَكُمْ مُطِيعٌ، مَنْ اطَاعَكُمْ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ عَصَاكُمْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ، وَمَنْ ابْغَضَكُمْ فَقَدْ ابْغَضَ اللَّهَ.

اللَّهُمَّ إِنِّي لَوْ وَجَدْتُ شُدَّ فَعَاءَ اقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الْأَخْيَارِ الْأَيْمَّةِ الْأَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شُدَّ فَعَائِي، فَبِحَقِّهِمْ الَّذِي أَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ اسْمَ مَلِكٍ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ وَفِي زُمْرَةِ الْمَرْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ إِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ.

ص: 79

ای ولی خدا! همانا میان من و خدای عزوجل گناहانی است که آن ها را جز رضایت شما، محو و پاک نکند. پس به حق آن خدایی که شما را امین به راز خود کرده، سرپرستی کار خلق خود را به شما واگذارده و فرمانبرداری شما را به فرمانبرداری خود قرین کرده که شما بخشش گناهانم را (از خدا) بخواهید و شفیعان من گردید، زیرا که من فرمانبردار شما هستم، هر که از شما فرمانبرداری کند، از خدا فرمانبرداری کرده و هر که از شما نافرمانی کند از خدای نافرمانی کرده و هر که شما را دوست دارد، خدای را دوست داشته و هر که شما را دشمن دارد، خدای را دشمن داشته است.

خدایا! اگر من شفیعانی را می یافتم که نزدیکتر باشند به درگاهت از محمد و خاندان نیکویش؛ همان پیشوایان نیکوکار به یقین آن ها را شفیعان خود قرار می دادم. پس از تو می خواهم به آن حقی که برای ایشان بر خود واجب کردی مرا در زمره عارفان به آن ها و به حق آن ها قرارده و در زمره کسانی قرارده که به وسیله شفاعت آن ها مورد مهر قرار گرفته اند. به راستی که تو مهربان ترین مهربانان هستی و درود خدا بر محمد و خاندان پاکش و سلام مخصوص و بسیاری بر آن ها باد، خدا ما را بس است و و نیکو و کیلی است.

در این بخش از زیارت، دعا می‌کنیم و از حضرات معصومین علیهم السلام می‌خواهیم که ما را شفاعت کنند. عمده حاجات یاد شده، معنوی است، و پیش از هر قسمت از دعا، ثنا و مدح ائمه علیهم السلام وجود دارد، که تقدیم ثنا قبل از دعا یکی از آداب دعا کردن است و به آن امر شده (1) و این جهت در غالب دعاها مشهود است.

دعا و توسل و طلب حاجت در آخر زیارت قرار گرفته و به ویژه بعد از عرضه اعتقادات آمده است و با «فاء» تفریع شروع شده، و اولین دعا «ثبات قدم» است تا پایان عمر.

درخواست ثبات

فَتَّبِنِي اللَّهُ اَبْدًا مَا حَيْتُ ؛

پس از خدا می‌خواهم مرا همیشه تا زنده هستم پابرجا بدارد.

در این گونه شروع نکته ای وجود دارد که وقتی زائر عقاید حقه خود را به حضور امام علیه السلام؛ به خصوص در زمان غیبت عرضه می‌دارد، باید به دو جهت کاملاً توجه داشته باشد:

ص: 81

جهت یکم. عظمت و اهمیت این سلسله عقایدی است که از آغاز زیارت جامعه تا این جا بر امام علیه السلام عرضه می شود و این که ما از این اعتقادات سؤال خواهیم شد؛ یعنی در برابر این امور اعتقادی مسئولیت داریم.

بخش گذشته بر يك سلسله از اعتقادات مشتمل بود و با کلمه «ایمان» شروع شد.

أَنِّي مُؤْمِنٌ بِكُمْ وَبِمَا آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرٌ بَعْدُوكُمْ وَبِمَا كَفَرْتُمْ بِهِ .

به راستی من به شما و به آن چه شما بدان ایمان دارید، ایمان دارم، به دشمن شما و بدان چه شما آن را انکار کردید کفر می ورزم.

وقتی این جمله تمام شد، دوباره خواندیم:

مُؤْمِنٌ بِأَيَابِكُمْ ، مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِكُمْ ...

به بازگشتتان ایمان دارم و به رجعت شما تصدیق دارم...

وقتی این قسمت نیز تمام شد، خواندیم:

مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَعَلَانِيَتِكُمْ ...

به نهان و آشکار شما... ایمان دارم...

و آن گاه که این جمله نیز به پایان رسید، عرض کردیم:

آمَنْتُ بِكُمْ وَتَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَكُمْ ...

به شما ایمان دارم و آخرین فرد شما را دوست دارم به همان دلیل که اولین شخص شما را دوست دارم...

این جا بود که پای «برائت» به میان آمد که گفتیم:

وَبَرَّيْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ ...

و به پیشگاه خدای عزوجل از دشمنانتان بیزاری می جویم...

وقتی انسان زائر این امور را به عنوان يك سلسله امور اعتقادی بیان می کند، باید

به این معانی توجه داشته باشد، این که بگوییم: به این امور یعنی يك سلسله چیزهایی که معانی آن ها را نمی دانم معتقدم و به خدمت شما عرض می کنم؟ قطعاً این طور نیست، ناگزیر بایستی فی الجمله از این مفاهیم و معانی آگاهی داشته باشد، آن گاه به آن ها معتقد شود و خدمت امام علیه السلام عرضه بدارد.

انسان باید خودش عظمت و اهمیّت مسائل اعتقادی را هر چند فی الجمله بداند و به آن چه واجب است از روی دلیل معتقد شود. فلانی گفت، از پدرم شنیدم، استاد چنین یاد داد؛ این ها فایده ندارد. هر کسی به مقدار وسعش باید از امور اعتقادی به خصوص آن چه که مورد سؤال قرار می گیرد آگاه باشد و به آن ها ایمان داشته باشد.

جهت دوم. باید توجه داشت که شیطان بیکار ننشسته و همیشه برای انسان نقشه می کشد و او را وسوسه می کند. او نه فقط از انسان های عادی؛ بلکه از انبیا و اولیا نیز دست بردار نیست. در هر زمان و مکان و نسبت به هر شخصی، در هر شرایط و در هر حالی از احوال سعی می کند او را اغوا کند؛ چرا که کار او همین است.

شما ملاحظه می کنید، کسانی در اثر القای يك شبهه شیطانی منحرف شدند، یا با رسیدن به يك مقام منحرف شدند، و یا يك لقمه غذای مشتبه چه اثری در وجود برخی نهاد و با در اختیار قرار دادن يك زن چه افرادی به فساد کشیده شدند... آری شیطان هر انسانی را به طریقی و به شکلی سعی می کند اغوا نماید.

این مسئله در زمان ما بسیار جدی و عجیب است، با وسایل جدیدی که پیدا شده، شیطان و جنود او برای اغوا و گمراه کردن مردم بیشتر به کار افتاده اند. آن ها به اشکال مختلف به راه افتاده اند و اهل این مذهب را مورد تهاجم قرار داده اند. کسانی که با هم اختلاف عقیدتی دارند، یا بر سر مسائل دنیوی و ریاست اختلاف دارند، در مبارزه با این مذهب با هم متفق و متحد هستند و چنان با جدیت کار می کنند و از هر

راهی استفاده می نمایند که توانسته اند در داخل این مذهب نیز رخنه کنند که گاهی مطالبی را از کسانی به خصوص آن هایی که در این مذهب عمری را سپری کرده اند؛ می شنویم که هرگز از آنان توقع چنین سخنی و چنین کاری نمی رفت.

آری، شیطان به اشکال مختلف کار می کند و انسان ها را اغوا می نماید. طبق آیه قرآن کریم خودش سوگند یاد کرده و گفته:

«فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ»؛ (1)

به عزت سوگند، همه آنان را گمراه خواهم کرد.

او به عزت خداوند متعال سوگند یاد کرده است. البته در این سوگند بحث است که آیا خدا و عزت خدا را قبول دارد و قسم می خورد؟ ولی استثنایی دارد که در آینده بیان خواهیم کرد.

از طرف دیگر، ما انسان ها معصوم نیستیم و از ما خطا سر می زند. اما چرا در امور مادی و مسائل دنیوی دقت، بررسی، جست و جو، فکر و مشورت می کنیم تا خطاهای ما کمتر شود در نتیجه ضرری و زیانی به ما متوجه نشود. اما در امور معنوی خطا می کنیم و عین خیالمان نیست! با همه دقتی که در مسائل مادی داریم در امور معنوی، زود حرف می زنیم، مسائلی را نسنجیده رد می کنیم، یا ایجاد شك و شبهه می کنیم و یا فوری می پذیریم و تحت تأثیر قرار می گیریم!؟

هم چنین اگر در امور مادی کم ترین صدمه ای به بدن ما وارد می شود؛ مثل سر دردی که مقداری ادامه پیدا کند فوری به دکتر مراجعه می کنیم. اما شبهاتی که در مسائل اعتقادی مطرح می شود، اگر تحت تأثیر هم قرار نگیریم و نپذیریم و باور نکنیم، دست کم در ذهن ما باقی می ماند، به کسی مراجعه نمی کنیم و از کسی نمی پرسیم!؟2.

ص: 84

چرا برای يك سر درد به دكتر مراجعه می كنید، اما برای امور اعتقادی به متخصص مراجعه نمی كنید؟

البته انسان معصوم نیست، اما باید سؤال كنید، اگر کسی به شما تذکر داد، بپذیرید، و بر اشتباه و خطایی که در مسأله اعتقادی کردید، اصرار نورزید.

متأسفانه برخی نه فقط بر باطل اصرار می ورزند؛ بلکه آن را ترویج و تقویت می کنند و دیگران را نیز به آن دعوت می کنند که این همان شیطان است که گفته:

﴿فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (1)

به عزت سوگند، همه آنان را گمراه خواهم کرد.

البته در این زمینه روایات فراوانی نیز در اصول کافی و دیگر منابع آمده که زمانی فرا می رسد که مؤمن در آغاز صبح مؤمن و شب هنگام ایمانش را از دست می دهد.

به راستی چرا ایمان این گونه از دست می رود؟! آیا حیف نیست، نباید فکر بکنیم؟

کلیب بن معاویه اسدی می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ الْعَبْدَ يَصْبِحُ مُؤْمِنًا وَيَمْسِي كَافِرًا، وَيَصْبِحُ كَافِرًا وَيَمْسِي مُؤْمِنًا، وَقَوْمٌ يِعَارُونَ الْإِيمَانَ ثُمَّ يَسْلُبُونَهُ وَيَسْمُونَ الْمَعَارِينَ.

ثُمَّ قَالَ: فَلَانٍ مِنْهُمْ. (2)

به راستی بنده بامداد است مؤمن و شب هنگام کافر می شود و بامداد کافر است و شب هنگام مؤمن می شود. گروهی ایمان را به عاریت دارند سپس از آن ها گرفته می شود و آن ها را مُعَارِينَ می نامند.

آن گاه فرمود: فلانی نیز از آن هاست. 7.

ص: 85

1- . همان.

2- . الكافي: 2/418، حديث 2، بحار الانوار: 66/226، حديث 17.

در این باره روایات دیگری نیز داریم که ریشه قرآنی دارند که طبق آن ها ایمان بر دو قسم است:

1. ایمان مستقر،

2. ایمان مستودع.

به این روایت توجه کنید:

عن یونس، عن بعض أصحابنا، عن أبي الحسن عليه السلام قال:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ النَّبِيِّينَ عَلَى النَّبُوَّةِ فَلَا يَكُونُونَ إِلَّا أَنْبِيَاءَ، وَخَلَقَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْإِيمَانِ فَلَا يَكُونُونَ إِلَّا مُؤْمِنِينَ، وَأَعَارَ قَوْمًا إِيْمَانًا، فَإِنْ شَاءَ تَمَّمَهُ لَهُمْ وَإِنْ شَاءَ سَلَبَهُمْ إِيْمَانَهُ.

قال: وفيهم جرت: «فَمُسْتَقَرٌّ وَ مُسْتَوْدَعٌ» (1).

و قال لي: إِنَّ فُلَانًا كَانَ مُسْتَوْدَعًا إِيْمَانَهُ، فَلَمَّا كَذَبَ عَلَيْنَا سَلَبَ إِيْمَانَهُ ذَلِكَ؛ (2)

یونس از برخی از اصحاب ما نقل می کند که حضرت ابوالحسن علیه السلام فرمود:

به راستی که خداوند پیامبران را به نبوت آفرید که جز پیامبر نباشند و مؤمنان را بر ایمان آفرید که جز مؤمن نباشند و به مردمی ایمان را عاریت داد. پس اگر بخواهد برای آن ها به پایان می رساند و اگر بخواهد از آنان باز می گیرد.

فرمود: و در باره همین گروه معنای آیه شریفه جاری است که می فرماید:

«پس پایدار باشد و ناپایدار» 8.

ص: 86

1- . سورة انعام (6): آیه 98.

2- . الكافي: 2/418، حدیث 4، بحار الانوار: 66/226-227، حدیث 18.

آن گاه حضرت به من فرمود: ایمان فلانی عاریتی بود، و همین که بر ما دروغ بست آن ایمان عاریه از او گرفته شد.

و اسحاق بن عمار می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ اللَّهَ جَبَلُ النَّبِيِّينَ عَلَى نَبْوَتِهِمْ، فَلَا يَرْتَدُّونَ أَبَدًا، وَجَبَلُ الْأَوْصِيَاءِ عَلَى وَصَايَاهُمْ فَلَا يَرْتَدُّونَ أَبَدًا، وَجَبَلُ بَعْضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْإِيمَانِ فَلَا يَرْتَدُّونَ أَبَدًا، وَمِنْهُمْ مَنْ أَعْيَرَ الْإِيمَانَ عَارِيَةً، فَإِذَا هُوَ دَعَا وَالْحَ فِي الدَّعَاءِ مَاتَ عَلَى الْإِيمَانِ؛ (1)

به راستی که خدا پیامبران را بر سرشت نبوت آفرید. پس هرگز از آن برنگردند و اوصیای آن ها را بر سرشت وصیت ها آفرید، پس هرگز از آن برنگردند، و برخی از مؤمنان را بر سرشت ایمان آفریده. پس هرگز از آن برنگردند، و ایمان برخی از آنان عاریتی است. پس اگر دعا کند و در دعا اصرار ورزد، با ایمان از دنیا می رود.

روایت دیگری را محمد بن مسلم، از امام باقر و یا امام صادق علیهما السلام نقل می کند و می گوید: از حضرتش شنیدم که می فرمود:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ خَلَقَ خَلْقًا لِلْإِيمَانِ لَا زَوَالَ لَهُ، وَخَلَقَ خَلْقًا لِلْكَفْرِ لَا زَوَالَ لَهُ، وَخَلَقَ خَلْقًا بَيْنَ ذَلِكَ وَاسْتَدْعَى بَعْضَهُمُ الْإِيمَانَ، فَإِنْ يَشَأْ أَنْ يَتِمَّ لَهُمْ أَتَمَّهُ، وَإِنْ يَشَأْ أَنْ يَسْلِبَهُمْ إِيَّاهُ سَلَبَهُمْ، وَكَانَ فُلَانٌ مِنْهُمْ مَعَارًا؛ (2)

به راستی خدای متعال گروهی را برای ایمان ثابت آفریده که زوالی ندارد و گروه دیگری را هم برای کفر ثابت آفریده که زوالی ندارد و گروهی را نیزت.

ص: 87

1- . الكافي: 2/419، حديث 5 وبحار الأنوار: 66/220-221 حديث 4.

2- . همان: 417، حديث 1، همان: 66/224، حديث 16. در این منبع به جای «واستودع»، «فاستودع» آمده است.

میان این دو آفریده و به برخی ایمانی سپرده که اگر خواهد برای آن ها به پایان می رساند و اگر خواهد آن را از آن ها می گیرد و فلانی از آن ها بود که ایمانش عاریتی بود.

و روایت دیگر را در این زمینه فضل بن یونس از ابی الحسن علیه السلام نقل می کند که حضرتش فرمود:

أكثر من أن تقول: «اللهم لا تجعلني من المعارين ولا تخرجني من التقصير».

قال: قلت: أمّا المعارون، فقد عرفت أنّ الرجل يعار الدين ثمّ يخرج منه، فما معنى «لا تخرجني من التقصير»؟

فقال: كلّ عمل تريد به الله عزوجل فكن فيه مقصّراً عند نفسك، فإنّ الناس كلّهم في أعمالهم فيما بينهم وبين الله مقصّرون إلا من عصمه الله عزوجل؛ (1) بسیار بگو: «خدایا! مرا از عاریه داران ایمان قرار مده و از تقصیر بیرون مبر».

عرض کردم: معنای عاریه داران را می دانم که مردی دین را به طور عاریه می گیرد، سپس از آن خارج می شود. پس معنای «مرا از تقصیر بیرون مبر» چیست؟

فرمود: هر عملی که برای خدای متعال انجام می دهی، خود را در آن مقصرشناس، زیرا همه مردم در اعمال خویش میان خود و خدا مقصر هستند؛ جز کسی که خدای متعال نگهداری کند.

وقتی ما عقاید خودمان را بر امام علیه السلام عرضه می داریم به سنگینی این اعتقادات و اهمیت آن ها و به شیطان و وساوس شیطانی توجه داریم و می گوئیم: 4.

ص: 88

1- . همان: 73، حدیث 4، همان: 68/233، حدیث 14.

فَتَبَّتْ بِي اللَّهُ اِبْدَاءً مَا حَيَّتْ عَلَي مَوْلَانِيكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ ...

پس خدا همیشه تا زنده ام بر موالات و دوستی و محبت... شما پابرجایم بدارد.

از خدا می خواهیم و شما هم برای ما از خدا بخواهید و شفاعت کنید که بر آن چه که می گوئیم و معتقدیم ثابت قدم باشیم. چون هم ما بر این مطالب حساسیت داریم و هم این مطالب دشمن فراوان دارد؛ چرا که جنود شیاطین بیکار ننشسته اند و به اشکال مختلف در پی فریب انسان هستند.

و به همین جهت قید

«اِبْدَاءً مَا حَيَّتْ» لازم است، از خدا می خواهیم که تا آخرین لحظه عمرم در این اعتقادات ثابت قدم بمانم. به راستی چقدر افرادی را شما دیده اید که در آخر عمرشان عوض شدند؟

اصولاً انسان ها در دوره زندگی به چهار گروه تقسیم می شوند:

1. کسانی که از اول خوب بودند و تا پایان زندگی خوب ماندند.

2. کسانی که از اول بد بودند تا آخر عمر بد ماندند.

3. کسانی که از اول خوب نبودند و در پایان عمرشان خوب شدند.

4. کسانی که از اول خوب بودند - العیاذ باللّٰه - در پایان عمرشان عوض و بد شدند.

از این روست که زائر می گوید: از خدا می خواهیم تا آخرین لحظه حیات مرا بر این عقاید ثابت بدارد.

ما مکلف هستیم تا آن جایی که می توانیم لغزش نداشته باشیم، اما اگر گاهی لغزشی شد، فوری جبران کنیم، بپرسیم و توبه و استغفار کنیم.

فَتَبَّتْ بِي اللَّهُ اِبْدَاءً مَا حَيَّتْ عَلَي مَوْلَانِيكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ ؛

پس خدا همیشه تا زنده ام بر موالات و دوستی و محبت... شما پابرجایم بدارد.

پیش تر گذشت که در قرآن کریم و روایات ما سه واژه به کار رفته است:

«موالات»، «محبت» و «مودت».

«موالات» همان است که در آیه ولایت آمده، آن جا که می خوانیم:

«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ»؛ (1)

سرپرست و ولیّ شما، تنها خداست و پیامبر او و آن ها که ایمان آورده اند؛ همان ها که نماز را برپا می دارند....

و در حدیث غدیر نیز پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند:

أَلَسْتُ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؟

قالوا: بلی.

قال: فمن كنت مولاه فعلي مولاه؛ (2)

آیا من از مؤمنان نسبت به خودشان سزاوارتر نیستم؟

همه گفتند: آری.

پیامبر فرمود: پس هر کس که من سرپرست و صاحب اختیار او هستم پس علی سرپرست و صاحب اختیار اوست.

«محبت» يك امر قلبی و صرف دوست داشتن است.

بحث در این است: آیا می شود کسی اهل بیت علیهم السلام را دوست بدارد، ولی از نظر عملی از دیگری پیروی کند؟

ما به اهل بیت علیهم السلام علاقه مند هستیم، محبت آن بزرگواران را داریم و از دشمنانشان بیزاریم؛ گرچه شیعه واقعی به معنای پیروی

دقیق آن چنانی که می خواهند نیستیم، ولی هر گاه متوجه خطایمان می شویم برمی گردیم.5.

ص: 90

1- . سورة مائده (5): آیه 55.

2- . مناقب علی بن ابی طالب علیهما السلام: 2/415 حدیث 896، دلائل الامامه: 18، بحار الانوار: 28/98، مسند احمد: 4/368،

المستدرک علی الصحیحین: 3/110، المعجم الکبیر: 5/195، المواقف: 3/602 و کنز العمال 13/157، حدیث 36485.

«مودت» به اهل بیت علیهم السلام ریشه قرآنی دارد و از کلمه «محبت» اخصّ است.

مودت به تفصیلی که در تفسیر آیه مودت نوشته ایم و چاپ و منتشر شده، به معنای دوست داشتن توأم با عمل و پیروی است. (1) بنابراین، ما در این فراز از خدا می خواهیم که ما را تا آخرین لحظه زندگی بر این ایمان، اعتقاد، محبت، مودت و ولایت ثابت قدم بدارد؛ چرا که ثبات، ضد زوال است. راغب اصفهانی در المفردات غریب القرآن می نویسد:

الثبات: ضدّ الزوال، يقال: ثبت یثبت ثباتاً، قال الله تعالى: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا» (2).... (3)

ثبات: ضدّ نابودی و زوال (به معنای پایداری) است... خدای متعال می فرماید:

«ای کسانی که ایمان آورده اید! آن گاه که با گروهی رویه رو می شوید، ثابت قدم و استوار باشید»...

«ثبات»، «استقرار» و «استقامت» مفاهیم نزدیک به هم هستند.

با توجه به این معنا، ما از خداوند متعال می خواهیم که در این اعتقادات ثابت قدم باشیم و در برابر مسائل و مشکلاتی که برای ما در زمینه مسائل اعتقادی ایجاد می کنند و شبهات و تشکیکاتی که گاهی مطرح می شود و ممکن است به آن ها مبتلا شویم، استقامت داشته باشیم؛ به گونه ای که ایمان ما چنان قوی و محکم باشد که هرگز تشکیکی در ما تأثیر نکند و در صورت پیدایش شبهه - خدای ناخواسته - فوری سؤال کنیم، به متخصص مراجعه کنیم و تحقیق نماییم تا کم ترین اثر از باطل در ذهن ما باقی نماند. 8.

ص: 91

1- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه ر. ک: مهرورزی به اهل بیت علیهم السلام از دیدگاه قرآن و سنت، شماره 29 از سلسله پژوهش های اعتقادی، از همین نگارنده.

2- . سورة انفال (8): آیه 45.

3- . المفردات فی غریب القرآن: 78.

از طرف دیگر، چنان که پیش تر اشاره شد همه مردم در روز قیامت از ولایت اهل بیت علیهم السلام مورد سؤال قرار می گیرند و دلایل قرآنی و حدیثی بر این موضوع فراوان است. و در این جا به يك آیه و يك حدیث مورد اتفاق اکتفا می کنیم:

خداوند متعال می فرماید:

«وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ»؛ (1)

آن ها را باز دارید که باید بازپرسی شوند.

رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

لا تزول قدم عبد يوم القيامة حتى يُسئل عن أربع:

عن عمره فيم أفناه،

وعن جسده فيما أبلاه،

وعن ماله مما كسبه وفيم أنفقه،

وعن حبنا أهل البيت. (2)

در روز رستاخیز بنده ای قدم از قدم بر نمی دارد تا این از چهار چیز مورد بازخواست قرار می گیرد:

از عمر او می پرسند که در چه راهی آن را به پایان برد،

از جسم او می پرسند که چگونه آن را فرسود،

از مال و دارایی او می پرسند که از کجا به دست آورد و در کجا مصرف کرد

و از محبت و مهرورزی ما اهل بیت می پرسند. 1.

ص: 92

1- . سورة صافات (37): آية 24.

2- . كشف الغمّة: 1/105، بحار الانوار: 27/311.

فَتَّبَتْنِي اللَّهُ أَبَدًا مَا حَيْتُ ... وَدِينَكُمْ .

پس خدا همیشه تا زنده ام بر... دین و آیین شما پابرجایم بدارد.

خداوند ما را بر دین اهل بیت علیهم السلام ثابت قدم بدارد.

واژه «دین» در قرآن کریم و کتاب های لغوی به معنای مرام و منهج آمده است.

از این رو می گویند: دین باطل، مرام باطل، مرام حق و دین حق.

راغب اصفهانی می گوید:

والدين... يقال اعتباراً بالطاعة والالتقياد للشرعية؛(1)

... به اعتبار اطاعت و سر فرود آوردن از شریعت، دین می گویند.

به سخن دیگر، دین همان خط اعتقادی، فکری و عملی است. پیش تر گفتیم دین اسلام متشکل از سه پایه است:

1. مسائل اعتقادی،

2. مسائل عملی،

3. مسائل اخلاقی.

بنابراین دین، مجموعه مسائل اعتقادی، عملی - حلال و حرام، واجبات و محرمات - و مسائل اخلاقی است. از این رو در مجمع البحرین می نویسد:

الدين هو وضع إلهي لأولي الألباب يتناول الأصول والفروع... والدين الطاعة(2)...

دین همان وضع الهی برای خردمندان است که اصول و فروع را در بر می گیرد... دین، همان طاعت است.

ص: 93

1- . المفردات فی غریب القرآن: 175.

2- . مجمع البحرین: 2/76.

ما در این فراز از خداوند متعال می خواهیم که در آن چه مرام اهل بیت علیهم السلام است؛ در مسائل عملی (احکام شرعی پنج گانه) ثابت قدم باشیم، در مسائل اعتقادی پیرو آن بزرگواران باشیم. سیره ما مطابق با سیره، اخلاق، روش و منش آن حضرات باشد.

توفیق بر فرمانبرداری

وَوَقَّني لِعِطَائِكُمْ؛

و برای فرمانبرداری از شما موقم دارد.

از خداوند متعال می خواهیم که توفیق بدهد تا مطیع شما باشیم. یعنی محبت تنها نباشد؛ بلکه محبتی که اطاعت و پیروی در پی دارد که انسان قدم در جای قدمشان بگذارد، از آن ها پیروی کند و به آن ها اقتدا نماید.

و چون اطاعت در این مرحله سخت است و کار آسانی نیست؛ لازم است از خداوند متعال توفیق درخواست شود.

از طرف دیگر، ائمه باطل و یاران آن ها، ظاهر فریبنده ای دارند، و چنان خود را به صورت حق در می آورند که انسان به اشتباه می افتد.

چرا به «شبهه» شبهه گفته اند؟

چون طوری وانمود می شود که انسان بین آن که باطل است و بین حق، متحیر می گردد.

اصولاً اگر دقت شود در طول تاریخ و تا در زمان ما، کسانی که در خدمت شیطانند، نوعاً خوش سخن و خوش قیافه هستند، خودشان را مرتب و منظم می کنند، خوش برخورد هستند؛ به گونه ای که انسان، نه تنها از این ها متنفر نمی شود، بلکه خوشش هم می آید.

آن ها از نظر سخن، زیبا سخن می گویند، از نظر شکل و لباس، پوشش زیبا دارند، و از نظر نوشتار، کتاب زیبا چاپ می کنند. آن ها آن قدر از اسباب، ادوات و وسائل به

نفع خود استفاده می کنند که برخی افراد را به اشتباه می اندازند و نفهمیده مطیع شیطان می شوند.

آنان برای موفقیت در این کار، زهر را با عسل مخلوط می کنند و کاسه به ظاهر عسل را به انسان می دهند. او فکر می کند که عسل خورده و حتی از خوردن عسل خبر می دهد. اما این عسل آلوده، به مغز و اعضا و جوارح او نیروی می دهد که تمام وجودش در خدمت شیطان قرار می گیرد.

وقتی انسان با تمام نیرو در خدمت شیطان قرار گرفت، زبان به جسارت باز می کند و به پیامبر اکرم، امیر مؤمنان علی، صدیقه طاهره و ائمه اطهار علیهم السلام جسارت می کند، مبانی دین؛ اصول، فقه را زیر سؤال می برد.

آری، باید دقت کرد. از این طرف جسارت کردن به بزرگان دین و از آن طرف دفاع از جبت و طاغوت، معاویه، یزید و....

در این تغییر روش و شیطان شدن است که بزرگان مرام الهی و منهج خدایی مورد خدشه قرار می گیرند. بزرگان حزب شیطان جلوه خوبی می یابند و خوش نام می شوند، برای آنان خدماتی درست می شود و جنایت ها انکار می گردد، ادعا می شود که قرن ها به شما عوضی گفته اند، حوادث صدر اسلام تکذیب می شود، واقعه کربلا و شهادت سیدالشهداء و خاندان رسول خدا علیهم السلام وارونه می شود، برای احترام صحابه واقعه حرّه را زیر سؤال می برند که چنین نبوده، یزید این کار را نکرده است. صحابه و زن و بچه صحابه رسول خدا صلی الله علیه و آله و خونی که در مسجد النبی جاری شد، تجاوزی که به زن ها و دختران صحابه رسول خدا شد...

همه را برای دفاع از یزید زیر سؤال می برند. (1)3.

ص: 95

در این زمینه ابن قتیبہ دینوری در الامامة والسياسة چنین می نویسد:

فبلغ عدّة قتلى الحرّة يومئذ من قريش والأنصار والمهاجرين ووجوه الناس، ألفاً وسبع مائة، وسائرهم من الناس عشرة آلاف، سوى النساء والصبيان.

قال أبو معشر: دخل رجل من أهل الشام على امرأة نفساء من نساء الأنصار ومعها صبي لها، فقال لها. هل من مال؟

قالت: لا والله ما تركوا لي شيئاً.

فقال: والله لتخرجن إليّ شيئاً أو لأقتلنك وصبيك هذا.

فقالت له: ويحك، إنّه ولد ابن أبي كبشة الأنصاري صاحب رسول الله صلى الله عليه وآله، ولقد بايعت رسول الله صلى الله عليه وآله معه يوم بيعة الشجرة، على أن لا أزني، ولا أسرق، ولا أقتل ولدي، ولا آتي بهتان أفتريه، فما أتيت شيئاً، فاتق الله!

ثم قالت لابنها: يا بني! والله، لو كان عندي شيء لافتيديك به.

قال: فأخذ برجل الصبي، والثدي في فمه، فجذبه من حجرها، فضرب به الحائط، فانتثر دماغه في الأرض!

قال: فلم يخرج من البيت حتى اسودّ نصف وجهه، وصار مثلاً؛(1)

تعداد کشته شدگان در جنگ حرّه از قریش، انصار و مهاجران و بزرگان به هزار و هفتصد و از دیگر مردم ده هزار نفر؛ جز کودکان و زنان رسید.

ابومعشر می گوید: یکی از سپاهیان شام وارد منزل زنی شد که تازه زایمان کرده بود و نوزاد او در آغوشش شیر می خورد. آن مرد به زن گفت:

آیا مالی داری؟4.

ص: 96

زن گفت: نه به خدا قسم، سپاهیان شام شهر را غارت کرده اند، چیزی برایم باقی نگذاشته اند.

سرباز شامی گفت: یا چیزی برایم بیاور وگرنه تو و این بچه ات را می کشم.

زن صدا زد: وای بر تو، این بچه فرزند صحابه پیامبر خدا صلی الله علیه وآله ابن ابی کبشه انصاری است، من نیز خود در بیعت شجره با پیامبر بیعت کرده ام که عمل منافی عفت انجام ندهم، دزدی نکنم، فرزندم را نکشم و به کسی بهتان و افترا نزنم، چیزی ندارم، از خدا بترس!

آن گاه در حالی که به نوزادش اشاره می کرد گفت: ای پسر! به خدا سوگند، اگر چیزی داشتم، فدایت می کردم.

ناگاه آن ملعون پای نوزاد را گرفت و در حالی که کودک پستان مادر را می مکید، او را از دامن مادر کشید و بر دیوار کوفت؛ به گونه ای که مغز کودک جلو چشم مادرش متلاشی شد و به زمین ریخت.

راوی گوید: آن ملعون هنوز از خانه بیرون نرفته بود که نصف صورتش سیاه شد و زبان زد مردم شد.

در احوالات حجاج بن یوسف ثقفی آمده که یکی از بزرگان اهل سنت گفته:

حجاج را لعن نکنید؛ بلکه به جای لعن، «سبحان الله» بگویید که هم ثواب دارد و هم ذکر خداست. چرا لعن می کنید؟ البته همین سخن را درباره یزید نیز می گویند. (1) آن ها می گویند: اصلاً ما در اسلام لعن نداریم؟! لعن یعنی چه؟! «سبحان الله» و ذکر بگویید که ثواب دارد.

آری، این ها القانات شیطانی است. ه.

ص: 97

1- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه ر. ك: ناگفته هایی از حقایق عاشورا: 29، از همین نگارنده.

ما از خداوند متعال می خواهیم که به ما توفیق بدهد و یاری کند تا مطیع اهل بیت علیهم السلام باشیم که مطیع اهل بیت، یعنی مطیع رسول خدا صلی الله علیه وآله و مطیع خداوند متعال؛ چرا که گفتیم يك خط است و در مقابل این خط، خط شیطان است.

البته «توفیق» از خدای سبحان است، در تعریف توفیق می گویند:

هو توجیه الأسباب نحو المطلوب الخیر؛ (1)

توفیق، همان سبب ها را به سمت مطلوب خیر سوق دادن است.

این معنا جز از خداوند متعال ساخته نیست.

ما از او می خواهیم که اسباب حصول اطاعت حضرات معصومین علیهم السلام و ثبات قدم بر اطاعتشان را به ما عطا و هر آن چه که از اطاعت آنان را - حدوثاً یا بقاءً - مانع می شود، برطرف فرماید، و برای همین است که همواره در نمازها می گوئیم:

«إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ» (2)

(خدایا!) ما را به راه راست هدایت فرما!

و همواره می خوانیم:

«رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ» (3)

پروردگارا! دل های ما را، بعد از آن که ما را هدایت کردی، (از راه حق) منحرف مگردان و از سوی خود، رحمتی بر ما ببخش، زیرا که به راستی تنها تو بخشنده ای! 8.

ص: 98

1- . مجمع البحرین: 4/526.

2- . سورة حمد (1)، آیه 5.

3- . سورة آل عمران (3): آیه 8.

وَرَزَقْنِي شَفَاعَتِكُمْ؛

و شفاعت شما را روزیم گرداند.

ما دو نوع روزی داریم، روزی مادی و روزی معنوی که از روزی مادی بالاتر است. ما در حوائجی که در حضور هر يك از حضرات معصومین علیهم السلام درخواست داریم، به شفاعت آن بزرگواران نیازمندیم.

در بحث شفاعت به طور کوتاه گذشت که شفاعت يك مقام و منصب است و مفهوم شفاعت سه جهت دارد:

1. شافع؛

2. مشفوع؛

3. مورد شفاعت.

شاید این مطلب در بحث شفاعت مطرح نشده باشد که رسیدن به هر چیزی به شفاعت نیاز دارد و مورد شفاعت عام است. انسان چه در مسائل مادی، معنوی، امور بزرگ و امور کوچک، قضایای شخصی و قضایای عمومی به شفاعت نیاز دارد و حق دارد شفاعت کسی را بطلبد؛ این را مورد شفاعت می گویند. پس مورد شفاعت، هیچ قیدی ندارد و مطلق است و عام.

اما شافع و مشفوع عام و مطلق نیستند؛ بلکه مقید هستند. یعنی هر کسی نمی تواند شافع باشد، شفاعت از هر کسی بر نمی آید، و هر کسی مشفوع واقع نمی شود؛ چرا که لیاقت لازم است، شرط و قید دارد.

اگر این نکته درست فهمیده شود و هضم گردد، شبهه ای در حقیقت و حقانیت شفاعت باقی نمی ماند.

شفاعت یعنی توسط. وقتی شخصی برای دیگری نزد کسی به جهت انجام کار خاصی واسطه می شود، می گویند: فلانی برای فلانی نزد فلانی وساطت کرد که فلان کار انجام بشود. فلان کار «مورد شفاعت»، شخصی که وساطت کرده «شافع» است و از صاحب حاجت به «مشفوع» تعبیر می شود.

پس انسان در هر حاجتی می تواند پیش شفيعی برود، اما آیا او دنبال آن حاجت راه می افتد؟ تا رفته به کسی گفتم: آقا! برای فلان حاجت من پیش فلانی بیا، آیا او راه می افتد یا نه، نخست حاجت من و خودم را مطالعه می کند، تا ببیند من لیاقت این را دارم که این آقا راه بیفتد برای من پیش فلانی برود؟

از طرفی، وجاهت خودش را هم نزد او می سنجد؛ ببیند اگر راه افتاد و آن جا رفت، آن قدر وجاهت و آبرو برای چنین کاری دارد؟ تا از این امور مطمئن نشود حرکت نمی کند.

از طرف دیگر، کسی قول نداده که آقای فلانی! هر وقت برای هر کسی و هر حاجتی آمدی و وساطت کردی من انجام می دهم و به وساطت تو ترتیب اثر می دهم، چنین قولی نیز وجود ندارد.

البته صاحب حاجت تحقق آن را می خواهد. در ضرب المثل عربی آمده است:

صاحب الحاجة أعمى لا يراها إلا قضاها؛(1)

صاحب حاجت همانند کوری می ماند که هیچ چیز جز برآورده شدن حاجتش را نمی بیند.

ص: 100

او دنبال خواسته خود است، بی توجه به این که خواسته او مشروع است یا غیر مشروع، شنیدنی است یا خیر، عقلایی است یا نه.

ولی حاجت باید مشروع و عقلایی باشد، تا شفیع برای انجام آن اقدام کند.

از طرف دیگر، بسیاری از اوقات انسان حاجتی دارد هم مشروع است و هم عقلایی و هم قابل حصول، اما شخص واسطه می گوید: این کار صلاح تو نیست، من برای این حاجت پیش فلانی نمی روم.

این نکته بسیار مهم است، زیرا امکان دارد خود شخص نداند که صلاحش نیست و خیلی مصرّ باشد و التماس کند.

شخصی می گفت: می خواستم با خانمی ازدواج کنم. واضح است که ازدواج کار مشروع و خواستگاری آن خانم عقلایی بوده، اما طبق معمول به واسطه نیاز داشتم تا برود و کار را انجام دهد، از این رو سراغ کسی رفتم و گفتم: آقا! برای من از فلان خانم خواستگاری کن!

او به طور محرمانه به من گفت: این ازدواج صلاح تو نیست.

گفتم: آقا! چرا صلاح من نیست؟! مگر ازدواج اشکالی دارد؟! مگر طوری است که من داماد آن آقا و شوهر این خانم بشوم؟!!

گفت: نه، طوری نیست، اما این ازدواج صلاح تو نیست و من نمی توانم دلیل این را به تو بگویم.

سپس معلوم شد که آن خانم به مرضی مبتلا بوده که کسی از ابتلای او خبر نداشته و نمی خواستند همه بفهمند.

فرد دیگری می گفت: خواهان دختر عمویم بودم و می خواستم با او ازدواج کنم.

پدرش موافقت نکرد. خیلی گریه و زاری و توسل کردم و واسطه فرستادم.

هر چه انجام دادم موفق نشدم. سرانجام از خدا و ائمه اطهار علیهم السلام گالیه

کردم که این همه توسل می کنم، چرا وسیله ازدواج دختر عمومی مورد علاقه ام را که لیاقت دارم شوهر او باشم، فراهم نمی کنید؟! چیزی نگذشت که معلوم شد این خانم به سرطان مبتلا بود و فوت شد.

او می گفت: من از آن توسلات پشیمان و شرمنده شدم که چرا آن قدر گلابه کردم، چرا دلگیر شدم.

بنابراین، در شفاعت مصلحت نیز در کار است. باید در توسلات خود دقت کنیم.

ممکن است خواسته، مشروع و عقلایی باشد، ولی مصلحت نباشد و شفیع وساطت نکند.

پس شفاعت حساب و کتاب و شرایطی دارد که بخشی از آن ها را درک می کنیم و بخشی دیگر از ما مخفی است.

پیش تر گفتیم که شفاعت يك حقیقت قرآنی است و وساطت پیامبر خدا و ائمه اطهار علیهم السلام محدود است و در بعضی از امور نمی توانند وساطت بکنند.

برای مثال، وقتی مقرر شد که اگر انسان مستطیع گردید به حج برود، اما از روی عمد به حج نرفت و مُرد، مرگ او، مرگ یهودی و یا نصرانی خواهد بود.

در این مورد پیامبر اکرم و ائمه علیهم السلام چگونه شفاعت کنند. ذریح محاربی می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

من مات ولم یحجّ حجّة الاسلام، لم یمنعه من ذلك حاجة تجحف به أو مرض لا یطیق فیهِ الحجّ أو سلطان یمنعه؛ فلیمت یهودیاً أو نصرانیاً. (1)

هر کس بمیرد، در حالی که حج واجب خویش را انجام نداده، بدون آن که نیاز سخت او را از انجام حج بازدارد، یا به سبب بیماری نتواند حج را انجام دهد، یا سلطانی او را از انجام حج بازدارد، اگر خواهد یهودی یا مسیحی بمیرد. 6.

ص: 102

1- . الکافی: 4/268، حدیث 1، بحار الانوار: 96/22، حدیث 86.

وقتی انسان نماز را بازیچه قرار بدهد و به آن بی اعتنا باشد؛ نمی شود از چنین آدمی شفاعت کرد.

ابوبصیر می گوید:

دخلت علی أم حميدة أعزّيتها بأبي عبدالله الصادق عليه السلام، فبكت وبكيت لبكائها. ثمّ قالت: يا أبا محمد! لو رأيت أبا عبدالله عليه السلام عند الموت لرأيت عجباً، فتح عينيه ثمّ قال: اجمعوا لي كلّ من بيني وبينه قرابة.

قالت: فلم نترك أحداً إلاّ جمعناه. قالت: فنظر إليهم، ثمّ قال: إنّ شفاعتنا لا تنال مستخفّاً بالصلاة. (1)

خدمت ام حمیده رفتم که به او برای فقدان امام صادق علیه السلام تسلیت گویم.

او گریست، من نیز از گریه او گریستم، آن گاه گفت: ای ابامحمد! اگر امام صادق علیه السلام را به هنگام مرگ می دیدی، در شگفت می شدی. او دیدگانش را گشود و فرمود: خویشانم را جمع کنید!

ما همه خویشان آن حضرت را جمع کردیم. حضرت نگاهی به آن ها کرد و فرمود: به راستی که شفاعت ما به کسی که نماز را سبک شمارد، نمی رسد.

آری، شفاعت محدود است. پس هر شافع و هم مشفوع محدود هستند. چیزی که غیر محدود است مورد شفاعت است، اما با محدودیت های یاد شده هرگز نمی شود بر شفاعت اعتماد کرد که انسان به حج نرود و نماز را سبک شمارد؛ مورد شفاعت قرار می گیرد. این طور نیست.

بنابراین، شفاعت، موجب تجزّی بنده بر گناه نمی شود. چون ضابطه، ملاک و میزان دارد. 1.

ص: 103

1- . الامالی شیخ صدوق: 572، حدیث 779، بحار الانوار: 80/19، حدیث 31.

بله، آن چه که گناه را «کأن لم یکن» می سازد و هیچ گونه محدودیتی ندارد، همان توبه است، امام باقر علیه السلام فرمود:

التائب من الذنب کمن لا ذنب له؛⁽¹⁾

توبه کننده از گناه، همانند کسی است که گناه ندارد.

ما در حضور ائمه اطهار علیهم السلام و در این مقام برای حفظ ایمان، ثبات قدم در ولایت و جهات دینی؛ چه در اصول دین، چه در فروع دین و چه در مسائل اخلاقی دعا می کنیم و به توفیق خداوند متعال و به شفاعت محمد و آل محمد علیهم السلام نیاز داریم.

بهترین پیروان

وَجَعَلَنِي مِنْ خِيَارِ مَوَالِكُمُ التَّابِعِينَ لِمَا دَعَوْتُمْ إِلَيْهِ؛

و مرا از برگزیدگان دوستانتان، آنان که تابع دعوت شما هستند، قرار دهد.

جمله «التابعین...» وصف «خيار موالیکم» است.

«خيار» جمع «خیر» به کسی گویند که از بدی ها منزّه باشد. و «موالی» جمع «مولى» است.

یعنی خدا مرا از بهترین پیروان شما در آن چه به آن دعوت می کنید، قرار دهد.

ائمه اطهار علیهم السلام به چه چیزی دعوت می کردند؟

ائمه علیهم السلام به توحید خداوند متعال، به تمام معانی توحید، به تقوا و عمل صالح و دیگر ابعاد اسلام دعوت می کردند. پیش تر بارها گفتیم که هرگز ائمه علیهم السلام مردم را به سوی خودشان دعوت نکردند، تمام دعوت آن بزرگواران به سوی خداوند متعال و رضای او بوده است.

ص: 104

1- . الکافی: 2/435، حدیث 10، بحار الانوار: 60/41، حدیث 75.

اگر کسی از بهترین پیروان رسول خدا و ائمه هدی علیهم السلام باشد مورد محبت خدا خواهد بود. در قرآن مجید آمده است:

«قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ» (1). عیون اخبار الرضا علیه السلام: 1/70، حدیث 282، بحار الانوار: 220/326، حدیث 48. (2)

بگو: «اگر خدا را دوست می دارید، از من پیروی کنید تا خدا نیز شما را دوست بدارد.»

همین طور چنین فردی از اهل پیامبر خدا صلی الله علیه وآله خواهد بود که ابراهیم علیه السلام گفت:

«فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي» (3)

از این رو هر کس از من پیروی کند در واقع از من است.

در حدیثی رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

سلمان منّا أهل البيت؛ (3)

سلمان از ما خاندان است.

حضرت امام صادق علیه السلام به حلبی فرمود:

من اتقى الله منكم وأصلح فهو منّا أهل البيت.

قال: منكم أهل البيت؟

قال: منّا أهل البيت.

قال عمر بن یزید: قلت له: من آل محمد؟

قال: أي - والله - من آل محمد، من أنفسهم. أما تسمع الله يقول: «إِنَّ

ص: 105

1- . سورة آل عمران

2- : آیه 31.

3- . سورة ابراهيم (14): آیه 36.

أُولَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ» (1). تفسیر العیاشی: 2/231، حدیث 32، تفسیر نورالثقلین: 2/548، حدیث 103. (2)

وقول إبراهيم عليه السلام: «فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي» (3). (3)

هر کس از شما تقوای خدا پیشه کند و امور خود را اصلاح نماید از ما خاندان است.

حلبی با شگفتی پرسید: از شما خاندان است؟

فرمود: از ما خاندان است.

عمر بن یزید می گوید: به امام علیه السلام عرض کردم: از خاندان محمد علیهم السلام؟

فرمود: آری، به خدا سوگند، از خاندان محمد از خود آن هاست. مگر سخن خدا را نمی شنوی که می فرماید: «شایسته ترین مردم به ابراهیم کسانی هستند که از او پیروی کردند» و ابراهیم علیه السلام می فرماید: «پس هر کس از من پیروی کند، به راستی او از من است».

این درخواست به جعل از خداوند متعال نیاز دارد که خدا باید به انسان عنایت کند و به او کمک نماید که به جایی برسد که از بهترین پیروان ائمه علیهم السلام باشد. از این رو جعل از جانب خداوند متعال، عنایت و لطف او و شفاعت ائمه علیهم السلام لازم است.

البتة ما دعا می کنیم و از خدا می خواهیم، اما خواستن تنها يك آرزوست و انسان با آرزو به جایی نمی رسد.

اگر به تاریخ شیعیان اهل بیت علیهم السلام مراجعه کنید در بین آن ها ستارگانی 3.

ص: 106

1- . سورة آل عمران

2- : آیه 68.

3- سورة ابراهيم (14): آیه 36.

درخشش خاصی دارند و به مقامات والایی دست یافته اند.

حضرت سلمان در بین اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله چه مقامی داشته که دوست و دشمن به مقام آن حضرت اقرار دارند.

میثم تمار، جابر جعفی، ابوحمزه ثمالی، محمد بن مسلم، زراره و ابوبصیر کسانی هستند که در بین اصحاب ائمه علیهم السلام امتیاز داشتند و آن بزرگواران، مردم را به سوی برخی از اینان ارجاع می دادند، وقتی کسی خدمت امام علیه السلام عرض می کرد: یا بن رسول الله! من در مسائل دینی نیاز دارم از شما پرسم و راه دور است و به زودی توفیق شرف یابی شما را ندارم به چه کسانی مراجعه کنم و چه کنم؟ حضرت می فرمود: به فلانی مراجعه کن.

به این روایت دقت کنید! عبدالله بن ابی یعفر می گوید:

قلت لأبي عبدالله عليه السلام: إنّه ليس كلّ ساعة ألقاك ولا يمكن القدوم، ويحیی الرجل من أصحابنا فيسألني وليس عندي كلّ ما يسألني عنه.

فقال: ما يمنعك من محمد بن مسلم الثقفي، فإنه سمع من أبي وكان عنده وجيهاً؛(1)

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من همیشه نمی توانم خدمت شما برسم، گاهی یاران ما پرسش هایی از من می پرسند که من نمی توانم تمام پاسخ های آن ها را بدهم.

فرمود: چرا به محمد بن مسلم ثقفی مراجعه نمی کنی؟ او شاگرد پدر بزرگوارم بوده و از او حدیث آموخته و در نزد پدرم شخص شایسته و مورد توجهی بود.

در روایت دیگری سلیمان بن خالد اقطع، می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: 0.

ص: 107

1- وسائل الشیعة: 27/144، حدیث 23 و بحار الأنوار: 2/249، حدیث 60.

ما أجد أحداً أحيا ذكرنا وأحاديث أبي عليه السلام، إلا زارة، وأبو بصير ليث المرادي، ومحمد بن مسلم، وبريد بن معاوية العجلي، ولولا هؤلاء ما كان أحد يستنبط هذا، هؤلاء حفاظ الدين، وأمناء أبي عليه السلام على حلال الله وحرامه وهم السابقون إلينا في الدنيا، والسابقون إلينا في الآخرة: (1)

كسی یاد ما و احادیث پدرم را زنده نکرد مگر زاره، ابوبصیر لیث مرادی، محمد بن مسلم و برید بن معاویه عجلی. اگر اینان نبودند کسی راه هدایت را نمی یافت. اینان نگهبانان دین و امینان پدر بزرگوارم در حلال و حرام خدا بودند. اینان همان پیشی گیرندگان به سوی ما در دنیا و جهان آخرت هستند.

در روایت دیگری بقباق می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

أربعة أحبّ الناس إليّ أحياءً وأمواتاً: بريد بن معاوية العجلي، وزرارة بن أعين، ومحمد بن مسلم، وأبو جعفر الأحول أحبّ الناس إليّ أحياءً وأمواتاً؛ (2)

چهار شخصیتند که مرده و زنده آن ها را از همه مردم بیشتر دوست می دارم:

برید بن معاویه عجلی، زراره بن اعین، محمد بن مسلم و ابوجعفر احول، زنده و مرده اینان را از همه مردم بیش تر دوست می دارم.

آری، اینان در زمان خود بر دیگر شیعیان امتیازی داشتند.

و هم چنین در زمان غیبت، در بین شیعیان و علما افرادی بودند که آن ها امتیازات خاصی پیدا کردند. 8.

ص: 108

1- . همان، حدیث 21، همان: 47/290، حدیث 112.

2- . کمال الدین: 76، وسائل الشیعة: 27/143، حدیث 18.

البته دعا، حرکت و کار لازم دارد و استجاب آن شرایطی می‌طلبد. از این رو تا آن جایی که می‌توانیم بایستی برای تحقق این دعا کوشش و حرکت کنیم. البته جعل خداوند متعال و شفاعت اهل بیت علیهم السلام و وساطت آن بزرگواران لازم است؛ چون وقتی این حاجت را در محضر امام علیه السلام مطرح می‌کنیم به این معناست که از امام وساطت و شفاعت می‌خواهیم. از این رو اگر دعای زائر لقلقه لسان نباشد و واقعاً دعا کند و جداً از خدا بخواهد ناگزیر باید حرکتی داشته باشد و در مسیر عبادت، اطاعت، تقوا و عمل صالح قدم بردارد.

پیروی از آثار

وَجَعَلَنِي مِمَّنْ يَتَّقُ آثارَكُمْ؛

و مرا از کسانی که قرار دهد از آثار شما پیروی می‌کند.

کلمه «یقتص» از ماده «قص» گرفته شده است. «قص» در لغت عرب به معنای جست و جو و تتبع کردن است.

راغب اصفهانی در این باره می‌نویسد:

قصص: القصّ: تتبع الأثر، يقال: قصصت أثره، والقصص: الأثر، قال:

«فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا»، (1) «وَوَقَّالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِيَّةً» (2)؛ (3)

القصّ: پی‌گیری اثر چیزی و پیروی کردن از آن است. گفته می‌شود اثر و نشانه آن را دنبال کردم. القصص: همان اثر است. در قرآن می‌فرماید: «سپس از همان راه باز گشتند؛ در حالی که پی‌جویی می‌کردند» و در آیه دیگر می‌فرماید: «مادر موسی به خواهر او گفت: او را پی‌گیری کن».

ص: 109

1- . سورة كهف (18): آیه 64.

2- . سورة قصص (28): آیه 11.

3- . المفردات فی غریب القرآن: 404.

زائر در این دعا از خدا می خواهد که او را از کسانی قرار بدهد که آثار ائمه علیهم السلام را جست و جو کردند و یاد گرفتند و راه آن ها را رفتند.

واقع مطلب این است که احکام و سنن شریعت اسلام را از کتاب و سنت باید به دست آورد.

منظور از سنت: قول، فعل و تقریر معصوم است. پس باید در اقوال و افعال معصومین علیهم السلام تحقیق و تتبع کنیم تا به احکام شرع در اصول و فروع و آداب عمل نماییم.

توضیح مطلب این که:

چرا کسی در پی یافتن اثر پای کسی است؟

برای این که بدانند از چه راهی رفت؟ مسیرش چگونه بود؟ چون می خواهد پایش را جای پای او بگذارد.

تتبع آثار اهل بیت علیهم السلام کنایه از این است که آن چه آن بزرگواران از قول و فعل داشته اند بدانیم و سرمشق زندگی ما باشد. هدف ما پیدا کردن راه و روش آن ها و قدم برداشتن در آن راه است.

بنابراین، تتبع یعنی: جست و جو کردن و پی گیری نمودن.

آثار ائمه علیهم السلام دو بخش است:

نخست: گفتارهای آن بزرگواران، یعنی روایاتی را که از ائمه علیهم السلام به ما رسیده، تتبع، تحقیق، بررسی و جست و جو کنیم.

دوم: سیره عملی اهل بیت علیهم السلام.

یعنی تتبع و جست و جو کنیم که ائمه علیهم السلام از نظر قول و فعل چگونه بودند؟ چه می گفتند و چه می کردند؟

آن وقت راهشان را، از طریق دقت و بررسی و تتبع در اقوال و روایاتی که به ما رسیده است و سیره عملی آن بزرگواران می یابیم، و در نتیجه وقتی آن اقوال را به کار

بیندیم و مطیع باشیم و از نظر سیره به شکل و روش آن‌ها در زندگی دربیابیم، از کسانی خواهیم بود که از آثار آنان پیروی کرده و از نظر عملی طبق آن چه که تتبع و جست و جو کردیم قدم برمی داریم.

از این رو، بایستی راه رفتن و حرکت کردن، بعد از جست و جو باشد، نه این که تحقیق نکرده عمل کنیم یا این که علم داشته باشیم، اما عمل نکنیم و عالم بلاعمل باشیم که در این صورت فایده نخواهد داشت.

کوتاه سخن این که ما مأمور هستیم از حضرات ائمه علیهم السلام پیروی کنیم و این وقتی حاصل می شود که بدانیم:

چه اقوال و افعالی داشته اند؟

پیروی از آثار ائمه علیهم السلام وقتی است که بدانیم:

زندگی شخصی ائمه چگونه بوده؟

زندگی اجتماعی آنان چگونه بوده؟

با دوست چگونه رفتار می کردند؟ و در این زمینه چه فرموده اند؟

با دشمن چگونه رفتار می کردند؟ و در این زمینه چه فرموده اند؟

در زمان حکومتشان چگونه بودند؟

در زمان عدم حکومتشان چگونه بودند؟

در جنگ هایشان چه روشی داشتند؟

در دوران صلح چگونه بودند؟

آری، همه موارد را تتبع کنیم و اقوال و افعال آن بزرگواران را پیدا بکنیم، آن گاه به کار بیندیم تا مصداق شیعه حقیقی و واقعی از آن بزرگواران گردیم. این از يك جهت.

از جهت دیگر، وقتی اخبار و آثار اهل بیت علیهم السلام را تتبع کنیم و به دیگران برسانیم، مقام بزرگی را حائز خواهیم شد.

معاوية بن عمّار گوید:

قلت لأبي عبد الله عليه السلام: رجل راوية لحديثكم يبيّ ذلك إلى الناس ويشدّده في قلوب شيعتكم، ولعلّ عابداً من شيعتكم ليست له هذه الرواية، أيهما أفضل؟

قال: راوية لحديثنا يبيّ في الناس ويشدّده في قلوب شيعتنا أفضل من ألف عابد؛ (1)

به امام صادق عليه السلام عرض کردم: مردی از شما بسیار روایت نقل می کند، آن ها را در میان مردم پخش می نماید و آن ها را در دل شیعیان شما استوار می سازد و شاید عبادت گری از شیعیان شما باشد که در روایت از شما این گونه نباشد، کدام يك برترند؟

فرمود: آن روایت گری که احادیث ما را بسیار نقل می کند، در میان مردم پخش می کند و دل های شیعیان ما را استوار می سازد از هزار عبادت گر برتر است.

جهت سوم این که به مقتضای:

کلامکم نور؛ - چنان که خواهد آمد - کلام آن حضرات دل ها را زنده می کند، از این رو فرموده اند:

إنّ حديثنا يحيي القلوب؛ (2)

به راستی که احادیث ما دل ها را زنده می کند.

کام نهادن در راه اهل بیت

وَيَسَلُّكَ سَبِيلَكُمْ؛

و از راه شما می رود.

سبیل و راه ائمه علیهم السلام چگونه بوده؟

ص: 112

1- . الكافي: 1/33، حديث 9، بحار الانوار: 2/145، حديث 8.

2- . بحار الانوار: 2/104، حديث 60.

آیا راه و هدایت آنان غیر از راه و هدایت خدا و رسول بوده؟

خدای تعالی خطاب به رسول خود صلی الله علیه و آله می فرماید:

«قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي»؛ (1)

بگو: این راه من است، من و پیروانم با بصیرت به سوی خدا فرا می خوانیم.

فرا تر این که ائمه اطهار علیهم السلام خود «سبیل الی الله» هستند.

در روایتی آمده:

ابو جعفر علیه السلام فرمود:

آل محمد علیهم السلام أبواب الله و سبيله، والدعاة إلى الجنة، والقادة إليها والأدلاء عليها إلى يوم القيامة؛ (2)

آل محمد علیهم السلام همان درها به سوی خدا، راه او و فراخوانان به سوی بهشت و پیشگامان و راهنمایان به آن تا در روز رستاخیز هستند.

بلکه آن حضرات:

السبيل الأعظم هستند، چنان که گذشت.

وَيَهْتَدِي بِهَدْيِكُمْ؛

و به راهنمایی شما راهنمایی جوید.

به راستی اگر کسی از ائمه اطهار علیهم السلام پیروی و اطاعت کند و به هدایت آن بزرگواران راه یابد، قهراً به هدایت خداوند متعال راه یافته است. چون راه آنان راه خداست، آنان هرگز چیزی در برابر خدا برای خودشان نخواستند، غیر از خدا چیزی نگفتند و هرگز دعوت به خودشان نکردند.

ص: 113

1- . سورة يوسف (12): آیه 108.

2- . بحار الانوار: 2/104، حدیث 60.

اگر در خصوص هدایت ائمه علیهم السلام در قرآن مجید تأمل کنیم و دو آیه را کنار هم بگذاریم نتیجه مهمی به دست می آوریم.

خداوند متعال در آیه ای می فرماید:

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا»؛ (1)

و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما، (مردم را) هدایت می کردند.

روایاتی که در ذیل این آیه مبارکه وارد شده به صراحت بیان می دارند که خداوند متعال، محمد و آل محمد علیهم السلام را برای ما رهبر قرار داد. اینان رهبران ما هستند تا ما را به امر خدا هدایت کنند؛ «بِأَمْرِنَا». هدایت این ها برای خودشان نیست؛ بلکه برای خدا، به امر خدا، به اذن خدا و به سوی خداست.

در آیه دیگر می فرماید:

«أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ»؛ (2)

آیا کسی که هدایت به سوی حق می کند برای پیروی شایسته تر است، یا آن کس که خود هدایت نمی شود مگر هدایتش کنند؟ شما را چه می شود، چگونه داوری می کنید؟!

این آیه را به آیه پیشین ضمیمه می کنیم و به عقول سالم مراجعه می کنیم، می بینیم که دو راه پیش روی ماست و دو امام است؛

1. امامی که به سوی حق دعوت می کند.

2. امامی که به سوی آتش فرا می خواند.

ص: 114

1- . سورة انبياء (21): آية 73.

2- . سورة يونس (10): آية 35.

به راستی چه کسی شایسته پیروی است؟

وقتی این دو آیه را کنار هم گذاشتیم، يك اثبات خواهد بود و يك نفی.

اثبات: وجوب پیروی از ائمه حق که محمد آل محمد عليهم السلام هستند.

نفی: عدم جواز پیروی از غیر این ها، هر کس که باشد؛ چون راه حق یکی است و هر راهی غیر از این راه، باطل است.

از این روست که ما از ائمه اطهار عليهم السلام می خواهیم ما را شفاعت کنند و در محضرشان دعا می کنیم که آن بزرگواران آمین بگویند که خدایا! ما را از کسانی قرار بده که به هدایت محمد و آل محمد عليهم السلام هدایت شده اند.

البته کسانی در این عالم لیاقت پیروی مردم از آن ها را داشته اند، ولی این به آن جهت است که به طور دقیق پیرو اهل بیت عليهم السلام بوده اند، رسول خدا صلی الله علیه وآله در حدیث قطعی فرموده اند:

اهتدوا بهدي عمّار؛⁽¹⁾

به هدایت عمار راه یابید.

این فرمایش در وقتی بوده که حضرت از آینده مسلمانان خبر داده و فرموده اند:

چون بین شما اختلاف افتاد ببینید عمّار در کدام طرف قرار گرفته، تابع او باشید.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله عمّار بن یاسر را میزان و معیار جدایی حق از باطل معرفی کردند. چون عمار سرتا پا به امیر مؤمنان علی علیه السلام که فاروق بین حق و باطل بودند، مؤمن و مطیع بود.

عمّار کسی است که با امیرالمؤمنین علیه السلام بیعت کرد و تا پایان عمر نود ساله اش چنان محکم ایستاد که در جنگ صفین در رکاب آن حضرت به شهادت رسید.⁵

ص: 115

1- . ر. ك: نفحات الأزهار: 3/5.

عمّار، سلمان، ابوذر و مقداد از یاران با وفای حضرت رسول صلی الله علیه وآله هستند که به وصیّت آن حضرت عمل کردند و از همان زمان تا آخر عمر شریفشان همراه حضرت امیر علیه السلام بودند، به طوری که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله درباره آن ها به امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

الجنة تشاق إليك وإلى عمّار وإلى سلمان وأبي ذر والمقداد. (1)

بهشت مشتاق دیدار تو، عمار، سلمان، ابوذر و مقداد است.

فرا تر این که امام صادق علیه السلام ولایت این حضرات و نیز جابر و حذیفه را از شرائع دین قرار داده و ولایت آن ها را واجب دانسته، فرموده اند:

هذه شرائع الدين لمن أراد أن يتمسك بها وأراد الله هداها...

والبراءة من أشقى الأولين والآخرين شقيق عاقر ناقة ثمود قاتل أمير المؤمنين عليه السلام واجبة، والبراءة من جميع قتلة أهل البيت عليهم السلام واجبة.

والولاية للمؤمنين الذين لم يغيروا ولم يبدلوا بعد نبيهم صلى الله عليه وآله واجبة، مثل سلمان الفارسي، وأبي ذر الغفاري والمقداد بن الأسود الكندي، وعمّار بن ياسر، وجابر بن عبد الله الأنصاري، وحذيفة بن اليمان... (2)

این ها دستورات دینی برای کسی است که بخواهد به آن ها پایبند شود و خداوند هدایت او را خواسته باشد...

و بیزاری جستن از بدبخت ترین اولین و آخرین برادر کسی که شتر قوم ثمود 1.

ص: 116

1- . الخصال: 303، بحار الانوار: 22/324-325، حدیث 22 با اندکی تفاوت.

2- . همان: 603-608، همان: 10/222-227، حدیث 1.

را پی کرد؛ یعنی قاتل امیرمؤمنان علی علیه السلام واجب است و بیزاری جستن از همه کشندگان اهل بیت علیهم السلام واجب است. و ولایت مؤمنانی که پس از پیامبرشان تغییری نکردند و دگرگون نشدند، هم چون سلمان فارسی، ابوذر غفاری، مقداد بن اسود کنندی، عمار بن یاسر، جابر بن عبدالله انصاری و حذیفه بن یمان... واجب است...

آری، این ها کسانی هستند که در مکتب اهل بیت علیهم السلام شاگردی کرده و تربیت شده اند که لیاقت و اهلیت مقتدی شدن را پیدا نموده اند، به طوری که خود ائمه اطهار علیهم السلام به ولایت و اقتدا به آن ها را امر فرموده اند و این مقام بلندی است که این شخصیت های بزرگ عالم اسلام رسیده اند.

حشر در ردیف اهل بیت

وَيُحْشَرُ فِي زُمْرَتِكُمْ؛

وَيُحْشَرُ (1) فِي زُمْرَتِكُمْ؛

و در گروه شما محشور گردد.

اگر کسی به دقت راه را جست و جو و از آن پیروی کرد و هدایت شد، نتیجه این خواهد شد که جهان آخرت در زمره ائمه محشور گردد و همراه آن ها باشد، چنان که در صریح کلامشان آمده که فرموده اند:

شیعتنا معنا؛

شیعیان ما با ما هستند.

در روایتی آمده که حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله را در خواب دیدم به من فرمود:

ص: 117

1- . این فعل و افعال بعدی به صیغه مبنی للمجهول خوانده می شوند.

يا أبا الحسن! طالت غيبتك فقد اشتقت إلى رؤياك، وقد أنجز لي ربي ما وعدني فيك.

قلت: يا رسول الله! وما الذي أنجز لك في؟

قال: أنجز لي فيك وفي زوجتك وابنك وذريتك في الدرجات العلى في عليين.

قلت: بأبي أنت وأمي يا رسول الله! فشيعتنا؟

قال: شيعتنا معنا، وقصورهم بحذاء قصورنا، ومنازلهم مقابل منازلنا.

قلت: يا رسول الله! فما لشيعتنا في الدنيا؟

قال: الأمن والعافية.

قلت: فما لهم عند الموت؟

قال: يحكم الرجل في نفسه ويؤمر ملك الموت بطاعته.

قلت: فما لذلك حدّ يعرف؟

قال: بلى، إنّ أشدّ شيعتنا لنا حبّاً يكون خروج نفسه كشرّب أحدكم في يوم الصيف الماء البارد الذي ينتقع به القلوب، وإنّ سائرهم ليموت كما يغبط أحدكم على فراشه كأقر ما كانت عينه بموته؛⁽¹⁾

ای ابا الحسن! غیبت تو به درازا کشید به راستی مشتاق دیدار تو هستم.

پروردگرم وعده ای را که در مورد تو به من داده بود، وفا کرد.

عرض کردم: ای رسول خدا! خداوند چه وعده ای درباره من داده بود؟

فرمود: به من وعده داده بود که همسر، دو فرزند و نسل تو را در بهشت در درجات بالای علیین قرار دهد. 1.

ص: 118

1- بحار الأنوار: 6/162، حدیث 30 و 42/194-195، حدیث 11.

عرض کردم: پدر و مادرم به فدای شما ای رسول خدا! پس شیعیان ما کجا خواهند بود؟

فرمود: شیعیان ما، با ما هستند، قصرهای آن‌ها رو به روی قصرهای ما و خانه‌هایشان برابر خانه‌های ما خواهند بود.

عرض کردم: ای رسول خدا! شیعیان ما در دنیا از چه نعمتی برخوردار خواهند بود؟

فرمود: امنیت و عافیت.

عرض کردم: به هنگام مرگ چگونه با آن‌ها رفتار خواهد شد؟

فرمود: هر فردی درباره خود حکم خواهد کرد و به فرشته مرگ دستور اطاعت از فرمان او داده خواهد شد.

عرض کردم: آیا این موضوع اندازه شناخته شده ای دارد؟

فرمود: آری، جان شیعه ای که دارای بالاترین روحیه محبت است، مانند آشامیدن آب خنک در فصل تابستان که دل خنک می‌گردد، بیرون خواهد آمد و دیگر شیعیان به گونه ای خواهند مرد که شما آرزو دارید، که با مرگش دیدگانش روشن خواهد شد.

بالاتر این که در برخی روایات آمده:

شیعتنا متّاء؛

شیعیان ما از ما هستند.

مفضل می‌گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم:

ما کنتم قبل أن یخلق الله السماوات والأرضین؟

قال علیه السلام: کنا أنواراً حول العرش نسبح الله ونقدّسه حتی خلق الله سبحانه الملائكة، فقال لهم: سبحوا!

ص: 119

فقالوا: يا ربنا! لا علم لنا.

فقال لنا: سبّحوا!

فسبّحنا فسبّحت الملائكة بتسبيحنا.

ألا إنّنا خلقنا من نور الله، وخلق شيعتنا من دون ذلك النور، فإذا كان يوم القيامة التحقت السفلى بالعليا،

ثمّ قرن عليه السلام بين أصبعيه السبابة والوسطى وقال: كهاتين.

ثم قال: يا مفضل! أتدري لم سمّيت الشيعة شيعة؟

يا مفضل! شيعتنا منّا، ونحن من شيعتنا، أما ترى هذه الشمس أين تبدو؟

قلت: من مشرق.

وقال: إلى أين تعود؟

قلت: إلى مغرب.

قال عليه السلام: هكذا شيعتنا، منّا بدؤا وإلينا يعودون. (1)

شما پیش از آفرینش آسمان ها و زمین کجا بودید؟

فرمود: ما پیرامون عرش الهی انواری بودیم که به تسبیح و تقدیس خدا مشغول بودیم تا این که خدای سبحان فرشتگان را آفرید و به آن ها

فرمود: تسبیح کنید!

گفتند: ای پروردگار ما! ما در این باره دانشی نداریم.

خداوند به ما فرمود: تسبیح کنید!

وقتی ما تسبیح نمودیم، فرشتگان از ما فراگرفتند و تسبیح نمودند.

هان که ما از نور خدا آفریده شده ایم و شیعیان ما از نوری فروتر آفریده 4.

ص: 120

شده اند. پس آن گاه که روز رستاخیز فرارسد فروتر و عالی تر به هم می پیوندند.

در این هنگام امام صادق علیه السلام دو انگشت سبابه و میانی خود را جمع نمود و فرمود: مانند این دو انگشت.

آن گاه فرمود: ای مفضل! آیا می دانی چرا شیعه، شیعه نامیده شد؟

ای مفضل! شیعیان ما از ما و ما از آن ها هستیم.

آیا می دانی آفتاب از کجا طلوع می کند؟

گفتم: از مشرق.

فرمود: می دانی آفتاب در کجا غروب می کند؟

گفتم: در مغرب.

فرمود: شیعیان ما نیز همین گونه هستند، از ما جدا شده اند و به سوی ما بر می گردند.

همان گونه رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

سلمان منّا أهل البيت. (1)

سلمان از ما خاندان است.

آری، بنابر آن چه گذشت، شیعه در زمره ائمه محشور می شود و جزو دسته و حزب آن ها قرار می گیرد، کسانی که در این عالم حالاتی داشتند و به مقاماتی رسیدند و - طبق روایات - در عالم بعد نیز چه عاقبتی خواهند داشت. پس اگر کسی در این عالم از اهل بیت علیهم السلام پیروی کند قهراً در آن عالم نیز با آن ها محشور خواهد شد، بلکه از خود آن ها می شود. 6.

ص: 121

1- . عیون اخبار الرضا علیه السلام: 1/70، حدیث 282، الاحتجاج: 1/387، مناقب آل ابی طالب: 1/75، بحار الأنوار: 18/19 ذیل حدیث 45، المستدرک علی الصحیحین: 3/598، مجمع الزوائد: 6/130، عمدة القاری: 20/167، المعجم الكبير: 6/213، الجامع الصغیر: 2/52 شماره 4696.

نکته جالب این که کلمه «زمره» در لغت عرب به معنای «عدة اندك» آمده است.

راغب اصفهانی می گوید:

زمر: قال تعالى: «وَسِيْقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا» (1) جمع زمرة، وهي الجماعة القليلة. (2)

زمر: خدای متعال می فرماید: «و کسانی که تقوای پروردگارشان را پیشه کردند را گروه گروه به سوی بهشت برده می شوند».

واژه «زمر» جمع «زُمره» به معنای گروه اندك آمده است.

کسانی که در طول تاریخ پیرو اهل بیت علیهم السلام بودند و هستند و خواهند بود، همواره در اقلیت بودند و همین طور خواهد بود؛ چرا که یافتن حق، استقامت بر آن و جدا نشدن از آن، کار هر کسی نیست. زیرا که تمام شهوت ها، رغبت ها، غریزه ها و لذت های دنیوی برای اهل دنیاست که غالب آن ها اهل باطل هستند. دنیا و لذائد دنیوی آن قدر کشش دارد که بیشترین افراد را به طرف خودش جذب می کند و از این رو همیشه در طول تاریخ پیروان حق و راه راست کم هستند و راه های باطل در مقابل راه راست، فراوان.

اگر در يك دایره، از نقطه ای به يك نقطه دیگر يك خط مستقیم بخواهید بکشید، بیش از يك خط مستقیم نخواهید کشید، اما چقدر خطوط منحنی و غیر مستقیم وجود دارد!!

از این رو، از سویی راه های باطل و انواع و اقسام شهوات و رغبات در آن جا فراوان است و از سوی دیگر، نفس انسانی نیز همیشه به آن اشیا تمایل دارد. قهری است که پیروان حق در هر دوره در اقلیت باشند. 5.

ص: 122

1- . سورة زمر (39): آیه 73.

2- . المفردات فی غریب القرآن: 215.

اما در اقلیت بودن نباید ما را نگران کند و به وحشت بیندازد که اگر وارد مسجد الحرام شدیم دیدیم اکثریت قاطع، گمراه هستند، تعجب نکنیم و نباید در مقابل باطل، خودمان را ببازیم و احساس ضعف بکنیم؛ چرا که هیچ وقت کمیت در حقانیت مدخلیت نداشته است؛ بلکه به مفاد کتاب، سنت، تاریخ در هر دوره طرفداران حق کمتر بوده اند و اهل باطل همیشه فراوان.

در يك مقایسه تاریخی اگر حساب کنیم از زمان حضرت آدم علیه السلام تا به امروز و تا روز قیامت چقدر افراد بت پرست، آتش پرست، گاو پرست، یهود و نصارا و... .

به دنیا آمده و از دنیا رفته اند؟ قطعاً عدد همه مسلمانان در طول تاریخ نسبت به دیگران کمتر خواهد بود، حتی در داخل مسلمانان نیز همین طور. فرقه های باطل در داخل مسلمانان متعدد و راه حق يك راه بیشتر نیست. قهراً اقلیت می شود، اما هرگز کمیت در حق و باطل مدخلیت نداشته و ملاک نبوده است.

اما خداوند متعال به همین زمره اندك - علاوه بر آن مقامات معنوی که در این عالم دارند و مقامات معنوی و منازلی که در آن عالم وعده داده شده اند - وعده قدرت، ریاست و حکومت نیز در همین عالم داده که در انتظار آن روز هستند که:

وَبَكِّرْ فِي رَجْعَتِكُمْ؛

و در دوران رجعت و بازگشت شما بازگردانده شود.

یعنی خداوند متعال مرا - در زمان رجعت شما به این عالم - از زمره کسانی قرار بدهد که همراه شما به این عالم برگردانده می شوند.

به این دعا نیز عنایت خداوند متعال را لازم است. زیرا چنان که در بحث رجعت گذشت، کسانی به این عالم رجوع می کنند که خلص مؤمنان هستند، اینان همان خیار مؤمنانی هستند که خواندیم: «

من خیار موالیکم».

و چنان که این دعا با شفاعت ائمه اطهار علیهم السلام به استجابت برسد، آرزو داریم که در آن زمان یار و خدمتکار خوبی باشیم که:

وَيُمَلِّكَ فِي دَوْلَتِكُمْ وَيَشْرَفُ فِي عَافِيَتِكُمْ وَيُمَكِّنُ فِي أَيَّامِكُمْ؛

و از دولتمردان دوره حکومت شما و از شخصیت های زمان خوب شما و از قدرت مندان روزگار عظمت شما قرار داده شوم.

به راستی چقدر خوب است که انسان زمان حضرت ولی عصر علیه السلام را درک کند، ولی از این بهتر آن که انسان در زمان حکومتشان از خدمتگزاران و کارگزاران آن بزرگواران باشد.

البته باید همت ما در دعا بلند باشد. اگر دعا کنیم که خدایا! ما را از شیعیان امام زمان علیه السلام قرار بده و ایام حکومت آن حضرت را به ما نشان بده، آرزوی بسیار بلندی است؛ چرا که پدران ما رفتند و با این آرزو مُردند. اما با همت بلند بگوییم:

خدایا! نه فقط آن ایام را بینیم، و شاهد نصرت مکتب اهل بیت علیهم السلام و انتقام از دشمنانشان باشیم؛ بلکه از کارگزاران آن حکومت باشیم. زیرا که ایام ائمه ایام الله است؛ روز رجعت و روز حکومت ائمه علیهم السلام ایام الله است، چون خداوند متعال بر دشمنانش نصرت پیدا می کند. قرآن کریم می فرماید:

«كَتَبَ اللَّهُ لَأَعْلَبِينَ أَنَا وَرُسُلِي»؛ (1)

خداوند چنین مقرر داشته که من و رسولانم پیروز می شویم.

خداوند متعال در زمان ولی عصر علیه السلام که زمان حق محض، عدل محض و نور محض است بر دشمنانش پیروز خواهد شد. مُثَنَّى حَتَّاطٌ می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود:

ص: 124

ایام الله عزوجل ثلاثة: يوم يقوم القائم، ويوم الكثرة، ويوم القيامة؛(1)

ایام الله... روز است: روزی که قائم قیام کند، روز رجعت و روز رستاخیز.

وَتَقَرُّ عَيْنُهُ عَدَا بُرُؤَيْتِكُمْ؛

و دیده اش فرد به دیدار شما روشن گردانده شود.

خداوند متعال به چشمان ما لیاقت اهلیت و صلاحیت بدهد که به دیدار ائمه علیهم السلام روشن شود. توفیق این دیدار را نیز از خداوند متعال می خواهیم.

در کلمه «غداً» دو احتمال وجود دارد:

1. روز ظهور و حکومت حضرت مهدی و ائمه اطهار علیهم السلام.

2. روز قیامت.

ممکن است مقصود ساعت احتضار باشد.

به طور حتم این فردا خواهد رسید، زیرا روز موعود است و وعده خدا تخلف پذیر نیست. اگر تمام اهل عالم مبارزه نمایند، مخالفت کنند، تکذیب کنند و تشکیک نمایند، این فردا هست؛ چرا که «کتب الله؛ خداوند نوشته و مقرر کرده و وعده داده است».

اگر مقصود از «فردا» روز حکومت امام زمان علیه السلام باشد، این جمله اشاره است به چند آیه در قرآن مجید که دلالت آن روشن و صریح است. از جمله در آیه ای می فرماید:

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسَّخِرَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا»؛(2)

ص: 125

1- . الخصال: 108، بحار الانوار: 7/61، حدیث 13.

2- . سورة نور (24): آیه 55.

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آن ها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه دار خواهد ساخت؛ و ترسشان را به امنیت و آرامش دگرگون می کند.

آری، وعده خداوند متعال تخلف پذیر نیست. وعده خدا گرچه عقب بیفتد، ولی آن قدر قطعی است که فرداست. از این رو ما باید خودمان را هر روز مهیا بکنیم و آماده باشیم؛ چون هر روز ممکن است روز ظهور امام زمان علیه السلام و تأسیس حکومت حق باشد.

ما از خدا می خواهیم آن روز را درک کنیم و از کسانی باشیم که آن روز، روز سعادت و سرور ما باشد، نه این که روز غم و عذاب ما باشد.

به عبارت دیگر، از خدا می خواهیم مورد رضای حضرات ائمه علیهم السلام باشیم، نه مورد خشم و غضب آن ها.

و اگر مراد از فردا، روز قیامت باشد، یا حال احتضار که خدای تعالی می فرماید:

«وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً»؛ (1)

و (به خاطر آور) روزی را که ستمکار دست خود را (از شدت حسرت) به دندان می گزد و می گوید: «ای کاش با رسول (خدا) راهی برمی گزیدم. 7.

ص: 126

خداوند متعال در آیه دیگری از زبان کافر چنین می فرماید:

«وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا»؛ (1)

و کافر می گوید: «ای کاش خاک بودم!»

از خدا می خواهیم که از ظالمان نباشیم - چه ظلم به نفس و چه ظلم به اهل بیت علیهم السلام - تا مورد عقاب قرار گیریم. چنانچه خداوند متعال می فرماید:

«وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ»؛ (2)

و به زودی آن ها که ستم کردند خواهند دانست که بازگشتشان به کجاست.

تذکر

اشاره

درست است که در این فراز از خدا تقاضای ثبات و... نمودیم، ولی نباید غافل باشیم که این امور از وظایف ما در برابر ائمه اطهار علیهم السلام است، در حقیقت از خدا می خواهیم که ما را در انجام این وظایف یاری فرماید.

1. ثبات

در قرآن مجید و در وظایف پیامبران و اهل ایمان به سه امر به عنوان وظیفه امر شده است:

یک. استقامت، برای مثال خدای متعال می فرماید:

«فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ» (3)

پس همانگونه که فرمان یافته ای، استقامت کن.

ص: 127

1- . سورة نبأ (78): آیه 40.

2- . سورة شعراء (26): آیه 227.

3- . سورة هود (11): آیه 112.

دو. صبر، برای نمونه خدای سبحان می فرماید:

«فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ...» (1)

پس صبر کن آن گونه که پیامبران اولوالعزم صبر کردند...

سه. ثبات، بحث ما در این عنوان است که این بحث را در چند محور پی می گیریم.

نخست آن که در قرآن کریم به ثبات امر شده است، آن جا که می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِتْنَةً فَاقْبَلُوهَا...» (2)

ای کسانی که ایمان آورده اید! آن گاه که در میدان نبرد با گروهی روبرو می شوید ثابت قدم و استوار باشید...

دوم آن که ثبات بر حق، کار مشکلی است، از این رو باید از خدا استعانت زیادی جست. قرآن کریم می فرماید:

«... رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ ثَبِّتْ أَقْدَامَنَا...» (3)

... پروردگارا! شکیبایی و استقامت را بر ما فرو ریز و گام های ما را ثابت بدار...

در آیه دیگری خدا وعده ثبات داده و می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَصَبَرُوا اللَّهُ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ» (4)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر خدا را یاری کنید شما را یاری می کند و گام هایتان را استوار می دارد. 7.

ص: 128

1- . سورة احقاف (46)، آیه 35.

2- . سورة انفال (8): آیه 45.

3- . سورة بقره (2): آیه 250.

4- . سورة محمد صلی الله علیه وآله (47): آیه 7.

سوم آن که مؤمنان باید یکدیگر را به ثبات، امر و در این جهت همکاری داشته باشند، هرچند در این مورد ظاهراً آیه ای بالخصوص نیامده،
ولکن درباره صبر خدای متعال می فرماید:

«وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ»(1)

و یکدیگر را به شکیبایی و صبر توصیه نموده اند.

کوتاه سخن این که ثبات قدم از جمله وظایف مؤمنان، بلکه لازمه ایمان است و متعلق ثبات در دعا، موالات، محبت و دین ذکر شده است، که مؤمنان نه فقط هرگز تزلزل پیدا نکنند؛ بلکه پایبندی خود را نسبت به محبت و موالات و دین ائمه اطهار علیهم السلام به هر نحو ممکن به اثبات برسانند و چنان که گذشت ثبات بر ولایت و لوازم آن با وجود این همه دشمن، کاری است بس مشکل و در تاریخ تشیع نمونه های ثبات و عدم ثبات فراوان است.

2. طاعت

و طاعت اهل بیت علیهم السلام در رأس وظایف است، مگر می شود کسی ادعای ولایت کند و مطیع نباشد؟

پس ما دعا می کنیم که خدای متعال برای ما توفیق مزید اطاعت، عنایت بفرماید که بارها گفتیم: اطاعت، راه رسیدن به بالاترین مراتب قرب است.

3. تبعیت

راستی چقدر ائمه اطهار علیهم السلام مردم را به حق، ورع و پارسایی و کمالات انسانی دعوت نموده اند، و این از جمله وظایف مؤمن در مکتب اهل بیت علیهم السلام است که به حق دعوت نماید، از اهل ورع و پارسایی باشد و صاحب کمالات

ص: 129

اخلاقی باشد، حال از خدا می خواهیم که از بهترین اهل ولایت در این ابعاد قرار بگیریم.

4. پیروی حتی در آداب و سنن

این جمله مضمون جمله ای است که می فرماید:

وَجَعَلَنِي مِمَّنْ يَفْتَضُّ آثَارَكُمْ ...

و مرا از کسانی که قرار دهد از آثار شما پیروی می کند...

و وظیفه مؤمن پیروی و اقتدای مطلق است، که ما در سراسر این کتاب بر آن تأکید نموده ایم، و از خدای متعال می خواهیم که ما را چنین قرار بدهد.

اگر دارای این خصوصیات باشیم، از «خُلَّص» مؤمنان محسوب می گردیم و آن گاه است که لیاقت بودن در خدمت حضرت ولی عصر ارواحنا فداه را خواهیم داشت که در دعا عرض می کنیم:

وَيُحْشِرُنِي فِي زُمْرَتِكُمْ ، وَيَكْرِفُنِي رَجْعَتِكُمْ ،... (1)

و در گروه شما محشور گردد، در دوران رجعت و بازگشت شما بازگردد...

فدایی اهل بیت

بَابِي أَنْتُمْ وَأُمَّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي، مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بَدَاءَ بِكُمْ ، وَمَنْ وَحَّدَهُ قَبْلَ عَنكُمْ ، وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ ؛

پدر و مادرم و خودم و خاندان و داراییم به فدای شما، هر که آهنگ خدا کند از شما باید آغاز کند و آن کس که خدا را به یکتایی شناسد از باید شما بپذیرد و هر که قصد او کند به شما رو آورد.

ص: 130

1- . در این باره در بحث رجعت توضیح داده شده است.

در این فراز برای دومین بار می‌گوییم:

بأبي أنت وأمي.

مرتبه اول وقتی بود که می‌خواستیم عقایدمان را حضور حضرات معصوم علیهم السلام عرضه بداریم. در آن جا چنین گفتیم:

بأبي أنتم وأمي وأهلي ومالي وأسرّي، أشهد الله وأشهدكم أنني مؤمن بكم وبما آمنتُم به، كافر بعدوكم وبما كفرتم به....

پدر و مادر، خاندان، مال و خانواده ام فدای شما باد، خدا و شما را گواه می‌گیرم که من به شما و به آن چه شما بدان ایمان دارید، ایمان دارم، به دشمن شما و بدان چه شما آن را انکار کردید کفر می‌ورزم....

در این جا چون عرضه داشتن حاجت‌ها برای «خود» به صورت «جعلنی» آمده در این مرتبه خصوصیتی وجود دارد که به جهت آن کلمه «

ونفسي» نیز اضافه شده است؛ که می‌گوییم: «

بأبي أنتم وأمي ونفسي».

به طور کلی فدا کردن یعنی چه؟

عزیزترین اشیا نزد انسان، پدر، مادر، مال، اهل و قبیله و خانواده است، و ناگزیر باید آن کسی، یا آن چیزی که انسان عزیزترین اشیا را فدای او می‌کند، عزیزتر باشد، وگرنه فدا کردن معنا نخواهد داشت و عقلایی نخواهد بود.

از طرفی، عزیزتر از همه عزیزان، نفس خود انسان است که در این فراز «

ونفسي» نیز آمده است. شاید این مقدمه ای برای آن مقامات و منازل باشد که در آینده اشاره خواهد شد.

ولی فدا کردن وقتی معنا دارد که اشیا در دنیا موجود باشند. این که می‌گوییم:

)

بأبي أنت وأمي» والدین مان را فدا می‌کنیم؛

اولاً: اگر در دنیا باشند، معنا دارد و اگر از دار دنیا رفته اند چه معنایی دارد؟

ثانیاً: مگر فرزند از طرف والدین وکالت دارد که آن‌ها را فدای کسی بکنند؟ نه ولایت دارد و نه کالت.

پس این فدا کردن یعنی چه؟

به نظر می‌رسد معنای حقیقی اراده نشده؛ چون با عدم وجود والدین، یا با عدم وجود مال، یا اهل و عشیره و قبیله معنای حقیقی نمی‌تواند مراد باشد، ناگزیر بایستی معنای این تقدیه مجازی باشد. یعنی بیان منتهی درجه اخلاص، ارادت، محبت و ابراز منتهی درجه فدویت است. یا به این معنا که اگر فدا کردن به معنای حقیقی میسر بود، من چنین می‌کردم.

البته در روایات تقدیه پدر و مادر حکمی جداگانه دارد. در روایتی در کتاب وسائل الشیعه آمده:

سئل أبو الحسن موسى بن جعفر عليهما السلام عن الرجل يقول لابنه أو لابنته: بأبي أنت وأمي، أو بأبوي أنت، أترى بذلك بأساً؟

فقال: إن كان أبواه مؤمنين حيين فأرى ذلك عقوقاً، وإن كان قد ماتا فلا بأس؛ (1)

از امام کاظم علیه السلام پرسیدند: آیا کسی حق دارد والدینش را فدای کسی بکند؟

حضرت فرمودند: اگر والدین او مؤمن و زنده هستند، این عقوق است و عاق والدین می‌شود، ولی اگر پدر و مادر او مُرده باشند، ایرادی ندارد.

این روایت نیز مؤید همان سخن ماست که فدایی کردن در این جا به معنای مجازی است، نه به معنای حقیقی. 4.

ص: 132

1- . وسائل الشیعه: 2/440، حدیث 2588 و بحار الأنوار: 70-71/69، حدیث 44 به نقل از الخصال: 26 و 27، حدیث 94.

از اهل بیت به خدا رسیدن

مَنْ ارَادَ اللَّهَ بَدَأَ بِكُمُ؛

هر کس آهنگ خدا کند از شما باید آغاز کند.

کلمه «من» دلالت بر عموم دارد.

عبارت «أراد الله» به معنای اراده معرفت و عبادت و بندگی الله، یا اراده ایجاد ارتباط به خداست به جهت طلب حاجت ها...

و «بدأ بکم» به این معناست که از طریق شما بوده، یا از طریق شما باید باشد.

تمام کسانی که خواسته اند، یا بخواهند به سوی خدا بروند، در هر مرتبه ای که باشند و به هر قصدی باشد، راهشان شما بوده اید و به جز شما راهی وجود ندارد.

این مقام برای حضرات محمد و آل محمد علیهم الصلاة والسلام در همه نشأت ثابت و در کتاب های شیعه و سنی روایت شده است.

وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمُ؛

اشاره

و هر که قصد او کند به شما رو آورد.

وقتی انسان بخواهد به جایی برسد ناگزیر باید از راهش وارد شود. در قرآن مجید می خوانیم:

«وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا»؛ (1)

و از در خانه ها وارد شوید.

هم چنان که وارد شدن به هر مکانی راهی دارد، و برای هر جایی که حصار داشته باشد دری برای ورود وجود دارد، در رسیدن به مراحل بالا در مسائل معنوی راه معین و در خاصّی قرار داده شده است. مقامات معنوی دارای حصار شدیدی هستند و هر کسی را اجازه ورود نیست.

ص: 133

بدیهی است که راه و در ورودی هر جا باید متناسب با آن جا باشد...

حال باید دید اگر بخواهیم به خدا معرفت پیدا کنیم، یا از طریق عبادت به قرب الهی برسیم، یا با او در جهت حاجاتمان در ارتباط باشیم، آیا راهی جز رسول خدا و اهل بیت اطهار علیهم السلام وجود دارد؟

چه کسی یا چه کسانی دارای وجاهت لازم نزد خدای متعال هستند تا بشود به وسیله آن ها خدا را شناخت، به او قرب پیدا کرد و حاجت خواست؟

این است که در روایات، ائمه اطهار علیهم السلام به این معنا متصّف شده اند و از آن به الفاظ مختلف تعبیر شده است...

از آن حضرات به «باب الله»، «السیل»، (1) «صراط الله»، (2) «لسان الله» و «عین الله»...

تعبیر شده است. (3) أسود بن سعید، می گوید:

كنت عند أبي جعفر عليه السلام فأنشأ يقول ابتداء من غير أن يسئل: نحن حجّة الله، ونحن باب الله، ونحن لسان الله، ونحن وجه الله، ونحن عين الله في خلقه، ونحن ولاية أمر الله في عباده. (4)

من در خدمت امام باقر علیه السلام بودم که بی آن که چیزی از حضرتش پرسند فرمود:

ما حجت خدا، باب خدا، زبان خدا، وجه خدا و چشم خدا در میان مردم هستیم. ما فرمانروایان امر خدا در میان بندگان او هستیم. 3.

ص: 134

1- . ر. ك: بحار الانوار: 24/248، حدیث 2 و 13 حدیث 9.

2- . عيون المعجزات: 67.

3- . المحتضر: 226، حدیث 294.

4- . بصائر الدرجات: 81، حدیث 1، الكافي: 1/145، حدیث 7، بحار الانوار: 26/246، حدیث 13.

دخلت أنا وسليمان بن خالد على أبي عبد الله عليه السلام فابتدأنا فقال:

يا سليمان! ما جاء عن أمير المؤمنين عليه السلام يؤخذ به وما نهى عنه ينتهى عنه، جرى له من الفضل ما جرى لرسول الله صلى الله عليه وآله، ولرسول الله صلى الله عليه وآله الفضل على جميع من خلق الله. المعيب على أمير المؤمنين عليه السلام في شيء من أحكامه كالمعيب على الله عز وجل وعلى رسوله صلى الله عليه وآله، والراد عليه في صغيرة أو كبيرة على حدّ الشرك بالله.

كان أمير المؤمنين عليه السلام باب الله الذي لا يؤتى إلا منه، وسبيله الذي من سلك بغيره هلك. وبذلك جرت الأئمة عليهم السلام واحد بعد واحد، جعلهم الله أركان الأرض أن تميد بهم، والحجّة البالغة على من فوق الأرض ومن تحت الثرى....(1)

روزی من و سلیمان بن خالد به حضور امام صادق علیه السلام شرف یاب شدیم حضرتش سخن آغاز نمود و فرمود: ای سلیمان! هر امری که از امیر مؤمنان علی علیه السلام رسیده باید پذیرفته شود و آن حضرت از هر چیزی که باز داشته، باید ترك گردد. برای آن بزرگوار همان فضیلت است که برای رسول خدا صلى الله عليه وآله است و رسول خدا صلى الله عليه وآله بر همه آفریدگان خدا برتری دارد. کسی به چیزی از احکام امیر مؤمنان علی علیه السلام ایراد بگیرد مانند کسی است که به خدای متعال و پیامبر او ایراد2.

ص: 135

1- . الكافي: 1/197، حدیث 2، بحار الانوار: 25/352، حدیث 1 با اندکی تفاوت به نقل از الامالی، شیخ طوسی: 206 حدیث 352.

گرفته است و کسی که او را در امر کوچک یا بزرگ رد کند، در مرز شرک به خداوند است.

امیر مؤمنان علی علیه السلام همان در خداست که جز آن نمی توان به خدا رسید، او همان راه اوست که هر کس جز آن پوید نابود می گردد.

جایگاه امامان علیهم السلام نیز یکی پس از دیگری این گونه است. خداوند آن ها را ارکان زمین قرار داد تا ساکنانش در آرامش باشند و آنان حجت رسای خود بر کسانی هستند که روی زمین و زیر آن قرار داد....

ولی معرفت باری تعالی به کُنه معرفت، برای احدی میسر نیست. از این رو شدیداً از تفکر در ذات خدا نهی شده است.

هم چنین رسیدن به قرب الهی برای احدی میسر نیست، مگر به طاعت و بندگی و شکی نیست که برای تحصیل معرفت به قدر میسور و یادگیری راه و رسم بندگی باید به صاحب شریعت حضرت رسول و اهل بیت اطهار علیهم السلام مراجعه کنیم. از این رو خدا می فرماید:

«وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»؛ (1)

آن چه را رسول خدا برای شما آورده بگیرید، و از آن چه نهی کرده خودداری نمایید.

در آیه دیگری می فرماید:

«مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ»؛ (2)

کسی که از پیامبر خدا اطاعت کند، در واقع از خدا اطاعت کرده است. 0.

ص: 136

1- . سورة حشر (59): آیه 7.

2- . سورة نساء (4): آیه 80.

و رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرماید:

من أطاع علياً فقد أطاعني؛(1)

هر کس از علی اطاعت کند در واقع از من اطاعت کرده است.

پس باید رسول خدا و ائمه اطهار علیهم السلام را شناخت آن‌ها را واجب الاطاعة دانست، به فرمایشاتشان به طور کامل گوش داد و تعالیم آن‌ها به کار بست.

البته پیش‌تر باید ایمان داشته باشیم که این حضرات ابواب خدا و وسائل رسیدن به قرب او هستند. اگر این ایمان نباشد، قول و فعل آن‌ها حجیت نخواهد داشت و در نتیجه مورد عمل از ناحیه ما، واقع نخواهد شد و در این صورت به جایی نخواهیم رسید.

پس رسیدن به خدا؛ یعنی معرفت و قرب الهی بر معرفت حضرت رسول و ائمه علیهم السلام بستگی دارد این است که:

«وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ».

و هر کس قصد او کند به شما رو نماید.

توضیح مطلب: ائمه علیهم السلام هادی و معلم ما هستند. آن بزرگواران نصب شده اند برای این که ما را به خداوند متعال برسانند، آنان راهنمای ما هستند، اگر انسان هنوز راهنما را نشناخته باشد، طبیعی است که راه را پیدا نخواهد کرد.

اگر برای رسیدن انسان به جایی علامت، آدرس و نشانه ای بدهند و آن نشانه را متوجه نشود، قهراً آن مقصد را نخواهد شناخت.

پس نیاز به راهنما به این است که او را باید بشناسیم، تا راه را بشناسیم و به مقصد برسیم. 7.

ص: 137

1- . الکامل، عبدالله بن عدی: 4/348، تاریخ مدینة دمشق: 42/270، الغدير: 7/177.

بنابراین، در مبدء آن راهی که به معرفت خداوند متعال منتهی می شود ائمه اطهار علیهم السلام هستند و از این جا باید حرکت کنیم. روایات متعددی داریم که کاملاً مفید این معنا هستند.

در روایتی آمده: معاویه بن عمار می گوید:

امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»؛ (1) «و برای خدا، نام های نیک است؛ خدا را به آن (نام ها) بخوانید!» فرمود:

نحن - واللّه - الأسماء الحسنی التي لا يقبل اللّه من العباد عملاً إلا بمعرفتنا؛ (2)

به خدا سوگند، ما همان نام های نیکو هستیم که خدا عملی را از بندگان نمی پذیرد مگر آن که با شناخت ما باشد.

در روایت دیگر برید می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود:

بنا عبد اللّه، و بنا عرف اللّه و بنا و حدّ اللّه، و محمّد صلّی اللّه علیه وآله حجاب اللّه؛ (3)

به وسیله ما خدا پرستش شده، به وسیله ما خدا شناخته شده، به وسیله ما خدا به یگانگی شناخته شده و محمد صلّی اللّه علیه وآله واسطه بین مردم و خداوند است.

البته روایات آن چنان زیاد است که به مراجعه اسانید آن ها نیازی نیست، افزون بر این که به یقین بخشی از این اسانید بر حسب اصطلاح معتبرند. بنابراین دو 8.

ص: 138

1- . سورة أعراف (7): آیه 180.

2- . الکافی: 1/143، حدیث 4، بحار الانوار: 25/4، حدیث 7 و 91/6، حدیث 7.

3- . بصائر الدرجات: 84، حدیث 16، بحار الانوار: 23/102، حدیث 8.

روایتی که آوردیم طبق فرمایش امام علیه السلام اگر ائمه اطهار علیهم السلام نبودند خدا شناخته نمی شد.

در روایت دیگر عبدالرحمان بن کثیر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود:

نحن ولاة أمر الله، و خزنة علم الله، و عيبة وحي الله، و أهل دين الله، و علينا نزل كتاب الله، و بنا عبد الله، و لولانا ما عرف الله، و نحن ورثة نبي الله و عترته؛ (1)

ما والیان امر خدا، گنجینه داران علم خدا، ظرف وحی خدا و اهل دین خدا هستیم. کتاب خدا برای ما فرود آمده، به وسیله ما خدا پرستش شده است.

اگر ما نبودیم خدا شناخته نمی شد، ما وارثان پیامبر خدا و عترت و خاندان او هستیم.

در روایت دیگر سدید می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود:

نحن خزّان الله في الدنيا والآخرة، و شيعتنا خزّاننا، و لولانا ما عرف الله؛ (2)

ما گنجینه های خدا در دنیا و جهان آخرت هستیم. شیعیان ما گنجینه داران ما هستند. اگر ما نبودیم خدا شناخته نمی شد.

بنابراین، هر کس خدا را شناخته به واسطه اهل بیت علیهم السلام شناخته است.

اگر کسی خدا را عبادت کرده، عبادت فرع معرفت است. کدام عبادت؟ آن عبادتی که واقعاً عبادت و مورد قبول و موجب قرب باشد. 5.

ص: 139

1- بصائر الدرجات: 81، حدیث 3، بحار الانوار: 26/246، حدیث 14.

2- همان: 125، حدیث 11، همان: 26/106، حدیث 5.

اکنون این پرسش مطرح است که حرف «باء» در

«بنا عرف الله و بنا عبد الله» چه بانی است؟ آیا باء سبب، باء استعانت و یا باء ابتدایی است. بنابراین که باء ابتدایی باشد، به معنای «من» خواهد بود.

البته برای هر يك از این معانی در روایات شاهد دارد.

اولین معنایی که به ذهن می آید، معنای سببی است. این هنگامی است که اگر مراد از «من أراد الله» معرفت، قرب و رضای خداوند متعال باشد - که عادتاً و غالباً از طریق عبادت به دست می آید. از این رو در عبادات، قصد قربت معتبر شده؛ چرا که رضای خدا بر رضایت اهل بیت علیهم السلام موقوف است.

طبق روایات ما و اهل سنت، خدا رضای خود را به رضای اهل بیت علیهم السلام منوط کرده است. ما در بحث مربوط به حضرت صدیقه طاهره علیها السلام این حدیث را از مدارك معتبر سنّی نقل کردیم که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لِرِضَاكَ وَيَغْضَبُ لِرِضَاكَ؛ (1)

به راستی که خدا با خشنودی تو خشنود و با خشم تو خشمگین است.

این کلام از آن حضرت خیلی مهم است، زیرا رسول الله صادق امین، از رضا و غضب خدا خبر می دهد و هیچ گونه تعارفی وجود ندارد.

بنابراین، از کسانی که اهل بیت علیهم السلام ناراضی باشند، محال است خداوند از آن ها راضی باشد و در این صورت هرگز به معرفت و قرب نخواهند رسید، بلکه مطرود هستند. 0.

ص: 140

1- . ذخائر العقبی: 82 و 83، اسدالغابه: 6/224، المستدرک علی الصحیحین: 3/167 حدیث 4730، بحارالانوار: 30/347، حدیث 164، الاصابه: 8/265، علل الدارقطنی: 3/103، شماره 305، تهذیب الکمال: 35/250 و ینایع الموده: 2/58، حدیث 40.

از این رو کسانی که از اهل بیت علیهم السلام اطاعت و پیروی نکنند و از دیگران پیروی بکنند، طبیعی است که مورد رضای خدا و رسول نخواهند بود.

اهل بیت علیهم السلام چیزی برای خودشان نخواستند، تمام آن چه که از مردم خواستند خواسته های خداوند متعال است که یا به جا آوردن واجبات و ترک کردن محرمات است.

بنابراین، اگر مورد رضای ائمه علیهم السلام نباشیم، گرچه به آن ها آزار و آسیبی نرسانده باشیم، رضایت اهل بیت علیهم السلام با عصیان خداوند متعال جلب نخواهد شد، و بین رضای آنان و رضای خدا تلازم وجود دارد.

در صورتی که مراد از

«من أراد الله بدأ بكم»، لطف و عنایت خداوند متعال باشد، انسان می خواهد که خداوند متعال به او لطف و عنایتی کند، او می خواهد در مشکلات و گرفتاری ها به خداوند متعال مراجعه کند و مورد عنایت قرار بگیرد، باز هم

«بدأ بكم»، شفاعت و وساطت اهل بیت علیهم السلام لازم است؛ یعنی اول باید به تعبیر خودمان اهل بیت علیهم السلام را دید و برای حوائج و مشکلات از این جا باید وارد شد.

بنابراین معانی، همه برکات و فیوضات؛ چه مادی و چه معنوی به واسطه اهل بیت علیهم السلام است. البته ما در آینده خواهیم گفت که یکی از مقامات و خصایص آن بزرگواران وساطت در فیض است.

پس اگر ما خواهیم به هر معنایی، خداوند متعال را بخوانیم، باید از طریق اهل بیت علیهم السلام وارد شویم. ورود از طریق آن حضرات بر وجود رابطه با آن بزرگواران بستگی دارد؛ ارتباط یعنی معرفت و شناخت ائمه علیهم السلام، و اطاعت لازمه کار است. پیش تر گذشت که بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دو خط و دو راه به وجود آمده؛ راه اهل بیت علیهم السلام و راه دیگران.

پس به حصر عقلی رسیدن به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و به وسیله آن حضرت، رسیدن به خداوند متعال، یا باید از طریق اهل بیت علیهم السلام باشد و یا غیر آن‌ها.

به راستی چه کسی جز اهل بیت علیهم السلام می‌تواند ما را به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و خداوند متعال برساند؟

معرفت خدا در روایات

در این زمینه سه دسته روایات داریم:

1. دسته ای می‌گویند: خداوند متعال به وسیله ائمه علیهم السلام شناخته و عبادت شده است. اگر آن‌ها نبودند چنین نمی‌شد. پیش‌تر به بعضی از آن‌ها اشاره کردیم.

2. دسته دیگر روایاتی است که در مقام بیان این است که اساساً معرفت، هدف خلقت و آفرینش است. قرآن مجید می‌فرماید:

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»؛⁽¹⁾

من جن و انس را نیافریدم جز برای این که مرا عبادت کنند.

در این آیه کریمه فعل «لِيَعْبُدُونِ» به معنای «لیعرفون» است و در غیر این صورت، معرفت، شرط عبادت است که باز «لِيَعْبُدُونِ» به «لیعرفون» برمی‌گردد.

در حدیث قدسی معروف آمده است:

كنت كنزاً مخفياً، فأحببت لأن أعرف، فخلقت الخلق لكي أعرف؛⁽²⁾

من گنج پنهانی بودم، دوست داشتم شناخته شوم، از این رو آفریدگان را آفریدم تا شناخته شوم.

ص: 142

1- . سورة الذاريات (51): آية 56.

2- . رسائل الكركي: 3/159 و 162.

از طرفی، معرفت ذات خداوند متعال محال است. از این رواز تفکر در ذات باری تعالی ممنوع شدیم. سلیمان بن خالد می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

إياكم والتفكر في الله، فإن التفكر في الله لا يزيد إلا تيهًا، إن الله عز وجل لا تدركه الأبصار، ولا يوصف بمقدار؛(1)

از اندیشه درباره خدا بپرهیزید؛ چرا که اندیشه درباره خدا جز گمراهی نيفزاید. به راستی دیدگان خدای متعال را در نیابند و او، به اندازه وصف نمی گردد.

در روایت دیگری ابوبصیر می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

تكلّموا في خلق الله ولا تتكلّموا في الله، فإن الكلام في الله لا يزداد صاحبه إلا تحيرًا؛(2)

درباره آفریدگان خدا سخن بگوئید، ولی درباره خدا سخن نگوئید؛ زیرا سخن درباره خدا جز سرگردانی برای گوینده نيفزاید.

اما در عین حال در این روایت دقت کنید.

سلمة بن عطا می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

روزی حسین بن علی علیهما السلام نزد اصحابش آمد و فرمود:

أيها الناس! إن الله جلّ ذكره ما خلق العباد إلا ليعرفوه، فإذا عرفوه عبدوه، فإذا عبدوه استغنوا بعبادته عن عبادة من سواه.

فقال له رجل: يا بن رسول الله! بأبي أنت و أمي، فما معرفة الله؟7.

ص: 143

1- . الامالی، شیخ صدوق: 503، حدیث 690، وسائل الشیعة: 16/197 حدیث 11، بحار الأنوار: 3/259 حدیث 4.

2- . الکافی: 1/92، حدیث 1، وسائل الشیعة: 16/196 حدیث 7.

قال: معرفة أهل كل زمان إمامهم الذي يجب عليهم طاعته؛ (1)

ای مردم! خدای متعال بندگان را جز برای این که او را بشناسند نیافرید، پس آن گاه که او را بشناسند، پرستش کنند و چون او بپرستند از پرستش جز او بی نیاز می گردند.

مردی به حضرتش گفت: ای فرزند رسول خدا! پدر و مادرم به فدای شما باد، معرفت و شناخت خدا چیست؟

فرمود: مردم هر زمانی، امام خود را که اطاعت او واجب است، بشناسند.

به طور کلی خدا بندگان را خلق نکرده است مگر برای این که او را بشناسند، آن وقت، نوبت به عبادت می رسد که فرع معرفت است. اگر کسی بنده خدا باشد، دیگر بنده غیر خدا نخواهد بود و نمی شود انسان هم بنده خدا باشد و هم بنده شیطان؛ یعنی پنجاه درصد بندگی او برای خدا و پنجاه درصد دیگر برای شیطان باشد، حتی نود و نه درصد نیز برای خدا و یک درصد برای غیر خدا باشد، این معرفت و عبادت نیست، بلکه شرك است.

معرفة الله چیست؟ و چگونه است؟

حضرت در پاسخ این پرسش فرمود:

معرفت امامی که فرمان برداری از او واجب است.

با تأمل در این روایت، دو مطلب به دست می آید:

مطلب یکم، حضرت فرمود:

ما خلق الله العباد إلا ليعرفوه، فإذا عرفوه عبدوه؛

خدا بندگان را جز برای این که او را بشناسند نیافرید، پس آن گاه که او را بشناسند، پرستش کنند. 1.

ص: 144

1- . علل الشرائع: 1/9، حدیث 1، بحار الانوار: 5/312، حدیث 1.

این همان است که پیش تر از آیه مبارکه نیز استفاده شد که «یعبدون» همان «يعرفون» است، وگرنه شرط عبادت، معرفت است.

مطلب دوم، شخصی سؤال کرد که «معرفة الله؛ شناخت خدا» چیست؟

حضرت فرمود:

معرفة أهل كلّ زمان إمامهم الذي تجب عليهم طاعته؛

مردم هر زمانی، امام خود را که اطاعت او واجب است، بشناسند.

عبارت

«تجب عليهم طاعته» بر سه نکته مشتمل است:

نکته اول، امام واجب الاطاعة است به اطاعت مطلقه؛ چرا که واژه «اطاعت» در روایت اطلاق دارد.

نکته دوم، اطاعت مطلقه با عصمت مساوی است.

نکته سوم، معرفت امام، معرفت خداوند متعال است.

بنابر آن چه بیان شد، اگر

«من أراد الله بدأ بكم» به معنای «قرب» هم باشد، به این معنا خواهد بود که هر چه انسان به امام نزدیک تر باشد به خداوند متعال نزدیک تر شده است و به جایی خواهد رسید که در امام علیه السلام فانی شود که نمونه هایی در این باره در میان اصحابشان در تاریخ آمده است.

پس معرفت امام بر هر فردی لازم است که به قدر استعدادش باید امامان عليهم السلام را بشناسد.

البته این روایت از حیث مراتب نیز اطلاق دارد. یعنی معرفت بر حسب مراتب واجب است که هر کسی به قدر ظرفیت و استعدادش باید در این زمینه تفکر کند.

3. دسته سوم روایاتی است که در ذیل آیه مبارکه «اسماء حسنی» وارد شده است. آن جا که خداوند متعال می فرماید:

ص: 145

«وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»؛ (1)

و برای خدا، نام های نیک است؛ خدا را به آن نام ها بخوانید.

در روایتی امام صادق علیه السلام در ذیل آیه شریفه «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا» می فرماید:

نحن - واللّه - الأسماء الحسنی، التي لا يقبل الله من العباد عملاً إلا بمعرفتنا؛ (2)

به خدا سوگند، ما همان اسماء حسنی هستیم که خدا عمل را جز به شناخت ما نمی پذیرد.

در روایت دیگری امام رضا علیه السلام می فرماید:

إذا نزلت بكم شدة فاستعينوا بنا على الله، وهو قول الله عز وجل: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»؛ (3)

اگر گرفتاری برایتان پیش آمد از ما یاری بخواهید و این همان سخن خدای متعال است که می فرماید: «و برای خدا نام های نیک است؛ خدا را به آن نام ها بخوانید».

ائمه و آغاز توحید

وَمَنْ وَحَدَهُ قَبْلَ عَنكُمْ؛

و آن کس که خدا را به یکتایی بشناسد از شما پذیرد.

ص: 146

1- . سورة اعراف (7): آیه 180.

2- . الکافی: 1/143-144، حدیث 4، بحار الانوار: 25/5، حدیث 7.

3- . الاختصاص: 252، تفسیر العیاشی: 2/42 حدیث 119، بحار الأنوار: 6-91/5 حدیث 7 و 91/22 حدیث 17.

بنابر آن چه گذشت، همه حقایق اسلام از توحید، معارف، مبانی دین، علوم اسلامی، احکام شرعی و تعلیمات اخلاقی... و هر چه در بین امت اسلام وجود دارد، به وسیله اهل بیت علیهم السلام و به برکت آن بزرگواران است.

شما ملاحظه کنید، خدایی را که اهل بیت علیهم السلام معرفی می کنند با خدایی که در روایات و اقوال دیگران وجود دارد چقدر متفاوت است؟

نبوتی را که ائمه علیهم السلام معرفی می کنند و صفات پیامبر را بیان می کنند چقدر با دیدگاه دیگران تفاوت دارد؟

اگر روایات ائمه علیهم السلام با روایات و اقوال دیگران سنجیده بشود معلوم می شود که چه کسی لیاقت دارد در معارف و حقایق دینی مرجعیت داشته باشد.

معادی که در فرمایشات ائمه اطهار علیهم السلام مطرح شده، به طور کامل با برهان های عقلی و نقلی مطابقت دارد که در کلمات هیچ يك از پیشوایان دیگران وجود ندارد.

در سخنان دیگران، اباطیلی از قبیل تجسیم خداوند متعال، نواقصی برای انبیا و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله قائل هستند، و در باب امامت و ولایت؛ همین طور، بلکه از نظر عملی نیز، چنین هستند که حتی از امامت فاسقان و فاجران نیز پیروی می کنند، در علوم اسلامی نیز همین طورند.

ما در جای خود به اثبات رساندیم که در زمان امیر مؤمنان علی علیه السلام که بلاد اسلامی در آن زمان از نظر جغرافیایی حجاز، یمن، عراق و شام بوده همه علوم اسلامی، یعنی علوم قرآنی، فقهی، حدیثی و علوم دیگر، به توسط امیر مؤمنان علی علیه السلام و شاگردان آن حضرت در تمام آن بلاد منتشر شده است، سپس نوبت به امام صادق علیه السلام و جلسه درس آن حضرت رسیده است.

به اين روايت زيا دقت كنيدا اصبغ بن نباته مى گويد:

لَمَّا جَلَسَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْخِلَافَةِ وَبَايَعَهُ النَّاسُ، خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ مُتَعَمِّمًا بِعِمَامَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، لَا بَسًا بِرَدِّهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، مُنْتَعِلًا نَعْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، مُتَقَلِّدًا سَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ. فَصَعِدَ الْمَنْبِرَ، فَجَلَسَ عَلَيْهِ مَتَمَكِّنًا، ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ، فَوَضَعَهَا أَسْفَلَ بَطْنِهِ، ثُمَّ قَالَ:

يا معشر الناس! سلوني قبل أن تفقدوني، هذا سبط العلم، هذا لعاب رسول الله صلى الله عليه وآله، هذا ما زفني رسول الله صلى الله عليه وآله زقاً زقاً، سلوني فإنّ عندي علم الأولين والآخرين.

أما والله لو ثبتت لي وسادة، فجلست عليها، لأفتيت أهل التوراة بتوراتهم حتى تنطق التوراة فتقول: صدق علي ما كذب، لقد أفتاكم بما أنزل الله فيّ، وأفتيت أهل الإنجيل بإنجيلهم حتى ينطق الإنجيل فيقول:

صدق علي ما كذب، لقد أفتاكم بما أنزل الله فيّ، وأفتيت أهل القرآن بقرآنهم حتى ينطق القرآن فيقول: صدق علي ما كذب، لقد أفتاكم بما أنزل الله فيّ.

وأنتم تتلون القرآن ليلاً ونهاراً، فهل فيكم أحد يعلم ما نزل فيه؟

ولولا آية في كتاب الله عزوجل لأخبرتكم بما كان وبما يكون، وبما هو كائن إلى يوم القيامة، وهي هذه الآية: «يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ».

ثمّ قال عليه السلام: سلوني قبل أن تفقدوني، فوالذي فلق الحبة وبرأ النسمة، لو سألتهموني عن أية آية، في ليل أنزلت، أو في نهار أنزلت، مكّيها ومدنيها، سفرّيها وحضريها، ناسخها

و منسوخها، و محکمها و متشابها، و تأویلها و تنزیلها، إلا أخبر تکم... (1)

هنگامی که امیر مؤمنان علی علیه السلام بر مسند خلافت نشست و مردم با حضرتش بیعت کردند، آن بزرگوار عمامه رسول خدا صلی الله علیه و آله را بر سر گذاشت، لباس او را بر تن نمود، نعل آن حضرت را به پا کرد و شمشیرش را به کمر بست و بر فراز منبر رفت و با اقتدار جلوس نمود. آن گاه انگشتان خود را در هم نمود و زیر شکم نهاد و فرمود:

ای گروه مردم! از من پرسید پیش از آن که مرا نیابید، این سبد علم است و این شیره دهان رسول خدا صلی الله علیه و آله است. این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله به خوبی در نای من فرو ریخته. از من پرسید که علم اولین و آخرین نزد من است.

به خدا سوگند، اگر مسند برای من تهیه کنند و بر آن نشینم به اهل تورات، اهل انجیل، اهل زبور و اهل قرآن با کتاب های آسمانی خود به گونه ای فتوا دهم که هر کدام از آن کتاب ها به زبان آمده و بگویند: «درست گفت علی»، به راستی شما به همان فتوا دادی که خداوند در من نازل فرموده».

شما که شبانه روز قرآن می خوانید، در میان شما کسی هست که بداند چه در آن نازل شده است؟

و اگر آیه ای در قرآن نبود شما را تا روز رستاخیز خبر می دادم به آن چه بود، شده و خواهد بود، و آن، همین آیه است که می فرماید: «خدا محو می کند و اثبات می نماید و امّ الكتاب نزد اوست» 1.

ص: 149

1- . الامالی، شیخ صدوق: 422-423، حدیث 560، التوحید، شیخ صدوق: 305 حدیث 1، بحار الأنوار: 10/117-118 حدیث 1.

از من پرسید پیش از آن که مرا نیاید، سوگند به خدایی که دانه را شکافت و انسان را آفرید، اگر مرا از هر آیه ای سؤال کنید که در شب نازل شده یا روز، در شهر مکه نازل شده یا در شهر مدینه فرود آمده، در سفر بر آن حضرت نازل گشته یا در حضر، ناسخ است یا منسوخ، محکم است یا متشابه، تأویل دارد یا تنزیل به شما خبر دهم....

بنابراین، توحید که در رأس امور است از اهل بیت علیهم السلام است و تمام آن هایی که به معنای صحیح به آن اعتقاد دارند از مکتب اهل بیت علیهم السلام گرفته اند. مفضل بن عمر می گوید: ثابت ثمالی از سید العابدین علی بن الحسین علیهما السلام این گونه نقل کرد که حضرتش فرمود:

ليس بين الله وبين حجّته حجاب، فلا لله دون حجّته ستر، نحن أبواب الله، ونحن الصراط المستقيم، ونحن عيبة علمه، ونحن تراجمة وحیه،
ونحن أركان توحیده، ونحن موضع سرّه؛⁽¹⁾

میان خدا و حجّت او هیچ حجاب و مانعی نیست. پس خدا پیش روی حجّت خود پرده ای نیفکنده است. ما همان درهای خدا و راه مستقیم هستیم. ما ظرف علم او، بازگو کننده وحی او، استوانه های توحید او و جایگاه رازهای نهانی او هستیم.

پیش تر گذشت که برای رسیدن به معارف حقه چند راه طی شده است:

جمعی از راه ذکر،

گروه دیگری از راه عبادت و به جا آوردن نوافل و نمازهای مستحب،

گروه سوم از راه تزکیه و تهذیب نفس خواستند به حقایق و معارف برسند.5.

ص: 150

1- . معانی الأخبار: 35، حدیث 5، بحار الانوار: 24/12، حدیث 5.

ما هیچ يك از این راه ها را نفی نمی کنیم. البته طبق شرایط که ناگزیر هر يك از این راه ها برای خود ضوابطی دارد؛ اما به مقتضای دلیل های عقلی و نقلی و حتی تجربه، بهترین و نزدیک ترین راه، توسل به ائمه اطهار علیهم السلام است که پیش تر نامه ای را در این زمینه از مرحوم جدم حضرت آیت الله میلانی رحمه الله آوردیم. (1) به هر حال، هر چه هست نزد اهل بیت علیهم السلام است و هر چه بخواهیم از آن ها باید بخواهیم؛ البته با شرایطش، باید پیش از توسل به اهل بیت علیهم السلام و خواستن از آن ها به آن بزرگواران تعبّد داشته باشیم و معلوم است که تعبّد، فرع معرفت است.

نکته دیگر این که ائمه علیهم السلام مقام ولایت و وساطت در فیض دارند. آن بزرگواران حتی به مردم بی معرفت نیز در فیض رسانی وساطت دارند.

البته بیان خواهیم کرد که اساساً هستی به برکت وجود آن بزرگواران است. اما بحث ما اینک در معارف و رسیدن به حقایق است. ب.

ص: 151

1- . در قسمتی از این نامه آمده بود: عمده در استکمال فضیلت چهار چیز است: اول، معارف. دوم، تقوا. سوم، فقه و اصول آن. چهارم، مکارم اخلاق. اجتماع این چهار رکن بسی مهم است... البته دعا کردن و توسل به مقام ولایت نمودن و توجه مبارك حضرت ولی عصر ارواحنا فداه را درخواست نمودن، وسیله بزرگی است که به این ارکان اربعه نایل شوید. ان شاء الله تعالی. ر. ک: جلد یکم صفحه 174 و 175 از همین کتاب.

مَوَالِي لَا أَحْصَى ثَنَائِكُمْ ، وَلَا ابْلَغُ مِنَ الْمَدْحِ كُنْهَكُمْ ، وَمِنْ الْوَصْفِ قَدْرَكُمْ ؛

سروران من، ثنای شما را نتوانم کرد، با مدح به کنه و حقیقت شما نمی رسم و با توصیف، قدر و منزلت شما را نمی توانم بیان کنم. به بیان کوتاه معلوم شد که لازم است هم ائمه علیهم السلام را بشناسیم و هم به توسط آنان به خداوند متعال برسیم. اما به راستی چگونه می توان قدر آن ها را وصف کرد؟

آری، معرفت به آن ها لازم و واجب است، اما آیا به منتهی درجه معرفت در حق آنان می رسیم؟

آیا به کنه معرفتشان راه داریم؟

آیا می توانیم قدر و منزلتشان را در پیشگاه خدا وصف کنیم؟

ما از رسیدن، تحقیق کردن و یافتن خوبی های آن ها ناتوان هستیم، هر چه در مدح و بیان منزلتشان بگوییم به کنه حقیقت آن ها نمی رسیم و هر چه در وصفشان بگوییم، نمی توانیم آن ها را - کما هو حقّه - معرفی کنیم.

خطیب خوارزمی حدیث بسیار جالبی را از دانشمندان اهل سنت در کتاب مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به امیر مؤمنان علیه السلام فرمود:

لو أنّ البحر مداد، والغياض أقلام، والانس كتّاب، والجنّ حساب، ما أحصوا فضائلك يا أبا الحسن! (1)

ص: 152

1- . المناقب، خوارزمی: 328، حدیث 341 این حدیث در مائة منقبة: 175-176، منقبت 99، كنز الفوائد: 129، و میزان الاعتدال: 3/466 شماره 7190، لسان المیزان: 5/62 شماره 205 با اندکی تفاوت نقل شده است.

اگر دریاها مرکب، درختان قلم، همه انسان ها نویسنده و همه پریان حساب گر باشند هرگز نمی توانند فضایل تو را - ای علی - بشمارند.

و در حدیثی دیگر که در منابع شیعی آمده است، چنین می خوانیم:

پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

یا علی! ما عرف الله إلا أنا وأنت، وما عرفني إلا الله وأنت، وما عرفك إلا الله وأنا؛(1)

ای علی! خدا را جز من و تو کسی نشاخت، مرا جز خدا و تو کسی نشاخت و تو را جز خدا و من نشاخت.

و در سخن دیگری پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

یا علی! ما عرف الله حق معرفته غیری وغیرک، وما عرفك حق معرفتك غیر الله وغیری؛(2)

ای علی! خدا را با حقیقت معرفتش کسی جز من تو نشناخت و تو را به حق معرفتت جز خدا و من نشاخت.

این يك حقیقت است. معرفت خداوند متعال در آن مرتبه ای که رسول الله صلی الله علیه وآله و امیر مؤمنان علی علیه السلام پیدا کردند به خودشان اختصاص دارد و همین طور است معرفت رسول الله و امیرالمؤمنین.

اگر انسان حالات و مراتب اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و امیر مؤمنان علی علیه السلام را ملاحظه کند می بیند، ابوذر رضوان الله تعالی علیه از نظر ما بسیار محترم است، اما در روایتی در مورد نسبت معرفت او با حضرت سلمان رضوان الله تعالی علیه آمده که مسعدة بن صدقه می گوید:4.

ص: 153

1- . مختصر بصائر الدرجات: 125، المحتضر: 78، حدیث 113، مدینه المعاجز: 2/439، حدیث 633.

2- . مناقب آل ابی طالب: 3/60، بحار الانوار: 39/84.

امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش نقل می کند که می فرماید: روزی در حضور امام سجّاد علیه السلام سخن از تقیّه به میان آوردم، حضرت فرمود:

والله، لو علم أبو ذر ما في قلب سلمان لقتله، ولقد آخى رسول الله صلى الله عليه وآله بينهما. فما ظنكم بسائر الخلق؟

إنّ علم العالم صعب مستصعب لا يحتمله إلاّ نبي مرسل، أو ملك مقرب، أو عبد مؤمن امتحن الله قلبه للإيمان.

قال: وإتّما صار سلمان من العلماء، لأنّه امرؤ مّا أهل البيت، فلذلك نسبته إلى العلماء؛ (1)

به خدا سوگند، اگر ابوذر به آن چه در دل سلمان بود، آگاه بود، او را می کشت؛ در صورتی که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله میان آن دو، پیمان برادری بسته بود، پس درباره دیگر مردم چه می پندارید؟

به راستی دانش دانشمندان سخت و پیچیده است جز پیامبر فرستاده شده، یا فرشته مقرب درگاه الهی، یا بنده مؤمنی که خدا دلش را با ایمان آزموده، توان حمل آن را ندارد.

آن گاه فرمود: و سلمان از این رو از دانشمندان شد که او مردی از ما خاندان است و از این رو او را در ردیف دانشمندان آوردم.

آری، این روایت، یکی از روایات مشکلی است که علما در بیان آن، اقوال متعددی دارند و در معنای آن متحیر هستند.

کوتاه سخن این که از این روایت به طور کامل مفهوم است که بین مرتبه ایمان ابوذر و مرتبه معرفت و ایمان حضرت سلمان تفاوت وجود دارد؛ هر چند هر دو در 5.

ص: 154

1- . الكافي: 1/401 حدیث 2، بحار الانوار: 2/190، حدیث 25.

خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بودند و آن گاه بعد از پیامبر هر دو در خدمت امیرمؤمنان علی علیه السلام بودند.

به عبارت دیگر، هر دو در خدمت امیرالمؤمنین علیه السلام بودند؛ هم در دوران حیات رسول خدا صلی الله علیه وآله و هم بعد از آن، اما این تفاوت را دارند.

ملاحظه کنید! در اطراف امیر مؤمنان علی علیه السلام از قریش، بنی هاشم و مردم در کوفه بودند. همه این ها در محضر آن بزرگوار علیه السلام بودند، ولی ما می بینیم رشید هجری، میثم تمار و... دارای مراتب، حالات و معارف و اسراری از امیرالمؤمنین علیه السلام شدند که ما نشنیدیم ابن عباس، عموزاده حضرت، از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله و فرد محترم بین عموم مسلمانان، به چنان مقاماتی دست یابد؟!

البته باید گام برداشت، فکر کرد، مطالعه نمود، جست و جو و تحقیق کرد و هر کسی به اندازه ظرفیت و استعدادش باید در این زمینه کوشش کند؛ چون پیش تر گذشت که معرفت ائمه علیهم السلام هم موضوعیت دارد و هم طریقت برای معرفت خداوند متعال دارد. امام رضا علیه السلام در روایتی طولانی که مطالبی درباره امامت و امام دارند در ادامه آن می فرمایند:

... فمن ذا الذي يبلغ معرفة الإمام ويمكنه اختياره؟!

هیئات! هیئات! ضلّت العقول وتاهت الحلوم وحارت الألباب وحسرت العيون وتصاغرت العظماء وتحيرت الحكماء وتقاصرت الحلماة وحصرت الخطباء وجهلت الألباء وكلت الشعراء وعجزت الأدباء وعييت البلغاء عن وصف شأن من شأنه أو فضيلة من فضائله، فأقرت بالعجز والتقصير. وكيف يوصف له أو ينعت بكنهه يفهم شيء من أمره،

أو يوجد من يقام مقامه ويغني غناه، لا كيف وأنى وهو بحيث النجم من أيدي المتناولين ووصف الوصفين!....(1)

... کیست که بتواند امام را بشناسد، یا انتخاب امام برای او ممکن باشد؟

هیئات! هیئات! در این جا خردها گمگشته، خویشتن داری ها بیراهه رفته، عقل ها سرگردان، دیده ها بی نور، بزرگان کوچک شده، حکیمان متحیر، بردباران کوتاه فکر، خطیبان در مانده، خردمندان نادان، شاعران وامانده، ادیبان ناتوان و سخندانان در مانده اند که بتوانند یکی از شئون و فضایل امام را توصیف کنند. از این رو به ناتوانی و کوتاهی معترفند.

چگونه ممکن است تمام اوصاف و حقیقت امام را بیان کرد، یا مطلبی از امر امام را فهمید، یا جایگزینی که کار او را انجام دهد برایش پیدا کرد؟!!

ممکن نیست، چگونه و از کجا؟! در صورتی که او از دست یازان و وصف کنندگان اوج گرفته و مقام ستاره در آسمان را دارد...

نور برگزیدگان

وَأَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيَارِ وَهُدَاةُ الْأَبْرَارِ؛

و شما روشنی خوبان و راهنمای نیکان هستید.

چگونه می شود، به مراتب ائمه اطهار علیهم السلام رسید و به کنه معرفتشان راه یافت که حتی اخیار و ابرار نیز در مسیر معرفتشان به نور آنان نیاز دارند که آن بزرگواران نور اخیار و هادی ابرار هستند.

ص: 156

1- . عیون اخبار الرضا علیه السلام: 197/2، حدیث 1، کمال الدین: 678، حدیث 31، بحار الانوار: 120/25، حدیث 4.

اخیار یعنی چه ؟

اخیار یعنی مردم زبده.

به تعبیر دیگر، بهترین ها، همان اخیار هستند.

ائمه اطهار علیهم السلام نور این گونه مردم هستند. آن راهی که این گونه از انسان ها می خواهند قدم بردارند بایستی ائمه اطهار علیهم السلام پیشاپیش این ها و نور این ها باشند تا این ها بتوانند در این راه حرکت کنند. همان ابراری که قرآن درباره آنان می فرماید:

«كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عَلِيٍّ»؛ (1)

چنان نیست؛ بلکه نامه اعمال نیکان در «علیین» است.

این مقام بسیار بلندی است. نیکان به ائمه اطهار علیهم السلام نیاز دارند تا آن ها را در مسیر، هدایت کنند. ائمه ای که در این حد هستند که افراد زبده و بهترین ها به آن ها نیاز دارند.

و این حال اخیار و ابرار است در دار دنیا. اما در جهان آخرت، آن ها پشت سر و همراه محمد و آل محمد علیهم السلام خواهند بود که قرآن مجید می فرماید:

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»؛ (2)

روزی که مردان و زنان باایمان را می نگری که نورشان پیش رو و در سمت راستشان به سرعت حرکت می کند (و به آن ها می گویند): مژده باد بر شما امروز به باغ هایی از بهشت که نهرها از زیر درختان آن جاری است؛ جاودانه در آن خواهید ماند و این همان رستگاری بزرگ است. 2.

ص: 157

1- . سورة مطففين (83): آية 18.

2- . سورة حدید (57): آية 12.

آن گاه کسانی که در این عالم به اهل بیت علیهم السلام ایمان نداشتند وقتی این وضعیت را می بینند چه خواهند گفت؟ قرآن کریم، کلام آن ها را این گونه حکایت می کند:

«يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ»؛ (1)

روزی که مردان و زنان منافق به مؤمنان می گویند: «نظری به ما بیفکنید تا از نور شما پرتوی بگیریم».

در پاسخ آن ها قرآن می فرماید:

«قِيلَ اذْجِعُوا وِرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا»؛

به آن ها گفته می شود: «به پشت سر خود بازگردید و کسب نور کنید».

ولی هرگز؛

«فَضْرِبَ بَيْنَهُمْ سُوْرًا لَهَا بِابْ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ»؛ (2)

در این هنگام دیواری میان آن ها زده می شود که دری دارد، درونش رحمت است و برونش عذاب.

کوتاه سخن این که ائمه اطهار علیهم السلام راهنمایان اخیار و ابرار هستند و این یکی از خصایص و منازل آن حضرات است.

حجّت های جبار

وَحُجَجُ الْجَبَّارِ؛

شما حجّت های خدای جبار هستید.

ص: 158

1- . همان، آیه 13.

2- . همان.

منزلت دیگر ائمه اطهار علیهم السلام این است که آنان حجّت های جبار هستند.

واژه «حجج» جمع حجت است. احتجاج یعنی چه؟

یعنی چیزی را حجت قرار دادن. وقتی انسان می خواهد دیگری را به مطلبی ملزم بکند و او را قانع سازد، باید حجت، دلیل و برهان اقامه کند؛ برهانی که برای او قانع کننده باشد و ملزم او باشد. ائمه اطهار علیهم السلام حجت، برهان و دلیل خداوند متعال هستند.

در توضیح این مطلب می گوئیم: در حوزه علمیه از القابی که برای اهل علم دارند، یکی لقب «حجة الاسلام» است. این لقب یعنی چه؟

یعنی کسی که اسلام در جامعه به وجود او احتجاج می کند، او داعی و مروج اسلام در آن جامعه می شود. برای آن حجت است که اگر اسلام از آن مردم سؤال کند که چرا به سوی خدا و دین نیامدید و آن را نپذیرفتید و به احکام اسلام عمل نکردید؟ بگویند: ما نمی دانستیم، کسی نبود به ما بگوید.

در پاسخ می گویند: مگر فلان آقا آن جا نبود؟ با وجود فلان آقا در جامعه، شهر، قبیله و فامیل شما، عذرتان پذیرفته نیست، شما مورد مؤاخذ هستند.

خداوند متعال به ائمه اطهار علیهم السلام احتجاج می کند. احتجاج خداوند متعال به آن بزرگواران هم نسبت به اهل اطاعت و هم نسبت به اهل عصیان خواهد بود.

امام معصوم در هر زمان و مکانی برای خداوند متعال حجّت است که اگر مردم عذرتراشی کنند که نمی دانستیم، کسی به ما نگفت، کسی نبود تا از او یاد بگیریم وجود امام علیه السلام حجّت است. در این زمینه خدای متعال در قرآن کریم چنین می فرماید:

«وَقَالُوا لَوْلَا يَا تِينَا بَايَةٌ مِنْ رَبِّهِ أَوْ لَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةٌ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى * وَ لَوْ أَنَا أَهْلُكُنَاهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ

آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَنْزِلَ وَنُحْزِي * قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبِّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى»؛ (1)

گفتند: «چرا پیامبر معجزه و نشانه ای از سوی پروردگارش برای ما نمی آورد؟!» (بگو:): آیا خبرهای روشنی که در کتاب های آسمانی نخستین بوده، برای آن ها نیامد؟! اگر ما آنان را پیش از نزول آن (قرآن) با عذابی هلاک می کردیم، (در قیامت) می گفتند: «پروردگارا! چرا پیامبری برای ما نفرستادی تا از آیات تو پیروی کنیم، پیش از آن که ذلیل و رسوا شویم». بگو:

«همه در انتظاریم... پس شما انتظار بکشید. اما به زودی خواهید دانست چه کسی از اصحاب صراط مستقیم و چه کسی هدایت یافته است.

در دعای ندبه نیز در این باره سخن به میان آمده، آن جا که می خوانیم:

... وَكَلَّا (كَلَّخ ل) شَرَعْتَ لَهُ شَرِيعَةً، وَنَهَجْتَ لَهُ مِنْهَا جَاً، وَتَخَيَّرْتَ لَهُ أَوْصِيَاءَ، مُسْتَحْفَظًا بَعْدَ مُسْتَحْفَظٍ، مِنْ مَدَّةٍ إِلَى مَدَّةٍ، إِقَامَةً لِدِينِكَ، وَحِجَّةً عَلَى عِبَادِكَ، وَلِنَلَّا يَزُولُ الْحَقُّ عَنْ مَقَرِّهِ، وَيَغْلِبُ الْبَاطِلُ عَلَى أَهْلِهِ، وَلَا يَقُولُ أَحَدٌ لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا مُنذِرًا فَتَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَنْزِلَ وَنُحْزِي... (2)

... و برای همه آن پیامبران شریعت و راه و آیینی عطا کردی و برای آنان جانشینانی برگزیدی؛ برای این که یکی پس از دیگری از مدتی تا مدت دیگر نگهبان دین و آیین تو و حجت تو بر بندگان باشند، تا آن که حق از جایگاه خود بیرون نرود و باطل گرایان بر حق مداران چیره نشوند و تا هیچ کسی نگوید: چرا برای ما فرستاده ای نفرستادی تا که از جانب تو ما را 5.

ص: 160

1- . سورة طه (20): آیه های 133-135.

2- . المزار (محمد بن المشهدی): 575، إقبال الأعمال: 1/505، بحار الانوار: 99/105.

بیم دهد و ما پیش از آن که گمراه شویم و رسوا گردیم از نشانه های تو پیروی کنیم...

این امر از ناحیه خداوند متعال باید تمام بشود. از جهتی بنابر قاعده لطف باید خدا در بین امت امام نصب کند و آن گاه است که خدای سبحان به این شخص منصوب از جانب خود، احتجاج می کند.

و برای همین است که خدای متعال می فرماید:

«وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا»؛ (1)

و ما هیچ قومی را مجازات نخواهیم کرد، مگر آن که پیامبری برای آنان مبعوث کنیم.

بزرگان در کتاب های علمی گفته اند: مقصود از «رسول» در این جا همان «حجّت» است. (2) اگر حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام سال ها در زندان بودند، حجّت خداوند متعال هستند و حضرت باری تعالی از این امت سؤال خواهد کرد.

اگر دیگر ائمه علیهم السلام نیز مورد احترام نبودند و مردم از وجودشان - کما هو حقّه - استفاده نکردند، به طرف دیگران رفتند، امامت دیگران را پذیرفتند، به فقه و به تعلیمات دیگران عمل کردند، خداوند متعال در روز قیامت احتجاج خواهد کرد.

اگر ما در این زمان نسبت به حضرت ولی عصر علیه السلام مقصر هستیم و غیبت آن حضرت مستند به تقصیر ماست، ما مورد مؤاخذه خواهیم بود.

البته در هر زمان، همین طور است و ائمه اطهار علیهم السلام حجّت های خدا بر مطلق خلق هستند. 6.

ص: 161

1- . سورة اسراء (17): آیه 15.

2- . ر. ك: بحار الانوار: 5/183 و 296.

آری، چون از طرفی کلمه «حجج» به کلمه «الجَبَّار» اضافه شده است و احتجاج نیز اقامه برهان با نحوی از قهر و قدرت است؛ بنابراین می شود که کلمه «جَبَّار» را به این معنا گرفت.

این احتجاج بر عاصیان - یا دست کم در درجه اول - است؛ به ویژه این که بعد از جمله

«نور الأخیار و هداة الأبرار»، جمله

«حجج الجَبَّار» آمده است؛ یعنی «حجج الجَبَّار» برای کسانی که اخیار و ابرار نیستند. از این رو خداوند متعال با قدرت، به وسیله ائمه اطهار علیهم السلام علیه آنان احتجاج خواهد کرد و آن ها ملزم خواهند بود، چرا که قرآن کریم می فرماید:

﴿فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ﴾؛ (1)

دلیل رسا و قاطع برای خداست.

آری در، روز قیامت هیچ عذری پذیرفته نخواهد بود.

بنابراین، از منزلت های ائمه اطهار علیهم السلام این است که آن بزرگواران حجّت های خدا هستند و خداوند متعال جز به معصوم احتجاج نمی کند؛ کسی که افعال، تروك، اقوال و اعمال او حجّت است. از این روست که به نظر می رسد که تعبیر «حجة الله» بر غیر معصوم ممنوع است.

پرواضح است که اگر در جامعه اسلامی برای خداوند متعال حجّت هایی بهتر، قوی تر و واضح تر از ائمه اطهار علیهم السلام وجود داشت، خداوند متعال به او یا به آن ها احتجاج می کرد. همان طوری که ما نیز وقتی با خداوند متعال کار داریم، در پی حاجت و نیازی هستیم، به ائمه اطهار علیهم السلام توسل می کنیم و آن ها را شفیع قرار می دهیم. اگر کسی - یا کسانی - موجه تر، عزیزتر و نزدیک تر به خداوند متعال وجود داشت - که وجود ندارد - به سراغ آن ها می رفتیم. 9.

ص: 162

1- . سورة انعام (6): آیه 149.

خداوند به شما آغاز کرد و به شما نیز ختم می کند.

از خصائص دیگر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، صدیقه طاهره و ائمه معصومین علیهم السلام این است که آغاز و پایان به وسیله آن بزرگواران است.

اگر «باء» کلمه «بکم» را «باء» سببی قرار دهیم. به معنای «به سبب شما» خواهد بود. راغب اصفهانی در کتاب المفردات غریب القرآن در معنای «فتح» چنین می نویسد:

وفاتحة كل شيء مبدؤه الذي يفتح به ما بعده وبه سمّي فاتحة الكتاب. (1)

آغاز هر چیزی است که ما بعد آن با آن آغاز، باز و گشوده می شود و از این معناست که «فاتحة الكتاب» این طور نامیده شده است.

بنابراین، معنای این فراز چنین می شود: خداوند متعال به سبب شما خلقت را شروع کرده و به سبب شما به پایان می رساند.

به سخن دیگر، اگر شما نبودید، خداوند عالم را تحقق نمی بخشید، پس شما سبب خلقت همه عالم امکان هستید.

و اگر «باء» کلمه «بکم» را «باء» مصاحبت بگیریم، یعنی شما مبدأ و منتهای خلقت هستید، که اولین مخلوق شما هستید و با رفتن شما آخر این عالم است.

در زیارت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف؛ یعنی همان زیارت آل یاسین چنین می خوانیم:

ص: 163

أنتم الأوّل والآخر. (1)

شما همان آغاز و پایان هستید.

و در حدیث شب معراج نیز آمده که فرشتگان به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله عرض کردند:

مرحباً بالأوّل ومرحباً بالآخر ومرحباً بالحاشر ومرحباً بالناشر، محمد خیر النبیین وعلی خیر الوصیین.... (2)

آفرین به اول و آغاز، آفرین به پایان، آفرین به آن که زیانش با حشر تو پیوند خورده و آفرین به کسی پیش از آفرینش آفریدگان آفریده شده؛ محمد برترین پیامبران و علی برترین اوصیا...

و در روایت دیگری امام مجتبی علیه السلام می فرماید:

نحن الأوّلون والآخرون، ونحن الأمرون، ونحن النور.... (3)

ما همان نخستینان و آیندگانیم و ما همان نور و روشنی هستیم....

بنابراین، شما اهل بیت علیهم السلام مبدأ خلقت، وجود، خیرات و برکات هستید و ختم آن ها نیز به شما خواهد بود؛ همان گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خاتم پیامبران هستند و نبوت به ایشان ختم شد.

جالب این که فعل «فتح» فعل ماضی است؛ یعنی فتح انجام شده و فعل «یختم» فعل مضارع است که در وقت خود انجام خواهد شد. مبدأ و منتهی و اوّل و آخر شما هستید. 1.

ص: 164

1- . الاحتجاج: 2/317 و المزار: 570، بحار الانوار: 53/172.

2- . الکافی: 3/484، حدیث 1، بحار الانوار: 18/356، حدیث 66. به نقل از علل الشرائع: 2/314 حدیث 1.

3- . دلائل الامامه: 168، حدیث 82، ینایع المعاجز: 81.

این واقعیتی است که از روایت شیعه و سنی به دست می آید؛ یعنی حتی کسانی که به اهل بیت علیهم السلام معتقد نیستند - آن چنان که ما معتقد هستیم - نیز این روایات را نقل کرده اند که نمونه ای از آن ها را در آینده، خواهیم آورد.

بنابراین، وجود، خلقت و در پی خلقت و وجود، خیرات و برکات معنوی از علوم و معارف، خیرات و برکات مادی از آن چه فکر کنیم و خارج از فکر بشر است، مبدأ همه این ها پیامبر اکرم، صدیقه طاهره و اهل بیت علیهم السلام هستند و به آن ها ختم خواهد شد.

برای مثال به این روایت که در منابع عامه آمده است، توجه کنید! پیامبر خدا صلی الله علیه وآله می فرماید:

خلقت أنا وعلی بن ابي طالب من نور واحد، نسبح الله عز وجل في يمنة العرش قبل خلق الدنيا، ولقد سكن آدم الجنة ونحن في صلبه، ولقد ركب نوح السفينة ونحن في صلبه، ولقد قذف إبراهيم في النار ونحن في صلبه.

فلم نزل يقلبنا الله عز وجل من أصلاب طاهرة إلى أرحام طاهرة، حتى انتهى بنا إلى عبدالمطلب، فجعل ذلك النور بنصفين، فجعلني في صلب عبد الله، وجعل علياً في صلب أبي طالب، وجعل في النبوة والرسالة، وجعل في علي الفروسية والفصاحة، واشتق لنا اسمين من أسمائه، قرب العرش محمود وأنا محمد، وهو الأعلى وهذا علي. (1)

من وعلی از يك نور آفریده شدیم، قبل از آفرینش دنیا، ما در سمت راست عرش، به تسبیح خدا مشغول بودیم، آن گاه که آدم در بهشت ساکن شد ما در 2.

ص: 165

1- . کتاب زین الفتی فی تفسیر سورة هل اتی، و با اندکی اختلاف در علل الشرایع: 1/134، حدیث 1، معانی الأخبار: 56، حدیث 4، بحار الانوار: 15/11، حدیث 12.

صلب او بودیم، و زمانی که نوح بر عرصه کشتی قرار گرفت، ما در پشت وی بودیم، چون ابراهیم را در آتش افکندند، ما در پشت او جای داشتیم.

همواره خدای بزرگ ما را از پشت های پاکیزه پدران به رحم های پاك مادران منتقل می ساخت تا پشت عبدالمطلب، سپس آن را دو نیم کرد مرا در صلب عبدالله و علی را در صلب ابوطالب و دیعه نهاد، و برای من پیامبری و رسالت، و برای علی تیزهوشی و خوش بیانی را قرار داد و برای هر يك از ما از دو نام خود، نامی اقتباس کرد. پس پروردگار مالك عرش، محمود است و من محمد و پروردگار اعلی است و این - یعنی امیرالمومنین علیه السلام - علی است.

و حضرت در روایت دیگری می فرماید:

كنت أنا وعلي نوراً بين يدي الله عز وجل قبل أن يخلق آدم بأربعة عشر ألف عام. فلما خلق الله تعالى آدم قسم ذلك النور جزئين؛ فجزء أنا و جزء علي. (1)

چهارده هزار سال پیش از آن که خدا، آدم را بیافریند من و علی نوری پیش روی خدای متعال بودیم. وقتی خدای تعالی آدم را آفرید، این نور را به دو جزء تقسیم کرد، جزئی از آن من و جزء دیگر علی است.

آری، پیامبر خدا صلی الله علیه وآله می فرماید:

من و علی از يك نور خلق شدیم پیش از این که خدا آدم را خلق کند و بعد این نور، دو شعبه شد؛ يك شعبه به صلب حضرت عبدالله علیه السلام رسید و شعبه دیگر به صلب حضرت ابوطالب علیه السلام. م.

ص: 166

1- . الطرائف: 15، حدیث 1، بحار الانوار: 24/35، حدیث 18، نظم الدرر السمطين: 7، ینابیع الموده: 490/2، حدیث 379، لسان المیزان: 2/229، میزان الاعتدال: 1/507. برای آگاهی بیشتر درباره این حدیث معروف به «حدیث نور» از نظر سندی و دلالتی. ر. ک: تفحات الازهار، جلد پنجم.

این موضوع در روایات شیعی نیز مطرح شده است. امام صادق علیه السلام می فرماید: خدای متعال به پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود:

یا محمد! إني خلقتك وعلياً نوراً - یعنی روحاً بلا بدن - قبل أن أخلق سماواتي وأرضي وعرشي وبحري، فلم تزل تهللني وتمجدني.

ثم جمعت روحكما فجعلتهما واحدة، فكانت تمجدني وتقديسني وتهللني، ثم قسمتها ثنتين وقسمت الثنتين ثنتين، فصارت أربعة: محمد واحد وعلي واحد والحسن والحسين ثنتان.

ثم خلق الله فاطمة من نور ابتدأها روحاً بلا بدن، ثم مسحنا بيمينه فأفضى نوره فينا. (1)

ای محمد! من تو وعلی را به صورت نوری - یعنی روحی بدون پیکر - آفریدم، پیش از آن که آسمان و زمین و عرش و دریایم را بیافرینم. پس تو همواره مرا به یکتایی می خواندی و تمجید مرا می گفتی.

سپس دو روح شما را گرد آوردم و یکی ساختم، و آن يك روح مرا تمجید، تقدیس و تهلیل می گفت، آن گاه آن را به دو قسمت کردم و باز هر يك از آن دو قسمت را به دو قسمت نمودم تا چهار روح شد: محمد یکی، علی یکی، حسن و حسین دو تا.

سپس خدا فاطمه را از نوری که در ابتدا روحی بدون پیکر بود، آفرید، آن گاه با دست خود ما را مسح کرد و نورش را به ما رسانید.

اکنون در این روایت که مورد توجه بزرگان در مباحث معارف اهل بیت علیهم السلام قرار گرفته، خوب فکر کنید. محمد بن سنان می گوید: 8.

ص: 167

1- . الكافي: 1/440، حدیث 3، بحار الانوار: 19-15/18، حدیث 28.

كنت عند أبي جعفر الثاني عليه السلام فأجريت إختلاف الشيعة.

فقال: يا محمد! إن الله تبارك وتعالى لم يزل متفرداً بوحديته، ثم خلق محمداً وعلياً وفاطمة، فمكثوا ألف دهر.

ثم خلق جميع الأشياء، فأشهدهم خلقها وأجرى طاعتهم عليها وفوض أمورها إليهم، فهم يحلون ما يشاؤون ويحرّمون ما يشاؤون ولن يشاؤوا إلا أن يشاء الله تبارك وتعالى.

ثم قال: يا محمد! هذه الديانة التي من تقدّمها مرق ومن تخلف عنها محق، ومن لزمها لحق. خذها إليك يا محمد! (1)

روزی در خدمت امام جواد علیه السلام بودم و اختلاف شیعه را مطرح کردم.

حضرت فرمود: ای محمد! همانا خدای تبارک و تعالی همواره به یگانگی خود یکتا بود (که یگانه ای جز او نبود) سپس محمد، علی و فاطمه را آفرید، آن ها هزار دوران ماندند.

سپس چیزهای دیگر را آفرید و آفریدگان ایشان را بر آفرینش آن ها گواه گرفت و اطاعت ایشان را در میان آفریدگان جاری ساخت و کارهای آفریدگان را به ایشان واگذاشت. پس ایشان هرچه را خواهند حلال کنند و هرچه را خواهند حرام سازند، ولی هرگز جز آن چه خدای تبارک و تعالی خواهد، نخواهند.

سپس فرمود: ای محمد! این است آن دیانتی که هر که از آن جلورود از دایره اسلام بیرون رفته، هر که عقب بماند نابود می گردد و هر کس آن بچسبد، به حق رسیده است. ای محمد! همواره ملازم این دیانت باش. 9.

ص: 168

1- . همان: 441، حدیث 5، همان: 19، حدیث 29.

بنابراین روایت، خداوند متعال اهل بیت علیهم السلام را در خلقت جمیع اشیا شاهد قرار داد و مطیع بودن اشیا را نسبت به اهل بیت علیهم السلام جاری کرد که همه باید نسبت به آن مقام خاضع و مطیع باشند و مشیتشان در مشیت خداوند متعال است. چنین مقامی را خداوند متعال فقط به اهل بیت علیهم السلام داده است. اصلاً دیانت همین است و اعتقاد باید چنین باشد.

از این گونه روایات استفاده می شود که آفرینش این جهان به خاطر اهل بیت علیهم السلام بوده است. در روایتی که اهل سنت از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل کرده اند، چنین آمده است:

لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى أَبَا الْبَشَرِ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ، التفت آدم يمنية العرش فإذا نور خمسة أشباح سجّداً ورّكعاً.

قال آدم: يا ربّ! هل خلقت أحداً من طين قبلي؟

قال: لا، يا آدم!

قال: فمن هؤلاء الخمسة الذين أراهم في هيئتي وصورتني؟

قال: هؤلاء خمسة من ولدك، لولاهم ما خلقتك، ولولاهم ما خلقت الجنة ولا النار ولا العرش ولا الكرسي ولا السماء ولا الأرض ولا الملائكة ولا الإنس ولا الجن.

هؤلاء الخمسة شققت لهم خمسة أسماء من أسمائي فأنا المحمود وهذا محمد، وأنا العالي وهذا علي، وأنا الفاطر وهذه فاطمة، وأنا الاحسان وهذا الحسن، وأنا المحسن وهذا الحسين.

آليت بعزتي أنّه لا يأتييني أحد بمثقال حبة من خردل من بغض أحدهم إلا أدخلته ناري ولا أبالي.

يا آدم! هؤلاء صفوتي من خلقي بهم أنجيهم وأهلكهم، فإذا كان لك إلي حاجة فبهؤلاء توسّل.

فقال النبي صلى الله عليه وآله: نحن سفينة النجاة من تعلق بها نجا ومن حادّ عنها هلك، فمن كان له إلى الله حاجة فليسأل بنا أهل البيت؛ (1)

آن گاه که خدای تعالی آدم ابوالبشر را آفرید و از روح خود به آن دمید، آدم به سمت راست عرش رو کرد، ناگاه پنج هیكل نورانی را دید که در حال سجده و رکوع هستند.

گفت: پروردگارا! آیا پیش از من کسی را از گِل آفریده ای؟

خدا فرمود: نه، ای آدم!

آدم گفت: پس این پنج هیكلی که در شکل و صورت خودم می بینم، چه کسانی هستند؟

فرمود: اینان پنج تن از فرزندان تو هستند، اگر آنان نبودند، تو را نمی آفریدم.

اگر آنان نبودند بهشت، دوزخ، عرش، کرسی، آسمان، زمین، فرشتگان، انس و جن را نمی آفریدم.

برای این پنج شخص پنج اسم از اسامی خودم جدا کرده ام، من محمود هستم و این محمد، من عالی هستم و این علی، من فاطر هستم و این فاطمه، من احسان هستم و این حسن و من محسن هستم و این حسین، به عزّت و شکوه خود سوگند یاد کرده ام که هر کس به هم وزن دانه خردلی کینه آن ها را در دل داشته باشد او را وارد آتش دوزخم کنم و هیچ باکی ندارم.

ای آدم! اینان برگزیدگان از آفریده من هستند. به وسیله آن ها انسان ها را نجات می دهم و با سرپیچی از فرمان آن ها، انسان ها را هلاک می کنم. پس هر گاه به درگاه من حاجتی داشتی به وسیله اینان به من توسل کن.

پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: ما همان کشتی نجات هستیم، هر کسی به آن 0.

ص: 170

1- . فوائد السمطين: 1/36 و با کمی اختلاف در بحار الانوار: 27/5، حدیث 10.

سوار شود نجات می یابد و هر کسی با آن مخالفت کند، هلاک می گردد. پس هر کسی حاجتی به درگاه خدا داشته باشد بایستی به وسیله ما اهل بیت، حاجت خود را درخواست کند.

آری، از این روست که از پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم السلام به علل غائیة وجود تعبیر می کنند.

و در روایت دیگر چنین آمده است:

وقتی حضرت آدم علیه السلام نگاه کرد، دید در ساق عرش در کنار

«لا إله إلا الله»،

«محمد رسول الله» نیز نوشته است، سؤال کرد:

من المقرون باسمك؟

این کیست که اسمش در کنار اسم تو قرار گرفته است؟

پاسخ آمد:

... محمد، خیر من أخرجه من صلبك، اصطفيته بعدك من ولدك ولولاه ما خلقتك... (1)

... محمد، بهترین شخصی است که از نسل تو به دنیا می آید که او را از بین فرزندان برگزیده ام، اگر او نبود تو را نمی آفریدم...

و در روایت دیگری که شیخ مفید آن دانشمند بزرگ رحمه الله آن را نقل می کند، آمده است: محمد بن حنفیه می گوید: امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يقول: قال الله تعالى: لأعذبن كل رعية دانت بطاعة إمام ليس مني، وإن كانت الرعية في نفسها برة، ولأرحمن كل رعية دانت بإمام عادل مني وإن كانت الرعية غير برة ولا نقيّة؛ 6.

ص: 171

از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله شنیدم که می فرمود: خداوند فرموده است: البته عذاب خواهیم کرد هر پیروی که معتقد به رهبری امامی باشد که از جانب من تعیین نشده؛ گرچه آن رعیت در واقع خودشان اشخاص خوبی باشند.

و مورد محبت قرار خواهیم داد هر رعیتی را که به امامت امام عادل که از جانب من تعیین شده معتقد باشد، گرچه آن مردم خوب و متقی نباشند.

بنابراین حدیث، سخن خداوند متعال درباره امامت امام عادل که از ناحیه خدا منصوب شده، مطلب بسیار مهمی است.

در ذیل این روایت آمده: امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: آن گاه پیامبر خدا صلی الله علیه وآله به من فرمود:

یا علی! أنت الإمام والخليفة بعدي، حربك حربي وسلمك سلمي وأنت أبو سبطي وزوج ابنتي ومن ذریتك الأئمة المطهرون.

وَأنا سيّد الأنبياء وأنت سيّد الأوصياء، وأنا وأنت من شجرة واحدة، لولانا لم يخلق الله الجنة ولا النار ولا الأنبياء ولا الملائكة؛ (1)

ای علی! تو امام و جانشین من، بعد از من هستی، جنگ تو جنگ من و صلح و سازش تو صلح و سازش من است، تو پدر دو نواده من و همسر دختر من هستی. پیشوایان طاهرین از نژاد تو هستند.

من سرور پیامبران و تو سرور اوصیا هستی. و من و تو از یک شجره هستیم.

اگر ما نبودیم خداوند بهشت، دوزخ، پیامبر و فرشتگان را نمی آفرید.

بنابراین، چنین است که مبدء و آغاز خلقت، اهل بیت هستند و ختم و پایان خلقت نیز به اهل بیت عليهم السلام و به خاطر آن بزرگواران خواهد شد. 3.

ص: 172

1- . كفاية الاثر: 157-158، بحار الانوار: 26/349، حديث 23.

معلوم شد که خداوند متعال خلقت را به اهل بیت علیهم السلام شروع کرده و اگر آن حضرات نبودند و بنا نبود که آن بزرگواران به این عالم بیایند، خلقتی در کار نبود.

ختم و فرجام این جهان نیز به اهل بیت علیهم السلام است؛ همان گونه که ختم و پایان نبوت به رسول خدا صلی الله علیه وآله بوده، ختم ولایت و وصایت نیز به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

آری، جهان هستی هرگز از حجت نباید خالی باشد و حجت آخرین نیز امام زمان علیه السلام هستند، بعد از حضرت ولی عصر جهانی نیست.

این جا، زمینه بحث است و امروزه بسیار می پرسند: بعد از زمان حضرت ولی عصر علیه السلام چه خواهد شد؟

آیا جهان دیگری وجود دارد؟

آیا این دنیا ادامه دارد یا نه؟

البته این بحث، از جهت علمی، بحث مفیدی است که انسان این مسئله را دنبال کند، اما از نظر عملی برای ما اثری ندارد؛ چرا که مسائل متعلق به حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به طور کلی بر سه قسم، تقسیم می شوند:

1. مسائلی راجع به مهدویت و امام زمان علیه السلام؛ مسائلی که قبل از ظهور و حکومت حضرت مطرح هستند.

2. مسائلی که متعلق به زمان ظهور و حکومت حضرت مهدی علیه السلام هستند، شامل پرسش های ذیل:

حکومت امام مهدی علیه السلام چگونه خواهد بود؟

آن حضرت با چه اسلحه ای حکومتشان را حفظ می کنند و دشمنان را سرکوب می نمایند؟

آیا اساساً آن حضرت، دشمنانی خواهند داشت یا همه فوری ایمان می آورند؟

آیا امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در بلاد مختلف، حکام و نوایی خواهند داشت؟

چگونه امور مملکت را از نظر مالی و اقتصادی اداره می کنند؟

در زمان آن حضرت چه خواهد شد؟ آیا جنگ هایی وجود دارد؟

مرکز امامت و حکومت حضرت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف کجا خواهد بود؟...

3. مسائلی که متعلق به آن چه بعد از دوران حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

یعنی هنگامی که امام مهدی ظهور فرمودند و حکومت برقرار و برنامه ها اجرا شد، ناگزیر روزی از روزها آن حضرت از دار دنیا خواهند رفت، بعد از حضرت چه خواهد شد؟

این ها از مباحثی است که از قدیم در کتاب ها آمده و روایاتی نیز در این زمینه داریم. برای آگاهی بیشتر در این زمینه می توان به دایرة المعارف ارزشمند بحار الانوار نوشته علامه مجلسی رحمه الله و کتاب الإيقاظ من الهجعة نگارش شیخ حرّ عاملی رحمه الله که به زبان فارسی نیز ترجمه شده، مراجعه کرد.

این دو بزرگوار از بزرگان محدثان و فقهای ما هستند که بخشی جداگانه در این زمینه عنوان کرده اند که بعد از امام زمان علیه السلام چه خواهد شد؟ (1) آنان در این باره روایات و اقوالی را ذکر کرده اند که چکیده آن روایات و اقوال این سه قول است:

1. بعد از انقضای زمان حضرت ولی عصر علیه السلام به فاصله کمی دوران دنیا پایان پیدا می یابد و جهان آخرت و قیامت آغاز می شود.

ص: 174

1- ر. ک: بحار الانوار: 53 / باب 29 (باب في الرجعة)، 39 و کتاب الإيقاظ من الهجعة.

2. چون ما دوازده امام بیشتر نداریم، وقتی امام دوازدهم نیز از دار دنیا رفتند، این دنیا باقی و این کره پابرجاست، پس باید حجتی وجود داشته باشد، این حجت - یا این حجت ها - امام و ائمه نیستند، بلکه از فرزندان امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهند بود. اداره امور دینی و دنیوی مردم را به عهده خواهند داشت و حجت خدا خواهند بود.

این قول نیز از بعضی از روایات استفاده می شود. البته این قول بستگی دارد به این که بگوییم: حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف دارای فرزندان و ذریه ای هستند که همین مطلب، یکی از مباحث است. و قول به این که حضرت دارای فرزندان هستند، بعید نیست.

در این جا، این پرسش مطرح است که اگر امام مهدی علیه السلام دارای فرزندان هستند آن ها در کجا زندگی می کنند؟ و چه می کنند؟ (1) ما به رجعت معتقد هستیم و اگر کسی در اصل رجعت تشکیک کند، در اثر جهل او خواهد بود؛ و جاهل اگر واقعاً جاهل باشد، بین خود و خدا، شاید در این مسئله معذور باشد.

رجعت در زمان حکومت حضرت امام مهدی علیه السلام تحقق پیدا خواهد کرد و در رأس کسانی که رجعت می کنند ائمه اطهار علیهم السلام هستند.

3. قول سوم این است که وقتی دوران امامت حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف تمام شد مجدداً امامت، ولایت و حکومت ائمه علیهم السلام از اول شروع خواهد شد، تا دورانی با عنوان دوران عدالت، دیانت، طهارت بر خلاف آن دوران هایی خواهد بود که بر ائمه اطهار علیهم السلام گذشته است.»

ص: 175

1- ر. ک: بحار الانوار: 53/145، باب 30 «باب خلفاء المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف وأولاده وما یکون بعده».

بنابراین، اگر ما قول دوم و سوم را بپذیریم باز پایان این عالم به توسط اهل بیت علیهم السلام خواهد بود.

پس بر هر تقدیر، چه پایان عالم بعد از امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد، چه بعد از فرزندان امام زمان و چه رجعت امامان علیهم السلام یکی پس از دیگری، سرانجام و پایان این جهان به توسط اهل بیت خواهد شد.

نکته مهم

آن چه مهم است و برای ما اثر عملی دارد همان قسم اول است. یعنی آن چه به قبل از امام زمان علیه السلام و ظهور آن حضرت مربوط است و همین عالمی است که در آن زندگی می کنیم که در وظایفمان نسبت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بیندیشیم که باید چه بکنیم؟ و چه وظایفی داریم؟ تا آماده ظهور باشیم و چرا انتظار فرج این قدر اجر و پاداش دارد؟ درباره این مطالب مطالعه کنیم که اثر عملی دارد.

اما این که در زمان حضرت امام مهدی علیه السلام یا بعد از آن چه خواهد شد، برای ما اثر عملی ندارد.

آری، و بهتر است به مطالبی پردازیم که اثر عملی دارد تا برای زمان ظهور آماده شویم؛ چرا که هر روزی امکان دارد روز ظهور باشد. در توقیعی که از ناحیه مقدسه امام زمان علیه السلام به جناب شیخ مفید رحمه الله، در اواخر ماه صفر سال چهارصد و ده هجری قمری آمده، چنین می خوانیم:

... فَإِنَّ أَمْرَنَا بَغْتَةً فَجَاءَ حِينَ لَا تَنْفَعُهُ تَوْبَةٌ وَلَا يَنْجِيهِ مِنْ عِقَابِنَا نَدْمَ عَلِيٍّ حُوبَةً... (1)

ص: 176

1- . الاحتجاج: 2/324، بحار الأنوار: 176/53 حدیث 7.

... به راستی امر ما به ناگاه خواهد بود؛ هنگامی که توبه سودی نخواهد داشت و پشیمانی از کیفر ما، رهایی نخواهد بخشید...

از طرفی، زمان ما، زمان فتنه، اختلاف و اضطراب است. اگر هر کس مبانی اعتقادی خود را تقویت نکند با مشکلات و شبهه ها رو به رو خواهد شد؛ چرا که امروزه وسایل فساد و گمراهی، با این همه پیشرفت در هر خانه ای وجود دارد.

انسان باید به وظیفه خود عمل کند تا مبادا تحت تأثیر تشکیکات و شبهات قرار بگیرد؛ زیرا زمان، زمان بسیار حساسی است، همه فرقه های عالم، ادیان، بی دین ها و فرقه هایی که عنوان اسلام دارند، مشغول فعالیت و تبلیغ هستند و افکارشان را ترویج می کنند.

از این رو وظیفه بسیار حساس است که در درجه اول خودمان و در درجه دوم جوان هایمان و کسانی که ما نسبت به آن ها مسئولیت داریم، باید فکر کنیم و مبانی اعتقادی خودمان را تقویت کنیم.

کسی که به فکر مدرسه فرزند خود هست که در چه مدرسه ای ثبت نام کند تا نمره بهتری بیاورد. آن گاه به فکر قلم، دوات و دفتر او هست، بعد به فکر لباس و غذا، مرکب و مشرب او هست باید به جهات اعتقادی و دینی او به طریق اولی احساس مسئولیت نماید. چون بالاترین جهات است. زمان بسیار زمان حساسی است که وسائل گمراهی فکری و اخلاقی بسیار فراوان و شایع است، باید روی این جهت بیش تر اهمیت داد و فکر کرد.

این يك بیان بود برای این فراز. بیان دیگری نیز برای این فراز وجود دارد که به قدری دقت و تأمل نیاز دارد. و آن این که اهل بیت علیهم السلام دارای مقام عصمت و وساطت در فیض هستند؛ یعنی هر چه از ناحیه خداوند متعال به خلائق می رسد و

برکات و خیراتی که نازل می شود همه آن ها به واسطه مقام عصمت است که این مقام نیز یکی از مقامات و منازل ائمه اطهار علیهم السلام است.

به سخن دیگر، ائمه اطهار علیهم السلام از جهت احکام دینی، علوم اسلامی و غیر اسلامی و همه امور مادی و دنیوی واسطه فیض الهی هستند.

البته رسول اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام نه تنها دارای چنین منزلتی بودند، بلکه بیش تر از دیگر پیامبران الهی و اوصیا دارا بودند. این مطلب به صراحت در روایات ما آمده است.

برای مثال خداوند متعال در انبیای گذشته مقام بلندی به حضرت سلیمان علیه السلام در این عالم عطا کرده است که حیوانات، جنیان و حتی ابرها در خدمت آن حضرت بود.

قرآن کریم در این باره می فرماید:

«وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ * وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ * وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ»؛ (1)

و ما به داوود و سلیمان، دانشی عظیم دادیم؛ و آنان گفتند: «ستایش از آن خداوندی است که ما را بر بسیاری از بندگان مؤمنش برتری بخشید». و سلیمان وارث داوود شد، و گفت: «ای مردم! زبان پرندگان به ما تعلیم داده شده و از هر چیز به ما عطا گردیده؛ این فضیلت آشکاری است». سپاهیان سلیمان، از جن و انس و پرندگان، نزد او جمع شدند؛ آن قدر زیاد بودند که باید توقف می کردند تا به هم ملحق شوند. 7.

ص: 178

شیخ صدوق رحمه الله روایتی را در علل الشرائع نقل می کند که علی بن یقظین می گوید: امام کاظم علیه السلام فرمود:

قد والله أوتينا ما أوتي سليمان وما لم يؤت سليمان وما لم يؤت أحد من الأنبياء من العالمين؛(1)

به خدا سوگند، به ما چیزی داده شده که به سلیمان پیامبر و هیچ پیامبری از عالمیان داده نشده است.

پس اصل این که حضرت سلیمان علیه السلام دارای آن مقام بوده به حکایت قرآن مجید است. اما این که به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام همین گونه؛ بلکه اضافه بر آن داده شده، در روایات متعدد آمده است.

نمونه دیگر در الکافی آمده است. طبق این روایت که قابل دقت است، موسی بن اشیم می گوید: امام صادق علیه السلام در ضمن سخنی به من فرمود:

يا بن أشيم! إن الله عز وجل فوّض إلى سليمان بن داود فقال «هذا عطاؤنا فامتن أو أمسك بغير حساب»(2)

وفوّض إلى نبيه صلی الله علیه وآله فقال:

«و ما آتاكم الرسول فخذوه و ما نهاكم عنه فانتهوا»(3)

فما فوّض إلى رسول الله صلی الله علیه وآله فقد فوّضه إلينا؛(4)

پسر اشیم! به راستی خدای عزوجل امر را به سلیمان بن داوود واگذار کرد و فرمود: «این عطای ماست خواهی بیخس یا نگهدار، حسابی بر تو نیست» و به پیامبری صلی الله علیه وآله واگذار کرد و فرمود: «آن چه را رسول برای شما2.

ص: 179

1- . علل الشرائع: 1/71، باب 62، حدیث 1، بحار الانوار: 26/159، حدیث 1.

2- . سورة ص (38): آیه 39.

3- . سورة حشر (59): آیه 7.

4- . الکافی: 1/266، حدیث 2، بحار الانوار: 47/50، حدیث 82.

آورده بگیرید و از آن چه شما را باز داشته باز ایستید» و آن چه به رسول خدا صلی الله علیه وآله واگذار نموده، به ما واگذار کرده است.

بنابراین روایت، خداوند متعال به حضرت سلیمان علیه السلام می فرماید:

آن چه ما در اختیار تو گذاشتیم، عطیة الهی است، اگر خواستی به کسی بدهی، بده، و اگر نخواستی ندهی، نده؛ اختیار با خود توست و در اختیار تو گذاشته شده است و ما تو را مختار قرار داده ایم.

برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز همین آیه آمده است که هر چه که پیامبر برای شما آورد، هر چه که امر کرد، هر چه که خواست و هر گونه تصرف کرد، در جمیع شئون، وظیفه شماست که از او اطاعت کنید و پذیرا باشید، تحت امر باشید و هر آن چه که فرمود انجام ندهید و چیزی به کسی نداد و از کسی چیزی را منع کرد و امساک نمود شما باید مطیع باشید، بدون چون و چرا به قول او عمل کنید.

این همان ولایت است که ولایت تکوینی از جهتی و ولایت تشریحی از جهتی دیگر.

خداوند متعال در قرآن مجید می فرماید:

«الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ»؛ (1)

پیامبر نسبت به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است.

یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نسبت به مؤمنان، در همه شئون، امور و حتی جان آن ها از خود مؤمنان نسبت به جان و مالشان اولی و سزاوارتر است.

از این روست که امام صادق علیه السلام می فرماید: آن چه که خداوند متعال به سلیمان عطا کرد به حضرت رسول صلی الله علیه وآله نیز عطا کرده و آن چه که به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله رسیده به ما رسیده است. 6.

ص: 180

بنابراین، تمام آن چه که در تحت تصرّف حضرت سلیمان علیه السلام بوده، تحت تصرّف پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز قرار داشته و بعد از آن حضرت، به ائمه اطهار علیهم السلام رسیده است.

در روایتی دیگر آمده:

زید شحّام گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه مبارکه «هَذَا عَطَاؤُنَا...»؛ [\(1\)](#) «این عطای ماست...» پرسیدم که معنا و مقصود از آن چیست؟

حضرت فرمودند:

أعطي سليمان ملكاً عظيماً، ثم جرت هذه الآية في رسول الله صلى الله عليه وآله فكان له أن يعطي ما شاء من شاء، وأعطاه الله أفضل ممّا أعطى سليمان... [\(2\)](#)

خدا به سلیمان سلطنت بزرگی داد (و این آیه درباره اوست). سپس این آیه درباره رسول خدا صلی الله علیه وآله جاری گشت، پس برای او رواست که هر چه خواهد، به هر که خواهد ببخشد و از هر که خواهد باز گیرد، و خدا به او بهتر از آن چه به سلیمان داد عطا فرمود.

آری، خداوند سبحان به سلیمان علیه السلام، ملك عظیمی داده است، آن جا که در قرآن مجید می فرماید:

«وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا»؛ [\(3\)](#)

ما به آن ها ملك و سلطنت بزرگی عنایت نمودیم.4.

ص: 181

1- . سورة ص (38): آية 39.

2- . الكافي: 1/268، حديث 10، بحار الانوار: 17/7، حديث 8.

3- . سورة نساء (4): آية 54.

این ملك عظیم در روایات نیز تفسیر شده است که در بعضی از فرازهای زیارت جامعه بیان خواهیم کرد که منظور چیست؟

این آیت، عظمت و مقام از ناحیه خداوند متعال بیان گر این است که خداوند متعال در این عالم قدرت دارد به فردی از افراد بشر چنین مقامی را عطا کند.

حکم «لَهُ» در این روایت؛ یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اجازه و اذن داشته و خداوند متعال به آن حضرت این صلاحیت را داده که به هر کس، هر چه بخواهد و هر کس به هر مقداری که لیاقت داشته باشد، به مقدار لیاقتش به او عنایت کند؛ چه مال باشد، چه علم و هر چیز دیگری؛ همان طوری که خداوند متعال به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اختیار داده در آن چه که هست و در هستی تصرف کنند و به هر کس خواستند، چیزی عنایت نمایند.

آن چه که به سلیمان علیه السلام داده شد که ملك عظیم بوده، به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بالاتر یا بهتر از آن داده شده است. از این روست که بسیاری از اوقات، وقتی از امام علیه السلام مطلبی می پرسیدند، حضرت پاسخ نمی دادند.

سائل می پرسید: من از شما سؤال کردم.

حضرت می فرمود: مگر این آیه مبارکه را نخوانده ای که می فرماید:

«هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ (1)

این عطای ماست، به هر کس می خواهی ببخش و از هر کس می خواهی خودداری کن، و حسابی بر تو نیست. 9.

ص: 182

1- . سورة ص (38): آیه 39.

برای نمونه، به این روایت توجه کنید. زرارہ می گوید:

قلت لأبي جعفر عليه السلام: قول الله تبارك وتعالى: «فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (1)

من المعنون بذلك؟

قال: نحن.

قال: قلت: فأنتم المسؤولون؟

قال: نعم.

قال: قلت: ونحن السائلون؟

قال: نعم.

قلت: فعلينا أن نسئلكم؟

قال: نعم.

قلت: وعليكم أن تجيبونا؟

قال: لا، ذلك إلينا إن شئنا فعلنا وإن شئنا لم نفعل.

ثم قال: «هذا عطاؤنا فأمئذ أو أمسك بغير حساب» (2)؛ (3)

به امام باقر عليه السلام عرض کردم: خداوند متعال می فرماید: «پس اگر نمی دانید از اهل ذکر بپرسید». منظور از اهل ذکر که ما باید از آن ها بپرسیم چه کسانی هستند؟

فرمود: ما هستیم.

گفتم: از شما باید سؤال شود.3.

ص: 183

1- . سورة نحل (16): آية 43، سورة انبياء (21): آية 7.

2- سورة ص (38): آية 39.

3- . بصائر الدرجات: 62، حديث 24، بحار الانوار: 23/174، حديث 3.

فرمود: آری.

عرض کردم: سؤال کننده ما هستیم؟

فرمود: بلی.

گفتم: پس ما باید از شما سؤال کنیم.

جواب داد: آری.

گفتم: بر شما واجب است پاسخ ما را بدهید؟

فرمود: نه، این امر برای ما اختیاری است، اگر خواستیم پاسخ می دهیم، در صورتی که نخواهیم پاسخ نمی دهیم.

آن گاه امام باقر علیه السلام این آیه را خواند: «این عطای ماست، به هر کس می خواهی ببخش، و از هر کس می خواهی خودداری کن، و حسابی بر تو نیست».

پس همه چیز، همه علوم و همه معارف در اختیار امام علیه السلام است. آیا امامان معصوم علیهم السلام وظیفه دارند که هر کس، هر چه سؤال کرد به او جواب بدهند، یا باید لیاقت ها و ظرفیت ها را لحاظ کنند؟

بنابر آن چه گذشت، اگر ائمه معصوم علیهم السلام به کسی چیزی ندادند، یا به فرد دیگری بیش تر یا کم تری عنایت فرمودند، به مقام عصمت و ولایت مربوط است. به این معناست که ما باید درجه لیاقت، اهلیت، صلاحیت و سطحمان را بالا ببریم.

البته بدیهی است که از آن طرف، هیچ بخلی وجود ندارد، هر نقصی وجود دارد در طرف ماست.

ص: 184

وَبِكُمْ يَنْزِلُ الْعَيْثُ؛

و به خاطر شما باران را فرو می ریزد.

و این هم یکی دیگر از موارد وساطت امامان علیهم السلام در فیض است، و عنوان کردن این مورد به طور خاص به جهت آن است که آب، ماده حیات همه موجودات زنده است، چنان که قرآن مجید می فرماید:

«وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ»؛ (1)

و هر چیز زنده ای را از آب قرار دادیم.

پس این جمله از زیارت اشاره دارد بر این که وجود موجودات در حدوث و بقا به برکت حضرات ائمه علیهم السلام است.

وَبِكُمْ يُمْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ؛

و به خاطر شماست که آسمان را از این که بر زمین افتد جز به اذن او نگه می دارد.

و این عبارت به آیه ای از قرآن مجید اشاره دارد. آن جا که می خوانیم:

«يُمْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ»؛ (2)

و آسمان را نگه می دارد که جز به فرمان او، بر زمین فرو نیفتد.

یعنی به برکت اهل بیت علیهم السلام و به وساطت آن بزرگواران این آسمان و کره زمین هم چنان باقی است، نظم برقرار است و آسمان بر زمین فرو نیفتاده است.

ص: 185

1- . سورة انبياء (21): آیه 30.

2- . سورة حج (22): آیه 65.

کوتاه سخن این که بقای آسمان و زمین و آن چه در آن هاست به برکت وجود حضرات معصومین علیهم السلام است، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در حدیث متفق علیه فرموده اند:

النجوم أمانة لأهل السماء وأهل بيتي أمانة لأهل الأرض، فإذا ذهبت النجوم أتى أهل السماء ما يوعدون، وإذا ذهب أهل بيتي أتى أهل الأرض ما يوعدون؛(1)

ستارگان موجب ایمنی آسمانیان و خاندان من، مایه ایمنی زمینیان هستند، هرگاه ستارگان نابود شوند وعده الهی به آسمانیان محقق خواهد شد و آن گاه که اهل بیت من از دنیا بروند وعده الهی به زمینیان محقق خواهد شد.

و امام سجاد علیه السلام در حدیثی فرمود:

ونحن أمان لأهل الأرض كما أنّ النجوم أمان لأهل السماء. ونحن الذين بنا يمسك الله السماء أن تقع على الأرض إلا بإذنه؛(2)

ما مایه ایمنی زمینیان هستیم آن سان که ستارگان مایه ایمنی آسمانیان هستند، ما همان کسانی که موجب نگاه داشتن آسمان هستیم که جز به فرمان او بر زمین فرو نیفتد.

ولی در عین حال همه چیز به دست خدای متعال است که »

إلا بإذنه».

این جمله نیز به مقام عصمت، ولایت و وساطت در فیض اشاره دارد. البته وساطت در فیض بحث بیش تری لازم دارد، اما توضیحی که بیان شد به قدر لازم بود و تا حد قابل قبولی، مطلب روشن گردید.7.

ص: 186

1- . ر. ك: نفحات الازهار: 3/129.

2- . كمال الدين: 1/207.

زدودن غم و اندوه

وَبِكُمْ يَنْسُ الْهَمَّ؛

و به خاطر شما اندوه را بگشاید.

کلمه «هم» در زبان فارسی نیز به کار رفته که هم و غم می گویند. در زبان عرب به امر مهمی که فکر انسان را مشغول کرده و در صدد برطرف کردن آن است «هم» می گویند.

راغب اصفهانی می گوید:

الهمّ: الحزن الذي يذيب الإنسان... (1)

همّ: غم و اندوهی که انسان را ذوب و ناتوان می نماید...

و کلمه «ینفس» یعنی فرج حاصل شدن.

راغب اصفهانی در این باره چنین می نویسد:

وقوله عليه الصلاة والسلام:

«لا- تسبّوا الريح فإنّها من نفس الرحمن» أي ممّا يفرّج بها الكرب، يقال: اللهمّ نفّس عنيّ، أي فرّج عنيّ. وتنفّست الريح إذا هبّت طيبة... (2)

پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: «بادها نفس رحمانی است، آن را ناسزا نگویند» زیرا بعضی از بادهای رحمت الهی است و غم و اندوه را برطرف می کند.

در مثل می گویند: «خداوندا! برایم گشایشی فرما».

تنفّس باد، وزش پاك و صاف آن است...

ص: 187

1- . المفردات فی غریب القرآن: 545.

2- . همان: 501.

بنابراین، خداوند متعال در گرفتاری های مهمی که فکر انسان را مشغول می کند به برکت اهل بیت علیهم السلام برای او فرج می فرستد و آن هم برطرف می شود.

برطرف کردن سختی

وَيَكْشِفُ الضَّرَّ؛

و سختی را برطرف کند.

کلمه «ضَرَّ» با کلمه «سوء» و برخی از کلمات دیگر به معنای حالت های ناراحت کننده، غصّه، مشکلات آمده است. کلمه «کشف» با کلمه «ضَرَّ» در قرآن مجید چنین آمده است:

«أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَا وَ يَكْشِفُ السُّوءَ»؛⁽¹⁾

یا کسی که دعای مضطر را می پذیرد و گرفتاری را برطرف می سازد.

این آیه در مشکلات خوانده می شود که مردم به ائمه اطهار علیهم السلام متوسل می شوند و خداوند متعال به برکت ائمه اطهار علیهم السلام مشکلات و امور مهمه و حاجات بزرگ آن ها را برطرف می کند.

کوتاه سخن این که به برکت اهل بیت علیهم السلام است که در مهمات، فرج حاصل می شود و گرفتاری ها برطرف می گردد. ولی باید توجه داشته باشیم که بسیاری از اوقات از برطرف شدن گرفتاری اصلاً مردم خبردار نمی شوند؛ به این معنا که قرار بوده گرفتاری، مشکلات، بیماری های عام البلوایی و... برای جامعه پیش بیاید، به برکت آن بزرگواران پیش نمی آید و کسی هم مطلع نمی شود.

راغب اصفهانی در المفردات غریب القرآن می نویسد:

الضَّرُّ: سوء الحال إِمَّا فِي نَفْسِهِ لِقَلَّةِ الْعِلْمِ وَالْفَضْلِ وَالْعِفَّةِ، وَإِمَّا فِي بَدَنِهِ

ص: 188

1- . سورة نمل (27): آية 62.

لعدم جارحة ونقص، وإما في حالة ظاهرة من قلة مال وجاه، وقوله:

«فكشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ» (1) فهو محتمل لثلاثتها... (2)

ضُرٌّ: بد حالی، که یا در جان کسی است به خاطر کمی دانش و فضل و عفت، یا در بدنش در اثر کمبود و بیماری عضوی یا نداشتن عضوی و یا در حالتی ظاهری که از کمی مال و جاه حاصل می شود، در آیه احتمال هر سه زیان و ضرری که ذکر شده، وجود دارد....

خداوند متعال در قرآن مجید در آیه ای در خصوص پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می فرماید:

«وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ»؛ (3)

(ای پیامبر!) تا تو در میان آن ها هستی، خداوند آن ها را مجازات نخواهد کرد.

این طور نیست که خداوند متعال امت را گرفتار و معذب کند و مصیبت ها و مشکلاتی بر آن ها وارد کند، تا وقتی که تو پیامبر در میان آن ها هستی، به برکت وجود تو در امت بسیاری از گرفتاری ها دفع می شود.

در لغت، هم کلمه «دفع» آمده و هم کلمه «رفع». «دفع»؛ یعنی به برکت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آن حادثه ناگوار واقع نشود و وجود آن حضرت، آن حادثه و پیشامد را دفع می کند.

و اما «رفع»؛ یعنی اگر در جامعه گرفتاری ها و بیماری های عام البلوی پیدا شد و مردم مبتلا شدند، باید چه کار کنند؟ آن ها بایستی به اهل بیت علیهم السلام توسل نمایند تا به برکت آنان، آن گرفتاری ها و بیماری ها رفع بشود. 3.

ص: 189

1- . سورة انبياء (21): آية 84.

2- . المفردات في غريب القرآن: 293.

3- . سورة انفال (8): آية 33.

آری، به برکت ائمه اطهار علیهم السلام بسیاری از گرفتاری‌ها، مشکلات و مصیبت‌ها واقع نمی‌شود و ما هم خبردار نمی‌شویم و اگر واقع شود و مشکلی پیش بیاید و بلایی در بین امت پیدا شود، ائمه اطهار علیهم السلام باب فرج هستند و کشف این گرفتاری‌ها و رفع آن‌ها به برکت اهل بیت علیهم السلام است.

از طرفی، حوادث و بلاها بر دو قسم است:

1. بلاهای خصوصی و شخصی؛

یعنی فردی به بیماری، گرفتاری و مشکلی مبتلا می‌شود.

2. بلاهای جمعی؛

یعنی جامعه‌ای به گرفتاری و مشکلی مبتلا می‌شوند.

در صورت دوم افراد جامعه باید به هم تذکر بدهند، امر به معروف و نهی از منکر مؤثر است. توبه اثر دارد. چرا که در آیه‌ای از قرآن مجید می‌خوانیم:

«وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ» (1)

و تا استغفار می‌کنند، خدا عذابشان نمی‌کند.

وقتی مردم استغفار کنند و به طرف خداوند متعال برگردند، از گناه دست بردارند؛ به خصوص با توجه و توسل به ائمه اطهار علیهم السلام توأم شود، گرفتاری‌های خصوصی و جمعی برطرف می‌شود؛ چرا که بسیاری از گرفتاری‌ها، بلاها و امراض در اثر گناهان است.

در این زمینه روایات فراوانی از ائمه اطهار علیهم السلام رسیده است، حتی در برخی روایات آمده:

اگر فلان گناه در جامعه شایع شود، فلان بیماری ظاهر می‌گردد؛ 3.

ص: 190

1- . سورة انفال (8): آیه 33.

یعنی این طور قرار گذاشته شده که اگر چنین کنید، چنان می شود. این که می بینید برخی از بیماری جدید در جامعه ما پیدا شده که پیش تر، بزرگ ترها نشنیده بودند و برای ما نقل نشده بود به این علت است که گناهان جدیدی در جامعه پیدا شده که سابقه نداشته است. برای نمونه در روایتی آمده:

عباس بن هلال شامی، غلام امام کاظم علیه السلام می گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود:

كَلَّمَا أَحَدُثَ الْعِبَادَ مِنَ الذَّنُوبِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْمَلُونَ، أَحَدَثَ اللَّهُ لَهُمَ مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْرِفُونَ؛⁽¹⁾

هر چند بندگان، گناهان تازه ای را که سابقه نداشته انجام دهند، خداوند متعال برای آن ها بلاهایی را ایجاد می کند که سابقه نداشته اند.

بنابراین، وجود ائمه اطهار علیهم السلام هم دافع بلااست و هم رافع بلاها.

گاهی در مواردی ائمه اطهار علیهم السلام از شفاعت، وساطت و خواهش کردن به خداوند متعال به علت کثرت گناهان و معصیت ها دست نگه می دارند و در چنین زمینه ای ائمه اطهار علیهم السلام موظف نیستند که شفاعت کنند؛ چرا که این چوب، چوب آن معصیت و اثر وضعی آن گناه است. در این موارد استغفار و توبه نقش مهمی دارد و امر به معروف و نهی از منکر نقش اساسی.

علم ائمه به آن چه توسط فرشتگان نازل شده

وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَّلَتْ بِهِ رُسُلُهُ وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ؛

و در پیش شماست آن چه را که به رسولانش فرود آورده و فرشتگانش به زمین آوردند.

ص: 191

1- . الکافی: 2/275، حدیث 29، بحار الانوار: 70/343، حدیث 26.

آری، آن چه رسولان الهی و فرشتگان خداوند متعال آوردند نزد ائمه اطهار علیهم السلام است.

در این فراز، تعبیر در نسخه های زیارت جامعه، تفاوت دارد، در عیون اخبار الرضا علیه السلام آمده:

«وعندکم ما ینزل به رسله».

اما در المزار و منابع دیگری آمده:

«وعندکم ما نزلت به رسله»⁽¹⁾.

به حسب ظاهر مراد از «رسل» در این جا فرشتگان مقرّبی چون جبرئیل و...

هستند که به وسیله آن ها پیام های الهی به انبیای گذشته و به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ارسال شده است.

اما منظور از «ملائکته» آن دسته اول و رؤسای فرشتگان نیستند؛ بلکه منظور فرشتگانی هستند که مأموریت هایی به آن ها داده می شود و به زمین هبوط می کنند و مأموریت الهی را انجام می دهند.

بنابراین، تمام آن چه بر انبیای گذشته و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نازل شده و تمام اموری که خداوند متعال به توسط فرشتگان به زمین فرستاده و آن ها انجام داده اند نزد ائمه اطهار علیهم السلام است.

از ناحیه خداوند متعال به پیامبران گذشته کتاب نازل شده است؛ یعنی همان گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله قرآن آورد، پیامبران پیشین، تورات، انجیل، زبور، صحف و... آوردند که به توسط فرشتگان مقرب نازل می شده است. هم چنین معارف، اسرار، حقایق و هر چه از عالم بالا نازل شده همه این ها نزد ائمه اطهار علیهم السلام است که بالاتر از همه این ها، قرآن مجید است که تمام اسرار، حقایق و رموز آن، نزد ائمه اطهار علیهم السلام است.²

ص: 192

1- . عیون اخبار الرضا علیه السلام: 1/308، المزار: 532، المحتضر: 219، بحار الانوار: 99/132.

این نیز یکی از مقامات ائمه اطهار علیهم السلام است و هیچ جای تعجب و شگفتی ندارد؛ چرا که تمام آن چه که در کتاب های آسمانی پیشین بوده در قرآن مجید وجود دارد. کسی نمی تواند بگوید که حقایق قرآن مجید نزد اهل بیت علیهم السلام نیست و کسی نمی تواند بگوید که همه چیز در قرآن مجید نیست.

آن جا که می خوانیم:

«وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ»؛ (1)

و این کتاب را که بیان گر همه چیز است برای تو فرو فرستادیم.

از طرفی، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله درباره امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید:

علي مع القرآن و القرآن مع علي لا يفترقان. (2)

علی با قرآن است و قرآن با علی از هم جدا نمی شوند.

و از طرف دیگر، امیر مؤمنان علی علیه السلام خودشان قرآن هستند؛ یعنی تمام اسرار و حقایق قرآن نزد امیر مؤمنان علی علیه السلام است.

در این زمینه حدیث بسیار جالبی از امیر مؤمنان علی علیه السلام در کتاب های ما و منابع اهل سنت نقل شده که حضرتش فرمودند:

عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَلْفَ بَابٍ مِنَ الْعِلْمِ يَفْتَحُ لِي مِنْ كُلِّ بَابٍ أَلْفَ بَابٍ؛ (3)

ص: 193

1- . سورة نحل (16): آية 89.

2- . مجمع الزوائد: 9/134، المعجم الصغير: 255/1، الإكمال في أسماء الرجال: 156.

3- . دلائل الامامة: 235، بحار الانوار: 69/183. نظم درر السمطين: 113، فتح الملك العلي: 49، تفسير رازی: 8/23، تاريخ مدينة

دمشق: 42/385، سير اعلام النبلاء: 8/24، كنز العمال: 13/114، حديث 36372، ينابيع المودة: 1/222، حديث 43.

رسول خدا صلی الله علیه وآله هزار دروازه از علم و دانش را برای من گشود که از هر دروازه هزار دروازه برای من گشوده شد.

در روایتی دیگر آمده است که امیر مؤمنان علی علیه السلام در بالای منبر در مسجد کوفه می فرمودند:

سلوني قبل أن تفقدوني. فوالله إني لأعلم بطرق السماء من طرق الأرض؛ (1) تا در میان شما هستم از من بپرسید. به خدا سوگند، من به آن چه که در آسمان هست بیش از آن چه که بر روی زمین است آگاه ترم و علم واحاطه دارم.

همین مطلب در احوالات دیگر ائمه اطهار علیهم السلام نیز دیده می شود که همین مقام را داشتند.

گذشته از این، در جای خود ثابت شده که جبرئیل و فرشتگان مقرب از حقایق اطلاع دارند. در این صورت مگر ائمه اطهار علیهم السلام از حضرت جبرئیل و فرشتگان مقرب افضل نیستند؟!

در روایات شیعه و سنی آمده که پیامبر خدا و ائمه هدی علیهم السلام اساتید فرشتگان هستند.

در حدیثی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می فرمایند:

... فسبّحنا فسبّحت الملائكة بتسبيحنا... (2)

... در آن عالم که عالم نور بوده پیش از این که این عالم بوجود بیاید ما در 6.

ص: 194

-
- 1- . این کلام شریف با عبارت های گوناگون در مصادر زیر موجود است: نهج البلاغه: 2/130، خطبه 189، مختصر بصائر الدرجات: 198، مناقب آل ابی طالب: 1/318، الفضائل، شاذان بن جبرائیل: 164، بحار الانوار: 10/128، حدیث 7.
 - 2- . بحار الانوار: 24/88 و 89، 25/6 و 26.

آن جا خدای متعال را تسبیح گفتیم، فرشتگان از ما یاد گرفتند که چگونه خداوند متعال را تسبیح گفتند....

حدیث دیگری را در این زمینه عبدالسلام بن صالح هروی، از امام رضا از پدران گرامیش، از جد بزرگوارش علی بن ابی طالب علیهم السلام نقل می کند. آن حضرت می فرماید: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

ما خلق الله خلقاً أفضل مني ولا أكرم عليه مني.

قال علي عليه السلام: فقلت: يا رسول الله! فأنت أفضل أم جبرئيل؟

فقال صلى الله عليه وآله: يا علي! إن الله تبارك وتعالى فضّل أنبيائه المرسلين على ملائكته المقربين، وفضّل مني على جميع النبيين والمرسلين، والفضل بعدي لك يا علي! وللائمة من بعدك؛ وإنّ الملائكة لخدّامنا وخدام محبينا.

يا علي! الذين يحملون العرش ومن حوله يسبحون بحمد ربهم ويستغفرون للذين آمنوا بولايتنا.

يا علي! لولا نحن ما خلق الله آدم ولا الحواء، ولا الجنة ولا النار، ولا السماء ولا الأرض، فكيف لا نكون أفضل من الملائكة وقد سبقناهم إلى معرفة ربنا عزّ وجلّ وتسبيحه وتهليله وتقديسه؛ لأنّ أول ما خلق الله عزّ وجلّ أرواحنا، فأنطقها بتوحيده وتمجيدته، ثمّ خلق الملائكة، فلمّا شاهدوا أرواحنا نوراً واحداً استعظمت أمرنا، فسبحنا لتعلم الملائكة أنّا خلق مخلوقون وأنّه منزّه عن صفاتنا، فسبّحت الملائكة بستبيحنا ونزّهته عن صفاتنا....(1)6.

ص: 195

1- . عيون أخبار الرضا عليه السلام 237/2 حديث 22، بحار الانوار: 18/345، حديث 56.

خداوند آفریده ای که بهتر از من باشد و نزد او گرامی تر از من باشد، نیافریده است.

علی علیه السلام گوید: به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله گفتم: ای رسول خدا! تو بهتری یا جبرئیل؟

فرمود: ای علی! خدای تعالی پیامبران مرسل را بر فرشتگان مقرب برتری داد و مرا بر همه پیامبران و رسولان فضیلت بخشید و پس از من ای علی! برتری از آن تو و امامان پس از توست و فرشتگان خادمان ما و دوستان ما هستند.

ای علی! کسانی که عرش را حمل می کنند و کسانی که اطراف آن هستند به واسطه ولایت ما حمد پروردگارشان را به جای می آورند و برای مؤمنان استغفار می کنند.

ای علی! اگر ما نبودیم خداوند آدم و حوا، بهشت و دوزخ و آسمان و زمین را نمی آفرید و چگونه ما از فرشتگان برتر نباشیم در حالی که در توحید و معرفت پروردگاران و تسبیح و تقدیس و تهلیل او بر آن ها پیشی گرفته ایم، زیرا ارواح ما نخستین مخلوقات خدای تعالی هستند و او ما را به توحید و تمجید خود گویا ساخت، سپس فرشتگان را آفرید و چون ارواح ما را در حالی که نور واحدی بود، مشاهده نمودند، امور ما را بزرگ شمردند، ما تسبیح او را گفتیم تا فرشتگان بدانند که ما آفریده ای هستیم آفریده شده و او از صفات ما منزّه است، بعد از آن فرشتگان نیز او را تسبیح گفتند و او را از صفات ما تنزیه کردند...

پیش تر روایاتی گذشت که اگر ائمه اطهار علیهم السلام نبودند و بنا نبود به دنیا بیایند خداوند متعال فرشتگان را نیز نمی آفرید که اصل خلقت فرشتگان به برکت اهل بیت علیهم السلام بوده است.

از طرف دیگر، خداوند متعال در آیه مبارکه ای می فرماید:

«وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ»؛ (1)

و همه چیز را در امام مبین برشمرده ایم.

در ذیل این آیه مبارکه روایاتی آمده که ائمه اطهار علیهم السلام همان «امام مبین» هستند.

ابو الجارود می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ» قَامَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ مِنْ مَجْلِسِهِمَا، فَقَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هُوَ التَّوْرَةُ؟

قال: لا.

قالا: فهو الإنجيل؟

قال: لا.

قالا: فهو القرآن؟

قال: لا.

قال: فأقبل أمير المؤمنين علي عليه السلام، فقال رسول الله صلى الله عليه وآله:

هو هذا، إنه الإمام الذي أحصى الله تبارك وتعالى فيه علم كل شيء؛ (2)

وقتی این آیه بر پیامبر خدا صلی الله علیه وآله نازل شد: «و همه چیز را در امام مبین برشمرديم» ابوبکر و عمر از جایگاه خود برخاستند و گفتند: ای پیامبر خدا! آیا امام مبین که همه چیز در آن آورده شده، تورات است؟

ص: 197

1- . سورة يس (36): آیه 12.

2- . معانی الاخبار: 95، حدیث 1، بحار الانوار: 428-35/427، حدیث 2.

فرمود: نه.

گفتند: پس انجیل است؟

فرمود: نه.

گفتند: پس آن قرآن است؟

فرمود: نه.

در همین هنگام بود که علیّ علیه السلام وارد شد و رسول خدا صلی الله علیه وآله در حالی که با دست او را نشان می داد، فرمود: این، امام مبین است، بی تردید او امامی است که خداوند علم همه چیز را در او احصا فرموده است.

بنابراین، علم همه امور نزد ائمه اطهار علیهم السلام است.

هم چنین خداوند متعال در آیه مبارکه دیگری می فرماید:

«فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ»؛⁽¹⁾

در لوح محفوظ جای دارد.

در ذیل این آیه روایات معتبری آمده که دلالت دارند بر این که ائمه اطهار علیهم السلام ارتباط مستقیم به لوح محفوظ داشته اند. برای مثال در بحار الانوار در حدیثی طولانی چنین آمده است:

... فضرب علیه السلام بیده علی الأخری وقال: صار محمد صلی الله علیه وآله صاحب الجمع وصرت أنا صاحب النشر، وصار محمد صلی الله علیه وآله صاحب الجنة وصرت أنا صاحب النار، أقول لها: خذي هذا وذري هذا.

وصار محمد صلی الله علیه وآله صاحب الرجفة، وصرت أنا صاحب الهدة، وأنا صاحب اللوح المحفوظ ألهمني الله عز وجل علم ما فيه...⁽²⁾4.

ص: 198

1- . سورة بروج (85): آیه 22.

2- . بحار الأنوار: 26/4.

در این موقع علی علیه السلام دست خود را بر دست دیگر زد و گفت:

محمد صلی الله علیه وآله صاحب جمع است و من صاحب نشر. محمد صاحب بهشت است و من صاحب دوزخ هستم. به دوزخ می گویم: این را بگیر و این یک را واگذار.

محمد صاحب مکان و من صاحب ریش و من صاحب لوح محفوظم که خدا به من الهام نموده آن چه در لوح است.

آن چه گذشت شمه ای از علم امام علیه السلام بود؛ همان که یکی از مقامات و منازل ائمه اطهار علیهم السلام است.

ائمه فرزندان رسول الله

وَإِلَىٰ جَدِّكُمْ بُعِثَ الرُّوحُ الْأَمِينُ؛

و به سوی جد شما روح الامین نازل گردید.

شما فرزندان کسی هستید که خداوند متعال روح الامین را به سوی او فرستاده است.

گفته شد: «روح الامین» از اسامی فرشته بزرگ خداوند متعال حضرت جبرئیل است. البته در روایات بسیاری برای حضرت جبرئیل از وصف «روح الامین» استفاده شده است. (1) این فراز به آیه مبارکه ای اشاره دارد که می فرماید:

«نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ»؛ (2)

ص: 199

1- . ر. ك: الامالی، شیخ صدوق: 344، حدیث 415، الامالی، شیخ طوسی: 589، حدیث 1220، بحار الانوار: 70/296، حدیث 3.

2- . سورة شعراء (26): آیه های 193 و 194.

روح الامین آن را نازل کرده است... بر قلب تو، تا از اندازکنندگان باشی.

ائمه اطهار علیهم السلام فرزندان چنین شخصیتی هستند. راستی کسانی که خواستند در برابر ائمه اطهار علیهم السلام عرض اندام کنند و خودشان را با ائمه علیهم السلام برابر قرار بدهند و یا افضلیت آن ها را ادعا کنند، فرزندان چه کسانی هستند؟!

پدران برخی از آن ها اصلاً معلوم نیست. ما باید کتاب ها را بررسی کنیم تا پدر برخی از آن ها را پیدا کنیم که چه کسی بوده است.

آری، یکی از خصائص ائمه اطهار علیهم السلام است که در برابر دیگران ما به امام علیه السلام عرض می کنیم: شما فرزندان چنین شخصیتی هستید.

با بیانی که گذشت وجه تقدم جار و مجرور و افاده حصر روشن می شود که این موضوع به ائمه اطهار علیهم السلام انحصار دارد؛ یعنی پیشوایان فرقه های دیگر این مقام و این خصوصیت را ندارند.

هم چنین آن نزولی که جبرئیل بر حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله داشته که نزول وحی بوده و آن حضرت به رساندن آن چه که حضرت جبرئیل می آورده مبعوث بودند، به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اختصاص دارد.

پرسش این که آیا بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله جبرئیل بر زمین نازل می شود؟

در پاسخ می گوئیم: آری، هم اکنون جبرئیل در شب های قدر با فرشتگان بر امام عصر علیه السلام نازل می شوند. اما این نزول، نزول به معنای وحی نیست، چرا که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خاتم پیامبران است و بعد از پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله نبوتی نیست. در عین حال نزول فرشتگان و حتی جبرئیل بر ائمه اطهار علیهم السلام وجود دارد.

طبق برخی روایات ما، ائمه اطهار علیهم السلام محدث هستند و فرشتگان با آن بزرگواران سخن می گفتند و حدیث می گفتند و گفت و گو می کردند.

مقام بعثت و نزول وحی به معنای اخص به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اختصاص دارد، ولی نزول فرشتگان بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر ائمه اطهار علیهم السلام قابل انکار نیست که این مقام نیز یکی از مقامات ائمه اطهار علیهم السلام است.

نوشته اند: هر گاه زیارت جامعه به این جا رسید اگر امامی را که زیارت می کنید شخص امیر مؤمنان علی علیه السلام باشد به جای

«وإلی جدکم» بگویید:

«وإلی أخیک بعث الروح الأمين».

این، مطلب درستی است؛ چرا که ائمه دیگر فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله هستند، اما امیر مؤمنان علی علیه السلام برادر آن حضرت هستند. پس به جای

«إلی جدکم» باید بگوییم:

«وإلی أخیک بعث الروح الأمين».

آیا زیارت جامعه به ائمه اختصاص دارد؟

اینک مناسب است که این بحث مطرح شود که آیا این زیارت به ائمه اطهار اختصاص دارد یا پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و حضرت زهرا علیها السلام را نیز می شود با آن، زیارت کرد؟

پرسش دیگر: آیا این زیارت فقط به یازده امام اختصاص دارد و امام زمان علیه السلام زیارت نامه جداگانه ای دارند؟

با توجه به این که در این زیارت نامه در مواردی به ائمه علیهم السلام خطاب هایی آمده که شامل امیر مؤمنان علی علیه السلام و صدیقه طاهره علیها السلام نمی شود، مثل همین عبارت که می فرماید:

«وإلی جدکم بعث الروح الأمين».

در مورد دیگر به ائمه علیهم السلام خطابی وجود دارد که شامل امام زمان علیه السلام نمی شود. آن جا که می گوییم:

«لائذ عائد بقبورکم».

زیرا امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در این عالم تشریف دارند و روزی از روزها ظهور خواهند کرد که امیدواریم هر چه سریع تر و زودتر دوران ظهور آن حضرت را ببینیم.

بنابراین، پاسخ پرسش های یاد شده منفی خواهد بود.

ولی، در این جا به دو امر اشاره می شود:

یکم. این که همه حضرات معصومین علیهم السلام در تمام فضایل، کمالات و شئون شریک هستند؛ هر چند حضرت رسول و امیر مؤمنان علی علیهما السلام افضل هستند.

دوم. این که در لغت عرب و استعمالات فصیحة آنان می بینیم مثلاً - به شمس و قمر «قمرین»، و به حسن و حسین علیهما السلام «حسنین» می گویند، و نظایر آن - که اصطلاحاً «تغلیب» گفته می شود -، بسیار است.

حال، اگر زائر می خواهد همه معصومین را به زیارت جامعه، زیارت کند و اگر در حضور بعضی از حضرات است، خطاب به همه آنان است، این کاملاً صحیح است.

ولی اگر خصوص حضرت رسول یا حضرت زهرا و یا حضرت ولی عصر علیهم السلام مقصود باشد، مشکل است. والله العالم.

عنايات انحصاری

أَتَاكُمْ اللَّهُ مَا لَمْ يُوْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ؛

خداوند آن چه را به هیچ يك از مردم جهانیان نداده به شما داده است.

در توضیح این جمله بیان چند نکته ضروری است.

نکته یکم. هر چه ائمه اطهار علیهم السلام دارند از خداوند متعال است. ما بارها با تأکید گفته ایم که ائمه اطهار علیهم السلام هیچ چیزی از خودشان ندارند، تمام آن چه که دارند از خداوند متعال است که به آن بزرگواران عطا کرده است.

به نظر ما یکی از بهترین عبارات درباره ائمه اطهار علیهم السلام این است که می فرماید:

«عِبَادُ مُكْرَمُونَ»؛⁽¹⁾

بندگان شایسته او هستند.

آری، ائمه اطهار علیهم السلام بندگان و مخلوق خداوند متعال هستند. خداوند متعال را عبادت می کنند، اما عبادت آنان کجا و عبادت دیگر مردم کجا؟

پیش تر روایتی را از امام رضا علیه السلام نقل کردیم که آن حضرت می فرماید:

این مقامی را که امیر مؤمنان علی علیه السلام نایل شدند؛ مقامی بود که بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله کسی از اولین و آخرین این مقام را دارا نشده است.

این مقام به برکت عبادت امیرالمؤمنین علیه السلام به خداوند متعال بوده است.⁽²⁾ از این رو، آنان بندگان گرامی خدا شدند. قریبی پیدا کردند که هیچ یک از بندگان، این قرب را نیافت و با این قرب بر همه مقربان مقدم شدند؛ چرا که قرب، مراتب دارد، هر کسی به مقدار ظرفیت و استعداد بندگیش به خداوند متعال قرب پیدا می کند و قریبی که ائمه علیهم السلام یافتند بر هر قریبی مقدم بوده است. از این رو در زیارت جامعه خواندیم:

فَبَلَّغَ اللَّهُ بِكُمْ أَشْرَفَ مَحَلِّ الْمُكْرَمِينَ، وَأَعْلَى مَنَازِلِ الْمُقَرَّبِينَ، وَأَزْفَعَ دَرَجَاتِ الْمُرْسَلِينَ؛

پس خداوند شما را به شریف ترین جایگاه بزرگواران، به والاترین مرتبه های مقربان و بالاترین درجه های رسولانش رساند.ب.

ص: 203

1- . سورة انبياء (21): آية 26.

2- . ر. ك: جلد يكم صفحه 456 از همین کتاب.

جالب این که تقریباً با همین لفظ با اندکی تفاوت در زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله چنین آمده است:

فَبَلِّغِ اللَّهَ بِكَ أَشْرَفَ مَحَلِّ الْمُكْرَمِينَ، وَ أَعْلَى مَنَازِلِ الْمُقَرَّبِينَ، وَ أَرْفَعَ دَرَجَاتِ الْمُرْسَلِينَ؛ (1)

پس خداوند تو را به شریف ترین جایگاه بزرگواران، به والاترین مرتبه های مقربان و بالاترین درجه های رسولانش رساند.

آری، خداوند متعال ائمه علیهم السلام را بالا برده، اما عباد هستند؛ عباد گرامیانی که عبادتشان چنین آثاری دارد. پرواضح است وقتی انسان در آن مسیر گام بردارد و اهلیت و استعداد پیدا بکند از آن طرف افاضه می شود و عنایات خداوند متعال هم حدی ندارد. از این روست که در همین زیارت جامعه آمده است:

... حَيْثُ لَا يَلْحَقُهُ لَاحِقٌ، وَلَا يَفُوقُهُ فَائِقٌ... إِلَّا عَرَفَهُمْ جَلَالَةَ أَمْرِكُمْ، وَعِظَمَ خَطَرِكُمْ، وَكَبِيرَ شَأْنِكُمْ، وَتَمَامَ نُورِكُمْ، وَصِدْقَ مَقَاعِدِكُمْ، وَثَبَاتَ مَقَامِكُمْ، وَشَرَفَ مَحَلِّكُمْ وَ مَنْزِلَتِكُمْ عِنْدَهُ،....

... همان جا که هیچ فردی بدان نرسد و هیچ خواهان برتری به آن راه نیابد و...

مگر آن که خداوند جلالت و شکوه امر، عظمت، بزرگی شأن، نور فراگیر، راستی جایگاه، استواری مقام، شرافت محل و منزلت و مقرب بودن شما را به او بشناساند...

خداوند متعال همه این ها را به پیامبران و فرشتگان گفته و ائمه اطهار علیهم السلام را به آن ها - قبل از این عالم - معرفی کرده است. بنابراین، کسی این مطالب را غلو نداند؛ چرا که آن بزرگواران، بندگان خدا هستند که از او اطاعت کردند، او را عبادت4.

ص: 204

1- . المزار، شهید: 13، اقبال الاعمال: 3/125، بحار الانوار: 97/184.

نمودند و به آن مقامات رسیدند و طبق روایاتی ائمه معصومین علیهم السلام خودشان را این گونه معرفی می کردند. در روایتی آمده: اصبح بن نباته می گوید:

كنا نمشي خلف علي بن أبي طالب عليهما السلام ومعنا رجل من قريش، فقال لأمير المؤمنين عليه السلام: قد قتلت الرجال وأيتمت الأولاد وفعلت ما فعلت.

فالتفت إليه عليه السلام وقال: اخسأ.

فإذا هو كلب أسود، فجعل يلوذ به ويتبصبص، فوافاه برحمة حتى حرّك شفّتيه، فإذا هو رجل كما كان.

فقال له رجل من القوم: يا أمير المؤمنين! أنت تقدر على مثل هذا ويناويك معاوية؟

فقال: نحن عباد الله مكرمون لا نسبقه بالقول ونحن بأمره عاملون؛⁽¹⁾

روزی پشت سر امیر مؤمنان علی علیه السلام می رفتیم، مردی از قریش نیز با ما همراه بود، او به امیر مؤمنان علی علیه السلام گفت: تو مردان را کشتی، کودکان را یتیم نمودی و کارهایی انجام دادی!

علی علیه السلام به او رو کرد و به او فرمود: دور شو!

ناگاه دیدیم او به سگ سیاهی دگرگون شد. او خود را به حضرت می چسباند و دم تکان می داد. دیدیم دل حضرت به حال او سوخت و لبان مبارکش را حرکت داد، ناگاه دیدیم او مردی شد که بود.

یکی از ما گفت: ای امیر مؤمنان! شما چنین توانایی دارید و معاویه با شما دشمنی می کند؟⁴.

ص: 205

1- . الخرائج والجرائح: 1/219، حدیث 63، بحار الانوار: 41/199، حدیث 12، تفسیر نورالثقلین: 3/422 حدیث 44.

فرمود: ما بندگان شایسته خدا هستیم، هرگز در سخن بر او پیشی نمی‌گیریم و ما همواره به فرمان او عمل می‌کنیم.

در روایت دیگری صالح بن سهل می‌گوید:

كنت أقول في أبي عبدالله عليه السلام بالرؤية، فدخلت فلما نظر إليّ قال:

يا صالح! إنا والله عبید مخلوقون، لنا ربّ نعبده إن لم نعبده عدّنا؛⁽¹⁾

من به پروردگاری حضرت امام صادق علیه السلام معتقد بودم. روزی به خدمت آن حضرت شرف یاب شدم، همین که چشمش به من افتاد فرمود: ای صالح! به خدا سوگند، ما بندگان آفریده هستیم و پروردگاری داریم که او را می‌پرستیم، اگر او را نپرستیم ما را عذاب خواهد کرد.

البته خداوند متعال در برابر این عبادت‌ها اجر و مزد می‌دهد و عنایت می‌کند.

نکته دوم. مقام قرب، منازل و خصایصی که خداوند متعال به ائمه اطهار علیهم السلام داده در حدّی است که به خودشان اختصاص دارد. البته این منافات ندارد که در برخی از مراتب ائمه علیهم السلام غیر ائمه؛ یعنی انبیا و مرسلین با آن بزرگواران شریک باشند. اما مراتب ائمه علیهم السلام در حدّی است که به خودشان اختصاص دارد، دیگران در آن جا شریک نیستند؛ یعنی خداوند متعال چیزی به آنان عنایت فرموده که به کسی از جهانیان عنایت نفرموده است.

نکته سوم. مرتبه همه مقربان اعم از انبیا، مرسلین و فرشتگان مقرب، همه از مرتبه ائمه اطهار علیهم السلام پایین تر است. «العالمین»؛ یعنی مرتبه هر کسی و هر موجودی در هر عالمی از عوالم مقرب باشد، از ائمه علیهم السلام پایین تر است.».

ص: 206

1- . بحار الأنوار: 25/303، حدیث 69. به نقل از رجال الکشی: 218، در مناقب آل ابی طالب: 3/347 چنین آمده است: «قال صالح بن سهل: كنت أقول في الصادق عليه السلام ما تقول الغلاة، فنظر إليّ وقال: ويحك يا صالح!...».

اما نباید غافل شد که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مقامی دارند که امیر مؤمنان علی علیه السلام با همه این مقامات و منازل می فرماید:

أنا عبد من عبید محمد صلی الله علیه وآله.

من بنده ای از بندگان محمد صلی الله علیه وآله هستم.

امام صادق علیه السلام می فرماید:

جاء خبر من الأحرار إلى أمير المؤمنين عليه السلام فقال: يا أمير المؤمنين! متى كان ربك؟

فقال له: ثكلتك أمك، ومتى لم يكن حتى يقال: متى كان؟! كان ربِّي قبل القبل بلا قبل، ويكون بعد البعد بلا بعد، ولا غاية ولا منتهى لغايته انقطعت الغايات عنه فهو منتهى كل غاية.

فقال: يا أمير المؤمنين! أفبئ أنت؟

فقال: ويلك، إنّما أنا عبد من عبید محمد صلی الله علیه وآله. (1) روزی یکی از دانشمندان یهود نزد امیر مؤمنان علی علیه السلام آمد و عرض کرد: ای امیر مؤمنان! پروردگار تو در کجاست؟

حضرت فرمود: مادرت به عزایت بنشیند، خداوند متعال در کجا نبوده که گفته شود کجا هست؟! پروردگار من در همه جا هست، و او پیش از هر موجودی بوده است، متصوّر نیست که چیزی قبل از او وجود داشته باشد، او بعد از هر چیزی خواهد بود و بودن موجودی بعد از او باطل و غلط است. نهایت و انتهای برای او نیست، همه نهایت ها در مقابل وجود ابدی او پایان پذیرند، او منتهی و مرجع همه نهایت ها و موجودات است. 5.

ص: 207

1- . التوحيد، شيخ صدوق: 174 و 175، حديث 3، بحار الانوار: 160/54 حديث 94 به نقل از الكافي: 89/1، حديث 5.

دانشمند یهودی گفت: ای امیر مؤمنان، آیا تو پیامبر هستی؟

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود: وای بر تو! من بنده ای از بندگان حضرت محمد صلی الله علیه وآله هستم.

بنابراین، کسی نگوید: شیعیان، امامان خود را از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله افضل می دانند؛ چون گاهی شنیده می شود وقتی می خواهند شیعه را هو کنند این گونه می گویند؛ در حالی که این روایات در کتب ما آمده است.

البته پیش تر در روایاتی آوردیم که تمام آن چه که پیامبران گذشته داشتند به پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله رسیده و از آن حضرت به اهل بیت علیهم السلام رسیده است. آنان وارثان و اوصیای رسول خدا صلی الله علیه وآله هستند.

نکته چهارم. آن چه خداوند متعال به ائمه اطهار علیهم السلام عنایت کرده به چه وسیله و از چه طریقی بوده است؟

پاسخ این که هر چه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله داشته نزد امیر مؤمنان علی علیه السلام و به ترتیب ائمه اطهار علیهم السلام است که از طریق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به آنان رسیده است؛ همو که قرآن می فرماید:

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»؛ (1)

و هرگز از روی هوای نفس سخن نمی گوید! آن چه می گوید چیزی جز وحی که بر او نازل شده، نیست.

و برگشت این اعطا، به خداوند متعال است، و از طریق غیر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز گفتیم که فرشتگان به خدمت ائمه علیهم السلام می رسیدند و می رسند، آنان محدث هستند. طریق دیگر الهام است که به طرق مختلف خدای سبحان چیزهایی به ائمه علیهم السلام عطا کرده که به کسی از جهانیان عطا نکرده.4

ص: 208

1- . سورة نجم (53): آیه های 3-4.

است. بنابراین، ائمه علیهم السلام هم ملهم هستند، هم محدث و هم از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله معلّم هستند.

ابو هاشم جعفری می گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود:

الأئمة علماء حلما صادقون مفهّمون محدثون؛(1)

امامان اهل بیت علیهم السلام دانشمندان، راستگویان تفهیم شدگانی هستند که سرّوش فرشتگان را شنیده اند.

در روایت دیگری محمد بن مسلم می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

كان علي عليه السلام يعمل بكتاب الله وسنة رسوله، فإذا ورد عليه شيء والحادث الذي ليس في الكتاب ولا في السنة ألهمه الله الحق فيه إلهاماً وذلك والله من المعضلات؛(2)

علی علیه السلام به کتاب خدا و سنت پیامبر او صلی الله علیه وآله عمل می کرد.

وقتی پیش آمدی می شد که در کتاب و سنت درباره آن چیزی نبود خداوند به او الهام می کرد.

ولایت تکوینی ائمه اطهار

طَا طَا كُلُّ شَرِيفٍ لِشَرَفِكُمْ ، وَيَخَعُ كُلُّ مَتَكَبِّرٍ لِعِطَاعَتِكُمْ ، وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ ، وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ ؛

هر شخص شریفی در برابر شرف شما سر فرود آورده و هر متکبری به فرمان برداری شما گردن نهاده و هر گردن کشی در برابر فضل شما فروتن گشته و هر چیزی برای شما خوار شده است.

ص: 209

1- . الامالی، شیخ طوسی: 245، حدیث 426، بحار الأنوار: 26/66، حدیث 1.

2- . بصائر الدرجات: 254، حدیث 1، بحار الانوار: 26/55، حدیث 113.

این فراز بسیار پر معنا و بیان گر مقام عظیمی از مقامات ائمه اطهار علیهم السلام است و بر ولایت مطلقه عامه ائمه علیهم السلام دلالت دارد.

«ولایت» یعنی اذن در تصرف.

برای مثال پدر بر فرزندش ولایت دارد و می گویند: «فلانی ولی فلانی است»؛ به این معنا که از ناحیه خداوند متعال به این پدر اذن داده شده که مثلاً در اموال فرزندش تصرف کند؛ چه آن فرزند بداند یا نداند، چه راضی باشد و یا نباشد.

در مثال دیگر می گویند: «فلانی متولی فلان مسجد است». «فلانی متولی فلان حسینیه است»؛ یعنی امور این حسینیه یا مسجد به این شخص واگذار شده؛ به هر جوری که صلاح بداند و به نظرش برسد امور این مکان را اداره کند.

بنابراین، ولایت؛ یعنی اذن در تصرف که از ناحیه خداوند متعال - که مالک و ولی علی الاطلاق است - به ولی، در تصرفات اذن داده می شود.

ائمه اطهار علیهم السلام هم چون پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اذن تصرف و ولایت بر کائنات دارند. امام علیه السلام دارای دو مقام بزرگ است:

مقام نخست: عصمت.

پس به کسی اذن تصرف داده شده و دارای ولایت است که اصلاً گناه، خطا، اشتباه و کار بی جا نمی کند.

مقام دوم: علم به مصالح و مفاسد و حقایق امور.

بنابراین، امام شخصیتی است که کار خلاف مصلحت از او سر نمی زند.

پس اذن تصرف به چنین شخصیتی داده شده که دارای این دو خصوصیت است. وقتی از جهتی معصوم باشد و از جهت دیگر به حقایق امور و مصالح و

ص: 210

مفاسد عالم باشد در هر موردی همه اقسام ولایت ها به چنین شخصیتی داده می شود و جای هیچ گونه بحثی نیست.

آری، معصوم کسی است که خلاف مصلحت از او صادر نمی شود، در هر موردی هر نظری بدهد، هر تصمیمی بگیرد، مطابق با مصلحت است. او واقع را می بیند. پس کسی که واقع را می بیند و از طرفی به هیچ وجه خلاف از او صادر نمی شود چنین شخصیتی دارای همه اقسام ولایت باشد، هیچ جای تعجبی نیست.

بدیهی است که این غلو درباره امام نیست. مگر این که کسی عصمت امام را منکر شود و بگوید: من امام را معصوم نمی دانم، یا بگوید: امام دارای چنین علمی نیست، در این صورت، این نتیجه گرفته نمی شود.

کسی نتیجه می گیرد که در این دو جهت از مقامات ائمه علیهم السلام کم ترین بحثی ندارد؛ و البته مقامات ائمه علیهم السلام - از عصمت و علم - جای بحث و مناقشه و خدشه نیست.

بنابراین، هر گاه امام معصوم و عالم به حقایق امور چیزی را اراده کند، نافذ خواهد بود و هر اراده ای در مقابل آن، بی اثر است؛ چه متعلق اراده تکوینی باشد، یا تشریحی، چنان که خواهد آمد.

و نمونه کوچک آن، تقدّم اراده پدر مهربان حکیم بر اراده فرزند است، چون پدر ولایت دارد و به شئون فرزند، از خودش شایسته تر است.

امام معصوم علیه السلام نیز همین طور است که اگر در موردی تصمیم گرفت کاری را انجام بدهد اگر در مقابل، اراده ای وجود داشت اراده امام بر اراده طرف مقابل مقدم است و این است مراد علما که در کتاب های کلامی نوشته اند:

الإمام أولى بالتصريف؛ (1) امام اولويت به تصرف دارد.

يعني اگر در مقابل، اراده ای باشد آن اراده در برابر اراده امام معصوم عليه السلام منتفی می شود.

البته این نکته قابل ذکر است که امامان معصوم عليهم السلام دارای این مقام هستند؛ به این معنا نیست که همیشه این اولويت به تصرف را اعمال کنند. ممکن است کسی مقامی داشته باشد، ولی از این مقام استفاده نکند. پس لازمه داشتن مقام ولایت این نیست که همیشه اعمال ولایت کند.

بنابراین، بحث ما در اصل این مقام است. اما آیا معصومين عليهم السلام از این مقام و از این اذن در تصرف استفاده کرده و این ولایت را اعمال کرده اند یا نه، بحث دیگری است.

اقسام ولایت

اشاره

بعد از آن که معنای ولایت معلوم شد، اینک به اختصار توضیح اقسام آن را آغاز می نمایم.

ص: 212

1- . گفتمی است که علمای سنّی نیز در معنا و مدلول کلمه «مولى» اقرار دارند که به معنای «الأولى بالتصريف» است و در قرآن مجید، سنّت نبوی صحیح و اشعار معتبر عرب، آمده است. سعدالدین تفتازانی در شرح مقاصد: 2/290 می نویسد: ولفظ «المولى» قد یراد به المعقق والمعتق والحلیف والجار وابن العم والناصر والأولى بالتصريف. قال الله تعالى: «وَمَا أَوْلَاكُمْ التَّارُ» أي أولى بكم. ذكره أبو عبيدة. وقال النبي صلى الله عليه وآله: «أیما امرأة نکحت نفسها بغير إذن مولاها». أي الأولى بها والمالك لتدبير أمرها. ومثله في الشعر كثير. وبالجملة، استعمال «المولى» بمعنی: المتولي والمالك للأمر والأولى بالتصريف شائع في كلام العرب منقول عن كثير من أئمة اللغة.

بزرگان علما چهار قسم ولایت ذکر کرده اند:

1. ولایت در مورد کون. از این ولایت به «ولایت تکوینی» تعبیر می کنند.
2. ولایت در مورد اموال و اشخاص. از این ولایت به «ولایت تشریحی» تعبیر می کنند.
3. ولایت در خصوص احکام شرعی. از این ولایت به «ولایت بر احکام»، «تفویض احکام» یا «ولایت بر تشریح» تعبیر می کنند.

ولایت بر احکام

بر این قسم از ولایت هم روایاتی داریم و هم آیه ای از قرآن مجید که این قسم از ولایت را برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله که ثابت می کند. خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

«وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»؛⁽¹⁾

و آن چه را رسول برای شما آورده بگیریید و از آن چه شما را نهی کرده خودداری کنید.

یعنی هر چه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله برای شما آوردند و امر کردند، باید بپذیرید و تحت امر باشید و از هر آن چه که او شما را نهی کردند، بر شما واجب است که از آن ها اجتناب کنید.

به حکم این آیه مبارکه و آیه های دیگری، اوامر و نواهی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله واجب الاطاعه و نافذ هستند. پس در حلال یا حرام بودن و یا پاك و یا نجس بودن چیزی نباید کسی دلیل مطالبه کند.

ص: 213

1- . سورة حشر (59): آیه 7.

از طرفی، ائمه اطهار علیهم السلام می فرمایند که تمام آن چه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله داشته اند به ارث به ما رسیده است، ما وارث پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در مقاماتشان جز نبوت هستیم؛ چون پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خاتم النبیین هستند.

علاوه بر دلایل عامه که در کتاب های شیعه و سنی وارد شده، از قبیل این که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز در سخنی به امیر مؤمنان علی علیه السلام خطاب می کنند و می فرمایند:

أنت مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي...؛(1)

تو برای من هم چون هارون برای موسی هستی جز آن که پس از من پیامبری نخواهد بود.

حاکم حسکانی درباره این حدیث می نویسد:

هذا هو حدیث المنزلة الذي كان شيخنا أبو حازم الحافظ يقول: خرجته بخمسة آلاف إسناد. (2)

این همان حدیث منزلت است که استاد ما حافظ حدیث ابو حازم می گوید: من آن را با پنج هزار سند استخراج کرده ام.

ابن عبدالبرّ در این باره می گوید:

وروی قوله: «أنت مني بمنزلة هارون من موسى»، جماعة من الصحابة وهو من أثبت الآثار وأصحها...، وطرق حدیث سعد فيه كثيرة جداً. (3)7.

ص: 214

1- این روایت را ابن عساکر در تاریخ مدینة دمشق: 1/368، ترجمه امام علی علیه السلام، حدیث 409، احمد بن حنبل در مسند: 1/185، حدیث 933، بیهقی در السنن الکبری: 8/6 و دیگران نیز نقل کرده اند. برای آگاهی بیشتر در این زمینه ر. ک: نگاهی به حدیث منزلت شماره از همین نگارنده.

2- شواهد التنزیل: 1/195.

3- الاستیعاب: 3/1097.

سخن پیامبر خدا را که به علی علیه السلام فرمود: «تو برای من هم چون هارون برای موسی هستی» گروهی از صحابه نقل کرده اند. این حدیث از استوارترین احادیث و صحیح ترین آن هاست... و طرق حدیثی که در این زمینه سعد نقل کرده به جد فراوان است.

بنابراین، تمام مقامات پیامبر - جز نبوت - برای امیر مؤمنان علی علیه السلام ثابت است و این معنا هم چنان در ائمه اطهار علیهم السلام تا ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ادامه دارد.

در روایاتی آمده:

وقتی حضرت مهدی علیه السلام ظهور کنند احکامی را بیان خواهند کرد که آن احکام را نه پدرانشان پیش تر بیان کردند و نه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله (1).

ولایت در امور شخصی

4. ولایت بر امور شخصی. این قسم از ولایت را با مثالی توضیح می دهیم.

فرض کنید مؤمنی مشغول کاری است که به نظر خودش کار مهمی است؛ مطلبی را می نویسد، کتابی را می خواند، در مغازه مشغول است، در اداره دولتی مشغول انجام وظیفه است؛ در این حال حضرت او را احضار کرده و پی کاری بفرستند.

آیا آن مؤمن موظف و مکلف است که کار خود را - که به نظر خودش واجب است - ترک بکند و کار شخصی امام علیه السلام را انجام بدهد؟

به سخن دیگر، آیا ائمه علیهم السلام حتی در کارهای شخصی خود بر مردم ولایت دارند، یا ولایتشان در دایره مسائل دینی و مربوط به عالم اسلام است؟

ص: 215

علما در این مورد بحث کرده اند.

دلیل این قسم از ولایت، آیه ای از قرآن مجید است. آن جا که می فرماید:

«أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»؛ (1)

از خدا اطاعت کنید و از پیامبر اطاعت کنید و از اولو الامر (اوصیای پیامبر).

خداوند متعال اطاعت اولی الامر را واجب کرده است، هم چنانی که اطاعت خود و اطاعت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله واجب است.

این آیه مبارکه به اطلاقش بر وجوب اطاعت اوامر و نواهی امام و نفوذ اوامر و نواهی او حتی در موارد شخصی، دلالت دارد.

درباره قسم سوم از ولایت که همان نفوذ تصرف و ولایت امام علیه السلام در احکام شرعی است پیش تر بحث کردیم و دلیل آن را از روایات ذکر نمودیم و کلمات بزرگانی از علما را - از قبیل شهید ثانی، صاحب جواهر، وحید بهبهانی و استادمان آیت الله العظمی گلپایگانی - آوردیم و طبق دلائل و به تبع بزرگان علما، قائل شدیم امامان معصوم علیه السلام در احکام شرعی نیز اذن بر تصرف دارند؛ چه در دوران زندگی تصرف کرده باشند و یا تصرف نکرده باشند. بحث ما در اصل این مقام است که دارای این مقام هستند.

ولایت تکوینی

اشاره

دو قسم اول و دوم؛ یعنی ولایت تکوینی و ولایت تشریحی دلائل خاص خود را دارند، و از این فراز نیز استفاده می شود که می خوانیم:

«طَاطَا كُلُّ شَرِيفٍ لِشَرَفِكُمْ»؛

هر شخص شریفی در برابر شرف شما سر فرود آورده است.

ص: 216

1- . سورة نساء (4): آية 59.

واژه «طأطأ» در زبان عرب به معنای سر فرود آوردن است. در لسان العرب در این زمینه چنین آمده است:

طأطأ: الطأطأة مصدر طأطأ رأسه طأطأة: طامنه. وتطأطأ: تطامن. وطأطأ الشيء: خفضه. وطأطأ عن الشيء: خفض رأسه عنه. وكل ما حطّ فقد طوطى. وقد تطأطأ إذا خفض رأسه؛(1)

طأطأ: سر فرود آورد...

بنابراین معنا هر بزرگی و شرافتمندی در برابر عظمت ائمه اطهار علیهم السلام سر اطاعت فرود می آورد.

درباره کلمه «بخع» راغب اصفهانی چنین می نویسد:

وبخع فلان بالطاعة وبما عليه من الحق إذا أقرّ به وأذعن مع كراهة شديدة؛(2)

او حق را پذیرفت و اقرار حق را به گردن نهاد؛ با این که کراهت بسیاری به حق داشت، آن را پذیرفت.

بنابراین، معنای عبارت چنین می شود: هر گردن کلفت اهل تکبر که بر دیگران گردن کلفتی می کند، نسبت به طاعت شما و پیاده کردن اوامر و نواهی شما گردن می نهد، گرچه بر خلاف میلش بوده و برایش سخت باشد. چون خداوند متعال به شما چنین عظمتی را عطا کرده است.

وَحَصَّعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ؛

و هر گردن کشی در برابر فضل شما فروتن گشته.

ص: 217

1- . لسان العرب: 1/113، العين: 7/470، تاج العروس: 1/198.

2- . المفردات فی غریب القرآن: 38.

و هر جَبّاری که همهٔ وسایل و امکانات تجبّر را در اختیار دارد، نسبت به شما و مقام شما خاضع و فروتن است.

وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ؛

و هر چیزی برای شما خوار شده.

یعنی تمام اشیای عالم در برابر شما ذلیل هستند. در لغت درباره واژه «ذل» چنین آمده است:

ذَلَّ: الذَّلُّ مصدر الذَّلُولِ أي المنقاد من الدوابِّ، ذَلَّ يَذَلُّ، ودابة ذلول: بينة الذلِّ، ومن كلِّ شيءٍ أيضاً، وذللته تذليلاً. ويقال للكرم إذا دلّيت عناقيده قد ذللّ تذليلاً. والذَّلُّ: مصدر الذليل، ذَلَّ يَذَلُّ وكذلك الذلة. (1)

راغب اصفهانی نیز در این باره چنین می نویسد:

ذَلَّ: الذَّلُّ ما كان عن قهر، يقال: ذَلَّ يَذَلُّ ذُلًّا، والذَّلُّ ما كان بعد تصعب، وشماس من غير قهر، يقال: ذَلَّ يَذَلُّ ذُلًّا. وقوله تعالى: «وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ» (2) أي كن كالمقهور لهما، وقرئ: «جَنَاحَ الذُّلِّ» أي لن وانقد لهما؛ (3)

الذُّلُّ: زبونی و خواری که در اثر فشار و ناچاری رخ می دهد - افعالش - ذَلَّ، يَذَلُّ، ذُلًّا - است و اما - الذَّلُّ - حالتی است بعد از دشواری و سختی و نقطه مقابل صعوبت است و هم چنین الذَّلُّ - یعنی چموشی و توسنی است بدون فشار

ص: 218

1- . العين: 8/176.

2- . سورة اسراء (17): آیه 24.

3- . المفردات فی غریب القرآن: 180.

و زجر، می گویند: ذَلٌّ، يَذِلُّ، ذُلًّا، خدای تعالی می فرماید: «وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ»؛ «و بال های تواضع خویش را از مهر و لطف در برابر آنان فرود آور»؛ یعنی هم چون کسی باش که مقهور آن هاست.

البته «جَنَاحَ الذَّلِّ» هم خوانده شده؛ یعنی با پدر و مادر نرم خویی کن و فرمانبرشان باش.

بنابراین، ذلیل یعنی پیرو، مطیع و تحت امر. می گویند: فلانی ذلیل فلانی است؛ یعنی هر چه او بگوید بدون چون و چرا مطیع اوست. شما چنین مقامی را دارید و دارای چنین منزلتی از ناحیه خداوند متعال هستید.

آری، همه بزرگان عالم، آقایان، اشخاص با عظمت، جباران، در برابر مقام ائمه علیهم السلام خاضع، کوچک، فروتن، مطیع و تحت امر هستند.

از این جمله هم ولایت تکوینی ائمه علیهم السلام و هم ولایت تشریحی آن بزرگواران استفاده می شود؛ یعنی نفوذ کلمه امام علیه السلام، اذن در تصرف و تقدّم حکم او بر همه حکام، همه بزرگان و جباران لازم است. این سخن ریشه قرآنی دارد.

در قرآن مجید این گونه می خوانیم:

«أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا»؛ (1)

یا این که نسبت به مردم (پیامبر و خاندانش)، بر آن چه خدا از فضلش به آنان بخشیده، حسد می ورزند؟ ما به آل ابراهیم، کتاب و حکمت دادیم و حکومت عظیمی در اختیار آن ها قرار دادیم.

ما به آل ابراهیم؛ یعنی فرزندان حضرت ابراهیم علیه السلام (پیامبر 4).

ص: 219

اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت علیهم السلام) کتاب و حکمت؛ یعنی قرآن مجید، نبوت، شریعت و علم به حقایق امور دادیم و به آن ها ملک عظیمی دادیم که ملک عظیم غیر از نبوت و دیگر خصایص و مقامات ائمه علیهم السلام است.

در این آیه کریمه، کلمه «آئینا» دو مرتبه آمده است: «آئِنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا».(1)

در ذیل این آیه روایات بسیاری نقل شده که ائمه علیهم السلام می فرمایند:

منظور از ملک عظیم پیشرفت اراده و امر و نهی؛ یعنی وجوب اطاعت مطلقه بر همه و تحت امر و تحت تصرف بودن همه موجودات نسبت به ائمه اطهار علیهم السلام است.

در روایتی ابوبصیر از امام باقر علیه السلام از معنای این آیه معنا می پرسد.

حضرت می فرماید:

الطاعة المفروضة؛(2)

منظور طاعت آن هاست که بر مردم واجب شده است.

یعنی بر همه فرض شده، مسجل شده و نوشته شده که از ائمه اطهار علیهم السلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اطاعت مطلقه داشته باشند؛ اطاعت مطلقه، یعنی تحت امر بودن، تحت نفوذ بودن، پیرو بودن و پذیرفتن بدون چون و چرا.

و امیر مؤمنان علی علیه السلام در نامه ای به معاویه نوشته اند:

إِنَّا صَنَاعُ رَبِّنَا وَالنَّاسُ بَعْدَ صَنَائِعِنَا؛

ما ساخته و پرداخته پروردگارمان هستیم و بعد از آن، مردم همگی ساخته و پرورده های ما هستند.8.

ص: 220

1- . سورة نساء (4): آية 54.

2- . بصائر الدرجات: 55، حدیث 2، بحار الانوار: 23/287، حدیث 8.

البته شرح سخن امیر مؤمنان علی علیه السلام به زبان فارسی واقعاً مشکل است؛ چون الفاظ فارسی از بیان این سخن ناتوانند. اما ابن ابی الحدید معتزلی کلام شناس و ادیب بزرگ اهل سنت در شرح نهج البلاغه این کلام را در چند خط شرح کرده و عبارت را باز کرده است که همان را در این جا می آوریم. او در ذیل این کلام چنین می نویسد:

هذا کلام عظیم عال علی الکلام ومعناه عال علی المعانی....

يقول الإمام عليه السلام: ليس لأحد من البشر علينا نعمة. بل الله تعالى هو الذي أنعم علينا فليس بيننا وبينه واسطة والناس بأسرهم صنائعنا فنحن الواسطة بينهم وبين الله تعالى....

این کلام از امام علیه السلام، کلام بزرگی و از هر کلامی بالاتر است و معنای این کلام از همه معانی بالاتر است. امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: کسی از افراد بشر بر ما محمد و آل محمد علیهم السلام، مدیون نیست و نعمتی بر ما ندارد و احدی بر ما تفضلی ندارد؛ یعنی ما مدیون کسی نیستیم؛ بلکه هر چه ما داریم نعمت های خداوند متعال است که به ما ارزانی داشته است و بین ما و خداوند متعال واسطه ای نیست، هر چه داریم مستقیم از خداست. خداوند متعال از کانال دیگری به ما نعمت نداده است. پس ما ساخته و پرداخته خداوند متعال هستیم، هر چه داریم از اوست به طور مستقیم، اما دیگر افراد بشر - غیر از پیامبر اکرم و خاندانش علیهم السلام - همه این ها، سر سفره پیامبر اکرم و اهل بیت علیهم السلام هستند. ما واسطه بین مردم و خدا هستیم. پس هر چه مردم دارند به برکت ما، از کانال ما، از راه ما و به وساطت ماست.

به عبارت دیگر، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه علیهم السلام که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آقا و پدر ائمه، هستند به يك دست از خداوند متعال می گیرند و به دست دیگر به مردم می رسانند؛ گیرنده و رساننده آن ها هستند.

ابن ابی الحدید در ادامه می نویسد:

و هذا مقام جلیل ظاهره ما سمعت و باطنه أنهم عبيد الله و أنّ الناس عبيدهم؛⁽¹⁾

و این يك مقام بسیار بلندی است، ظاهر این کلام همان است که گفتیم که بسیار مهم بود. باطن آن، این است که این ها (اهل بیت) بنده خداوند متعال و دیگر افراد بشر، بنده اهل بیت علیهم السلام هستند.

آیت الله خوئی رحمه الله در این زمینه چنین فرموده:

وأما الولاية التكوينية، فلا اشكال في ثبوتها وأنّ المخلوقات بأجمعها راجعة إليهم، وإتّما خلقت لهم، ولهم القدرة على التصرف فيها وهم وسائل التكوين. ولعلّ ذلك من الوضوح بمكان ولا تحتاج إلى إطالة الكلام؛⁽²⁾

هیچ اشکالی در ثبوت ولایت تکوینی برای مقام عصمت نیست. همه مخلوقات به مقام عصمت برگشت دارند. بلکه همه این ها برای ائمه علیهم السلام خلق شده اند و خداوند متعال به ائمه علیهم السلام قدرت داده است که بر کائنات و خلقت و خلاقیت تصرف کنند، و آنان در پیدایش مخلوقات واسطه هستند. این مطلب چنان واضح و ثابت است که به بحث طولانی نیازی نیست.

آن چه آوردیم سخن کوتاهی درباره ولایت تکوینی بود، اینک به اختصار به ولایت تشریحی می پردازیم. 9.

ص: 222

1- . شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید: 15/194.

2- . ر. ك: مصباح الفقاهه: 3/279.

مقصود از «ولایت تشریحی» این است که مقام عصمت نسبت به مال و جان مؤمنان اولویت دارد. این مطلب نیز از قرآن مجید است که می فرماید:

«الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أُنْفُسِهِمْ»؛⁽¹⁾

پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است.

این آیه دلالت دارد بر وجوب اطاعت مطلقه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله چه در رابطه با نفس، مثل این که ایشان به عده ای امر کنند که امروز بر شما واجب است که از شهر مدینه برای جنگ، صلح یا امر دیگری حرکت کنید. برای همه آنان واجب است اطاعت کنند، و چه در رابطه با اموال که اگر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله صلاح دانستند که شخصی خانه اش را به شخص معین دیگری بفروشد، به او امر می کند، او باید اطاعت بکند، یا رایگان خانه را به شخص معینی بدهد، او باید اطاعت بکند.

چرا که هم جان او و هم مال او در اختیار معصوم است و چون معصوم با علم و آگاهی به ملاکات احکام، دستوری بر خلاف مصلحت نمی دهد و او چیزی را بر خلاف واقع و حقیقت، اراده نمی کند؛ خواه ناخواه واجب الاطاعه خواهد بود؛ چون هم معصوم است و خطا و گناه نمی کند و هم عالم است و خلاف واقع و حقیقت و مصلحت از او صادر نمی شود.

به آن چه گفته شد همه علماء در ذیل این آیه مبارکه، در تفسیرهای شیعی و سنی تصریح کرده اند و هیچ اختلافی وجود ندارد.⁽²⁾

ص: 223

1- . سورة احزاب (33): آیه 6.

2- . تفسیر القمی: 2/175، تفسیر التبیان: 8/317، تفسیر مجمع البیان: 8/121.

«النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ» فِي كُلِّ شَيْءٍ مِنْ أُمُورِ الدِّينِ وَالدُّنْيَا «مِنْ أَنْفُسِهِمْ» وَلِهَذَا أُطْلِقَ وَلَمْ يَقْتَدِ فَيَجِبُ عَلَيْهِمْ أَنْ يَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، وَحُكْمُهُ أَنْفَذَ عَلَيْهِمْ مِنْ حُكْمِهَا، وَحَقُّهُ آثَرٌ لَدَيْهِمْ مِنْ حَقُوقِهَا، وَشَفَقَتُهُمْ عَلَيْهِ أَقْدَمُ مِنْ شَفَقَتِهِمْ عَلَيْهَا. (1)

بیضاوی از بزرگان اهل سنت در این زمینه مثال جالبی زده و گفته که اگر قرص نانی در دست کسی بود و او به آن قرص نان نیاز داشت؛ به گونه ای که اگر این نان را نخورد از گرسنگی می میرد، یا آبی در اختیار دارد که اگر آن آب را نخورد از عطش می میرد، اگر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به این شخص امر کند که آن قرص نان، یا آن ظرف آب را به من بده، بر او واجب است که به حضرتش تحویل دهد؛ گرچه که از گرسنگی و یا تشنگی بمیرد. متن کلام او چنین نقل شده:

أَيُّ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا، فَإِنَّهُ لَا يَأْمُرُهُمْ وَلَا يَرْضَىٰ مِنْهُمْ إِلَّا بِمَا فِيهِ صَلَاحُهُمْ وَنَجَاحُهُمْ بِخِلَافِ النَّفْسِ، فَلِذَلِكَ أُطْلِقَ فَيَجِبُ عَلَيْهِمْ أَنْ يَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ...

فَمِنْ خِصَائِصِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّهُ كَانَ إِذَا احتَاجَ إِلَى طَعَامٍ أَوْ غَيْرِهِ وَجِبَ عَلَيَّ صَاحِبَهُ المَحْتَاجَ إِلَيْهِ بِذَلِكَ لَه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَجَازَ لَه أَخَذَهُ، وَهَذَا وَإِنْ كَانَ جَائِزًا لَمْ يَقَع... وَأَنَا وَلِي المُؤْمِنِينَ. أَي مَتَوَلَّى أُمُورَهُمْ. (2)

البته پیش تر گذشت که بحث ما بر اصل این مقام و دارا بودن آن است، اما مورد استفاده قرار دادن آن، مطلب دیگری است. نه در روایات ما و نه در تاریخ نیامده که 0.

ص: 224

1- . الکشاف عن حقائق التنزیل: 3/251.

2- . السراج المنیر فی شرح جامع الصغیر: 1/320.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به کسی دستور بدهند که نان را به من بده؛ گرچه از گرسنگی بمیری.

قرآن کریم می فرماید:

«الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ»؛ (1)

پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است؛ و همسران او مادران آن ها محسوب می شوند.

در ذیل این آیه این حکم نقل شده:

زنی که به عقد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله درآمد هیچ کدام از مسلمانان حق ندارد با او ازدواج کند و آن زن حق ندارد بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله با احدی ازدواج کند؛ چرا که حکم مادر نسبت به افراد امت را دارد.

این یکی از احکام است که در تفسیر مجمع البیان در این باره چنین آمده است:

«وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ» المعنى: إنهن للمؤمنين كالأُمَّهات في الحرمة، وتحريم النكاح. ولسن أمّهات لهم على الحقيقة؛ إذ لو كن كذلك لكانت بنتاه أخوات المؤمنين على الحقيقة، فكان لا يحلّ للمؤمن التزويج بهنّ .

فثبت أنّ المراد به يعود إلى حرمة العقد عليهن لا غير؛ لأنّه لم يثبت من أحكام الأُمومة بين المؤمنين وبينهن، سوى هذه الواحدة.

الأ ترى أنّه لا يحلّ للمؤمنين رؤيتهنّ، ولا يرثن المؤمنين، ولا يرثونهنّ .

ولهذا قال الشافعي: «وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ» في معنى دون معنى، وهو:

أنّهن محرمات على التابيد، وما كنّ محارم في الخلوة والمسافرة. (2)2.

ص: 225

1- . سورة احزاب (33): آیه 6.

2- . تفسیر مجمع البیان: 8/122، بحار الأنوار: 173/22.

وَأَمَّا قَوْلُهُ: «وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا» (1) فَإِنَّهُ كَانَ سَبَبَ نَزُولِهَا أَنَّهُ لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ «النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ» (2) وَحَرَّمَ اللَّهُ نِسَاءَ النَّبِيِّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ غَضَبَ طَلْحَةَ، فَقَالَ: يَحْرَمُ مُحَمَّدٌ عَلَيْنَا نِسَاءَهُ وَيَتَزَوَّجُ هُوَ نِسَاءَنَا، لِنُنَّ أُمَّاتَ اللَّهِ مُحَمَّدًا لِنَفْعَلَنَّ كَذَا وَكَذَا....

فَأَنْزَلَ اللَّهُ: «وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا * إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا» (3).... (4)

وقتی این آیه نازل شد و خدا طبق آن همسران پیامبر را بر مسلمانان حرام نمود طلحه خشمگین شد و گفت: محمد همسران خود را برای ما حرام می کند ولی خود با زنان ما ازدواج می کند. اگر خدا محمد را از دنیا ببرد به یقین ما با همسران او همین گونه رفتار خواهیم کرد... در این هنگام این آیه نازل شد: «و شما حق ندارید رسول خدا را آزار دهید، و نه هرگز همسران او را بعد از او به همسری خود در آورید که این کار نزد خدا بزرگ است. اگر چیزی را آشکار کنید یا آن را پنهان دارید، به راستی که خدا از همه چیز آگاه است». 5.

ص: 226

1- . سورة احزاب (33): آیه 53.

2- . همان: آیه 6.

3- . همان: آیه های 53 و 54.

4- . تفسیر القمی: 2/195.

بنابراین، ولایت برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به اثبات رسید و آن حضرت در غدیر خم روز هیجدهم ماه ذی الحجّه که روز عید است و اهمیت بسیاری دارد پس از اعمال حج به طرف مدینه منوره حرکت کردند، در بین راه امر خدا آمد که از این مردم بایستی به صورت علنی و رسمی برای امیر مؤمنان علی علیه السلام بیعت بگیری و همه این ها باید بپذیرند که تمام مقامات نبی در علی علیه السلام وجود دارد؛ مگر نبوت.

وقتی پیامبر خدا صلی الله علیه وآله به مکان غدیر خم رسیدند، در آن جا اتراف کردند و مردم را دعوت کردند که همه اجتماع کنند، اجتماع بسیار عظیمی شکل گرفت که ده ها هزار نفر در آن سفر حج همراه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بودند. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خطبه ای خواندند و مطالبی را به تفصیل بیان فرمودند. امام محمد باقر علیه السلام در ضمن روایتی این خطبه را برای ما روایت می کنند.

علقمة بن محمد می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

حجّ رسول الله صلی الله علیه وآله من المدينة وقد بلغ جميع الشرايع قومه غير الحج والولاية... (1)

پیامبر خدا صلی الله علیه وآله در موسم حجّ عازم مکه بود، در حالی که تمام شرایع و قوانین - به جز حجّ و ولایت - را ابلاغ فرموده بودند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در ضمن خطبه طولانی فرمودند:

أست أولى بكم من أنفسكم؟

آیا این چنین نیست که من به شما از جان شما اولی هستم؟

ص: 227

همه گفتند: بله؛ شما اولی هستید.

(در قرآن کریم نیز آمده است:

«الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ»؛⁽¹⁾

پیامبر مؤمنان از خودشان سزاوارتر است).

بعد فرمودند:

فمن كنت مولاه فهذا علي مولاه؛

پس هر کس من مولای او هستم، این علی مولای اوست.

یعنی هر کس من نسبت به او سزاوار و اولی هستم (به حکم آیه قرآن مجید) الآن رسماً به همه اعلام می کنم که همین مقام را علی علیه السلام پس از من دارد.

در این هنگام همه مسلمانان با امیر مؤمنان علی علیه السلام بیعت کردند، شیخین (یعنی اولی و دومی) نیز آمدند و با آن حضرت بیعت کردند و به آن حضرت چنین تبریک گفتند:

بَخَّ بَخَّ لَكَ يَا عَلِي! أَصْبَحْتَ مَوْلَايَ وَمَوْلَىٰ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ؛⁽²⁾

آفرین بر تو و گوارا باد تو را ای علی که مولای من و مولای تمام زن و مرد مؤمن گردیدی.

بنابراین، همان جمله «الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ» به تعبیر ما می شود:

«عليّ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ» و همان مقامی که برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله 6.

ص: 228

1- . سورة احزاب (33): آیه 6.

2- . كتاب سليم بن قيس: 356 حديث 39، مسار الشيعة: 20، الطرائف: 147 حديث 222، المحتضر: 114، كنزالفوائد: 232، مناقب آل أبي طالب: 2/237، العمدة: 106/141، كشف الغمة: 1/238، بحار الانوار: 387/21-388، شواهد التنزيل: 203/1، حديث 213، تاريخ بغداد: 284/8، حديث 4392، تاريخ مدينة دمشق: 42/233، المناقب، خوارزمي: 156، حديث 184، البداية والنهاية: 7/386.

به حکم قرآن مجید ثابت بود، برای امیر مؤمنان علی علیه السلام به حکم حدیث غدیر ثابت شد.

این داستان برای ما عید و مناسبت سرور شد، ما از واقعه غدیر خم و خطبه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و بیعت مردم بر امامت و ولایت امیر مؤمنان علی علیه السلام بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بلا فصل استدلال می کنیم که حق با علی علیه السلام بوده و این مقامات، مقامات امیرالمؤمنین علیه السلام بوده و تأسیس حکومت، امر و نهی کردن جزء وظایف مقام امامت است که این مقامات از امیرالمؤمنین علیه السلام غصب و بر خلاف خواست خدا و رسول عمل شد.

بر این اساس، ولایت تشریحی برای امیرالمؤمنین علیه السلام ثابت است. البته در این زمینه دلیل های دیگری نیز داریم که در منابع اهل سنت نیز آمده است.

از جمله کلام رسول الله صلی الله علیه وآله با بریده بن خصیب است که در جریان رفتن حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام در رأس ارتش اسلام به یمن اتفاق افتاد و از احادیثی است که سندهای بسیار و صحیح دارد. حضرت فرمودند:

یا بریده! إِنَّ عَلِيًّا وَلِيَّكُمْ بَعْدِي، فَأَحَبُّ عَلِيًّا فَإِنَّمَا يَفْعَلُ مَا يُؤْمَرُ؛

ای بریده! به راستی علی ولی شما بعد از من است، پس علی را دوست بدار؛ چرا که او تنها آن چه را که امر می شود، انجام می دهد.

و این است متن کامل حدیث، که بریده می گوید:

بعث رسول الله صلی الله علیه وآله علي بن أبي طالب و خالد بن الوليد كل واحد منهما وحده، وجمعهما فقال: إذا اجتمعتما فعليكم علي.

قال: فأخذنا يميناً أو يساراً. قال: وأخذ علي عليه السلام فأبعد فأصاب سيباً، فأخذ جارية من الخمس.

قال بریده: وكننت أشد الناس بغضاً لعلي عليه السلام وقد علم ذلك خالد بن

الوليد، فأتى رجل خالداً فأخبره أنه أخذ جارية من الخمس، فقال:

ما هذا؟

ثم جاء آخر، ثم أتى آخر، ثم تتابعت الأخبار على ذلك.

فدعاني خالد فقال: يا بريدة! قد عرفت الذي صنع، فانطلق بكتابي هذا إلى رسول الله صلى الله عليه وآله فأخبره، وكتب إليه.

فانطلقت بكتابه حتى دخلت على رسول الله صلى الله عليه وآله وأخذ الكتاب فأمسكه بشماله، وكان كما قال الله عز وجل لا يكتب ولا يقرأ، وكنت رجلاً إذا تكلمت طأطأت رأسي حتى أفرغ من حاجتي، فطأطأت أو فتكلمت، فوقع في علي حتى فرغت،

ثم رفعت رأسي فرأيت رسول الله صلى الله عليه وآله قد غضب غضباً شديداً لم أره غضب مثله قط إلا يوم قريظة والنضير.

فنظر إليّ فقال: يا بريدة! إنّ علياً وليكم بعدي، فأحبّ علياً فإنّما يفعل ما يؤمر.

قال: فقممت وما أحد من الناس أحبّ إليّ منه... (1)

چكیده روایت چنین است:

امیر مؤمنان علی علیه السلام مأموریت یافتند که به همراه لشکری به یمن بروند، در آن جا جنگی اتفاق افتاد و غنایمی به دست آمد - طبق نقل اهل سنت - در بین غنائم کنیزی بود که حضرت آن را برای خودش برگزید.

البته ما این ادعا را نمی پذیریم که امیر مؤمنان علی علیه السلام در زمان صدیقه 1.

ص: 230

1- . الامالی، شیخ طوسی: 249-250، حدیث 443، بحار الانوار: 38/115، حدیث 55، مجمع الزوائد: 9/128، المعجم الاوسط: 5/117، تاریخ مدینة دمشق: 42/191.

طاهره علیها السلام با زن دیگری تماسی داشته باشند؛ چه ملك یمین باشد و چه ازدواج. و اگر انتخاب کنیزك صحت داشته به جهت دیگری بوده. آری، آن بزرگوار بعد از حضرت زهرا علیها السلام با زنان متعددی ازدواج کردند.

افراد لشکر از جمله خالد بن الولید - که دشمنی سختی با امیر مؤمنان علی علیه السلام داشته - به کار آن حضرت انتقاد کردند، خالد، بریده را نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرستاد و او قضیه را خدمت آن حضرت عرض کرد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: به کارهای علی علیه السلام اعتراض نکنید، علی از من است و من از علی هستم. او ولیّ شما پس از من است و تمام آن چه علی علیه السلام انجام بدهد با واقع مطابقت دارد. (1) این روایت نیز از دلایل ثبوت ولایت تشریحی برای مقام عصمت امیر مؤمنان علی و ائمه علیهم السلام تا امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود.

بنابر آن چه گذشت، این فراز به چهار قسم ولایت ائمه اطهار علیهم السلام اشاره دارد.

نور ائمه و روشنایی زمین

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ؛

و زمین به پرتو نور شما روشن شد.

به نور وجود شما زمین روشن شد؛ یعنی وجود شما مایه روشنایی زمین، یا عالم است. به این معنا که اگر شما نبودید زمین از ظلمت عدم خارج و به وجود نمی آمد، پس شما علت پیدایش و دوام عالم هستید.

ص: 231

1- ر. ک: کتاب داستان سپاه یمن از سلسله پژوهش های اعتقادی، شماره 31 از همین نگارنده.

و همین معنای روایاتی است به اثر وجودی امام در عالم اشاره می شود که

لوقبیت الأرض يوماً واحداً بلا إمامٍ منّا لساخت الأرض بأهلها؛(1)

اگر زمین يك روز بدون امامی از جانب ما باقی بماند اهل خود را فرو برد.

و شاید مراد از «بنورکم» مقام هدایت ائمه اطهار علیهم السلام باشد، و به این جهت امام به شمس تشبیه شده که حضرت امام رضا علیه السلام می فرماید:

الإمام الشمس الطالعة المجللة بنورها للعالم، وهي في الأفق بحيث لاتتألمها الأيدي والأبصار؛(2)

امام آفتاب درخشانی است که با نورش جهان را روشن می کند به گونه ای که در افق قرار دارد، دست ها به آن نمی رسد و دیدگان خیره می گردند.

و در ذیل مبارکه:

«أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»(3)؛

آیا کسی که مرده بود، سپس او را زنده کردیم و نوری برایش قرار دادیم که با آن در میان مردم راه برود، همانند کسی است که در تاریکی هایی باشد که از آن خارج نگردد؟! این گونه برای کفورزان، اعمالی که انجام می دهند، تزئین شده است.

حضرت در تفسیر «

وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا؛ و برای او نوری قرار دادیم» فرموده اند:

إماماً يؤتّم به؛(4)

منظور پیشوایی است که از او اقتدا می کند.5.

ص: 232

1- . دلایل الامامة: 436.

2- . الكافي: 1/198.

3- . سورة انعام (5): آية 122.

4- . الكافي: 1/185.

و ممکن است این عبارت از زیارت جامعه به آیه ای از قرآن مجید اشاره باشد، آن جا که می فرماید:

«وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»؛ (1)

و زمین (در آن روز) به نور پروردگارش روشن می شود.

اگر این جمله از زیارت جامعه به آن آیه مبارکه اشاره باشد به عالم دنیا ارتباط ندارد، چرا که آن آیه مبارکه در خصوص عالم آخرت است، آیه این گونه است:

«وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»؛ (2)

و زمین (در آن روز) به نور پروردگارش روشن می شود، و نامه های اعمال را پیش می نهند و پیامبران و گواهان را حاضر می سازند، و میان آن ها به حق داوری می شود؛ در حالی که به آنان ستم نخواهد شد.

خداوند متعال در حکایت روز قیامت می فرماید که در آن روز زمین و عالم قیامت به نور پروردگارش روشن می شود و کتاب را می آورند.

شاید منظور از کتاب، قرآن مجید باشد که در آن موقع پیامبران الهی و شهدا می آیند و در آن جا حاضر می شوند، محکمه برقرار می گردد و با حق و به حق بین مردم قضاوت می شود.

آری، در آن روز قرآن، انبیا و شهدا حاضر، شاهد و ناظرند و محکمه قیامت برپا.

ص: 233

1- . سورة زمر (39): آیه 69.

2- . همان.

می شود و به اعمال و افعال اشخاص رسیدگی می شود و هر کسی نتیجه عملش را در آن جا می بیند.

بنابراین، اگر این جمله به آن آیه مبارکه اشاره باشد، پس کلمه «الأرض» به عالم قیامت برمی گردد. البته آن عالم تاریک است و در آن جا آفتاب و ماه وجود ندارد، پس روشنایی آن جا به نور خداوند متعال است که این نور الهی را مردان و زنان مؤمن و شهدا دارند.

قرآن کریم می فرماید:

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ»؛ (1)

مردان و زنان در روزی که مردان و زنان باایمان را می نگری که نورشان پیش رو و در سمت راستشان به سرعت حرکت می کند.

از این رو، نور مؤمن قیامت را روشن می کند. هم چنین شهدا روشنایی بخش عالم قیامت هستند. قرآن کریم می فرماید:

«وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ»؛ (2)

شهدا نزد پروردگارشان هستند؛ برای آنان پاداش اعمال شان و نورشان خواهد بود.

آری، شهدا در عالم قیامت مقام دارند، آن ها روشن گر عالم قیامت هستند.

پس اگر شهدا و مردان و زنان مؤمن نور دارند، پرواضح است ائمه اطهار علیهم السلام به طریق اولی نور دارند و عالم قیامت به نور ائمه اطهار علیهم السلام منور خواهد شد و این مطلب بسیار روشن است. 9.

ص: 234

1- . سورة حدید (57): آیه 12.

2- . همان: آیه 19.

و مردمان رستگار به وسیله ولایت شما رستگار شدند.

راغب اصفهانی در واژه «فوز» می نویسد:

الفوز: الظفر بالخير مع حصول السلامة، قال: «ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ»، (1) «فَاذَ فَوْزاً عَظِيماً»، (2) «ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ». (3)

فوز: پیروزی و ظفر یافتن به خیر و نیکی با حصول تندرستی، در آیه ای آمده:

«این رستگاری و پیروزی بزرگ است» و در آیه دیگری آمده: «به پیروزی بزرگی دست یافته است» و در آیه دیگری آمده: «این همان پیروزی آشکاری است». (4) یکی دیگر از مقامات ائمه علیهم السلام این است که همه آن هایی که فوز یافتند و به پیروزی و رستگاری نایل شدند؛ یعنی کسانی که در جهان آخرت خوشبخت شدند، نمرات بالایی گرفتند و به مقامات والایی رسیدند همه به وسیله ولایت شما به آن جا رسیدند.

این مقام نیز کاملاً به قرآن مجید مستند است. قرآن می فرماید:

«فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ»؛ (5)

آن ها که از آتش (دوزخ) دور شوند و به بهشت وارد گردند، به یقین نجات یافته و رستگار شده اند.

ص: 235

1- .سوره بروج: آیه 11.

2- .سوره احزاب (33): آیه 71.

3- .سوره انعام (6): آیه 30.

4- .المفردات غریب القرآن: 387.

5- .سوره آل عمران (3): آیه 185.

اگر کسی را از آتش دوزخ کنار بردند و نجاتش دادند و وارد بهشتش کردند به حقیقت، رستگار شده است.

بنابراین آیه، معلوم می شود که انسان به ولایت اهل بیت علیهم السلام از آتش دوزخ نجات پیدا می کند و این پرواضح است؛ چون ولایت اهل بیت علیهم السلام، ولایت رسول خداست و اطاعت و پیروی از آن ها پیروی و اطاعت از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است.

راستی ائمه اطهار علیهم السلام از ما چه خواستند؟ و چرا اطاعت از آن حضرات اطاعت از رسول خداست؟

زیرا آنان اطاعت از خدا و پیامبر خدا صلی الله علیه وآله را از ما خواستند. آنان برای ما برنامه خاصی را نیاوردند؛ بلکه همان برنامه قرآن مجید، اوامر و نواهی و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است، همان برنامه های اسلام در اصول و فروع است.

آری، آن بزرگواران ما را به طرف اسلام، قرآن، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله راهنمایی می کنند و تردیدی نیست که اگر کسی درست به احکام اسلام عمل کند و خدا را بندگی نماید و از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اطاعت کند از آتش دوزخ کنار برده می شود و وارد بهشت خواهد شد و رستگار و پیروز می گردد.

بنابراین، ظفر یافتن به بهشت در جهان آخرت به برکت ولایت اهل بیت علیهم السلام است و راه فقط همین راه است. بارها گفته ایم که بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دو راه بیشتر وجود ندارد: یا راه اهل بیت علیهم السلام، یا راه دیگران.

به دلایل قرآنی و حدیثی ثابت شد که صراط مستقیم و راه نجات، راه ائمه اطهار علیهم السلام است، فقط همین راه، نه راه دیگری، مردم را به رضوان و رضای خداوند متعال می رساند.

بر این اساس، اهل ولایت، هم در این عالم، هم در هنگام مرگ و هم در عقبات بعد از مرگ مورد رضای خدا هستند و در روز قیامت عاقبت امر آن ها رستگاری خواهد بود.

اما باید فکر کرد که آیا ما واقعاً این گونه هستیم و لیاقت و صلاحیت این معنا را داریم؟ **إِنْ شَاءَ اللَّهُ** که دارا هستیم.

جالب است که رستگاری به وسیله ولایت ائمه علیهم السلام در روایات اهل سنت نیز آمده که بسیار مهم است. در آیه ای از قرآن مجید می خوانیم:

«إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ»؛ (1)

به راستی کسانی که ایمان آوردند و اعمال صالح انجام دادند، بهترین مخلوقات هستند.

اهل سنت در ذیل این آیه مبارکه با مدارك معتبر روایت کرده اند که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خطاب به امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمودند:

یا علی! خیر البریه؛ یعنی بهترین و مقرب ترین امت نزد خداوند متعال، شیعیان تو هستند.

متن حدیث از جابر بن عبدالله انصاری است، وی می گوید:

كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فَأَقْبَلَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: قَدْ أَتَاكُمْ أَخِي.

ثمَّ التفت إلى الكعبة فضربها بيده، ثمَّ قال: والذي نفسي بيده، إنَّ هذا وشيعته لهم الفائزون يوم القيامة؛ (2) 1.

ص: 237

1- . سورة بينه (98): آية 7.

2- . الامالی، شیخ طوسی: 251، حدیث 448، بحار الانوار: 38/5، حدیث 5، الدر المنثور: 6/379، فتح القدير: 5/477، تاریخ مدینه دمشق: 42/371.

روزی خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نشستند بودیم که علی بن ابی طالب علیهما السلام تشریف آورد. رسول خدا صلی الله علیه وآله به حضرت علی علیه السلام اشاره کردند و فرمودند: اینک برادرم آمد.

آن گاه به سمت کعبه متوجه شدند و دست مبارک خود را روی آن حضرت نهادند و فرمودند:

به خدایی که جان من به دست اوست، این شخص و شیعیان او همان رستگاران در روز رستاخیز هستند.

البته در این باره احادیث دیگری نیز در کتاب های اهل سنت آمده است که به جهت طولانی شدن مطلب، از نقل آن ها چشم پوشی می نمایم. و از احادیث مسلم آن ها که همه روایت کردند حدیثی است که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

علي قسيم الجنة و النار؛ (1)

علی تقسیم کننده بهشت و دوزخ است.

آری، امیر مؤمنان علی علیه السلام در روز قیامت به امر خداوند متعال و در حضور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مردم را تقسیم می کنند. آن حضرت اهل بهشت، اصحاب یمین و اهل جهنم، اصحاب شمال را از هم جدا می نمایند.

و البته، باید توجه داشت که مقتضای عموم «الفائزون» عدم اختصاص این معنا به امت حضرت محمد صلی الله علیه وآله است، بلکه همه اهل نجات در امت های پیشین نیز به برکت ولایت حضرت رسول و اهل بیت علیهم السلام نجات یافته و اهل بهشت شدند، زیرا ولایت بر امم به توسط پیامبران الهی عرضه شده و دلایل این مدعی فراوان است، از جمله حدیث معتبری در ذیل آیه مبارکه «وَسَدَّ لِمَنْ أَرْسَلْنَا».

ص: 238

1- . الخصال: 497 ذیل حدیث 5، الامالی، شیخ صدوق: 150، حدیث 146، بحار الانوار: 38/95، حدیث 11، ینابیع المودة: 1/249، حدیث های 1 و 2.

مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا» ؛ «و از رسولانی که پیش از تو فرستادیم پرس» (1) وارد شده است. در آن حدیث می خوانیم:

آن گاه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به معراج تشریف بردند، هر جا که می رفتند جبرئیل در خدمتشان بود و چون با پیامبران پیشین ملاقات داشتند.

جبرئیل می گفت:

«وَسَأَلُ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا»

علی ما بعثوا؛ (2)

«از رسولانی که پیش از تو فرستادیم پرس» برای چه چیزی مبعوث شده اند؟

آن ها پاسخ می دادند مبعوث شدیم بر این که نبوت شما و ولایت علی بن ابی طالب و اهل بیت علیهم السلام بعد از شما را به مردم ابلاغ کنیم. (3)

به سوی رضوان

بِكُمْ يُسَلِّكُ إِلَى الرِّضْوَانِ ؛

وسیله شما به بهشت رضوان توان رسید.

شما اهل بیت سبب آن هستید که خدا ما را به رضوان خود برساند. معلوم است که مراد، اطاعت و تبعیت از آن هاست، و این چیزی است که دلایل بسیار فراوان دارد.

در کلمه «رضوان» دو اکمال وجود دارد، که یا مصدر است به معنای کثرت رضا؛ چنان چه راغب اصفهانی می گوید:

الرضوان: الرضا الكثير، ولما كان أعظم الرضا رضا الله تعالى خصّ لفظ

ص: 239

1- . سورة زخرف (43): آیه 45.

2- . بحار الانوار: 26/318.

3- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه ر. ك: جلد یکم صفحه 105 از همین کتاب.

الرضوان في القرآن بما كان من الله تعالى، قال عز وجل: «وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ» (1) - (2)

رضوان: خشنودی زیاد. و از آن جایی که بزرگ ترین رضا، خشنودی و رضایت خدای تعالی است. واژه «رضوان» در قرآن، به هر چه از اوست اختصاص یافته است. خدای تعالی می فرماید: «ورهبانیتی که ابداع کرده بودند، ما بر آنان مقرر نکرده بودیم؛ جز جلب خشنودی خدا».

پس ولایت اهل بیت علیهم السلام، یعنی پیروی از آن ها در هر جهت انسان مؤمن را به رضوان الهی می رساند که خدا به آن ها وعده داده و فرموده:

«وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» (3)

خدا به مردان و زنان با ایمان، باغ هایی از بهشت وعده داده که نهرها از زیر درختانش جاری است؛ در آن جاودانه خواهند ماند و مسکن های پاکیزه ای در بهشت های جاودان و رضای خدا، برتر است و همین پیروزی بزرگ است.

در آیه دیگری فرموده:

«يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * اِزْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً * فَادْخُلِي فِي عِبَادِي * وَادْخُلِي جَنَّتِي» (4)

ای روح آرام یافته! * به سوی پروردگارت بازگرد؛ در حالی که هم تو از او 0.

ص: 240

1- سورة حدید (57): آیه 27.

2- . المفردات فی غریب القرآن: 80.

3- . سورة توبه (9): آیه 72.

4- . سورة فجر (89): آیه های 27-30.

خشنود هستی و هم او از تو خشنود است. * پس در گروه بندگانم در آی * و در بهشتم وارد شو!

آری، پیرو اهل بیت علیهم السلام گناه نمی کند و اگر گناهی از او سرزند به برکت اهل بیت علیهم السلام مورد مغفرت قرار می گیرد، و هیچ گونه نگرانی نخواهد داشت که فرمود:

«إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ» (1)

به یقین کسانی که گفتند: «پروردگار ما خدا است» سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می شوند که نترسید و غمگین نباشید و مزده باد بر شما آن بهشتی که به شما وعده داده شده است.

و یا مراد بهشت است که به خازن بهشت نیز رضوان گویند و رسیدن به او، رسیدن به بهشت است. و در روایات آمده که خازن بهشت در عالم آخرت مطیع و فرمانبردار مقام ولایت است.

منکران ولایت

وَعَلَىٰ مَنْ جَعَدَ وَلَا يَنْتَكُمُ عَصَبُ الرَّحْمَانِ؛

و بر آن کس که منکر فرمانروایی شماست، خشم خدای رحمان خواهد بود.

واژه «جحد» در زبان عرب در موردی استعمال می شود که کسی ایمان و اعتقاد داشته باشد، اما بر خلاف اعتقادش عمل کند و آن اعتقاد را انکار نماید؛ یعنی در باطن نمی تواند انکار کند، ولی بر زبان انکار می کند.

ص: 241

جحد: الجحود نفی ما فی القلب إثباته، وإثبات ما فی القلب نفیه؛(1)

جحد، نفی کردن هر چیزی که در دل و خاطر انسان ثابت است و اثبات کردن هر چیزی که دل و خاطر آن را نفی می کند.

آری، چنین افرادی که ولایت اهل بیت علیهم السلام را منکر می شوند، مورد غضب خدا؛ آن هم خدای رحمان هستند.

در حدیثی که در منابع اهل سنت نیز آمده پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمودند:

إِنَّكَ ستقدم علی الله وشيعةك راضين مرضيين ويقدم عليك عدوك غضاباً مقمحين؛

تو و شیعیان تو در قیامت وارد می شوید در حالی که همه مورد رضای خداوند متعال هستید و خداوند متعال شما را در آن جا راضی می کند و به شما مقامات و عنایاتی می دهد. دشمنان تو در حالی وارد محشر می شوند که دست های آن ها را به پشت گردن هایشان بستند.

این حدیث را طبرانی، جلال الدین سیوطی، ابن حجر هیتمی مکی، دیلمی، آلوسی و دیگران که از بزرگان محدثان عامه هستند، روایت کرده اند.(2) روشن است که عبارات زیارت جامعه، ریشه قرآنی و حدیثی دارد.6.

ص: 242

1- . المفردات فی غریب القرآن: 88.

2- . مجمع الزوائد: 9/131، معجم الأوسط: 4/187، مناقب علی بن ابی طالب علیهما السلام: 187، النهایه فی غریب الحدیث: 4/106، نظم درر السمطین: 92، الصواعق المحرقة (ط قاهره): 154، شواهد التنزیل: 2/460، حدیث 1126.

بَابِي انْتُمْ وَاَمْي وَنَفْسِي وَاَهْلِي وَمَالِي ذِكْرِكُمْ فِي الذَّاكِرِينَ؛

پدر و مادرم و خودم و خاندان و داراییم فدای شما باد، ای سروران من! ذکر شما در زبان ذکرکنندگان است.

این جمله را به دو صورت ممکن است شرح دهیم:

نخست این که شما از ذاکرین خدای تعالی هستید. پیش تر در اوصاف ائمه علیهم السلام چنین خواندیم:

وَأَدَّيْتُمْ ذِكْرَهُ؛ (1)

شما یاد خدا را ادامه دادید.

دوم این که خدای تعالی چنین مقرر کرده که یاد شما هم چنان بین مردم وجود داشته باشد و شما را به خوبی و عظمت یاد کنند، که از طرفی فرموده:

«وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ»؛ (2)

و یاد و آوازه تو را بلند ساختیم.

و از طرفی فرموده:

«يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُنِيرٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»؛ (3)

آنان می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش سازند؛ ولی خدا نور خود را به پایان می رساند؛ گرچه کفرورزان ناخرسند باشند.

ص: 243

1- . ر. ك: جلد دوم صفحه 222 از همین کتاب.

2- . سورة شرح (94): آیه 4.

3- . سورة صف (61): آیه 8.

توضیح مطلب این که:

ائمه عليهم السلام خداوند متعال را در همه احوال یاد می کردند. در قرآن مجید می خوانیم:

«الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ»؛ (1). سورة بقره (2)، آیه 152. (2)

همان ها که خدا را در حال ایستاده و نشسته، و آن گاه که بر پهلو خوابیده اند، یاد می کنند.

ائمه اطهار عليهم السلام در همه احوال؛ چه در قیام و چه در قعود و چه در کارها و احوال دیگر به یاد خداوند متعال بودند. و هر کس در حالات ائمه اطهار عليهم السلام تأمل کند می بیند که آنان بهترین مصادیق عاملان به ذکر خداوند متعال هستند که خدای سبحان فرموده:

«وَ اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا»؛ (3)

و خدا را فراوان یاد کنید.

اگر انسان خداوند متعال را بسیار و با حضور قلب یاد کند، خدای تعالی او را یاد می کند که فرموده:

«فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»؛ (3)

پس مرا یاد نمایید، تا من به یاد شما باشم.

حال، باید فکر کرد که این چه منزلتی است که خدا همیشه به یاد ایشان است.

یاد خدای تعالی چگونه محقق می شود؟ 2.

ص: 244

1- . سورة آل عمران

2- : آیه 191.

3- . سورة انفال (8): آیه 45، سورة جمعه (62): آیه 10.

به ذکر اسمی از اسماء خدا.

یا به ذکر وصفی از صفات او.

یا به ذکر نعمت های او.

انسان به هر قسمی خداوند متعال را یاد کند، او را به بزرگی یاد کرده و در برابر او کوچکی کرده است و اگر کسی در برابر خدا با حضور قلب و در همه احوال، بسیار کوچکی کند، خدا به او عزت و عظمت می دهد و او را بزرگ می کند.

اگر کسی بخواهد به مقام اهل بیت علیهم السلام در این جهت پی ببرد به عظمت و عزت آن بزرگواران بنگرد که حتی دشمنانشان نیز به این امر اقرار می کنند. این عظمت در اثر یاد خداوند متعال و ذکر الهی است که هر چه بیشتر و بهتر ذکر کردند خدا به آنان بیشتر قرب، عظمت و عزت عطا کرد.

خدای سبحان در قرآن مجید به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله خطاب می کند:

«وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ»؛ (1)

و آوازه تو را بلند ساختیم.

یعنی ما اسم تو را بالا بردیم که مردم نام تو را با عظمت یاد می کنند و همین طور هم هست. این در اثر عبادت و ذکر و یاد خداوند متعال است که خدا به انسان عزت می دهد.

در داستان حضرت موسی علیه السلام در قرآن کریم، آن پیامبر الهی به خداوند متعال چنین خطاب می کند:

«وَ أَشْرِكُ فِي أَمْرِي * كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا * وَ نَذْكُرَكَ كَثِيرًا»؛ (2)

و او را در کارم شریک ساز؛ تا تو را بسیار تسبیح گویم و تو را بسیار یاد کنیم. 4.

ص: 245

1- . سورة شرح (94): آیه 4.

2- . سورة طه (20): آیه های 32-34.

اساساً رفتار اولیای الهی به خصوص پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام با خداوند متعال چنین بوده که خدا را عبادت می کردند و در برابر او کوچکی می نمودند، خدای سبحان نیز به آنان مقام می داد و بالا می برد و هر چه خدا بیشتر عزت داده، آنان در مقابل خدا بیشتر کوچکی می کردند. از این رو حضرت موسی علیه السلام گفت: هارون را با من در رسالت شریک قرار بده تا تو را بیشتر یاد کنیم.

آری، اگر بنده در برابر خداوند متعال کوچکی کند و ذلیل باشد، خدا نیز به او عزت می دهد و آن گاه نه تنها از مقام عزت، مغرور نمی شود؛ بلکه ذلتش در برابر خدا زیاد می شود، باز خدا به او عزت می دهد.

روشن است که ذکر بسیار خدا، آثاری دارد، خداوند متعال به همه مؤمنان چنین خطاب می کند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا * وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا»؛ (1)

ای کسانی که ایمان آورده اید! خدا را بسیار یاد کنید، و صبح و شام او را تسبیح گوید.

در آیه دیگری می فرماید:

«وَ اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»؛ (2)

و خدا را فراوان یاد کنید، تا رستگار شوید.

رستگار شدن يك مقام بزرگی است که به برکت کثرت یاد خداوند متعال حاصل می شود که انسان در این عالم و در این عمرهای کوتاه و فرصت های کم، بلکه بتواند به جایی برسد.0.

ص: 246

1- . سورة احزاب (33): آیه های 41 و 42.

2- . سورة انفال (8): آیه 45، سورة جمعه (62): آیه 10.

در آیه دیگری می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ»؛ (1)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اموال و فرزندان شما را از یاد خدا غافل نکنند.

آن چه گذشت سخن کوتاهی درباره ذکر خداوند متعال و آثار آن بود که از قرآن استفاده کردیم. البته این امر به همه مؤمنان خطاب شده و همه کسانی که به آن عمل کردند، نتیجه گرفتند.

یکی از راه هایی که ائمه اطهار علیهم السلام به آن مقامات رسیدند همین ذکر خدا بوده که انسان، خداوند متعال را هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی بسیار یاد کند.

از نظر کمی روشن است که بسیار ذکر بکنند، اما از نظر کیفی؛ یعنی با حضور قلب، حواس جمع و خلوص باشد؛ چرا که ذکر خداوند متعال نیز شرایطی دارد در این صورت است که برای انسان نتیجه می دهد.

بنابر آن چه گذشت ظاهر عبارت

«ذکرکم فی الذاکرین» این است که وقتی شما چنین در برابر خداوند متعال کوچکی کردید، خداوند متعال نیز «وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ»؛ (2) «و آوازه تو را بلند ساختیم» که برای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بود، برای شما نیز قرار داد.

اسامی والا

وَأَسْمَاؤُكُمْ فِي الْأَسْمَاءِ؛

و نام هایتان در میان نام هاست.

اسامی اهل بیت علیهم السلام در بین مردم بر سر زبان هاست؛ حتی کسانی که با آن

ص: 247

1- . سورة منافقون (63): آیه 9.

2- . سورة شرح (94): آیه 4.

بزرگواران رابطه آن چنانی ندارند نیز به یاد آن ها هستند و آرزو دارند که مورد عنایتشان واقع بشوند. به راستی اسامی آن حضرات چه نورانیی دارد؟

اجساد، نفوس و آثار ائمه

وَأَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ؛

و پیکرتان با سایر پیکرهاست.

شما از نظر ظاهر بشر هستید، نشست و برخاست شما مثل بقیه مردم است. از نظر وجود، پدر دارید، از مادر متولد می شوید، اعضا و جوارح شما مثل بقیه مردم است. به حسب ظاهر امام علیه السلام با ما از نظر جسمی تفاوت ندارند.

اما آیا چشمی که امام علیه السلام دارند با چشمی که ما داریم یکی است؟ او «عین الله» است.

آیا زبانی که ایشان دارند با زبان ما یکی است؟ او «لسان الله» است.

آیا دستی که امام علیه السلام دارد با دستی که ما داریم یکی است؟ او «یدالله» است.

آیا صورت امام علیه السلام با سایر صورت ها یکی است؟ او «وجه الله» است.

آری، به حسب ظاهر امام، با ما یکی است، اما در واقع چه؟

اساساً اجساد پیامبر اکرم و اهل بیت اطهار علیهم السلام دارای خصوصیتی هستند که هیچ جسدی از اجساد بنی آدم واجد آن ها نیست. آن ها از نور خدا خلق شده اند.

در روایات آمده که آن حضرات سایه نداشته اند، جسمشان را بوی خوشی بوده که ممتاز بوده است.

وَأَزْوَاجُكُمْ فِي الْأَزْوَاجِ؛

و روانتان در میان سایر روان هاست.

به راستی آیا ارواح حضرات ائمه معصومین علیهم السلام با سایر ارواح یکی است؟

ارواح آن‌ها به فضل الهی بر همه عوالم و علوم احاطه دارند، دارای همه کمالات الهی هستند، آن‌ها کجا و دیگران کجا؟

و چقدر بدبخت هستند کسانی که به دیگران گرویدند؟!

وَأَنْفُسُكُمْ فِي النَّفْسِ؛

و جان هاتان در سایر جان‌ها.

آری، شما نیز مثل بقیه افراد بشر نفس دارید. قرآن کریم می‌فرماید:

«قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ»؛ (1)

بگو: من فقط بشری هستم مثل شما.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام مثل بقیه افراد بشر نفس دارند، روح دارند، اما نفس امام کجا و نفس ما کجا؟ کاری که امام با نفس خود انجام دادند آیا یک صدم، یک هزارم آن کار را ما با نفسمان می‌توانیم انجام بدهیم؟ امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید:

ألا وإنكم لاتقدرون على ذلك، ولكن أعينوني بورع واجتهاد وعفة وسداد؛ (2)

هان که شما نمی‌توانید این‌گونه باشید، ولی مرا با پارسایی، کوشش، پاکدامنی و راستی یاری کنید؛

آری، ما نمی‌توانیم مانند امیرمؤمنان علی علیه السلام باشیم، ولی باید در این زمینه بکوشیم.

ص: 249

1- . سورة كهف (18): آية 110.

2- . نهج البلاغه: 417 نامه 45، ارشاد القلوب: 2/214.

وَأَثَارِكُمْ فِي الْأَثَارِ؛

و آثارتان در میان آثار (دیگران) است.

افرادی که آثاری در این عالم گذاشتند؛ چه در حال حیاتشان و چه بعد از مرگشان مردم به خاطر آن آثار، آن ها را یاد می کنند. اگر کسی، کار مفیدی انجام بدهد؛ بیمارستانی یا مسجدی بسازد و یا کتابی بنویسد باعث می شود که مردم او را به خوبی یاد کنند و این، اثر وجودی آن فرد است.

اما به راستی آثار اهل بیت علیهم السلام کجا و آثار دیگر مردم کجا؟ چقدر تفاوت دارد؟ معارف، علوم، صفات، حالات و سیره ای که ائمه اطهار علیهم السلام داشتند کجا و سایر مردم کجا؟ بله آن هم اثر است و این هم اثر، اما این کجا و آن کجا؟

از نظر بشری بین ائمه اطهار علیهم السلام و سایر مردم تفاوتی وجود ندارد. ائمه اطهار علیهم السلام روح دارند، مردم نیز روح دارند و زنده هستند، هر زنده ای روح دارد، جسم دارد، اعضا و جوارح دارد، نفس دارد، اثر دارد؛ چه در حال زنده بودن و چه بعد از مرگ.

اما ملاحظه کنید اهل بیت علیهم السلام چه آثاری از خودشان باقی گذاشتند و الان نیز چه آثاری دارند؟ اصلاً می توان آثار آنان را با آثار افراد دیگر مقایسه کرد؟

قبرهای جاودان با برکت و نورانی

وَقُبُورِكُمْ فِي الْقُبُورِ؛

و قبرهاتان در (شمار) سایر قبرهاست.

همه افراد انسان وقتی از دار دنیا بروند به خاک سپرده می شوند و ائمه اطهار علیهم السلام نیز همین طورند، اما آن قبرها کجا و قبور سایر مردم کجا؟

وقتی انسان به حرم امام رضا یا حرم هر يك از ائمه اطهار علیهم السلام وارد می شود

ص: 250

يك دنيا احساس معنويت می کند، به یاد خدا و قیامت می افتد، حالات و صفاتی پیدا می کند که آرزو دارد که وقتی به خانه برگشت آن حالات و صفات در او باقی باشد که اگر باقی باشد هنر است و از برکات زیارت رفتن همین است که انسان عوض می شود، هنر این است که وقتی انسان عوض شد، آن حالت را نگه دارد.

از این روست که ما در آغاز شرح زیارت جامعه به پرسش هایی در این باره پاسخ دادیم که زیارت یعنی چه ؟

زیارت چه اثری دارد؟

چرا به ما دستور دادند به زیارت ائمه اطهار علیهم السلام و زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله برویم ؟

برای این است که کاملاً محسوس است وقتی انسان در محضر امام علیه السلام قرار می گیرد نورانیت و معنویت پیدا می کند و آن چند روزی که انسان در مشهد امام رضا و ائمه دیگر علیهم السلام حضور دارد يك مقطع زمانی است که حالاتش با دیگر ایام در شهر خودش قطعاً تفاوت دارد.

اگر انسان در شهر خود کار خطایی بخواهد انجام دهد، انجام می دهد، ولی در آن جا می گوید: به زیارت آمدم، این کار درست نیست. اگر این حالت معنوی تا آخر باقی بماند چه می شود؟

آیا قابل انکار است که چقدر زیارت قبورشان برکت داشته ؟ چقدر حاجت های معنوی و مادی گرفته شده و هم چنین مشکلاتی حل شده است ؟

نام های شیرین

فَمَا اخْلِ اسْمَانِكُمْ؛

پس چه شیرین است نام هایتان.

به راستی چقدر اسامی اهل بیت علیهم السلام شیرین و زیبا و لذت بخش است ؟

ص: 251

آری، مردم اسم دارند، شما نیز اسم دارید. اسم، اسم است، اما نام های محمد، علی، فاطمه، حسن، حسین، احمد، محمود، باقر، صادق، جعفر، کاظم و رضا چقدر نورانیت و جمال دارند و چقدر دارای معنا هستند؟

اگر با اسامی آن بزرگواران مروری بر اسامی دیگر بکنیم خواهیم دید که چقدر این دو گروه از اسامی متفاوتند؟

اسامی ائمه اطهار علیهم السلام معنا می دهند، ما را عوض می کنند، اگر اسم من احمد باشد، بی جهت اسم مرا که احمد گذاشته اند، اگر اسم مرا جواد گذاشته اند، اگر اسم مرا رضا گذاشته اند، يك معنایی دارد. این اسامی را بی جهت بر ما گذاشته اند. مگر چنگیز و امثال آن چه معنایی دارند؟! چه الهام بخشی برای ما دارند؟ و چه تغییری مثبت در وجود ما ایجاد می کنند؟

نفوس با کرامت

وَ اَكْرَمَ اَنْفُسِكُمْ؛

و جان هاتان گرامی است.

شما اهل بیت علیهم السلام چقدر بزرگوارید، چه با عظمت هستید؟ و چه ارزشی دارید؟

واژه «کرم» در زبان عرب به چیزی ارزشمند می گویند. راغب اصفهانی در این باره می نویسد:

... وَكَلَّ شَيْءٌ شَرَفًا فِي بَابِهِ فَإِنَّهُ يُوصَفُ بِالْكَرَمِ، قَالَ تَعَالَى: «فَأَنْبَتْنَا فِيهَا

ص: 252

مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ « (1)، «وَزُورِعَ وَ مَقَامٍ كَرِيمٍ» (2) «وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا». (3)... (4)

... هر چیز با ارزش را در جای خود با کرامت توصیف می شود، خدای متعال می فرماید: «... در روی زمین انواع گوناگونی از جفت های گیاهان پر ارزش رویانندیم»؛ «و زراعت ها و قصرهای زیبا و گرانتقیمت»؛ «و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگوارانه به آن ها بگوا»... به سنگ های قیمتی و ارزشمند عقیق و فیروزه و... «احجار کریمه» می گویند.

به چشم می گویند: «کریمه»؛ چون در وجود انسان بسیار ارزش دارد. به دختر انسان می گویند: «کریمه»، چون دختر، عزیز خاندان است و در خاندان ارزشمند است.

چقدر نفوس شما در برابر خدا و خلق خدا - البته در برابر خلق مهم نیست - ارزشمند و قیمتی است، شما عباد خدای سبحان هستید؛ اما عباد «مکرمون» چنان که در جای خود گذشت.

شان با عظمت

وَأَعْظَمَ شَأْنَكُمْ؛

و مقامتان بزرگ است.

ص: 253

- 1- . سورة لقمان (31): آیه 10.
- 2- . سورة دخان (44): آیه 26.
- 3- . سورة اسراء (17): آیه 23.
- 4- . المفردات فی غریب القرآن: 429.

شما اهل بیت چه شأن عظیمی دارید؟ اساساً شأن حضرات معصومین علیهم السلام از شأن باری تعالی است، مگر می شود به عظمت آن پی برد؟

مقام والا

وَاجَلَّ خَطْرُكُمْ؛

و منزلت و موقعیتتان برجسته است.

کلمه «خطر» در زبان عرب به معنای جلالت قدر است. در این باره چنین آمده است:

والخطر: ارتفاع المكانة والمنزلة والمال والشرف... ويقال: هذا خطر لهذا أي: مثل في القدر، ولا يكون إلا في الشيء العزيز. ولا يقال في الدون إلا للشيء السري، ويقال: ليس له خطر أي: نظير ومثل،... ويقال للرجل الشريف: هو عظيم الخطر. (1)

خطر؛ یعنی جایگاه و منزلت والا در دارایی و شرافت...

همه بشر هستند، اما چه امتیازاتی شما اهل بیت در برابر دیگر افراد بشر دارید؟

امتیازاتی برای ائمه اطهار علیهم السلام وجود دارد که همه، واقعیات و امور وجدانی هستند و برای اثبات آن ها به هیچ آیه و حدیثی نیاز نیست.

در این فرازها می گوئیم: شما اهل بیت از نظر ظاهر و آفرینش مانند بقیه مردم هستید، اما اسامی شیرین و زیبا دارید و مقام و جایگاه شما والا است پیش تر در فرازی از زیارت جامعه گذشت:

... إِلَّا عَرَفَهُمْ جَلَالَةَ أَمْرِكُمْ، وَعِظَمَ خَطْرِكُمْ، وَكِبَرَ شَأْنِكُمْ، وَتَمَامَ نُورِكُمْ، وَصِدْقَ مَقَاعِدِكُمْ...

... مگر آن که خداوند جلالت و شکوه امر، عظمت، بزرگی شأن، نور فراگیر، راستی جایگاه، استواری مقام، شرافت محل و منزلت و مقرب بودن شما را به او بشناساند...

ص: 254

وَأَوْفَىٰ عَهْدِكُمْ وَأَصْدَقَ وَعْدِكُمْ؛

و عهدتان با وفا و وعده تان راست است.

در این جا دو وصف از اوصاف ائمه معصومین علیهم السلام ذکر شده است:

1. وفای به عهد،

2. صدق و عد.

پرسش این که چرا این دو وصف در این جا ذکر شده است؟

چون این دو وصف در بین افراد بشر اندک است. هر کسی در زندگی شخصی خود تجربه کند می بیند که چقدر عدم وفا دیده می شود و همیشه همین بی وفایی بوده. اما ائمه علیهم السلام در بین مردم این امتیاز را دارند، شما به حسب ظاهر مثل مردم هستید؛ نه فقط وفای به عهد دارید؛ بلکه در اعلا مراتب وفای به عهد هستید.

وفای به عهد يك صفت خدایی است. قرآن مجید می فرماید:

«وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ»؛ (1)

و چه کسی از خدا به عهدش وفادارتر است؟!

بر این اساس، این صفت خدایی در اعلا مراتبش در شما موجود است و حال آن که در سایر افراد بشر تقریباً مفقود است.

از طرفی، وفای به عهد یکی از واجبات است. قرآن کریم می فرماید:

«وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا»؛ (2)

و به عهد خود وفا کنید، که به راستی از عهد سؤال می شود.

ص: 255

1- . سورة توبه (9): آیه 111.

2- . سورة اسراء (17): آیه 34.

انسان در این باره مورد سؤال واقع می شود، اما کم تر به این تکلیف، عمل می شود. ولی ائمه اطهار علیهم السلام در بالاترین مراتب این وصف بودند.

خداوند متعال وفای به عهد را حتی در مورد کفرورزان لازم دانسته است که اگر انسان مؤمنی با کافری عهدی را بست بی وفایی نکند. در آیه ای از قرآن می خوانیم:

«كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ»؛⁽¹⁾

چگونه برای مشرکان پیمانی نزد خدا و رسول او خواهد بود؟! مگر کسانی که نزد مسجد الحرام با آنان پیمان بستید؛ تا زمانی که در برابر شما وفادار باشند، شما نیز وفاداری کنید.

طبق این آیه خداوند متعال به مؤمنان می فرماید تا وقتی مشرکان عهدشکنی نکردند شما عهدشکنی نکنید و به عهدتان وفا نمایید.

آری، نقص ما این است که ادعای اسلام و ولایت به اهل بیت علیهم السلام می کنیم، اما وفای به عهد نداریم و علت عقب ماندگی ما، همین نقص هاست.

وفای به عهد آن قدر مهم است، در عین حال این قدر کم تر مورد توجه است، اما ائمه اطهار علیهم السلام در اعلا مراتب آن را دارا هستند.

اکنون نگاه کوتاهی به حالات کسانی داریم که در مقابل ائمه علیهم السلام ادعای امامت کردند. راستی آن ها چقدر وفای به عهد داشتند؛ اصلاً یکی از هنرهای آنان خلف وعده و عهدشکنی بوده است. بیعت نوعی عهد است. مگر کسانی که سقیفه را ساختند در غدیر خم با امیر مؤمنان علی علیه السلام بیعت نکرده بودند؟ مگر کسانی که در جنگ جمل با حضرت علی علیه السلام جنگیدند با آن حضرت بیعت نکرده بودند؟⁷.

ص: 256

1- . سورة توبه (9): آیه 7.

صفت دوم «صدق و عدل» است؛

عهد؛ یعنی انسان با کسی قرار می‌گذارد و قرارداد، طرفینی است. اما وعد این است که انسان به کسی وعده می‌دهد؛ حتی اگر قراردادی هم نباشد باید صادق الوعد باشد. صدق در وعده نیز از صفات الهی است. قرآن کریم می‌فرماید:

«لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ»؛ (1)

خدا در وعده خود تخلف نمی‌کند.

در آیه دیگری می‌فرماید:

«لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ»؛ (2)

خداوند هرگز از وعده اش تخلف نمی‌کند.

در جای دیگر به صدق در وعده اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٍ»؛ (3)

آن چه به شما وعده شده به یقین راست است.

طبق این آیه های قرآن هر آن چه که وعده داده می‌شود، صدق است و واقع خواهد شد.

خدای متعال در آیه ای دیگر به حتمی بودن وعده اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا»؛ (4)

به یقین وعده خدا تحقق یافتنی است.

یعنی وعده الهی واقع خواهد شد. 1.

ص: 257

1- . سورة زمر (39): آیه 20.

2- . سورة روم (30): آیه 6.

3- . سورة ذاریات (51): آیه 5.

4- . سورة مریم (19): آیه 61.

حضرت اسماعیل پیامبر علیه السلام دارای این صفت بود. خداوند متعال از او یاد می کند و می فرماید:

«إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ»؛⁽¹⁾

او در وعده هایش صادق بود.

بدیهی است که پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم السلام نیز چنین بوده اند. در روایتی آمده است:

روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله با کسی وعده ای گذاشتند که در فلان جا منتظر تو می مانم. آن شخص زمان بسیاری دیر کرد. اما حضرت هم چنان در آن جا ماندند؛ حتی جایشان را عوض نکردند.⁽²⁾ و نظیر این جریان برای حضرت اسماعیل علیه السلام اتفاق افتاد که این نام به او داده شد، منصور بن حازم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّمَا سَمِّيَ إِسْمَاعِيلَ صَادِقَ الْوَعْدِ، لِأَنَّهُ وَعَدَ رَجُلًا فِي مَكَانٍ فَانْتَظَرَهُ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ سَنَةً، فَسَمَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صَادِقَ الْوَعْدِ.

ثم قال: إِنَّ الرَّجُلَ أَتَاهُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ إِسْمَاعِيلُ: مَا زِلْتَ مَنْتَظِرًا لَكَ؛⁽³⁾

همانا اسماعیل صادق الوعد نامیده شد که با مردی در جایی وعده گذاشت. او یک سال آن جا در انتظار او ماند، از این رو خدای متعال او را «صادق الوعد» نامید. سپس آن مرد آمد و اسماعیل به او گفت: من همواره در انتظار تو بودم.

ائمه اطهار علیهم السلام نیز این چنین بودند که این اوصاف و صفات الهی که در بین مردم این قدر کم بوده و هست، آنان اعلام مراتبش را دارا بودند.⁷

ص: 258

1- . سورة مريم (19): آية 54.

2- . بحار الأنوار: 17/251، ذیل حدیث 4.

3- . الكافي: 2/105، حدیث 7، بحار الأنوار: 68/5، حدیث 7.

بنابراین، برای همین است که به این مقامات رسیده اند و چقدر آن بزرگواران شیعیانشان را به این صفات برجسته؛ هم به وفای به عهد و هم به صدق وعده سفارش کرده اند. در این زمینه روایات فراوانی داریم که در کتاب اصول الکافی، کتاب های اخلاقی و دیگر منابع آمده است. (1) در روایتی هشام بن سالم می گوید:

سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول:

عدة المؤمن أخاه نذر لا كفارة له، فمن أخلف فحلف الله بدأ ولمقته تعرّض، وذلك قوله: «يا أيها الذين آمنوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ» (2)؛ (3)

از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود:

وعدة مؤمن به برادر دینی خود نذری است که کفاره ندارد، پس هر که به آن وفا نکند به مخالفت و عدة با خدا برخاسته و خود را در غضب او انداخته و همین گفتار خدای تعالی است که می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید! چرا سخنی می گوئید که به آن عمل نمی کنید؟! * نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگوئید و به آن عمل نکنید!».

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام می فرماید: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: 3.

ص: 259

1- . ر. ك: الكافي: 2/105 باب «الصدق واداء الامانه»، و 363 باب «خلف الوعد». بحار الانوار: 5/331، باب 18 «باب الوعد والوعيد»، 68/260، باب 74 «باب الوفاء بما جعل الله على نفسه»، 72/91، باب 47 «باب لزوم الوفاء بالوعد والعهد».

2- سورة صف (61): آیه های 2 و 3.

3- . الكافي: 2/363.

من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليف إذا وعد؛(1)

هر کس به خدا و روز رستاخیز ایمان دارد بایستی به وعده ای که می دهد، وفا کند.

سخن نورانی

کلامکم نور؛

سخن شما نور است.

پیش تر گفتیم که هر چه ائمه اطهار علیهم السلام دارند از خداوند متعال است. آنان معارف و علوم خود را یا از طریق رسول خدا صلی الله علیه وآله گرفته اند؛ پیامبری که قرآن کریم درباره او می فرماید:

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»؛(2)

و هرگز از روی هوای نفس سخن نمی گوید، آن چه می گوید چیزی جز وحیی که بر او نازل شده، نیست.

اگر از این طریق باشد به خداوند متعال منتهی می شود. بنابراین، معارف آن بزرگواران یا از طریق الهام است که ائمه اطهار علیهم السلام ملهم از ناحیه خداوند متعال هستند و یا از طریق ملائکه است که ائمه علیهم السلام محدث هستند. در این باره روایت های متعددی نقل شده است.

برای نمونه در روایتی ابوهاشم جعفری می گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود:

ص: 260

1- . همان.

2- . سورة نجم (53): آیه های 3 و 4.

امامان اهل بیت علیهم السلام دانشمندان، راستگویان تفهیم شدگانی هستند که سر و ش فرشتگان را شنیده اند.

در روایت دیگری محمد بن مسلم می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

كان علي عليه السلام يعمل بكتاب الله وسنة رسوله، فإذا ورد عليه شيء والحادث الذي ليس في الكتاب ولا في السنة ألهمه الله الحق فيه إلهاما، وذلك والله من المعضلات؛(2)

علی علیه السلام همواره به کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه وآله عمل می کرد.

وقتی پیش آمدی می شد که در کتاب و سنت درباره آن چیزی نبود، خداوند امر حق را به او الهام می کرد. به خدا سوگند، این از امور پیچیده ای است.

و یا علوم و معارف ائمه علیهم السلام از قرآن اخذ شده است که قرآن کریم می فرماید:

«وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ...»؛(3)

و ما این کتاب را که بیان گر همه چیز... است برای تو فرو فرستادیم.

بنابراین نیز کلام ائمه علیهم السلام به خداوند متعال منتهی می شود و کلام الهی نور است و در آن کلام، تاریکی وجود ندارد.

از طرفی نور، چیزی است که درباره آن گفته اند:9.

ص: 261

1- . الامالی، شیخ طوسی: 245، حدیث 426، بحار الأنوار: 26/66، حدیث 1.

2- . بصائر الدرجات: 254، حدیث 1، بحار الانوار: 26/55، حدیث 113.

3- . سورة نحل (16): آیه 89.

هو الظاهر بنفسه المظهر لغيره؛(1)

نور چیزی است که بذات خود روشنایی دارد و اشیا را روشنایی می بخشد و چیزهای دیگر را آشکار می کند.

کلام ائمه علیهم السلام نیز همین طور است. کلام آنان مثل قرآن مجید است؛ خداوند متعال درباره قرآن می فرماید:

«وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا»؛(2)

و نور آشکاری به سوی شما نازل کردیم.

همان طوری که ما مأمور هستیم به قرآن مجید ایمان داشته باشیم، مأموریم به کلام ائمه علیهم السلام ایمان داشته باشیم؛ چون هر دو نور هستند. قرآن کریم می فرماید:

«فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا»؛(3)

پس به خدا و رسول او و نوری که نازل کرده ایم، ایمان بیاورید.

با بیانی که گذشت، همان گونه که قرآن مجید نور است و از جانب خداوند متعال به توسط جبرئیل علیه السلام بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شده، کلام ائمه علیهم السلام نیز نور است که یا حضرات ائمه علیهم السلام کلمات را به توسط پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، یا به توسط ملائکه گرفته اند.

بنابراین، کسانی که از کلام ائمه علیهم السلام روی برگردانند و به آن عمل نکنند و از آن اطاعت ننمایند مانند کسانی هستند که به قرآن عمل نکرده اند، از آن اطاعت ننموده اند و از آن روی برگردانده اند. قرآن کریم می فرماید: 8.

ص: 262

1- . ر . ك: بحار الأنوار: 88/57، النهاية في غريب الحديث: 5/124، لسان العرب: 5/240، تاج العروس: 7/568.

2- . سورة نساء (4): آية 174.

3- . سورة تغابن (64): آية 8.

«وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ»؛ (1)

و کسی که خدا نوری برای او قرار نداده، نوری برای او نیست.

از طرفی، روی گردانی دیگران اثری در کلام ائمه علیهم السلام نخواهد کرد؛ چرا که روحانیت کلام ائمه علیهم السلام و تأثیر آن در کسانی که باید، اثر می کند، عین خود قرآن محفوظ است. خداوند متعال متعهد شده است که قرآن مجید را حفظ کند. آن جا که می فرماید:

«إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ»؛ (2)

ما قرآن را نازل کردیم؛ و ما به طور قطع نگهدار آن هستیم.

کلام ائمه علیهم السلام نیز همین طور است، چقدر در طول تاریخ با قرآن مبارزه شده است؟

مگر یزید قرآن را انکار نکرد؟! او در مجلس خود در حضور سر مطهر امام حسین علیه السلام، اسرای اهل بیت علیهم السلام و سایر مردم از قشرهای مختلف کفر خود را اعلام و این اشعار را سرود:

ليت أشياخي ببدر شهدوا جزع الخزرج من وقع الأسل

لعبت هاشم بالملك فلا خبر جاء ولا وحي (3)

ای کاش! پیران و گذشتگان قبیله من که در بدر کشته شدند زاری کردن قبیله خزرج را از زدن نیزه (در جنگ احد) می دیدند.

قبیله هاشم با سلطنت بازی کردند، نه خبری از آسمان آمد و نه وحیی نازل شد.

ولید بن یزید نیز قرآن را تیر باران کرد. علامه مجلسی رحمه الله در این باره چنین می نویسد: 7.

ص: 263

1- . سورة نور (24): آیه 40.

2- . سورة حجر (15): آیه 9.

3- . روضة الواعظین: 191، تاریخ الطبری: 8/187.

حتی وصل الأمر إلى خلافة الوليد بن يزيد الزنديق الذي تفأل يوماً من المصحف فخرج «وَأَسَّ تَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ» (1) فرمی المصحف من يده، وأمر أن يجعل هدفاً ورماء بالنشاب! وأنشد:

تهددني بجبار عنيد فها أنا ذاك جبار عنيد!

إذا ما جئت ربك يوم حشر فقل: يا رب! مَرَّقِي الوليد! (2)

آن گاه که خلافت به ولید بن یزید زندق رسید، روزی او به عنوان تفأل قرآن مجید را گشود و این آیه کریمه در اول صفحه بود: «و تقاضای فتح و پیروزی کردند و هر گردنکش عنادورزی نو مید شد».

او قرآن را به کناری پرتاب کرد و دستور داد در جایی قرار دهند و با تیر آن را مورد هدف قرار داد و گفت: ای قرآن! تو مرا تهدید می کنی که گردنکش عنادورزم. بله من همان گردنکش عنادورزم.

وقتی که در روز رستاخیز پیش پروردگارت آمدی بگو: ای پروردگار! ولید مرا پاره پاره کرد.

عده ای دیگر ادعای امامت و فقاهات کردند و در برابر قرآن، شریعت درست نمودند.

اما قرآن ماند؛ چون خداوند متعال حفظ قرآن را متعهد شده است. در طول تاریخ با کلام ائمه اطهار علیهم السلام نیز همین گونه رفتار کردند؛ یعنی با فقه، معارف و تعالیم ائمه علیهم السلام، مبارزه کردند. ولی این کلمات نورانی ماندند و خواهند ماند؛ زیرا خداوند متعال می فرماید: 3.

ص: 264

1- . سورة إبراهيم (14): آية 9.

2- . الطرائف: 167، بحار الأنوار: 38/193.

«يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ»؛ (1)

آن ها می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش کنند.

آری، کلام ائمه علیهم السلام نور الهی است و نمی توان آن را خاموش کرد؛ چرا که خداوند متعال ابا دارد نور او از بین برود و خاموش شود.

امر رشد یافته ائمه

وَأْمُرْكُمْ بِرُشْدٍ؛

و دستور شما رشد و رستگاری است.

امر ائمه اطهار علیهم السلام رشد است.

واژه «رشد» یعنی چه؟

«رشد» همان است که در آیه الكرسي می خوانیم، آن جا که قرآن کریم می فرماید:

«قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ»؛ (2)

راه درست از راه انحرافی، روشن شده است.

خداوند متعال راه درست و هدایت را از راه گمراهی جدا و مشخص کرده است.

راغب اصفهانی در این باره می نویسد:

والرشد: خلاف الغي، يستعمل استعمال الهداية، يقال: رشد ي رشد، ورشد ي رشد، قال: «لَعَلَّهُمْ يَرُشِدُونَ»، (3) وقال: «قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ»؛ (4)

ص: 265

1- . سورة توبه (9): آية 32.

2- . سورة بقره (2): آية 256.

3- . همان: آية 186.

4- . المفردات في غريب القرآن: 196.

رشد: راهیابی و ثبات در حق که در برابر «غی؛ گمراهی» است. واژه «رشد» مانند واژه «هدایت» به کار می رود. گفته می شود: رشد، یرشد، رشد، یرشد.

خدای تعالی می فرماید: «تا آنان راه یابند» و در آیه دیگری می فرماید: «راه درست از راه انحرافی، روشن شده است».

پس اگر کسی راه بی راهه رفت خودش رفته. آن چه به خدا مربوط است، خدا انجام داده است، آن چه به پیامبر مربوط است، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله انجام داده است و آن چه به ائمه اطهار علیهم السلام مربوط است، آن ها انجام داده اند. با این حال، اگر کسی در راه گمراهی افتاد خود این راه را اختیار کرده؛ چرا که حجت بر همه تمام شده است.

امر ائمه علیهم السلام رشد، مکتب و راه آنان صواب، هدایت و رستگاری است.

کلمه «امر» چه به معنای امری باشد که جمع آن «اوامر» است و چه به معنای امری که جمع آن «امور» است؛ اوامر و امور ائمه علیهم السلام رشد است و در کلمات و راه آن بزرگواران هیچ گونه گمراهی و تاریکی وجود ندارد؛ چون مکتب ائمه علیهم السلام ادامه رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است و آن چه ائمه علیهم السلام به آن امر می کنند یا از آن نهی می نمایند؛ همان امر الهی و رسالت رسول خدا صلی الله علیه وآله است.

بنابراین، همان گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و قرآن مجید به رشد هدایت می کنند، ائمه اطهار علیهم السلام نیز همین طور هستند؛ قرآن کریم می فرماید:

«يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ»؛ (1)

به راه راست هدایت می کند. 2.

ص: 266

1- . سورة جن (72): آیه 2.

قرآن درباره ائمه علیهم السلام می فرماید:

«أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ»؛ (1)

آنان، همان هدایت یافتگانند.

و ما در جای خود در بحث از صفات یا از القاب ائمه علیهم السلام درباره کلمه «الراشدون» در شرح زیارت جامعه سخن گفتیم.

بر خلاف ائمه دیگر که آن ها ائمه ضلال و گمراهی هستند که هدف آن ها صلاح خدا و امت نبوده؛ بلکه هدفشان ریاست بوده و تاریخ آن ها را به طور کامل برای ما معرفی کرده است و سیره آن ها از اغراضشان در این عالم حکایت می کند.

سفارش به تقوا

وَوَصَّيْتُكُمُ التَّقْوَى؛

سفارستان پرهیزکاری است.

وصیت ائمه علیهم السلام تقواست. یکی از شواهد نور بودن کلام ائمه علیهم السلام و رشد بودن راه آن بزرگواران این است که آنان همیشه و همواره به تقوا سفارش می کردند. این سفارش به تقوا دو جهت دارد:

1. حفظ شریعت و حدود الهی؛

چون اگر در جامعه، تقوا پیاده شود، جامعه متقی دیگر گناه نمی کند، احکام دین و حدود الهی در آن جامعه محفوظ است.

2. سعادت و صلاح بشر؛

ص: 267

1- . سورة حجرات (49): آیه 7.

چون اگر جامعه ای باتقوا شد، حقوق فردی و اجتماعی نیز محفوظ خواهد بود.

دیگر کسی نسبت به آبرو و عرض و جان دیگری تجاوز و تعدی نخواهد کرد.

بنابراین، وقتی ائمه علیهم السلام به تقوا سفارش می کنند نتیجه آن محفوظ بودن حدود و احکام الهی و صلاح، سعادت و حقوق مردم خواهد بود.

ائمه علیهم السلام همیشه این گونه سفارش می کردند و این سفارش هیچ نفعی به ائمه علیهم السلام نداشت؛ نه صلاح جامعه برای آن ها نفع خاصی دارد، نه در فساد جامعه برای آنان ضرری است. هر چه گفتند برای خدا، سعادت و رستگاری بشر بوده و همه اش نور است. البته امامان معصوم ما خود در رأس بانقویان بوده اند و این یکی از امتیازات ائمه ماست.

توصیه آنان به تقوا غیرقابل احصاست، اگر کسی به نهج البلاغه، صحیفه سجادیه، اصول کافی، بحار الانوار و منابع دیگر مراجعه کند، خواهد دید که چقدر ائمه علیهم السلام به تقوا امر کرده اند و فرموده اند:

اوصیکم بتقوی الله؛ (1)

شما را به تقوا و پرهیزکاری سفارش می کنم.

اما پیش از این که سفارش کنند، خود عمل می کردند.

ما ادعا می کنیم که پیروان آن ائمه علیهم السلام هستیم، آیا به راستی مسیرشان را حفظ کرده ایم؟

البته به لطف خدا به اندازه توان به این وصیت و سایر وصایای ائمه عامل هستیم، اما این کم است، بیش از این باید پایبند وصایای آن بزرگواران باشیم، به گونه ای باشیم که می خواهند. 1.

ص: 268

1- . نهج البلاغه: 1/132، خطبه 83، کافی: 2/636، حدیث 5، بحار الانوار: 22/455، حدیث 1.

وصیت به تقوا يك کار الهی است، قرآن مجید می فرماید:

«وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ»؛ (1)

و به تحقیق ما به کسانی که پیش از شما، کتاب آسمانی به آن ها داده شده بود، سفارش کردیم و به شما نیز سفارش می کنیم که تقوا پیشه کنید.

همان سخنی را که خدا می گوید، ائمه علیهم السلام نیز همان را می گویند. کارها را با تقوا باید شروع کرد. انسان، با تقوا و پرهیزکاری به خداوند متعال می رسد. اصلاً تقوا اولین مرحله حرکت به سوی خداست و مرحله های بسیاری دارد تا همین طور بالا برود. از این روست که برای اهل همت و معرفت، تقوا چیزی نیست؛ مثل کسی است که می خواهد به مراتب عالی برسد، حالا در کلاس اول است و کلاس اول برای او چیزی نیست و برای همین است که این همه به تقوا وصیت می کنند.

درست است که احکام الهی و صلاح بشر به تقوا حفظ می شود، اما آیا در همین مرحله باید بمانیم یا باید حرکت کنیم؟

این مرحله برای حرکت، اولین مرحله است. تقوا، زاد و توشه حرکت است. اگر تقوا نباشد انسان از همان اول مردود است و سقوط می کند.

آن چه گفتیم مطالبی چند درباره تقوا بود؛ همان موضوعی که ائمه معصوم علیهم السلام به آن دستور داده اند.

از بُعد دیگر، اهمیت تقوا را می توان در روایات وارده در نهی از گناه و بیان آثار آن ملاحظه کرد، برای نمونه در روایتی فضیل بن یسار می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

ما من نكبة تصيب العبد إلا بذنب؛ (2)

هیچ نکبتی دامنگیر بنده نمی شود مگر به جهت گناهی که مرتکب می شود.9.

ص: 269

1- . سورة نساء (4): آية 131.

2- . الكافي: 2/269.

در سخن دیگری محمد بن مسلم می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود:

إِنَّ الذَّنْبَ يَحْرِمُ الْعَبْدَ الرِّزْقَ؛(1)

به راستی گناه انسان را از رزق و روزی محروم می کند.

در روایت دیگری امام صادق علیه السلام می فرماید: پدر بزرگوام هماره می فرمود:

إِنَّ اللَّهَ قَضَىٰ قَضَاءً حَتْمًا أَلَّا يَنْعَمَ عَلَى الْعَبْدِ بِنِعْمَةٍ فَيَسْلُبَهَا إِيَّاهُ حَتَّىٰ يَحْدُثَ الْعَبْدُ ذَنْبًا يَسْتَحِقُّ بِذَلِكَ النِّقْمَةَ؛(2)

به راستی خدا حکم حتمی فرموده که نعمتی را که به بنده ای ارزانی داشته، از او باز نگیرد مگر آن گاه که بنده گناهی انجام دهد که به سبب آن، شایسته کیفر گردد.

در حدیث دیگری امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید:

مَا كَانَ قَوْمٌ قَطُّ فِي خَفْضِ عَيْشٍ فَنَالَ عَنْهُمْ إِلَّا بَدَنُوبٍ اقْتَرَفُوهَا، لِأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ؛(3)

آسایش و رفاه هیچ مردمی از بین نمی رود مگر به سبب گناهی که مرتکب می شوند؛ چرا که خدا هرگز به بندگان ستم روا نمی دارد.

کارهای نیک

وَفَعَلَكُمْ الْخَيْرَ؛

و کارتان خیر و خوبی است.

ص: 270

1- . همان: 2/270.

2- . همان: 2/273.

3- . بحار الانوار: ج 7/364.

پس از آن که درباره کلام و وصیت ائمه اطهار علیهم السلام سخن گفتیم اینک درباره فعل آن بزرگواران سخن می گوئیم. فعل ائمه علیهم السلام خیر است. نه این که فاعل خیر هستند؛ بلکه فعلشان خیر است؛ یعنی جز خیر از آن ها دیده نشده است و معلوم است که «خیر» ضد «شر» است، و این جمله عموم و اطلاق دارد.

این موضوع را هم دوستانشان و هم دشمنانشان در احوالات ائمه علیهم السلام نوشته اند. چون کارهای آن حضرات کارهای الهی است و تمام خیر نزد خدای متعال است. قرآن کریم می فرماید:

«بِيَدِكَ الْخَيْرُ»؛ (1). سوره بقره (2): آیه 197. (2)

تمام خوبی ها به دست توست.

بنابراین، هر کسی هر کار خیری انجام بدهد خداوند متعال ناظر و شاهد آن کار است و جزای آن کار را به احسن وجه می دهد. در آیه دیگری می خوانیم:

«وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا»؛ (3). سوره آل عمران (3): آیه 115. (4)

و آن چه از نیکی ها انجام می دهید؛ به راستی که خداوند از آن آگاه است.

در آیه دیگری آمده است:

«وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ»؛ (3)

و آن چه از کارهای نیک انجام دهید، خدا آن را می داند.

در آیه دیگری چنین می خوانیم:

«وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ»؛ (4) 5.

ص: 271

1- . سوره آل عمران

2- : آیه 26.

3- . سوره نساء

4- : آیه 127.

و آن چه از اعمال نیک انجام دهند، هرگز کفران نخواهد شد! (و پاداش شایسته آن را خواهند دید) و خدا از پرهیزکاران، آگاه است.

آری، کار خیر فراموش نمی شود و نادیده نمی گردد؛ بلکه کار خیر، محفوظ است و جزا داده می شود. چون کار، کار خدایی است و طرف مقابل، خداوند متعال است و جزا عنایت می کند.

به راستی کسی که همه فعلش خیر باشد چه مقامی و چه قربی نزد خداوند متعال دارد؟

در حدیثی امام صادق علیه السلام می فرماید:

ما قضی مسلم لمسلم حاجةً إلا ناداه الله تبارك وتعالى: عليّ ثوابك ولا أرضى لك بدون الجنة؛ (1)

هر مسلمانی که حاجت مسلمانی را روا سازد، خدای تعالی به او خطاب می کند: پاداش تو به عهده من است و به جز بهشت برایت راضی نمی شوم.

و چه مذمتی شده از کسی که در فعل خیر سعی نکند، آن جا که امام صادق علیه السلام می فرماید:

أيما مؤمن منع مؤمناً شيئاً ممّا يحتاج إليه وهو يقدر عليه من عنده أو

من عند غيره، أقامه الله يوم القيامة مسوداً وجهه، مزرقة عيناه، مغلولة يده إلى عنقه، فيقال: هذا الخائن الذي خان الله ورسوله. ثم يؤمر به إلى النار؛ (2)

هر مؤمنی که مؤمن دیگری را از چیزی که خود یا دیگری قدرت بر آن دارد، منع کند و آن مؤمن نیز نیازمند آن چیز باشد، روز قیامت خداوند او را با روی سیاه، چشم کبود و دست های بسته به گردن، روی پا نگهدارد. پس گفته شود: 6.

ص: 272

1- . الكافي: 2/194.

2- . همان: 2/736.

این است آن خیانتکاری که به خدا و رسولش خیانت کرده، سپس فرمان دهند که او را به دوزخ ببرند.

ما بارها به مناسبت گفته ایم که اساساً کسانی که در این عالم کار خیری می کنند و برای مردم به هر شکلی و به هر مقداری کارگشایی می نمایند، این ها وسیله های خداوند متعال و آلت دست او هستند. خداوند سبحان خیر را به وسیله این ها در این عالم جاری می کند.

به سخن دیگر، کسانی که به بندگان خدا رسیدگی می کنند در واقع مأمور خداوند متعال هستند.

البته این، يك منزلت است و باید قدر این حالت را دانست. از این رو در روایات ما آمده است که اگر کسی در خانه شما آمد و چیزی و یا کمکی از شما خواست که با من همکاری، یا وساطت کن و از آبرویت مقداری برای من خرج کن و... این، حواله خداوند متعال است.

این روایت را ملاحظه کنید! علی بن جعفر می گوید:

سمعت أبا الحسن عليه السلام يقول:

من أتاه أخوه المؤمن في حاجةٍ فإنما هي رحمة من الله تبارك وتعالى ساقها إليه، فإن قبل ذلك فقد وصله بولايتنا وهو موصول بولاية الله، وإن رده عن حاجته وهو يقدر على قضائها سلط الله عليه شجاعاً من نارٍ ينهشه في قبره إلى يوم القيامة...؛(1)

از حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام شنیدم که می فرمود:

هر که برادر مؤمنش در حاجتی نزد او آید، همانا آن رحمتی است از جانب 9.

ص: 273

خدای متعال که به سوی او روانه کرده است. پس اگر آن را بپذیرد، این پذیرش او را به ولایت و دوستی ما رسانده است. و آن به ولایت خدای متعال پیوند است. و اگر از حاجتش بازگرداند و با این که توان برآوردن آن حاجت را دارد، آن را روا نسازد، خداوند مار آتشی بر او مسلط و چیره کند که تا روز قیامت در قبرش او را نیش زند....

آری، این ها از ناحیه خداوند مأمور هستند. دقت کنید که خودشان سراغ شما می آیند، نه این که شما در خانه شان بروید. در این جامعه کسانی هستند که سرشناس نیستند؛ بلکه ناشناخته هستند. اینان مأمور خداوند متعال برای قضای حوائج مردم هستند. این ها خودشان به سراغ افراد می روند و یا خودشان را در معرض قرار می دهند تا به آن ها مراجعه شود.

ما در شهر قم کاسبی را دیدیم، خدا رحمتش کند از دنیا رفت. او مغازه ای نزدیک بازار داشت، بیمار شد، دکتر به او گفته بود: شما بایستی از این سر و صداها قدری کنار بروید و یک جای آرامی تهیه کنید و افراد به شما کمتر مراجعه کنند.

او به سفارش دکتر در یک قسمت از شهر، مغازه و دفتر بزرگی را دایر کرد و در آن جا نشست.

او بعد از چندی دوباره به همان جای اولی برگشت و گفت: آن جا از جامعه دور بود، من می خواهم در بین مردم باشم و به مشکلات آن ها را رسیدگی کنم.

در واقع همین طور بود، او به خصوص در ادارات دولتی برای حل مشکلات مردم بسیار می کوشید.

این ها، حالت هایی است که مأموران خداوند متعال در بین جامعه دارند و فعل خیر چنین ارزشی دارد.

حالا این روایت را ملاحظه کنید! مفضل بن عمر می گوید: امام صادق علیه السلام می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ خَلَقَ خَلْقًا مِنْ خَلْقِهِ انْتَجِبَهُمْ لِقِضَاءِ حَوَائِجِ فَقَرَاءِ شِيعَتِنَا لِيُشِيبَهُمْ عَلَى ذَلِكَ الْجَنَّةِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ فَكُنْ؛ (1)

به راستی خدا دسته ای از مخلوقش را آفریده و ایشان را برای قضای حوائج شیعیان فقیر ما انتخاب فرموده تا در ازای آن بهشت را به ایشان پاداش دهد، پس اگر می توانی، از آن ها باش.

در روایت دیگری معمر بن خلّاد می گوید:

سمعت أبا الحسن عليه السلام يقول:

إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا فِي الْأَرْضِ يَسْعَوْنَ فِي حَوَائِجِ النَّاسِ، هُمْ الْأَمْنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (2)

از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود:

خدا بندگانی دارد که در کارسازی و کارپردازی مردم می کوشند. آنان روز رستاخیز در امن و امان خواهند بود.

آری، هر کدام از ما به قدر توانمان می توانیم برای برادران مؤمن کار انجام بدهیم و کارگشایی کنیم، این کار را انجام بدهیم؛ چرا که این ها فرصت هایی است که برای انسان پیش می آید و باید مغتنم شمرد.

باید توجه داشت که عبارت «

فِعْلُكُمْ الْخَيْرُ» دالّ بر عموم است، که عموم افعال ائمه اطهار علیهم السلام خیر بوده، و کلّ خیر در افعال آن بزرگواران بوده، حال باید فهمید که این چه مقام والایی است؟ و چه کسانی جز آنان، چنین بوده اند؟7.

ص: 275

1- . الكافي: 2/193.

2- . همان: 2/197.

وَعَادَتُكُمْ الْإِحْسَانُ؛

و عادت شما احسان و نیکی است.

عادت ائمه اطهار علیهم السلام احسان به دیگران بوده است. این حالت نیز هم چون حالات یاد شده يك حالت و صفت الهی است.

ملاحظه بکنید چقدر کافر و مشرک به این عالم آمده و الآن هستند و در آینده خواهند بود؟ خدا نسبت به همه این ها محسن بوده و هست. حیات و رزق و روزی و آن چه در اختیار ایشان بوده، از خداست. هم چنین در بین مسلمانان که شهادتین بر زبان جاری می کنند چقدر گناهکار و خلافکار آمده و رفته اند و اکنون هستند و خواهند آمد، اما خدا نسبت به همه محسن است و احسانش را قطع نکرده است.

واضح است که «إحسان» در مقابل «إساءه» است، خدای سبحان نه فقط به مسئیین إساءه نمی کند، بلکه احسانش را کم نکرده است.

جمله «عادتکم الإحسان» به يك صفت الهی اشاره دارد که در دعاها و مناجات ها با خدا می گوئیم:

عادتک الإحسان إلى المسئیین؛(1)

عادت و روش تو احسان به بدکاران است.

اهل بیت اطهار دارای این صفت الهی هستند، و البته در این جمله باید دقت کرد که مشتمل بر دو نکته است:

اول این که این «عادت» است، نه این که گاهی باشد و گاهی نباشد.

دوم این که «الاحسان» عموم و اطلاق دارد، نه این که به قسمی از احسان عادت

ص: 276

داشته باشند و نه این که احسانشان به بعضی از خلائق اختصاص داشته باشد.

در خصوص این صفت آیاتی در قرآن مجید آمده که در هر يك نکته ای نهفته:

در آیه مبارکه: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ...» (1) با تأکید و با واژه «امر» خدا به احسان فرمان داده، و مأمور نیز ذکر نشده، بلکه همه باید احسان کنند و محسن باشند. اما چقدر؟ و چگونه؟ در آیه دیگری می فرماید:

«وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ»؛ (2)

و همان گونه که خدا به تو نیکی کرده، نیکی کن.

و در آیه دیگری می فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ»؛ (3)

به راستی خدا نیکوکاران را دوست می دارد.

و می دانید محبوب خدا واقع شدن یعنی چه؟

حال، آیا می شود ابعاد احسان خدا را تصوّر کرد و حدّی برای آن قائل شد؟

هرگز نمی شود. او می فرماید:

«وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا»؛ (4)

و اگر نعمت های خدا را بشمارید، هرگز آن ها را شماره نتوانید کرد.

مگر می شود نعمت های خدا را احصا نمود؟

مگر می شود مصادیق احسان او را شمارش کرد؟

و چنین است احسان ائمه اطهار علیهم السلام. 8.

ص: 277

1- . سورة نحل (16): آیه 90.

2- . سورة قصص (28): آیه 77.

3- . سورة بقره (2): آیه 195.

4- . سورة ابراهيم (14): آیه 34، سورة نحل (16): آیه 18.

کوتاه سخن این که احسان جزو عادات ایشان بوده و هرگز به احدی اسائه نکردند، بر خلاف آن هائی که در مقابل ائمه متصدی امر خلافت شدند و رهبری امت را برعهده گرفتند، که تاریخشان از ظلم و اسائه به مردم پُر است، که نه فقط عفو و گذشت نداشتند، و نه فقط به مسیین احسان نکردند، بلکه به محسنین اسائه نمودند.

اما ائمه اطهار علیهم السلام دقیقاً برعکس آن ها بودند؛ حتی در مورد دشمنان سرسختشان. اگر به تاریخ فتح مکه نگاه کوتاهی داشته باشید، خواهید دید که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با اهل مکه چگونه رفتار کردند؟

به رفتار امیر مؤمنان علی علیه السلام در جنگ جمل نگاه بکنید. همواره حضرت آن ها را نصیحت و موعظه نمود و به سران قوم تذکر داد، عاقبت آن ها شکست خوردند و حضرتش غالب شد در عین حال احسان نمود و اجازه اخذ اموالشان را نداد و از تعرض به مجروحان منع کرد.

آن زنی که لشکر دشمن را رهبری کرد و علیه امیر مؤمنان علی علیه السلام مردم را تحریک و با طلحه و زبیر همراهی کرد و تا آخرین لحظه نیز ایستادگی داشت، حضرت چگونه او را با احترام به مدینه برگرداندند. هم چنین با عده کثیری که در این جنگ به اسارت درآمدند، چگونه رفتار کردند؟ جالب است که بدانیم که امیر مؤمنان علی علیه السلام با ابن ملجم مرادی چگونه رفتار کرد.

در مقابل، به قضیه حرّه نگاه بکنید. در این قضیه یزید بعد از واقعه کربلا به مدینه لشکرکشی کرد و آن همه خون ریزی را به راه انداخت و کار به جایی رسید که امام سجاد علیه السلام بعضی از زنان بنی امیه را جزء خانواده خودشان نگهداری کردند.⁽¹⁾

ص: 278

مردم مکه نیز علیه بنی امیه قیام کرده بودند، بعد از سرکوب مردم مدینه، لشکری به مکه فرستاد و آن ها را سرکوب کرد.

آری، این حالت ائمه اطهار علیهم السلام است که عادت آن بزرگواران، احسان است و این عادت همواره در دوران زندگی آن حضرات دیده می شود.

سجایای بزرگوارانه

وَسَجِّتِكُمُ الْكِرْمُ؛

و شیوه شما کرم و بزرگواری است.

منظور از کرم یا بزرگواری است، یا سخاوت و بخشش که آن هم بزرگواری است.

این جمله شاید اشاره باشد به آن چه که از حضرات ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده که در دعاهای خود عرض کرده اند:

وَسَجِّتِكَ الْكِرْمَ وَالْكَفَايَةَ؛(1)

شیوه تو کرم و بزرگواری و کفایت و تأمین زندگی است.

آری، طبیعت اهل بیت و ائمه اطهار علیهم السلام کرم، بزرگواری، آقایی و عظمت است. در احوالات یکی از علمای اهل سنت به نام «نصرالله بن یحیی» که شعر نیز می سرود، چنین نوشته اند:

او می گفت: من در عالم رؤیا امیرمؤمنان علی علیه السلام را دیدم و به حضرت عرض کردم: شما مکه را فتح کردید و با مردم آن گونه رفتار نمودید و گفتید:

من دخل دار أبي سفيان فهو آمن؛

هر کس به خانه ابوسفیان وارد شود، در امان است.

ص: 279

همه آن ها را آزاد گذاشتید و همه را بخشیدید، ولی آن ها با فاصله کمی در کربلا وقتی بر فرزندان شما مسلط شدند، آن گونه رفتار کردند.

حضرت فرمودند:

أما سمعت أبيات ابن الصيفي في هذا؟

آیا اشعار ابن صیفی را در این باره نشنیده ای؟

گفتم: نه.

فرمود: سراغ فلانی - ابن الصیفی - برو که در همین رابطه الآن - یا همین امشب - شعری سروده است.

او به سراغ آن عالم رفت و درب خانه او را زد و به او گفت: داستان از این قرار است که من در عالم رؤیا خدمت امیرمؤمنان علی علیه السلام رسیدم. او حضرت مرا به سراغ شما فرستادند.

او شروع به گریه کرد و گفت: من همین الآن شعری را سروده ام و احدی از این شعر اطلاع ندارد.

او از قول اهل بیت علیهم السلام چنین سروده بود:

ملکنا فکان العفو متاً سجیة فلما ملکتم سال بالدم أبطح

وحللتهم قتل الأساری وطالما غدونا علی الأسری فنعمو ونصفح

وحسبکم هذا التفاوت بیننا وکلّ إناء بالذی فیہ ینضح(1)

وقتی ما مکه را فتح کردیم و عادت، طبیعت و اخلاق ما این بود که عفو کنیم و همه را عفو کردیم. ولی وقتی شما بنی امیه حکومت را به دست گرفتید، خون جاری شد و بیابان حجاز را خون فراگرفت.5.

ص: 280

1- . قاموس الرجال: 12/100 و 101، وفيات الاعیان: 2/364 و 365.

شما کشتن اسیران را روا داشتید، ولی ما همواره اسیران را می بخشیم و از آن ها درمی گذریم.

همین تفاوت بین ما و شما الکافی است که ما آن طور بودیم و شما این چنین و از کوزه بیرون تراود آن چه در اوست.

مثلی در زبان عربی است که می گویند: «وَكَلَّ إِنَاءَ بِاللَّذِي فِيهِ يَنْضَحُ». معادل فارسی آن چنین است: «از کوزه بیرون تراود آن چه در اوست».

یعنی هر کسی حقیقت خود را در جایی نشان می دهد. ما اهل بیت واقعیت خود را در واقعه فتح مکه نشان دادیم و شما واقعیت خود را در کربلا نشان دادید و این دو واقعیت، دو طبیعت است.

«کرم»؛ بزرگواری، آقایی و عظمت نیز از صفات الهی است. از این رو در قرآن مجید به همین نکته اشاره شده است، آن جا که می فرماید:

«وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ»؛⁽¹⁾

و هر کس شکر کند، به نفع خود شکر می کند و هر کس کفران نماید (به زیان خویش نموده است، که) به راستی پروردگار من، غنی و کریم است.

آری، کسی که کفران نعمت کند به خود زبان زده است؛ چرا که خداوند متعال غنی کریم و بزرگواری است و به ما نیازی ندارد که بگویید: شکر کنید.

این صفت الهی؛ یعنی «کرم؛ بزرگواری» در نزد ائمه اطهار علیهم السلام بوده است.

با عنایت به زندگی ائمه علیهم السلام روشن می شود که چقدر آن بزرگواران به افراد خدمت کردند و آن ها کفران نعمت نمودند، در عین حال آن ها نعمتشان را ادامه دادند و قطع نکردند؛ حتی کسانی که به آن بزرگواران اذیت کردند و فحش دادند باز هم به آن ها کمک کردند.0.

ص: 281

1- . سورة نمل (27): آية 40.

در حالات ائمه عليهم السلام آمده که برای کسی که ناسزا می گفته، پول می فرستادند و می فرمودند که او فقیر است و باید کمک کنیم.

در احوالات امام کاظم علیه السلام و حتی در کتاب های اهل سنت در بیان سبب این که به ایشان کاظم گفته شده نوشته اند:

وقتی به گوش حضرت امام کاظم علیه السلام می رسید که فلانی علیه ایشان حرف می زند و... حضرت برای او مقداری پول می فرستادند.

خطیب بغدادی (متوفای سنه 463) می نویسد:

موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب، أبو الحسن الهاشمي،... كان موسى يدعى العبد الصالح من عبادته واجتهاده، روي أنه دخل مسجد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فسجد سجدةً في أول الليل، وسمع وهو يقول في سجوده: عظم الذنب من عندي فليحسن العفو من عندك، يا أهل التقوى ويا أهل المغفرة. فجعل يردها حتى أصبح. وكان سخياً كريماً، وكان يسمع عن الرجل ما يؤذيه، فيبعث إليه بصرّة فيها ألف دينار.

... وكان سخياً كريماً، وكان يبلغه عن الرجل أنه يؤذيه فيبعث إليه بصرّة فيها ألف دينار، وكان يصرّ الصرر ثلاثمائة دينار، وأربعمائة دينار،

ومائتي دينار، ثمّ يقسمها بالمدينة، وكان مثل صرر موسى بن جعفر إذا جاءت الإنسان الصرّة فقد استغنى؛(1)

موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب، أبو الحسن هاشمي... ایشان به دلیل عبادت و اجتهادش به «عبدصالح؛ بنده شایسته»..

ص: 282

1- . تاریخ بغداد: 29/13، شماره 6987 و تهذیب الکمال: 44/29، شماره 6247 و سیر اعلام النبلاء: 271/6، شماره 118 و...

شهرت داشت. روایت شده که روزی وارد مسجد النبی شد و در اول شب سجده ای را آغاز کرد که در آن می گفت:

عظم الذنب من عندي فليحسن العفو من عندك، يا أهل التقوى ويا أهل المغفرة؛

گناه بزرگ در نزد من است، پس بخشش از تو نیکوست. ای اهل تقوا و آمرزش!

او همین ذکر را تا صبح در سجده تکرار می کرد.

امام کاظم علیه السلام فردی سخاوتمند و کریم بود. وقتی کسی به او بدگویی می کرد و آزارش می داد، کیسه ای دارای هزار دینار برایش می فرستاد. آن حضرت کیسه های 300 دیناری، 400 دیناری، 200 دیناری را بین مردم مدینه تقسیم می کرد، کیسه هایی که امام موسی بن جعفر علیهم السلام به هر انسان نیازمند می داد او را بی نیاز می ساخت.

سبط ابن جوزی (متوفای سال 654) در تذکرة الخواص می نویسد:

موسى بن جعفر بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب عليهم السلام، ويلقب بالكاظم والمأمون والطيب والسيد، وكنيته أبو الحسن، ويدعى بالعبد الصالح لعبادته واجتهاده وقيامه بالليل...

وكان موسى جواداً حليماً، وإنما سُمِّي الكاظم، لأنه كان إذا بلغه عن أحد شيء بعث إليه بمال: (1)

موسى بن جعفر بن محمد بن علي بن حسين بن علي بن ابي طالب عليهم السلام، به كاظم، مأمون، طيب و سيد ملقب بود. كنيه ايشان ابوالحسن بود و به خاطر 3.

ص: 283

عبادت، اجتهاد و شب زنده داریش «عبد صالح؛ بنده شایسته» خوانده می شد.

او کریم و بردبار بود. علت نامگذاری او به کاظم این بود که وقتی از فردی به او آزاری می رسید، برای آن فرد درهم یا دینار می فرستاد.

ذهبی درباره امام کاظم علیه السلام می نویسد:

موسی الكاظم، الإمام القدوة... ذكره أبو حاتم فقال: ثقة صدوق، إمام من أئمة المسلمين. قلت: له عند الترمذي وابن ماجه حديثان...

له مشهد عظیم مشهور ببغداد، دفن معه فيه حفيده الجواد، ولولده علي بن موسى مشهد عظیم بطوس. وكانت وفاة موسى الكاظم في رجب سنة 183..(1)

موسی کاظم علیه السلام امام و پیشوا...

ابوحاتم می گوید: او ثقه، صدوق و یکی از امامان مسلمانان است.

ترمذی و ابن ماجه دو روایت از او نقل کرده اند...

او زیارتگاه بزرگ و مشهوری در بغداد دارد. در آن جا به همراه نوه اش امام جواد علیه السلام دفن شده است. فرزندش علی بن موسی علیهما السلام نیز در توس زیارتگاهی بزرگ دارد. وفات او در رجب سال 183 هجری قمری رخداد....

ابن حجر هیتمی (متوفای سال 974) در الصواعق المحرقة می نویسد:

هو وارث أبيه علماً ومعرفة وكمالاً وفضلاً، سمي الكاظم لكثرة تجاوزه وحلمه، وكان معروفاً عند أهل العراق بباب قضاء الحوائج عند الله، وكان أعبد أهل زمانه، وأعلمهم وأسخاهم.(2)2.

ص: 284

1- . سير أعلام النبلاء: 6/270.

2- . الصواعق المحرقة: 112.

او وارث علم، معرفت، فضیلت و کمال پدرش است. دلیل نامگذاری او به کاظم، بردباری فراوان ایشان و درگذشتن از افراد خطاکار می باشد.

او در میان مردم عراق به «باب قضاء الحوائج عند الله؛ دروازه برآورده شدن حاجت ها در نزد خداوند» شهرت داشت. او عابدترین مردم زمانه خویش، عالم ترین و سخاوتمندترین آن ها بود.

آری، به کسانی که زبان دراز، اما فقیر، بیچاره و بدبخت هستند، به خاطر فقرشان باید کمک کرد.

شأن ائمه

وَسَائِرُكُمْ الْحَقُّ وَالصَّدَقُ وَالرِّفْقُ؛

و رفتارتان حق و راستی و مدارایی است.

اصلاً شأن ائمه اطهار علیهم السلام این بوده که حق از آن بزرگواران جدا نمی شده است، حالتشان این گونه بوده و هرگز غیر حق از ائمه علیهم السلام دیده نشده؛ نه در اقوالشان، نه در افعالشان و نه در تروکشان. از این روست که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله در سخنی زیبا فرمود:

علي مع الحق والحق مع علي يدور معه حيث ما دار. (1)

علی با حق است و حق با علی؛ و هر جا علی باشد، حق همان جاست.

این حدیث در کتاب های غیر شیعه با سندهای فراوان نقل شده است.

ائمه علیهم السلام در همه حالات حق و بر حق بودند. این ویژگی نیز از صفات الهی است، چقدر ائمه علیهم السلام را اذیت کردند، آن بزرگواران را کشتند، مادرشان

ص: 285

1- . الامالی، شیخ طوسی: 460، حدیث 1028، كشف الغمه: 1/146، بحار الانوار: 22/22، حدیث 2، المستدرک علی الصحیحین: 3/124، مجمع الزوائد: 9/134، کنز العمال: 11/603، حدیث 32912.

صدیقه طاهره علیها السلام را کشتند، اولاد ائمه علیهم السلام را در هر دیاری تحت تعقیب قرار دادند. چقدر دشمنان به شیعیانشان اذیت و آزار رساندند و سعی کردند آثار اهل بیت علیهم السلام و وجودشان را از بین ببرند - و به عبارت دیگر - شخصشان را ترور کردند، اما محفوظ ماندند؛ چون حق باید بماند و نباید از بین برود. قرآن کریم می فرماید:

«وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا»؛ (1)

و بگو: حق آمد، و باطل نابود شد؛ به راستی باطل نابود شدنی است.

آری، آن چیزی که باید از بین برود باطل است، نه حق.

در آیه دیگری می فرماید:

«بَلْ تَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ»؛ (2)

بلکه ما حق را بر سر باطل می کوبیم تا آن را هلاک سازد؛ و این گونه، باطل محو و نابود می شود.

در آیه دیگر، خداوند متعال برای حق و باطل مثال جالبی که برای همه قابل فهم است زده و می فرماید:

«كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ»؛ (3)

خداوند، حق و باطل را چنین مثل می زند؛ اما کف ها به بیرون پرتاب می شوند، ولی آن چه به مردم سود می رساند در زمین می ماند؛ خداوند این گونه مثال می زند. 7.

ص: 286

1- . سورة اسراء (17): آیه 81.

2- . سورة انبياء (21): آیه 18.

3- . سورة رعد (13): آیه 17.

به راستی بنی امیه، بنی العباس و دیگران کجا هستند؟

آری، همه اهل باطل رفتند فقط حق باید در این عالم بماند.

بنابر روایات و مطالعۀ احوال ائمه اطهار علیهم السلام از آن بزرگواران غیر از حق دیده نشده که آنان در همه اقوال، افعال، ترک و سایر حالاتشان حق و بر حق بودند.

این یکی از حالات و صفات الهی است؛ یکی از صفات الهی که انسان بایستی این چنین باشد. از این روست نام ائمه اطهار علیهم السلام، روایات، فقه، تعلیمات و آثارشان باقی مانده است؛ چون خداوند متعال به حفظ حق و این که حق ماندنی است، متعهد شده است.

ائمه و صدق

و از حالات ائمه اطهار علیهم السلام این بوده که همیشه صداقت داشتند و عین واقعیت بودند، همه کارهایشان مطابق با واقع و واقعیت بوده، مگر در موارد اضطرار تقیه می کردند.

«صدق»؛ یعنی واقعیت. راغب اصفهانی در این باره می نویسد:

والصّدق: مطابقة القول الضمیر والمخبر عنه معاً؛ (1)

صدق؛ یعنی مطابقت قول با نیت و ضمیر و یا چیزی که از آن خبر داده شده و این هر دو با هم هستند.

بنابراین، ائمه اطهار علیهم السلام همیشه و در همه احوال اهل واقعیت بوده اند و در وجودشان غیر از واقعیت چیز دیگری نبوده است.

ص: 287

هم چنین است «رفق»، می گویند: فلائی رفیق فلائی است، یعنی هم نشین اوست که با محبت با او معاشرت و رفتار دارد. رفق یعنی ملایمت، محبت، در مقابل خشونت، غلظت. در لغت می خوانیم:

رفق: (الراء والفاء والقاف) أصل واحد يدلّ على موافقة ومقاربة بلا عنف. فالرفق خلاف العنف، يقال: رفقت أرفق. (1)

طبق این تعریف، رفق همان خلاف خشونت است. ائمه اطهار علیهم السلام اهل رفق بودند و هیچ گونه خشونت و غلظت در احوال و رفتارشان وجود نداشته است.

طبع آن بزرگواران این چنین بوده که اهل رفق بودند. این صفت نیز از صفات خدایی است که خداوند متعال «رفیق» است، در روایات نیز به این معنا اشاره شده است.

و در دعایی چنین می خوانیم:

یا حبيب من لا حبيب له، یا طيب من لا طيب له، یا مجيب من لا مجيب له، یا شفيق من لا شفيق له، یا رفيق من لا رفيق له، یا مغيث من لا مغيث له... (2)

ای دوست کسی که جز تو دوستی ندارد، ای طیب کسی که جز تو طیبی ندارد، ای پذیرنده کسی که جز تو هیچ پذیرنده ای ندارد. ای دلسوز کسی که جز تو دلسوزی ندارد. ای رفیق کسی که جز تو رفیقی ندارد. ای پناه بخش کسی که جز تو پناهی ندارد...

ص: 288

1- . معجم مقایس اللغة: 2/418.

2- . المصباح: 254 و بحار الأنوار: 91/391.

و از صفات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیز همین است که در قرآن مجید از این صفت رسول خدا صلی الله علیه وآله چنین تعبیر شده است:

«فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ»؛ (1)

پس به برکت رحمتی از خدا، در برابر آنان (مردم) نرم و مهربان شدی و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می شدند. پس آن ها را ببخش و برای آن ها آموزش بطلب.

اگر پیامبر خدا صلی الله علیه وآله با نرمی و مهربانی با مردم رفتار نمی کرد، مردم از اطراف او پراکنده می شدند. خداوند می فرماید: ای پیامبر! پس کار تو این باشد که مردم را عفو کن و برای آنان استغفار کن.

صفت «لین»؛ رأفت و «رفق» از صفات الهی است.

در آیه دیگر به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله چنین امر شده:

«وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ»؛ (2)

با مؤمنان با محبت و رأفت و تواضع رفتار کن.

ائمه اطهار علیهم السلام نیز همین طور بودند. اگر بخواهیم از طریق مطالعه احوال آن بزرگواران به آنان معرفت پیدا کنیم، یقیناً در حالاتشان رفق و ارفاق را حتی با مخالفان خواهیم دید. از پیامدهای این معرفت این است که انسان سعی کند که به شکل آن ها دریاید، اوصاف آن ها را پیدا بکند و از آن ها هم در عقاید و مبانی ایمانی، هم در اعمال و رفتار و هم در اخلاق پیروی کند که می خواهد از شیعیان آن ها باشد. 8.

ص: 289

1- . سورة آل عمران (3): آیه 159.

2- . سورة حجر (15): آیه 88.

ائمه عليهم السلام چقدر به رفق امر کردند و تأکید نمودند بر این که ما این چنین باشیم و خودمان را با این صفت متخلق کنیم و روایات در این زمینه فراوان است.

در کتاب اصول الکافی بابی تحت عنوان «باب الرفق» آمده است، از جمله در روایتی جابر گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند:

لو كان الرفق خلقاً يُرى ما كان ممّا خلق الله عزّ وجلّ شيء أحسن منه؛⁽¹⁾

اگر نرمی، مخلوقی می بود که دیده می شد در میان آفریدگان خدای متعال از آن نیکوتر نبود.

آری، اگر رفق و نرمی مخلوقی می شد و تجسم پیدا می کرد، این قدر زیبا بود که به زیبایی این موجود در مخلوقات خدا یافت نمی شد.

در روایت دیگری آمده است: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

من أعطيت حظه من الرفق أعطيت حظه من خير الدنيا والآخرة؛⁽²⁾

به هر کس از نرمی بهره ای عطا شود، بهره ای از خیر دنیا و جهان و آخرت داده شده است.

کسی که این حالت را داشته باشد به همان مقدار که این حالت را داشته باشد خیر دنیا و آخرت دارا خواهد بود.

آری، حالت رفق، ملایمت، رفاقت با دیگران، با محبت زندگی کردن این گونه ارزشمند است.

رفق و ملایمت از صفات خداوند متعال است. به این موضوع در روایت اشاره شده است و چون خدای سبحان این صفت را دارد، این صفت را در هر جا که باشد دوست دارد.6.

ص: 290

1- . الکافی: 2/120، حدیث 13، بحار الانوار: 72/63، حدیث 32.

2- . مسند احمد: 6/159، مجمع الزوائد: 8/153 و شرح نهج البلاغة: 339/6.

پس اگر ما دارای این صفت باشیم محبوب خداوند متعال خواهیم بود، هر مقدار که دارای این صفت باشیم به همان مقدار در پیشگاه خدای تعالی محبوبیت داریم.

ائمه اطهار علیهم السلام در مراتب اعلاّی این صفت هستند، طبعاً محبوب خداوند متعال هستند. جابر می گوید:

امام باقر علیه السلام می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رَفِيقٌ يَحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعَنْفِ؛ (1)

خدای متعال نرم و ملایم است و نرمی و ملایمت را دوست می دارد و پاداشی که به ملایمت و نرمی می دهد به خشونت و سختگیری نمی دهد.

آری، خدای مهربان به آن مقداری که در مقابل رفق به اهل رفق می دهد، در مقابل عنف و خشونت نمی دهد.

روایت دیگر را سکونی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که می فرماید:

پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعِينُ عَلَيْهِ...؛ (2)

به راستی که خداوند رفق و نرمی را دوست می دارد و به آن کمک می کند...

یعنی وقتی انسان در این فکر بیفتد که دارای این صفت بشود خدا او را برای پیدا کردن این صفت یا به کار بستن آن یاری می کند.

این صفت نیز از صفات اهل بیت علیهم السلام بوده و در احوالات آنان موجود است که در بین مخالفان نیز آنان به این وصف شناخته شده اند. 1.

ص: 291

1- . الكافي: 2/119، حدیث 5، بحار الانوار: 72/60، حدیث 24.

2- . همان: 2/120، حدیث 12، همان: 72/62، حدیث 31.

اما کسانی که در مقابل اهل بیت علیهم السلام ادعای امامت کردند چه صفاتی را دارا بودند؟

برای نمونه در احوالات عمر بن خطاب چنین نوشته اند:

كان فظاً غليظاً؛⁽¹⁾

او همواره خشن و سخت دل بود.

ابن ابی الحدید معتزلی در شرح نهج البلاغه می نویسد:

وكان في أخلاق عمر وألفاظه جفاء وعنجهية (الجفاء والكبر) ظاهرة؛⁽²⁾

هماره در رفتار و گفتار عمر خشونت و ستم و کبر آشکار بود.

حتی در کتاب های دست اول معتبر اهل سنت نوشته شده که عمر به صفت خشونت معروف بوده؛ یعنی آن قدر شهرت داشته که حتی زن ها در خانه ها خبر داشتند که وقتی کسی را برای خواستگاری می فرستاده زن ها حاضر نبودند با او ازدواج کنند و می گفتند: او «فظ و غلیظ القلب؛ خشن و سخت دل» است! طبری در تاریخ خود در این زمینه چنین می نگارد:

وخطب أم كلثوم بنت أبي بكر وهي صغيرة وأرسل فيها إلى عائشة، فقالت: الأمر إليك.

فقالت أم كلثوم: ولا حاجة لي فيه.

فقالت لها عائشة: ترغيبين عن أمير المؤمنين؟!

قالت: نعم؛ إنه خشن العيش، شديد على النساء؛⁽³⁾

ص: 292

1- ر. ك: تاريخ مدينة دمشق: 20/104، فتوح الشام واقدی: 2/65، كنز العمال: 5/678، حدیث 14178.

2- شرح نهج البلاغه: 1/183.

3- تاريخ الطبری: 3/270، الكامل فی التاريخ: 54/3.

ابوبکر دختر صغیری به نام ام کلثوم داشت. عمر برای خواستگاری او کسی را نزد عایشه فرستاد. عایشه گفت: اختیار با توست.

ام کلثوم گفت: مرا کاری با او نیست.

عایشه گفت: امیر مؤمنان را نمی خواهی؟

ام کلثوم گفت: آری؛ چراکه او زندگی خشن و سختی دارد و با زنان سختگیر است.

به راستی عمر بن خطاب کجا و اهل بیت اطهار علیهم السلام کجا؟

کوتاه سخن این که ائمه طاهرين عليهم السلام مظاهر صفات خدای تعالی هستند.

گفتار ائمه

وَقَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَحَتْمٌ؛

و گفتارتان مسلم و حتمی است.

به بیانی که پیش تر گذشت کلام ائمه علیهم السلام کلام خداست؛ هر چه بگویند از خودشان نیست. وقتی آنان صحبت می کنند و کلامی را می گویند، در واقع کلام خداوند متعال است که از دلب مبارک امام علیه السلام شنیده می شود.

یکی از اساتید ما - خدا رحمتشان کند - می فرمود: حلق امام صادق علیه السلام بلندگوی خداوند متعال است. شاهد این گفتار روایات فراوانی است که برای نمونه امام صادق علیه السلام در روایتی می فرماید:

والله ما نقول بأهوائنا ولا نقول برأينا إلا ما قال ربنا؛(1)

به خدا سوگند، ما به دل خواه خود سخن نمی گوئیم و به راستی و نظر خود سخن نمی گوئیم مگر این که پروردگار ما فرموده است.

ص: 293

وقتی کلام خدا که از این جا شنیده، منتشر و پخش شود، قولشان محکم و حتمی خواهد بود و تزلزل در آن راه ندارد. آنان، از روی گمان سخن نمی گویند، قولشان از روی توهم و خیال نبوده است، شك و تردید در کلمات آن بزرگواران وجود نداشته است.

رأی از روی آگاهی

وَرَأَيْكُمْ عِلْمٌ وَحِلْمٌ وَحَزْمٌ؛

و رأی شما دانش، بردباری و دوراندیشی است.

اگر ائمه اطهار علیهم السلام در موردی رأی می دادند، رأی از روی علم و توأم با قوت و حلم و انضباط بود. ترجمه کلمه «حزم» به فارسی همان انضباط است؛ یعنی روی میزان حرف زدن و منضبط اظهار رأی کردن. جوهری کلمه «حزم» را این گونه معنا می کند:

الحزم: ضبط الرجل أمره وأخذه بالثقة. (1)

و در معجم مقاییس اللغه چنین آمده است:

حزم (الحاء والزاء والميم): أصل واحد وهو شد الشيء وجمعه، قياس مطرد. فالحزم جودة الرأي. (2)

بنابراین، رأی ائمه اطهار علیهم السلام رأی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و کلام خداوند متعال است. پیش تر گفتیم: با توجه به این که ائمه علیهم السلام معصوم و عالم به حقایق امور هستند طبیعی است که رأی معصوم عالم به حقایق امور رأی محکم، با

ص: 294

1- . الصحاح جوهری: 5/1898.

2- . معجم مقاییس اللغه: 2/53.

علم و با قوت و قدرت و انضباط می شود. از این روست که هر چه از ائمه علیهم السلام دیده بشود، شنیده شود؛ از گفتار، کردار، رأی و هر چه باشد عین خیر و واقعیت است و هیچ گونه خلاف واقع در گفتار، کردار و رأی آن بزرگواران وجود ندارد، چرا؟ چون رأی آن ها - با این که متعدد هستند - یکی است و هیچ گونه اختلافی وجود ندارد، چون به اراده خدای عالم واحد احد است، هم چنان که خدا به جدّشان رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده:

«إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ...» (1)

ما این کتاب را به حق بر تو نازل کردیم؛ تا به آن چه خدا به تو آموخته، در میان مردم قضاوت کنی...

خیر نام

إِنْ ذَكَرَ الْخَيْرُ كُنْتُمْ أَوْلَهُ وَأَصْلَهُ وَفِرْعَهُ وَمَعْدِنَهُ وَمَأْوِيَهُ وَمَنْتَهَا؛

اگر از خیر و خوبی ذکری به میان آید آغاز و ریشه و شاخه و مرکز و جایگاه و پایانش شما هستید.

خیر از اهل بیت علیهم السلام شروع می شود و به آنان منتهی می شود. آنان اصل خیر، معدن خیر و مرکز خیر هستند. در هر جا خیری دیده شود به تحقیق به خانه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برگشت دارد؛ چه معارف الهی باشد و چه علوم، اخلاق، سنن و آداب.

اگر بررسی شود هر کس هر چه از خیر به جمیع مصادیق آن، نصیبش شده به آن جا برگشته و از آن جا اخذ کرده است و آن هایی که در وجودشان خیر وجود ندارد

ص: 295

اگر دقت شود کسانی هستند که از اهل بیت علیهم السلام منقطع هستند و ارتباط با آن خاندان ندارند و این در احوالات آن بزرگواران طبق نوشته طرفدارانشان، آمده است.

با مطالعه حالات ائمه اطهار علیهم السلام فکر و معرفت انسان بالا می رود، ولایتش نسبت به آن شخصیت ها افزایش می یابد و بیزاری و براتش نسبت به کسانی که با آنان رابطه نداشتند، بالا می رود و این امر بسیار خوب است و برای ما ضرورت دارد.

پس هر جا حرفی از خیر باشد - با واسطه یا بی واسطه - به خاندان پیامبر خدا صلی الله علیه وآله برمی گردد، چرا که اینان، بازماندگان، وارثان و اوصیای رسول خدا صلی الله علیه وآله هستند.

ناتوانی در وصف ائمه

بَابِ اِنَّكُمْ وَاُمَّي وَنَفْسِي، كَيْفَ اَصِفُ حُسْنَ ثَنَائِكُمْ وَاُخْصِي جَمِيلَ بَلَائِكُمْ؛

پدر و مادرم و خودم به فدای شما، چگونه ثنای نیکوی شما را توصیف کنم؟ و چگونه آزمایش های خوبی که دادید، شماره کنم؟

راستی چگونه می شود درباره پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام سخن گفت؟

چه کسی می تواند حق مطلب را در این باره ادا کند؟

چگونه می شود آن ها را آن طوری که هستند، وصف کرد؟

چه کسی می تواند آن ها را معرفی کند؟

اگر معرّف بخواهد کنه معرّف را تعریف بکند و بشناساند همیشه معرّف بایستی محیط به معرّف باشد.

برای مثال، اگر کسی بخواهد فرشی را معرفی کند و خصوصیات آن را بگوید بایستی در این جهت آگاهی کامل داشته باشد، خصوصیات رنگ، نقشه و سایر امور آن را بداند، وگرنه نمی تواند معرف آن باشد.

بنابراین، چگونه می شود ائمه اطهار علیهم السلام را وصف کرد؟

خوب دقت کنید! کسی که تمام وجودش نور است، خوبی است، آیا می شود او را وصف کرد؟

چطور می توانیم نعمت ها، مقامات، حالات و صفاتی را که خداوند متعال به ائمه اطهار علیهم السلام عنایت کرده با این عقل کم و کوتاه - که از هر جهت قاصر است - بیان کنیم؟

کلمه «بلاء» در لغت عرب به معنای اختبار و امتحان آمده است(1) و در قرآن مجید کلمه «بلاء» گاهی به بلای عظیم، بلای مبین، بلای حسن، و گاهی به اوصاف دیگری آمده است. در آیه ای از قرآن کریم می خوانیم:

«وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ»؛(2)

و در این ها، آزمایش بزرگی از طرف پروردگارتان برای شما بود.

در آیه دیگر آمده است:

«وَلِيُنَبِّئِي الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا»؛(3)

و خدا می خواست مؤمنان را به این وسیله امتحان خوبی کند.

در آیه دیگر می خوانیم:7.

ص: 297

1- . المفردات فی غریب القرآن: 61.

2- . سورة بقره (2): آیه 49، سورة اعراف (7)، آیه 141، سورة ابراهيم (14): آیه 6.

3- . سورة انفال (8): آیه 17.

«وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ»؛ (1)

و آیاتی را به آن ها دادیم که آزمایش آشکاری در آن بود.

اگر خدای متعال بخواهد کسی را امتحان بکند گاهی با گرفتاری او را امتحان می کند و گاهی با نعمت. انسان در حال امتحان است. توجه کنید! خداوند متعال انسان را امتحان می کند؛ چه به گرفتاری و مصیبت و چه به نعمت. وقتی انسان امتحان داد و قبول شد نمره و رتبه دارد و به او مقام داده می شود.

بنابراین، امتحان، مقدمه ای برای مقام و رتبه است و هر چه انسان بیش تر امتحان بشود رتبه او بیش تر بالا می رود.

أصولاً انبیا و اولیای خدا بیش تر و سخت تر امتحان شدند. در روایتی آمده: امام صادق علیه السلام می فرماید:

إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءَ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ؛ (2)

به راستی که سخت ترین بلاها به سراغ پیامبران می آید، بعد از آن به سراغ کسانی که از آنان پیروی می کنند، آن گاه کسانی که با پیامبران تناسب بیش تری دارند.

در روایت دیگری رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرماید:

إِنَّ الْبَلَاءَ لِلظَّالِمِ أَدْبٌ، وَلِلْمُؤْمِنِ امْتِحَانٌ، وَلِلْأَنْبِيَاءِ دَرَجَةٌ، وَلِلْأَوْلِيَاءِ كِرَامَةٌ؛ (3)

به راستی که بلا برای ستمگر، ادب، برای مؤمن آزمون، برای پیامبران، درجه و برای اولیا کرامت است.0.

ص: 298

1- . سورة دخان (44): آیه 33.

2- . الامالی، شیخ طوسی: 659، بحار الانوار: 11/69.

3- . معارج اليقين في اصول الدين: 310.

از این روست که وقتی مصیبتی بر ایشان وارد می شد، نه تنها صبر می کردند؛ بلکه خدا را شکر می نمودند. ائمه اطهار علیهم السلام این طور بودند که هر چه امتحان می شدند، شکر می کردند و این شکر موجب بالا رفتن آن ها می شد. همه این مراحل را ائمه اطهار علیهم السلام به خوبی گذارنده اند تا بالا رفته اند. بر این اساس ائمه اطهار علیهم السلام برای ما از جهت شکر و صبر نیز باید الگو باشند.

در طول تاریخ کسی به اندازه حضرت زینب علیها السلام و به آن کیفیت و در ظرف چند ساعت، این همه مصیبت، از نظر کمی و کیفی ندیده است. وقتی از آن حضرت سؤال شد که این مصائب را چگونه دیدید؟

فرمود:

ما رأیت إلا جمیلاً؛⁽¹⁾

من جز نیکی چیزی ندیدم.

در تاریخ چنین آمده است:

لَمَّا أُدْخِلَ رَهْطَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامِ عَلَى عِبِيدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ لَعْنَهُمَا اللَّهُ أَذِنَ لِلنَّاسِ إِذْنًا عَامًّا وَجِئَ بِالرَّأْسِ، فَوَضَعَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَكَانَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامِ قَدْ لَبَسَتْ أَرْدَا ثِيَابَهَا وَهِيَ مُتَكْرِمَةٌ.

فَسَأَلَ عِبِيدَ اللَّهِ عَنْهَا - ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - وَهِيَ لَا تَتَكَلَّمُ.

قِيلَ لَهُ: إِنَّهَا زَيْنَبُ بِنْتُ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ.

فَأَقْبَلَ عَلَيْهَا وَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَحَكُمْ وَقَتَلَكُمْ وَأَكْذَبَ أَحَدُوثَكُمْ!

فَقَالَتْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَطَهَّرَنَا تَطْهِيرًا، إِنَّمَا يَفْتَضِحُ الْفَاسِقُ وَيَكْذِبُ الْفَاجِرُ وَهُوَ غَيْرُنَا. 7.

ص: 299

1- . اللهموف في قتلى الطفوف: 92-93؛ مثير الأحزان: 70-71، بحار الأنوار: 116/45-117.

فقال: كيف رأيت صنع الله بأهل بيتك؟

قالت: ما رأيت إلا جميلاً هؤلاء قوم كتب عليهم القتل فبرزوا إلى مضاجعهم، وسيجمع الله بينك وبينهم فتحاج وتخاصم، فانظر لمن الفلج. هبلتك أمك يابن مرجانة! (1)

آن گاه که کاروان اسیران و خاندان امام حسین علیه السلام را به نزد عبیدالله بن زیاد ملعون وارد کردند. ابن زیاد بر تخت نشسته و بار عام داده بود.

در این هنگام نیزه داران سر مقدس امام حسین علیه السلام را وارد مجلس کردند و پیش روی او نهادند.

حضرت زینب علیها السلام دختر امیرمؤمنان علی علیه السلام در حالی که فروترین لباس را بر تن داشت به صورت ناشناس در مجلس بود.

عبیدالله سه بار پرسید: این زن کیست؟

حضرت زینب علیها السلام پاسخ نداد.

به ابن زیاد گفته شد: او زینب، دختر علی بن ابی طالب است.

ابن زیاد به حضرت زینب علیها السلام رو کرد و گفت: خدا را سپاس که شما را رسوا ساخت، مردان شما را کشت و دروغتان را نمایان کرد.

حضرت زینب علیها السلام در پاسخ او فرمود: سپاس خدایی را که ما را به وسیله حضرت محمد صلی الله علیه وآله گرامی داشت و از هرگونه پلیدی و آلودگی پاک و پاکیزه ساخت. تنها افراد فاسق رسوا می گردند و افراد بد کردار دروغ می گویند؛ نه خاندان ما.

ابن زیاد گفت: دیدی خدا با خاندان شما چه کرد؟ ن.

ص: 300

حضرت زینب علیها السلام فرمود: من جز نیکی چیزی ندیدم. اینان گروهی بودند که شهادت بر ایشان نوشته شده بود. آنان به شهادتگاه خود شتافتند.

به زودی خدا تو و آنان را در دادگاهی جمع خواهد کرد و تو محاکمه خواهی شد. پس بنگر رستگاری از آن کیست ای پسر مرجانه! مادرت در عزایت گریه کند.

آیا این ها برای ما درس نیست؟

چرا به ما گفته اند که ائمه خود را بشناسید؟ برای این که انسان خودش هم به جایی برسد.

اگر بنا باشد برای هر مصیبت یک رتبه باشد، اهل بیت علیهم السلام چقدر مصیبت دیده اند و چقدر رتبه داشته اند؟ بی جهت نیست که نمی شود وصفشان کرد و آن بزرگواران را شناخت و فهمید. تحمل کردن این مصیبت ها پاداش و رتبه دارد و این صبرها اجر دارد. قرآن کریم می فرماید:

«إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ»؛ (1)

من امروز آن ها را به خاطر صبر و استقامتشان پاداش دادم؛ آن ها پیروز و رستگارند.

در آیه دیگری آمده است:

«وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ (2)

و به یقین به کسانی که شکیبایی ورزیدند در مقابل بهترین اعمالی که انجام دادند پاداش خواهیم داد. 6.

ص: 301

1- . سورة مؤمنون (23): آیه 111.

2- . سورة نحل (16): آیه 96.

در آیه دیگری می خوانیم:

«أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْعُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا»؛ (1)

آن ها هستند که درجات عالی بهشت در برابر شکیباییشان به آنان پاداش داده می شود.

ائمه اطهار علیهم السلام مقام امامت را بعد از صبر به دست آوردند. قرآن کریم می فرماید:

«وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا»؛ (2)

و از آنان امامان و پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما مردم را هدایت می کردند؛ چون شکیبایی نمودند.

آری، آن بزرگواران انواع و اقسام ناملايمات را در زندگی دیدند و در اعلا درجه صبر کردند و به آن مقام نایل آمدند.

ائمه و سیله رهایی انسان ها

وَبِكُمْ أَخْرَجْنَا اللَّهُ مِنَ الدُّلِّ وَفَرَّجْنَا عَنْكَ غَمْرَاتِ الْكُرُوبِ؛

خدا به وسیله شما ما را از ذلت بیرون آورد و به گرفتاری های سخت ما گشایش داد و از پرتگاه هلاکت و نابودی نجاتمان داد.

آغاز جمله های پیشین نیز با کلمه «بکم» بود و این فراز بعد از بیان مقداری از حالات ائمه اطهار علیهم السلام دوباره با کلمه «وبکم» شروع می شود. سخن در این است که آیا این «واو» «بکم» واو عاطفه است، یا واو استینافیه و یا واو حالیه؟

ص: 302

1- . سورة فرقان (25): آیه 75.

2- . سورة سجده (32): آیه 24.

نابراین، معنای عبارت چنین می شود: من چگونه شما را معرفی نمایم و چگونه شما را وصف کنم و حال آن که شما کسانی هستید که خدا به وسیله شما ما را از ذلت خارج کرده و به عزت رسانده است.

در توضیح واژه ذلت می گوئیم: هیچ ذلتی در عالم به قدر ذلت کفر وجود ندارد، و هیچ حالتی به قدر جهل ذلیل ترین حالت برای انسان نیست. دو ذلت وجود دارد که منتهی درجه ذلت هستند؛ ذلت کفر و ذلت جهل.

در روایتی آمده که امام صادق علیه السلام در ضمن حدیثی فرمود:

لا یصلح من لا یعقل... والصدق عزّ، والجهل ذلّ؛ (1)

کسی که نمی اندیشد، شایسته نیست... صدق عزت و شکوه و جهل و نادانی، ذلت و خواری است.

ذلیل ترین فرد در جامعه، جاهل ترین فرد و ذلیل ترین فرد در دنیا کسی است که به خداوند متعال کافر باشد و ایمان نداشته باشد. چنین فردی ذلیل است؛ گرچه در اعلا مراتب و مقامات دنیوی باشد.

جاهل ذلیل است؛ هر چند که تمام وسایل عزت ظاهری را در این عالم داشته باشد. اگر دقت بکنید این معنا را خواهید دید.

آری، ائمه اطهار علیهم السلام ما را از کفر و جهل بیرون آوردند، به توسط این خاندان کسانی از این بشریت مؤمن شدند و آن گاه به برکت این ها از جهالت بیرون آمدند.

با دقت در این فراز، چندین حق از حقوق اهل بیت علیهم السلام نسبت به ما - یعنی امت؛ بلکه کل بشریت - مطرح شده است که آن بزرگواران - از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله تا آخرین امام علیه السلام - چه حقوقی بر ما دارند. 9.

ص: 303

1- . تحف العقول: 356، بحار الانوار: 75/269، حدیث 109.

برای مثال، کسی در قعر چاه لجن افتاده و غوطه ور است. اگر کسی این فرد را از آن جا بیرون بیاورد، او را به حمام ببرد و شست و شو بدهد، آن گاه لباس پاکیزه ای به تن او کند، سپس به عنوان يك فرد محترم با شخصیت در جامعه معرفی کند، چه حقی در گردن او دارد؟

چون برای ما چنین اتفاقی نیفتاده نمی توانیم تصور کنیم که اصلاً اگر فردی چنین کسی را نجات بدهد و به آن جا برساند در حق او چه کار کرده است؟

کفر و جهل این گونه هستند. فکر کنید که انسانی مادرزاد نابینا باشد و عمری نیز با این حالت بگذراند، چنین فردی چقدر محرومیت دارد و چقدر با مشقت زندگی می کند.

اگر کسی به چنین شخصی، بینایی بدهد، راه و چاه را به او بشناساند، تا بتواند به اهداف و مقاصدش برسد، با آن چشم بخواند، بنویسد، مطالعه کند، تحصیل علم کند و پیشرفت نماید.

البته کسانی که با نابینایی درس می خوانند واقعاً افراد ارزنده ای هستند و چنین تلاشی ارزش دارد که افرادی با نابینایی درس می خوانند و به جایی می رسند. چون ما مبتلا نشده ایم نمی دانیم و اصلاً نمی توانیم تصور بکنیم تا تصدیقش نماییم.

ائمه اطهار علیهم السلام ما را به بینایی، بصیرت، روشنایی، نور، عقل، فهم و تشخیص رسانده اند. ما غافل هستیم از این که معرفت ما نسبت به خداوند متعال چقدر ارزش دارد؟ آیا تا کنون توانستیم فکر بکنیم که این معرفتی را که به خداوند متعال پیدا کرده ایم چقدر ارزش دارد؟

آیا فکر کردیم این معرفتی که به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله پیدا کرده ایم چقدر ارزش دارد؟

اگر بخواهیم چنین معرفتی را به يك شیء مادی دنیوی تبدیل کنیم و در مقابل

آن، مبلغی را دریافت کنیم به راستی معرفت ما نسبت به خدا، رسول، ائمه اطهار علیهم السلام و امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف چقدر ارزش دارد؟

آیا تا کنون در این باره فکر کرده ایم؟ اصلاً می شود در این موارد فکر کرد؟

در آن صورت می فهمیم که ائمه اطهار علیهم السلام چه حق بزرگی در این زمینه بر ما دارند؟

خداوند متعال به برکت ائمه اطهار علیهم السلام چقدر ما را از نگرانی ها و هلاکت های مادی و معنوی نجات داده است. پیش تر گذشت که نجات دادن ائمه اطهار علیهم السلام ما را دو گونه است:

در پاره ای از این نجات دادن ها اصلاً ما با خیر نشدیم، این را دفع می گویند. دفع گرفتاری به برکت اهل بیت علیهم السلام بوده که ما گرفتار نشدیم، بنا بوده گرفتاری هایی پیش بیاید، اما به خاطر ائمه علیهم السلام آن ها دفع شدند و ما خبردار نشدیم.

و به پاره ای از گرفتاری هایی مبتلا شدیم، اما به برکت ائمه علیهم السلام برطرف و رفع شد و ما خبردار شدیم، چون گرفتار شده بودیم.

اگر این موارد از نظر مادی حساب شود روشن تر می شود. برای مثال مگر گرفتاری حال سكرات مرگ چیز آسانی است؟

مگر مرگ چیز کمی است؟

مگر مراحل بعد از مرگ که باید طی شود، عالم برزخ و بعد از آن، مراحل آسانی هستند؟

مگر روز محشر و خود نجات یافتن از عذاب جهنم مسأله کمی است؟

جز انسان مؤمن در همه این موارد به برکت اهل بیت علیهم السلام نجات می یابد؟

به راستی چقدر در زندگی ها پیش آمده که جامعه ای تا مرز هلاکتِ پرتگاه رفته، اما خدا به برکت اهل بیت علیهم السلام نگه داشته است.

و از پرتگاه هلاکت و نابودی و هم چنین از آتش دوزخ، نجاتمان داد.

«شفا جرف»؛ یعنی پرتگاه ها. هرگاه کسی در دامنه کوهی بالا برود و به دره عمیق بنگرد اگر در يك لحظه پرت بشود چه می شود؟

منظور در این جا هم می تواند در پرتگاه قرار گرفتن فرد باشد، هم جامعه. پرت شدن نیز هم می تواند مادی باشد هم معنوی.

همین طور رفتاری ها را حساب بکنید؛ رفتاری های مادی و معنوی در طول زندگی تا به آخر عمر برسد، آن گاه سكرات مرگ و بعد از مرگ و تاروز محشر و آتش دوزخ همه این نجات ها به توسط و به برکت کیست؟ آیا ما لیاقت این معنا را داریم که از این همه رفتاری ها رها شویم؟

به راستی چه حق بزرگی است؟ اگر همین يك حق را حساب بکنید آیا می شود آن را ادا کرد؟

می گویند: از شما چیزی به عنوان جزاء و پاداش نمی خواهیم، حتی تشکر هم نمی خواهیم و قرآن کریم از قول آن ها می فرماید:

«إِنَّمَا نَطْعُمُكُمْ لَوْجِهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَ لَا شُكْرًا»؛ (1)

ما شما را به خاطر خدا اطعام می کنیم و هیچ پاداش و سپاسی از شما نمی خواهیم.

پس ما چه کار کنیم؟ همین که تقوا داشته باشیم، آدم های خوبی باشیم، چیز دیگری از ما نخواستند، چیزی از ما نخواستند که در آن نفع شخصی باشد. مگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از این امت چه خواستند؟

ص: 306

بَابِي انْتُمْ وَاُمِّي وَنَفْسِي، بِمُؤَالَاتِكُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِينِنَا؛

پدر و مادرم و خودم به فدای شما که به وسیله دوستی شما خداوند دستورات دینمان را به ما یاد داد.

در این فراز یکی دیگر از حقوق بزرگ و مقامات اهل بیت علیهم السلام مطرح است چون ما ولایت آن بزرگواران را پذیرفتیم و از آن ها اطاعت می کنیم خداوند متعال به برکت ولایتشان از نظر دینی و دنیوی ما را با معالم دین آشنا کرده و خودش دین را به ما یاد داده است.

کلمه «معالم» جمع «معلم» است. معلم؛ یعنی جاهای برجسته مهم و مهم ترین مسائل دین.

آری، ما به برکت ولایت اهل بیت علیهم السلام دین را از خدا آموختیم و مورد عنایت و لطف او قرار گرفتیم.

بعید نیست که این جمله اشاره باشد به آیه مبارکه:

«وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ يُعَلِّمَكُمُ اللَّهُ»؛ (1)

و تقوای خدا پیشه کنید و خدا به شما تعلیم می دهد.

چون «ولایت» اهل بیت طاهرین و پیروی از آن بزرگواران در همه ابعاد دین مصداق تام «تقوی» است و در این صورت است که انسان به طور مستقیم مورد تعلیم خدا قرار می گیرد.

ص: 307

هم چنین بعید نیست که عبارت «یعلمکم الله» همان باشد که در روایات آمده، آن جا که می فرماید:

المؤمن ينظر بنور الله؛⁽¹⁾

مؤمن با نور خدا می نگرد.

وقتی انسان اهل ولایت و ایمان به اهل بیت علیهم السلام داشته باشد، خدا در وجود او از نور خود قرار می دهد و قلب او را روشن می کند تا به حقایق دین برسد.

پس عینیت ولایت، تقوی و عینیت تقوی، ولایت است و آن گاه «یعلمکم الله» از این روست که واقع تقوی و علم حقیقی جز در ولایت اهل بیت علیهم السلام یافت نمی شود.

اساساً «دین» - چه در بُعد اصول، چه در بُعد فروع و چه در بُعد معارف و اخلاق - همانا «ولایت» امام المتقین است که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

أنا مدينة العلم وعلي بابها، فمن أراد المدينة فليأتها من بابها؛⁽²⁾

من شهر علم هستم و علی دروازه آن است، هر کس بنخواهد وارد این شهر بشود باید از دروازه آن عبور کند.

بنابراین، علم دین را از اهل بیت علیهم السلام طاهرین باید اخذ کرد. اگر شما حالات غیراهل ولایت را از صحابه رسول خدا و دیگران مطالعه کنید خواهید دید که آن ها نه فقط اثری از تقوی و خبری از علم نداشتند؛ بلکه همواره در صدد براندازی دین بوده اند؛ چه تفسیرهای باطل برای قرآن، چه احکام خلاف کتاب و سنت و چه بدعت ها در دین گذاشتند، هم اصول دین و هم فروع دین را خراب کردند و به جای کلام خدا و رسول او طبق قیاس و آرای شخصی خود فتوا دادند.ب.

ص: 308

1- . عیون اخبار الرضا علیه السلام: 2/61؛ بحار الانوار: 65/355.

2- . ر. ك: جلد سوم، صفحه 82 از همین کتاب.

و آن چه را که از دنیای ما تباه گشته بود اصلاح کرد.

از نظر مادی و دنیوی نیز مشکلات ما به برکت اهل بیت علیهم السلام برطرف شده است. هر گاه مشکلی از نظر دنیوی پیش آمده، شیعیان در دوران حیات ائمه علیهم السلام به آن ها مراجعه نموده و آنان حل کرده اند، بعد از شهادتشان نیز به آن ها متوسل می شوند و نتیجه می گیرند. آنان در امور دنیوی نیز ملجأ و پناه امت هستند.

بنابراین، هم دین ما به وسیله اهل بیت علیهم السلام آباد شده و هم امور و مسائل دنیوی مان.

از دیگر برکات ولایت ائمه

وَبِمَوَالَاتِكُمْ نَمَّتِ الْكَلِمَةُ وَعَظُمَتِ النِّعْمَةُ وَأَنْتَلَفَتِ الْفُرْقَةُ؛

و به وسیله موالات شما کلمه کامل شد، نعمت بزرگ گشت و جدایی و اختلاف به الفت و اتحاد دگرگون گردید.

ولایت اهل بیت علیهم السلام مایه بقای کلمه توحید، و ولایت، نعمت عظیمی که موجب اتحاد امت است.

اصلاً ولایت آن بزرگواران بالاترین نعمتی است که خداوند متعال به برکت آنان این نعمت را به ما عنایت کرده و به ولایت اهل بیت علیهم السلام ایمان به خدا و بقای دین خدا امکان پذیر است. به راستی اگر همه امت به وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عمل می کردند، اختلافی در بین آن ها به وجود نمی آمد.

به نظر می رسد مراد از «کلمه» در این جا کلمه توحید باشد که کلمه توحید بدون ولایت اهل بیت علیهم السلام ناقص است.

امام رضا علیه السلام در سفری که عازم بلاد طوس و خراسانِ فعلی بودند وارد شهر نیشابور شدند. شهر نیشابور در آن زمان حوزه علمیه اهل سنت بود که هزاران طلبه، عالم، مدرس و فاضل داشت. در تاریخ آمده:

وقتی آنان خبردار شدند که حضرت امام رضا علیه السلام وارد نیشابور شدند، همه اجتماع کردند و قلم و دوات با خودشان برداشتند. بزرگانِشان پیشاپیش خدمت حضرت آمدند و حضرت هم چنان بر مرکبشان سوار بودند. از حضرتش خواهش کردند: ای فرزند رسول خدا! حدیثی برای ما از جدتان رسول خدا صلی الله علیه وآله بفرمایید تا ما آن حدیث را از شما بشنویم و بنویسیم.

وقتی دور حضرت را گرفتند و خواهش کردند، حضرت امام رضا علیه السلام از پدر بزرگوار و اجداد گرامش از امیر مؤمنان علی علیه السلام و از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله حدیثی را نقل کردند که به خداوند متعال منتهی می شود. امام رضا علیه السلام فرمودند:

«لا إله إلا الله» حصني فمن دخل حصني أمن من عذابي؛

«لا إله إلا الله» دژ مستحکم من است، هر کس وارد دژ مستحکم من شود از عذاب من ایمن خواهد بود.

همه آن ها این حدیث را شنیدند و نوشتند، آن گاه مرکب امام رضا علیه السلام حرکت کرد، حضرت فرمودند:

بشروطها وأنا من شروطها؛⁽¹⁾

به جهت شروط آن، من از شروط آن هستم.

یعنی گفتن کلمه «لا إله إلا الله» به تنهایی کافی نیست. وقتی این کلمه اثر می بخشد و ایمنی بخش عذاب الهی می شود که ولایت اهل بیت علیهم السلام را⁶.

ص: 310

1- . عیون اخبار الرضا علیه السلام: 1/145، حدیث 4؛ کشف الغمه: 308/2، بحار الانوار: 7/3، حدیث 16.

پذیرفته باشیم. یعنی طبق شروط آن که من از شروط آن هستم.

و این مطلب از حضرت امیر علیه السلام نیز روایت شده، آن جا که می فرماید:

إِنَّ لَ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» شَرْطًا، وَإِنِّي وَذَرِّيتِي مِنْ شَرْطِهَا؛⁽¹⁾

به راستی برای «لا إله إلا الله» شرطهایی است که همانا من و فرزندانم از شرطهای آن هستیم.

به سخن دیگر، امان از عذاب الهی وقتی است که شما «لا إله إلا الله» بگویید و به ولایت اهل بیت علیهم السلام عمل کنید.

نتیجه این که کلمه توحید بدون ولایت، ناقص است و کلمه «لا إله إلا الله» به موالات اهل بیت علیهم السلام تمام و تکمیل می شود، وگرنه اثر ندارد.

در این زمینه روایات فراوانی در منابع معتبر؛ حتی در منابع عامه نیز از رسول خدا صلی الله علیه وآله آمده است. در حدیث معروفی که در کتاب های شیعه و سنی روایت شده، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود:

... وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّ رَجُلًا عَبْدَ اللَّهِ أَلْفَ عَامٍ ثُمَّ أَلْفَ عَامٍ (ثُمَّ أَلْفَ عَامٍ) مَا بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ، ثُمَّ أَتَى جَا حَادًّا بَوْلَايَتِهِمْ لِأَكْبَةِ اللَّهِ فِي النَّارِ كَانَتْ مَا كَانَ؛⁽²⁾

... به خدایی که جان محمد در دست قدرت اوست سوگند، اگر کسی خدا را بین رکن و مقام هزار سال و هزاران سال عبادت کند آن گاه با انکار ولایت آنان نزد خدا برود، خدا او را در آتش جهنم می اندازد؛ هر که باشد.

این حدیث در منابع عامه نیز آمده است.⁽³⁾7.

ص: 311

1- . شرح غررالحکم: 2/415.

2- . ر. ك: كفاية الاثر: 85، بحار الانوار: 314/36.

3- . شواهد التنزيل: 2/204، تاريخ مدينة دمشق: 41/335، المناقب، خوارزمي: 87، حديث 77.

بنابراین، ولایت، بالاترین نعمت است که خداوند متعال به ما عنایت کرده که ما باید در این نعمت و ارزش آن فکر بکنیم.

خداوند متعال سه نعمت بزرگ به ما عنایت کرده که معمولاً ما از این سرمایه ها غافلیم.

1. نعمت ولایت.

2. نعمت سلامتی که واقعاً ارزش هر عضو از اعضای سالم بدن ما چقدر است!؟

3. نعمت امنیت.

در روایتی آمده که حضرت علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

نعمتان مکفورتان: الأمان والعافية؛(1)

ارزش دو نعمت از نظر مردم پوشیده است: امنیت و تندرستی.

در روایتی دیگر می خوانیم که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

من أحببنا أهل البيت فليحمد الله على أول النعم.

قیل: وما أول النعم؟

قال: طيب الولادة، ولا يحببنا إلا من طابت ولادته؛(2)

هر کس که ما خاندان را دوست می دارد باید خدا را بر نخستین نعمت سپاس گوید.

عرض شد: نخستین نعمت چیست؟

فرمود: حلال زاده بودن، و ما را دوست نمی دارد مگر شخصی که نطفه او پاک است.3.

ص: 312

1- . الخصال: 34، حدیث 5؛ بحار الانوار: 78/170، حدیث 1.

2- . الامالی، شیخ صدوق: 561، بحار الانوار: 27/145، حدیث 3.

اما به راستی نعمت ولایت کجا و دیگر نعمت ها کجا؟!

بارها گفتیم که به طور کلی توحید، نبوت و سایر امور و شئون ما از نعمت ولایت است. نعمت ولایت، نعمت بسیار بزرگی است. از این روست که در روز غدیر خم پس از خطبه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و بیعت با امیر مؤمنان علی علیه السلام خداوند متعال این آیه را نازل فرمود:

«الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»؛⁽¹⁾

امروز، دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین شما پذیرفتم.

از این نعمت عظمی در قیامت سؤال خواهد شد، به دلیل روایات شیعه و سنی، در ذیل آیه مبارکه «وَقَفَّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ»؛⁽²⁾ آمده که امت از ولایت اهل بیت علیهم السلام مورد سؤال خواهند شد.⁽³⁾ هم چنین در ذیل حدیث ثقلین در کتاب های شیعه و سنی از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل شده که آن حضرت فرمود:

وإني سائلكم حين تردون عليّ عنهما كيف خلفتموني فيهما.⁽⁴⁾

هنگامی که نزد من می آید از شما درباره دو ذخیره گران بها پرسش خواهم کرد. مواظب باشید که پس از من با آن ها چه خواهید کرد.ب.

ص: 313

1- . سورة مائده (5): آية 3.

2- . سورة صافات (37): آية 24.

3- . ر. ك: بحار الانوار: 24/270-273، شواهد التنزيل: 2/160.

4- . ر. ك: صفحه 313 از همین کتاب.

در روایات ما کلمه «نعیم» در آیه مبارکه: «ثُمَّ لَئْسَ لَكُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» (1) به امام و ولایت تفسیر شده است. (2) هم چنین در کتاب های شیعه و سنی از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت شده که حضرت فرمود:

لا تزول قدما عبدٍ يوم القيامة حتى يسئل عن أربع؛

عن عمره فيما أفناه،

عن شبابه فيما ابلاه،

وعن ماله من أين اكتسبه وفيما أنفقه،

وعن حبنا أهل البيت؛ (3)

در قیامت بنده ای قدم بر نمی دارد مگر این که از چهار چیز پرسیده شود:

از عمرش که در چه چیزی به سر برد

و از جوانیش که در چه چیزی صرف کرد.

و از مالش که از کجا به دست آورد و در کجا خرج کرد.

و از محبت ما اهل بیت.

سخن دیگر این که پیش تر اشاره کردیم که ولایت اهل بیت علیهم السلام مایه وحدت بین مسلمانان است، اگر همه مسلمانان به وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله عمل می کردند کار به این جا نمی انجامید. بدیهی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بدون وصیت از دار دنیا نرفتند؛ بلکه حضرتش حدیثی را به عنوان وصیت فرمودند: 1.

ص: 314

1- . سورة قارعه (101): آیه 8.

2- . ر. ك: بحار الانوار: ج 2/48 باب 29.

3- . الخصال: 1/253، علل الشرائع: 1/218، تاریخ الاسلام: 10/199 و 13/231.

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ وَعِترَتِي، مَا إِنْ تَمَسَّ كُنْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ، وَإِنِّي سَأَلْتُكُمْ عَنْهُمَا... (1)

همانا من بین شما دو چیز گران بها می گذارم: کتاب خدا و عترت و اهل بیت، مادامی که به آن دو تمسک کنید هرگز گمراه نخواهید شد و این دو از هم جدا نمی شوند تا در کنار حوض (کوثر) بر من وارد شوند و من از شما خواهم پرسید که با آن دو چگونه رفتار کردید....

این وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که از قرآن مجید و از اهل بیت، پیروی کنیم، ولایت داشتن یعنی اطاعت کردن و پیروی کردن.

اما بسیاری از مسلمانان به این وصیت عمل نکردند و همین مایه اختلاف و تفرقه بین آن ها شد.

اگر همه به سوی اهل بیت علیهم السلام بیایند اختلافی باقی نمی ماند. مایه اختلاف کسانی هستند که از اهل بیت علیهم السلام تبعیت نکردند، آن ها سبب اختلافند، نه ما.

گرچه آنان از نظر عدد بیشتر هستند، ولی از نظر قوت، قدرت، منطق و استدلال به برکت اهل بیت علیهم السلام ما قوی تر هستیم و آن ها ضعیف هستند.

مگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمی دانستند - یا حتی احتمال نمی دادند - که بعد از خودشان اختلاف خواهد شد؟! مگر چنین چیزی می شود؟

مگر آن حضرت با علم - و یا حداقل با احتمال - نمی دانستند که بعد از خودشان اختلاف خواهد شد و راه وحدت را بیان نکردند و برای اسلام و مسلمانان دلسوزی نداشتند تا راه را نشان بدهند؟

مگر می شود آن حضرت بدون وصیت از دار دنیا رفته باشند و با علم به این که بعد از خودشان چقدر اختلاف واقع خواهد شد؟! اب.

ص: 315

بر این اساس، این همه جنگ ها و خونریزی ها که در طول تاریخ اسلام واقع شده و هنوز هم واقع می شود در اثر چیست؟

همه این ها نتیجه این است که بسیاری از مسلمانان به وصیت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله عمل نکردند.

از این رو از احادیث بسیار مهم، حدیث ثقلین است که در همه منابع اهل سنت و کتاب های ما روایت کرده اند، اما روایت کردن يك چیز است و عمل کردن چیز دیگر. آنان خوب قرآن می خوانند، ولی عملش کجاست؟

وقتی شخص پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله راه وحدت و رستگاری را نشان داده باشند چرا به سراغ دیگران برویم تا بنشینیم و فکر کنیم که راه وحدت چیست؟ چه کار کنیم که بین مسلمانان وحدت شود؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله راه را نشان دادند، چرا عمل نمی شود؟

آن هایی که دم از وحدت می زنند اگر راست می گویند، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله راه وحدت را نشان داده اند.

اِثْمَهُ وَ پَذِيرش اعمال

وَبِمُؤَالَاتِكُمْ تَقْبَلُ الطَّاعَةَ الْمَقْتَرَضَةَ؛

و به وسیله موالات شما فرمانبرداری واجب، پذیرفته گردد.

اعمال عبادی ما و کارهای واجب و مستحب ما به برکت ولایت اهل بیت علیهم السلام مورد قبول واقع می شود. چرا؟

پرواضح است، چون عملی که ما انجام می دهیم عملی است که اهل بیت علیهم السلام به ما یاد داده اند؛ این نمازی که می خوانیم، روزه ای که می گیریم،

ص: 316

حجی که به جا می آوریم و سایر عبادات ما به دستور خود اهل بیت علیهم السلام است، آنان بارها فرموده اند که این گفته های ما، گفته پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است.

بنابراین، چون ما آن بزرگواران را قبول کرده ایم و از آن ها اطاعت و پیروی می کنیم، عمل ما با فرمایش پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و دستور قرآن مطابقت می کند و ناگزیر مورد قبول واقع می شود.

اما کسانی که راه دوم؛ راه انحرافی را پیمودند؛ راهی که به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله منتهی نمی شود و در آن راه، فرمایشات رسول خدا صلی الله علیه وآله نیست، احکامشان را بر اساس خیال ها، گمان ها و رأی های شخصی تأسیس کردند.

نمی شود کسی ادعای حبّ اهل بیت علیهم السلام و ولایت آن بزرگواران را داشته باشند، اما به فقه دیگران عمل بکنند، نماز، روزه، حج و دیگر احکام را بر طبق فقه دیگران به جا بیاورد؛ چرا که ولایت اهل بیت علیهم السلام؛ یعنی متابعت از اهل بیت علیهم السلام. در این زمینه آیات و روایات فراوان داریم. قرآن کریم می فرماید:

«إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»؛ (1)

خدا، تنها از پرهیزگاران می پذیرد.

عباداتی را که انسان به جا می آورد اگر با تقوا باشد مورد قبول است.

یعنی اگر متقی باشید خدا اعمال شما را قبول می کند. تقوا کجاست؟ تقوا در ولایت اهل بیت علیهم السلام است.

متقین در طول تاریخ چه کسانی هستند؟

اگر بی طرفانه در احوال شخصیت های بزرگ در طول تاریخ مطالعه کنید آن هایی که پیرو اهل بیت علیهم السلام بودند، تقوا داشتند. اساساً «تقوا»، یعنی «ولایت» و «براعت». 7.

ص: 317

1- . سورة مائده (5): آیه 27.

در این زمینه حدیثی از مدارك سنّی می آوریم. حاکم نیشابوری از دید اهل سنّت شخصیت بسیار بزرگ است، او در نیمه دوم قرن چهارم رئیس حوزه علمیه بود و در تاریخ 405 هجری درگذشته است. او حدیثی را از ابن عباس روایت می کند.

ابن عباس می گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

فلو أنّ رجلاً صَفَنَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ فَصَلَّى وَصَامَ، ثُمَّ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ مَبْغُضٌ لِأَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ دَخَلَ النَّارَ؛ (1)

اگر مردی در میان رکن و مقام بایستد و نماز بخواند و روزه بگیرد؛ آن گاه خدا را در حال دشمنی با خاندان حضرت محمد علیهم السلام ملاقات کند، وارد آتش می شود.

رکن و مقام قطعه ای از مسجد الحرام است که شرافت و عظمت دارد.

حدیث دیگری را چند تن از بزرگان اهل سنّت نظیر ابن عساکر، طبرانی و دیگران روایت کرده اند. ابوامامه یکی از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می گوید:

رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

لو أنّ عبداً عبد الله بين الصفا والمروة ألف عام، ثم ألف عام، ثم ألف عام ثم لم يدرك محبتنا أكتبه الله على منخرية في النار؛

اگر عابدی سه هزار سال خدا را میان صفا و مروه عبادت کند و حال این که محبت ما اهل بیت را درک نکند، خدای رحمان او را با صورت در آتش جهنم سرنگون کند.

بنابراین حدیث، اگر بنده ای از بندگان، خدا را عبادت کند؛ این دیگر فرض است. می فرماید: «لو». حضرت می خواهند بفرمایند چقدر قضیه با عظمت است 9.

ص: 318

که اگر هزار سال عمر کند و عبادت نماید، و دوباره هزار سال عمر کند و عبادت نماید، سه باره اگر هزار سال عمر کند و عبادت نماید، اگر دارای محبت و ولایت ما نباشد خداوند او را به رو در جهنم می اندازند.

آن گاه پیامبر خدا صلی الله علیه وآله این آیه را خواندند:

«قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» (1)؛ (2)

بگو: «من هیچ پاداشی از شما بر رسالتم درخواست نمی کنم جز دوست داشتن نزدیکان».

گفتنی است که ما در آینده درباره این آیه، سخن خواهیم گفت.

حدیث دیگری را خطیب بغدادی از بزرگان اهل سنت، روایت می کند.

ابن عباس می گوید:

رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

لو أنَّ عابداً عبد الله بين الركن والمقام ألف عام وألف عام حتَّى يكون كالشَّنِّ البالي ولقي الله مبغضاً لآل محمد، أكتبه الله على منخره في نار جهنم؛ (3)

اگر عابدی خدای را در میان رکن و مقام ابراهیم در مسجد الحرام دو هزار سال عبادت کند، به طوری که بدنش چون مشکی خشکیده گردد و در روز قیامت خدای را با بغض و دشمنی آل محمد علیهم السلام دیدار کند، خداوند او را با رویش در آتش می افکند.

واژه «بالی»؛ یعنی از بین رفته و خشک شده. کلمه «شن»؛ یعنی مشک خشکیده؛ 8.

ص: 319

1- سورة شورا (42): آیه 23.

2- . شواهد التنزیل: 2/203، تاریخ مدینه دمشق: 42/65. ر. ک: شرح منهاج الكرامه: 2/299.

3- . تاریخ بغداد: 13/124، حدیث 7106؛ تاریخ مدینه دمشق: 42/328.

یعنی اگر تمام وجود چنین فردی يك مشت استخوان شود، از بس عبادت کند؛ نه يك هزار سال، بلکه دو هزار سال.

این مضمون در روایات ما بسیار است. برای نمونه خدای متعال در آیه مبارکه ای می فرماید:

«وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى»؛ (1)

و به راستی من بسیار آمرزنده هستم برای کسی که توبه کند، و ایمان آورد، و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت شود.

در ذیل این آیه روایاتی از شیعه و سنی وارد شده است. (2) در روایتی امام صادق علیه السلام می فرماید:

الأتري كيف اشترط؟ ولم تنفعه التوبة أو الإيمان والعمل الصالح حتى اهتدى. واللّه، لو جهد أن يعمل ما قبل منه حتى يهتدي... إلينا. (3)

آیا می بینی چگونه شرط شده؟ توبه، ایمان و عمل صالح برای او سودی ندارد مگر وقتی که هدایت یابد.

به خدا سوگند، اگر بکوشد که عمل کند از او نمی پذیرند مگر آن گاه که به سوی ما... هدایت یابد.

و در روایتی امام صادق علیه السلام می فرماید:

فإن أقرّ بولاييتنا ثم مات عنها قبلت منه صلاته وصومه وزكاته وحجّه، وإن لم يقرّ بولاييتنا بين يدي الله جلّ جلاله، لم يقبل الله عزوجلّ منه شيئاً من أعماله؛ (4) 8.

ص: 320

1- . سورة طه (20): آية 82.

2- . ر. ك: بحار الانوار: 23/81 و 82، شواهد التنزيل: 1/491.

3- . بحار الانوار: 27/169.

4- . الامالی، شیخ صدوق: 256، بحار الانوار: 24/248.

اگر به ولایت ما خاندان اعتراف کند و بر آن عقیده بمیرد نماز، روزه، زکات و حج او پذیرفته است و اگر در پیشگاه خدا به ولایت ما اعتراف نکند، خدا چیزی از اعمال او را نمی پذیرد.

شیخ مفید رحمه الله به سند خود از ابن عباس روایتی را نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

أَيُّهَا النَّاسُ! اِلْزَمُوا مَوَدَّتَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ، فَإِنَّهُ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ بُوَدَّنَا دَخَلَ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِنَا، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَنْفَعُ عَبْدًا عَمَلُهُ إِلَّا بِمَعْرِفَتِنَا وَوَلَايَتِنَا؛ (1)

ای مردم! پیوسته با دوستی ما اهل بیت همراه باشید، که هر کس همراه دوستی ما خدا را دیدار کند به شفاعت ما بهشت وارد گردد. سوگند به آن کس که جان محمد به دست قدرت اوست، عمل هیچ بنده ای به او سودی نرساند مگر با شناخت ما و اعتقاد به ولایت ما.

آری، از طرفی خداوند متعال می فرماید:

«إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»؛ (2)

خدا، تنها از پرهیزگاران می پذیرد.

و از طرف دیگر، ولایت محمد و آل محمد علیهم السلام همان تقوای الهی است.

فرا تر این که ما در جای خود در مباحثمان ثابت کردیم که ولایت و امامت اهل بیت علیهم السلام جزء اصول دین است، نه فروع دین. وقتی خداوند متعال اعمال ما را مشروط کرده که اصول دین ما درست باشد و طبق قاعده «إِذَا انْتَفَى الشَّرْطُ انْتَفَى» 7.

ص: 321

1- . الامالی، شیخ مفید: 140، بحار الانوار: 27/193.

2- . سورة مائده (5): آیه 27.

المشروط»؛ اگر اصلی از اصول دین متزلزل باشد آن اعمالی که به جا آورده شده دیگر فایده ندارد.

بنابراین، هر يك از اصول دین در تمامیت اعمال و عبادات و قبول شدن آن ها شرط است و این از ما نیست، بلکه يك دستور الهی است. اگر کسی هزاران نماز با لباس پاك، در مکان پاك و خیلی با حضور قلب بخواند، اما این نمازها بدون وضو باشد؛ ارزش ندارد. چرا که شارع مقدس؛ یعنی خداوند متعال که انسان برای او نماز می خواند طهارت را در نماز شرط قرار داده است و این اعتبار شرعی از ناحیه خود اوست.

در مثال دیگر، اگر کسی حمام برود و آن قدر در آن جا خود را شست و شو کند و تمیز نماید و زحمت بسیاری متحمل شود و به اقسام شوینده ها خود را تمیز کند، اما بدون غسل بیرون بیاید که به عهده دارد، این تمیزی برای او فایده ای ندارد.

چون شارع مقدس گفته باید «قربة الى الله» و طبق دستور، غسل کنی، او نیت غسل نکرده و غسل به عهده او بوده؛ گرچه بدنش بسیار تمیز است، اما نمی تواند نماز بخواند. چون این يك امر الهی و عبادی و دستوری شرعی است.

در قضایای دیگر؛ یعنی روزه، حج و دیگر عبادات نیز همین طور است. خداوند متعال شرط کرده و گفته عبادتی را می خواهیم که محمد و آل محمد علیهم السلام گفته باشند و با ولایت اهل بیت علیهم السلام باشد.

لزوم مودت به اهل بیت

وَلَكُمْ الْمَوَدَّةُ الْوَاجِبَةُ؛

و تنها دوستی شماست که بر خلق لازم و فرض است.

این عبارت از زیارت جامعه به آیه مودت اشاره دارد. داستان آیه مودت در حدیث و تاریخ چنین آمده است:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه مکرمه به مدینه منوره هجرت کردند، مردم مدینه از لحاظ اقتصادی فقیر بودند، اختلافات فراوانی بین قبیله ها بود و اهل کتاب آن ها را اذیت می کردند.

با ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه این شهر آباد شد. چون از طرفی، مردم به اسلام دعوت شدند و اسلام را پذیرفتند که این، يك شرف و حق بزرگی از جانب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر این مردم بود و در نتیجه اختلافات برطرف شد و مردم عزت و شرف پیدا کردند، و از طرف دیگر، مدینه مرکز و پایتخت اسلام گشت و مورد توجه همه بلاد شد و از نظر اقتصادی نیز رونق گرفت.

نوشته اند: روزی بزرگان مدینه؛ یعنی انصار دور هم جمع شدند و جلسه ای تشکیل دادند و گفتند: حضرت محمد صلی الله علیه و آله به مدینه تشریف آوردند و به برکت آن حضرت، ما دارای همه چیز شدیم، مسلمان شدیم و ایمان آوردیم و برای خودمان موقعیتی پیدا کردیم، امنیت یافتیم و اقتصاد ما رونق گرفت، از این رو، او حق بزرگی به گردن ما دارد فکری بکنیم تا جزا یا پاداشی به او بدهیم.

آنان در جلسه، مشورت کردند و به این نتیجه رسیدند که مبلغ درشتی را جمع کنند و خدمت پیامبر ببرند و بگویند: آقا! شما رفت و آمد دارید، مهمان های زیادی به حضور شما می آیند، هزینه زندگی شما بسیار است این مبلغ را از ما بپذیرید.

آنان پس از تصمیم، آن را انجام دادند و به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدند و مبلغ را خدمتشان گذاشتند و گفتند: آقا! شما این قدر گردن ما حق دارید، چنین و چنان کردید، ما کسی نبودیم و به برکت شما شخصیت پیدا کردیم، این مبلغ را به خدمتتان آوردیم که در کارها و برنامه هایتان لازم می شود، شما خیلی به عهده ما حق دارید.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پول را رد کردند و فرمودند: نیازی به پول شما ندارم.

گفتند: آقا نمی شود باید بپذیرید، پس ما چکار کنیم، شما حق بزرگی دارید و ما باید جبران کنیم.

در این هنگام این آیه نازل شد:

«قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»؛ (1)

بگو: «من هیچ پاداشی از شما بر رسالتم درخواست نمی کنم جز دوست داشتن نزدیکان».

خدای سبحان به پیامبرش فرمود: به این ها بگو: من چیزی از شما نمی خواهم.

به تعبیر ما، اگر شما راست می گوئید که می خواهید زحمت ها و محبت های مرا جبران کنید، مودت قربای مرا داشته باشید و از آن ها نگهداری و دفاع کنید. (2) در روایت دیگری آمده: ابن عباس می گوید:

لَمَّا نَزَلَتْ: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»

قالوا: يا رسول الله! من قرابتك، هؤلاء الذين وجبت علينا مودتهم؟

قال: علي وفاطمة وابناهما؛ (3)

آن گاه که آیه مودت نازل شد، پرسیدند: ای رسول خدا! مراد از قربی که مهرورزی به آن ها لازم است، چه کسانی هستند؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: علی، فاطمه و دو فرزند آن ها (حسن و حسین علیهم السلام).

در این بحث دو نکته قابل ذکر است. 3.

ص: 324

1- . سورة شورا (42): آیه 23.

2- . أسباب نزول الآيات، واحدی نیشابوری: 251، تفسیر فرات کوفی: 391، حدیث 521، بحار الانوار: 23/247، حدیث 20.

3- . مجمع الزوائد: 7/103.

نکته اول این که در فراز قبلی حرف «باء» سببیت بود و در این فراز حرف لام، لام ملکیت و اختصاص است؛ یعنی از حقوق واجبی که ائمه اطهار علیهم السلام بر ما دارند این است که ما نسبت به آن ها مودت داشته باشیم.

نکته دوم این که جار و مجرور در این جا مقدم شده است، و تقدم جار و مجرور از نظر ادبی بر حصر دلالت می کند؛ یعنی این مودت واجبه به شما اختصاص دارد و درباره غیر شما نیست.

البته نه تنها درباره دیگران مودت نیست؛ بلکه طبق کتاب و سنت و عقل نسبت به دیگران برائت باید باشد و این يك واقعیت است؛ برائت از غیر اهل بیت علیهم السلام به ویژه کسانی که اعلان دشمنی کردند و در طول تاریخ آن بزرگواران علیهم السلام را اذیت و ایذا نموده اند و این برائت وظیفه هر مسلمان و مؤمن است.

بنابراین، مودت به اهل بیت علیهم السلام اختصاص دارد و نسبت به غیر اهل بیت علیهم السلام نه فقط مودت نیست، بلکه برائت است.

گفتنی است که اساساً مودت و محبت بدون برائت از دشمنان تحقق پیدا نمی کند، و اگر تحقق پیدا بکند برائت از دشمنان مکمل آن است، وگرنه ناقص خواهد بود و این بحثی جداگانه می طلبد.

کوتاه سخن این که این روایت از روایاتی است که احدی نمی تواند در سند آن مناقشه کند. این روایت را بزرگان علمای قرن دوم و سوم و تا کنون از اهل سنت در کتاب های تفسیری و حدیثی روایت کرده اند. برای نمونه بزرگانی از اهل سنت که این حدیث را روایت کرده اند عبارتند از: احمد بن حنبل، ابوبکر بزار، طبری، صاحب تفسیر معروف و مشهور، ابن ابی حاتم، ابوالقاسم طبرانی، حاکم نیشابوری، ثعلبی، ابونعیم اصفهانی، واحدی، بغوی، زمخشری، ابن عساکر، ابن اثیر، فخر

رازی، قرطبی، بیضاوی، ابن کثیر، هیشمی، عسقلانی، جلال الدین سیوطی و... (1) جالب این که اهل سنت استدلال های ائمه اطهار علیهم السلام به آیه مودت را نیز روایت می کنند. برای مثال در روایتی امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

إِنَّهُ لَا يَحْفَظُ مَوَدَّتَنَا إِلَّا كُلُّ مُؤْمِنٍ، ثُمَّ قَرَأَ: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»؛ (2)

کسی مودت ما را حفظ نمی کند مگر مؤمن؛ (یعنی مؤمن کسی است که با ما ارتباط دارد و آن که با ما ارتباط ندارد غیر مؤمن است).

امیر مؤمنان علی علیه السلام بعد از این کلام به همین آیه مبارکه استدلال و استشهاد کرده اند.

و هنگامی که امیر مؤمنان علی علیه السلام به شهادت رسیدند، امام مجتبی علیه السلام خطبه ای ایراد کردند و در آن خطبه خود را معرفی کردند و فرمودند:

أَيُّهَا النَّاسُ! مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ عَرَفَنِي وَمَنْ لَمْ يَعْرِفَنِي فَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ 4.

ص: 326

1- ر. ك: صحيح البخارى: 6/37، سنن ترمذی: 5/54، حديث 3304، المعجم الكبير: 3/47، حديث 2441، تفسير ابن ابي حاتم: 10/3275، حديث 18473، المستدرک على الصحيحين: 2/442، تفسير الثعلبي: 8/37 و 310، حلية الاولياء: 3/201، تفسير البغوي: 4/124، الكشف عن حقائق التنزيل: 3/467، تاريخ مدينة دمشق: 41/336، تفسير الرازي: 166/27، تفسير القرطبي: 16/21، تفسير البيضاوي: 5/128، تفسير القرآن العظيم (معروف به تفسير ابن كثير): 4/120، مجمع الزوائد: 7/103، الدر المنثور: 6/6، تفسير آلوسی: 25/30، فتح القدير: 4/536، معانى القرآن: 6/308، حديث 4، مسند احمد: 1/286، خصائص الوحي المبين: 109، حديث 50، شواهد التنزيل: 2/194، حديث 827 و تفسير النسفي: 4/101، الاكمال: 199، مناقب علي بن ابي طالب عليهما السلام وما نزل من القرآن في علي عليه السلام، ابن مردويه: 316 حديث 522، فضائل الصحابة احمد بن حنبل: 2/669، حديث 1141، ينابيع المودة: 2/120، حديث 350.

2- تفسير مجمع البيان: 9/49، بحار الانوار: 23/230، نظم درر السمطين: 239، شواهد التنزيل: 2/205، كنز العمال: 2/290، حديث 4030، تفسير آلوسی: 25/31، مناقب علي بن ابي طالب عليهما السلام وما نزل من القرآن في علي عليه السلام، ابن مردويه: 317 حديث 524.

وَأَنَا ابْنُ النَّبِيِّ وَأَنَا ابْنُ الْوَصِيِّ وَأَنَا ابْنُ الْبَشِيرِ وَأَنَا ابْنُ النَّذِيرِ وَأَنَا ابْنُ الدَّاعِي إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ، وَأَنَا ابْنُ السَّرَاحِ الْمَنِيرِ، وَأَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي كَانَ جَبْرِيْلُ يَنْزِلُ إِلَيْنَا وَيَصْعَدُ مِنْ عِنْدِنَا، وَأَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً؛

ای مردم! هر کس مرا می شناسد، می شناسد؛ و هر که مرا نمی شناسد بداند که من حسن، فرزند علی هستم، من فرزند پیامبر صلی الله علیه وآله و فرزند وصی او هستم. من فرزند بشارت دهنده و بیم دهنده هستم. من فرزند دعوت کننده به سوی خدا به اذن او و فرزند چراغ روشن گر هستم. من فرزند کسی هستم که جبرئیل برای ما نازل می شد و از نزد ما به عالم بالا، صعود می نمود.

من از خاندانی هستم که خدا هرگونه رجس و پلیدی را از آن ها زدود و پاک و پاکیزه شان ساخت.

سپس فرمودند:

وَأَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي افْتَرَضَ اللَّهُ مَوَدَّتَهُمْ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَالْمَوَدَّةُ فِي الْقُرْبَى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا». (1) فاقتِرافِ الْحَسَنَةَ مَوَدَّتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ؛ (2)

من از خاندانی هستم که خدا مودت و مهرورزی به آن ها را بر هر مسلمانی واجب کرد و در قرآن بر پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: «بگو: من از شما پاداشی درخواست نمی کنم جز مودت و مهربانی به خویشاوندان و هر کس کار نیکی انجام دهد بر نیکی اش می افزایم».

پس منظور از دریافت حسنه و نیکی، مودت و دوستی ما خاندان رسالت است.5.

ص: 327

1- . سورة شورا (42): آیه 23.

2- . المستدرک علی الصحیحین: 3/172، نظم در السمطین: 148، کشف الغمه: 2/170-169، بحار الانوار: 25/214، حدیث 5.

البته ما این خطبه را به تفصیل در ذیل همین آیه آورده ایم. (1) در روایت دیگری امام سجاده علیه السلام به اسارت با خاندان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله از کربلا، وارد شام شدند، در شهر دمشق، پایتخت بنی امیه در جایی آن ها را نگاه داشتند. در آن جا مرد شامی نزد امام سجاده علیه السلام آمد و گفت:

خدا را سپاس که شما را کشت و از بین برد.

حضرت امام سجاده علیه السلام به او فرمودند:

أقرأت القرآن؟ آیا قرآن خوانده ای؟

پاسخ داد: آری.

فرمود: أوقرأت آل حم؟ آیا «آل حم» را خوانده ای؟

قال: قرأت القرآن ولم أقرأ آل حم.

گفت: قرآن خوانده ام ولی «آل حم» را نخوانده ام.

فرمود:

قرأت «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»؟

آیا این آیه را که «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» خوانده ای؟

قال: أنتم هم؟

قال: نعم. (2)

گفت: آری. عجب شما هستید!؟

فرمود: آری. ما هستیم.

در این هنگام آن مرد شامی شروع به گریه و زاری کرد. 3.

ص: 328

1- . برای آگاهی بیشتر ر. ک: مهرورزی به اهل بیت علیهم السلام از دیدگاه قرآن و سنت، شماره 62-67.

2- . العمده: 50-51، حدیث 46، بحار الانوار: 23/252، حدیث 31، تفسیر طبری: 25/33، حدیث 23698، تفسیر الثعلبی:

8/311، شواهد التنزیل: 1/443.

ملاحظه کنید که چه جوّی را درست کرده بودند؟ اهل بیت علیهم السلام را چگونه معرفی می کردند؟ مرد شامی خدا را حمد می کند که شما را ریشه کن کرد و از بین برد!!

آری، آن ها هم اکنون نیز بسیار زیبا قرآن می خوانند، به گونه ای که برخی از ما نیز در شگفت می شوند!!

اما ائمه اطهار علیهم السلام باقی هستند و کسانی که در مقابل آن بزرگواران به چنان کارها مرتکب شدند، از بین رفتند.

بنابراین، در اهمیت این آیه مبارکه همین بس که ائمه اطهار علیهم السلام در شرایط حساس به آن استدلال کردند، امیر مؤمنان علی علیه السلام در مواقع حساس به این آیه استدلال کردند. امام مجتبی علیه السلام در روز اول بعد از شهادت پدر بزرگوارشان به آن استدلال کردند. امام سجاد علیه السلام در آن جای حساس و در آن شرایط سخت به این آیه استدلال فرمود و دست کم به توسط این آیه مبارکه يك نفر هدایت شد و طبیعی است که او نیز به دیگران بگوید و مردم شام را آگاه کند.

گفتنی است که ما در کتاب ناگفته هایی از حقایق عاشورا که درباره سیدالشهدا علیه السلام و واقعه عاشورا است، مطالبی را آورده ایم که چگونه مردم شام و شهر دمشق همه منقلب شدند و همه به برکت اسارت اهل بیت علیهم السلام، خطبه امام زین العابدین علیه السلام و خطبه های حضرت زینب علیها السلام برگشتند. (1) به راستی در آن چند روز که اهل بیت علیهم السلام در شام بودند چه انقلابی علیه بنی امیه ایجاد شد؛ چراکه مردم ناآگاه بودند و از ناآگاهی آن ها سوءاستفاده کرده بودند. (2) عجیب است که در تفسیر این آیه مبارکه، روایتی در یکی از منابع مهم اهل سنت یعنی؛ کتاب المعجم الکبیر طبرانی آمده است. طبق آن روایت انصار خدمت پیامبر خدا صلی الله علیه وآله آمدند و مبلغی به حضرت پوله.

ص: 329

1- . بحار الانوار: 131/45-133 و 137، مشیر الأحران: 79، اللهوف فی قتلی الطفوف: 104، العوالم، الامام الحسین علیه السلام: 433 و 438.

2- . برای آگاهی بیشتر ر. ك: ناگفته هایی از حقایق عاشورا: 151-157، از همین نگارنده.

دادند، حضرت آن مبلغ را رد کردند و این آیه نازل شد.

وقتی از خدمت حضرتش بیرون رفتند حرفی که به یکدیگر زدند و با هم گفتند این بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در این جلسه از ما پیمان گرفت که ما بعد از خودش از اهل بیتش نگهداری کنیم و از آن‌ها حمایت نماییم. (1)7.

ص: 330

1- . المعجم الكبير: 12/26-27. این روایت در این منبع از سعید بن جبیر از ابن عباس نقل شده است. ابن عباس می گوید: قالت الأنصار فيما بينهم: لو جمعنا لرسول الله صلى الله عليه وآله ما لا فبسط يده لا يحول بينه وبينه أحد. فأتوا رسول الله صلى الله عليه وآله فقالوا: يا رسول الله! إنما أردنا أن نجمع لك من أموالنا. فأنزل الله عز وجل: «قُلْ لَأَسْئَلَنَّكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى». فخرجوا مختلفين. فقال بعضهم: ألم تروا ما قال رسول الله صلى الله عليه وآله؟ وقال بعضهم: إنما قال هذا لنقاتل عن أهل بيته ونصرهم. فأنزل الله عز وجل: «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا»... إلى قوله: «وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ». فعرض لهم رسول الله صلى الله عليه وآله بالتوبة... انصار در مدینه بین خود جلسه خصوصی تشکیل دادند و به مشورت نشستند و گفتند: صلاح است اموالی جمع کنیم و به پیامبر صلی الله علیه وآله تقدیم کنیم تا گشاده دست و متمکن شود و محتاج کسی نباشد. سپس به حضور پیامبر خدا صلی الله علیه وآله رسیدند و گفتند: ای رسول خدا! ما تصمیم گرفته ایم اموالی برای شما از مال خود جمع کنیم تا به احدی وابسته نباشی. چون تصمیم و قصد خود را با آن حضرت در میان گذاشتند، این آیه نازل شد: «قُلْ لَأَسْئَلَنَّكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى». آنان با اختلاف نظر از حضور رسول خدا صلی الله علیه وآله بیرون آمدند. برخی می گفتند: متوجه شدید پیامبر خدا صلی الله علیه وآله چه فرمود؟ برخی دیگر می گفتند: منظور پیامبر این بود که از خاندان او دفاع کنیم و آن‌ها را یاری نماییم. در این هنگام خدای متعال این آیه را نازل کرد: «آیا می گویند: او بر خدا دروغ بسته است؟»... تا آن جا که می فرماید: «او کسی است که توبه را از بندگان می پذیرد». پیامبر خدا صلی الله علیه وآله توبه را به آن‌ها عرضه کرد... ر. ک: مجمع الزوائد: 7/103، المعجم الأوسط: 6/49، الدر المنثور: 6/6-7، مناقب علی بن ابی طالب علیهما السلام و ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام، ابن مردویه: 317.

این مطلب را خود انصار فهمیدند و این پیمان را با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بستند.

اینک در حاشیه این سخن می‌گوییم: اما چیزی نگذشت که انصار با حضرت زهرا علیها السلام و امیر مؤمنان علی علیه السلام پیمان شکستند که صدیقه طاهره در مسجد النبی صلی الله علیه وآله خطبه ایراد کردند و اساس خطاب آن حضرت به انصار بود. (1) این خطبه از سندهای مهم ما و از اسناد حقانیت اهل بیت علیهم السلام است. باید در بین شیعیان گسترش یابد و حفظ شود.

در این خطبه همه خطاب صدیقه طاهره علیها السلام به انصار است. حضرت زهرا علیها السلام به آن‌ها می‌فرماید:

چرا پیمان شکنی کردید؟

مگر خودتان نگفتید که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اموال را رد کردند و این آیه نازل شد و این قرار گذاشته شد؟

البته روایت‌های متعددی داریم که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله همواره به اهل مدینه می‌فرمودند: بعد از من، مواظب اهل بیت من باشید.

اما آن‌ها به عهدشان وفا نکردند و عهد شکنی نمودند و اهل بیت علیهم السلام یکی پس از دیگری به شهادت رسیدند.

در میان این مسائل، عمده مسأله خانه صدیقه طاهره و حمله به آن و جسارت به آن حضرت بود که اتفاق افتاد. هنگامی که این واقعه مهم رخ داد انصار در خانه هایشان نشستند، عده بسیار اندک و معدودی در کنار امیر مؤمنان علی علیه السلام باقی ماندند که نمی‌توانستند کاری بکنند. 8.

ص: 331

1- . دلایل الإمامة: 111، الاحتجاج: 1/131، بحار الانوار: 29/220، حدیث 8.

این بود که وقتی نوبت به یزید رسید، مردم مدینه علیه او قیام کردند. آنان هیئتی را به شام فرستادند تا درباره یزید تحقیقاتی را انجام دهند که او چگونه آدمی است.

هیئت برگشت و خبر آورد که یزید شرابخواری می کند، نماز نمی خواند، قماربازی و سگ بازی می کند و... (1) این جا بود که رگ دینی مردم مدینه بعد از واقعه کربلا به حرکت آمد و علیه یزید قیام کردند. یزید لشکری را از شام فرستاد. سپاه یزید مردم مدینه را سرکوب کرد.

نوشته اند: در آن حادثه، سه روز خون در مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله جاری بود. چقدر از فرزندان صحابه و بزرگان تابعین و شاید از خود صحابه، بزرگانی را به قتل رساندند.

آری، این نتیجه همان عهد شکنی با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است. این واقعه اسف بار در تاریخ چنین آمده است:

عبدالله بن حنظله، غسیل الملائکه می گوید:

والله، ما خرجنا علی یزید حتی خفنا أن نرمی بالحجارة من السماء، إته رجل ینکح أمهات الأولاد، والبنات، والأخوات، ویشرب الخمر، ویدع الصلاة: (2)

به خدا سوگند، ما علیه یزید قیام نکردیم مگر زمانی که اگر علیه او قیام نکنیم، هدف سنگ های آسمانی قرار گیریم. این بدان جهت بود که وی با کنیزان فرزنددار و با دختران و خواهران همبستر می شد و باده گساری می کرد و نماز را نیز ترك کرده بود. (3)

ص: 332

1- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه و مدارك آن، ر. ك: ناگفته هایی از حقایق عاشورا از همین نگارنده.

2- . تاریخ الخلفاء: 1/195، تاریخ الإسلام: 5/27، الطبقات الكبرى: 5/66، تاریخ مدینه دمشق: 429/27.

3- . برای آگاهی بیشتر در این زمینه ر. ك: التنبيه والاشراف: 263، الإمامة والسیاسة: 179/1، معالم الفتن: 317/2، مروج الذهب: 84/3، البداية والنهاية: 262/6 و 241/8، مروج الذهب: 85/3.

آن چه گذشت شمه ای بود که درباره آیه مودت آمده است. گفتنی است که عده ای از علمای اهل سنت در این باره تردید کردند. برای نمونه ابن تیمیه در این مورد می نویسد:

وَأَمَّا قَوْلُهُ: وَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِمْ: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» فِهَذَا كَذِبٌ ظَاهِرٌ، فَإِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ فِي سُورَةِ الشُّورَى، وَسُورَةِ الشُّورَى مَكِّيَّةٌ بِلا رَيْبٍ، نَزَلَتْ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَ عَلِيٌّ بِفَاطِمَةَ...

وقد ذكر طائفة من المصنفين من أهل السنة والجماعة والشيعة من أصحاب أحمد وغيرهم، حديثاً عن النبي صلى الله عليه وآله أن هذه الآية لما نزلت قالوا: يا رسول الله، من هؤلاء؟

قال: علي وفاطمة وابناهما.

وهذا كذب باتفاق أهل المعرفة؛(1)

این که گفته می شود: آیه مودت درباره اهل بیت نازل شده، دروغ آشکاری است؛ زیرا این آیه، در سوره شورا آمده و بدون تردید سوره شورا مکی است و پیش از ازدواج علی با فاطمه نازل شده است...

از طرفی، گروهی از نگارندگان سنی و شیعه از یاران احمد بن حنبل و دیگران حدیثی را از پیامبر صلی الله علیه وآله این گونه نقل کرده اند:

هنگامی که این آیه نازل شد، مردم گفتند: ای رسول خدا! اینان چه کسانی هستند؟

پیامبر فرمود: علی، فاطمه، و دو فرزند آن ها.

این حدیث به اتفاق نظر اهل معرفت دروغ است!3.

ص: 333

ابن کثیر نیز در این باره اظهار نظر کرده است. وی می نویسد:

وذكر نزول الآية في المدينة بعيد، فإنها مكية ولم يكن إذ ذاك لفاطمة رضي الله عنها أولاد بالكلية، فإنها لم تتزوج بعلي رضي الله عنه إلا بعد بدر من السنة الثانية من الهجرة... (1)

این که بگوییم این آیه در مدینه نازل شده بعید است؛ زیرا که این سوره مکی است و در آن زمان فاطمه علیها السلام فرزندی نداشته است؛ زیرا با علی علیه السلام ازدواج نکرده بود؛ بلکه ازدواج آن ها در سال دوم هجری پس از جنگ بدر انجام شد...

چکیده سخن آن ها، چنین است که روایت آیه مودت، درست نیست، ما آن را قبول نداریم، چون آیه مودت در سوره شورا آمده و سوره شورا در مکه نازل شده است. وقتی در مکه نازل شده بنابراین هنوز امیر مؤمنان علی علیه السلام با صدیقه طاهره حضرت زهرا علیها السلام ازدواج نکرده بودند و حسن و حسین علیهما السلام موجود نبودند، پس روایت صحت ندارد.

آنان برای دفاع از عهدشکنان، چنین گفتند تا فضیلت بزرگی را از اهل بیت علیهم السلام بگیرند. اما به لطف خدا، علمای ما در طول تاریخ کار کردند و زحمت کشیدند و حقانیت اهل بیت علیهم السلام را با بیان و قلم به اثبات رساندند.

ما نیز سر سفره آن ها نشستیم و تحقیقات آن ها را پی گرفتیم و معلوم شد که اگر سوره شورا در مکه نازل شده این چند تا آیه در مدینه نازل شده است و چند آیه در مدینه نازل شده از جمله «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا» را جزء سوره شورا قرار دادند که در مکه نازل شده است.

البته این که چه کسی این کار را کرده؟ خود بحث جداگانه قرآنی است. 2.

ص: 334

1- . تفسیر القرآن العظیم (معروف به تفسیر ابن کثیر): 4/122.

از این روست که ابو حیان اندلسی، شوکانی یمنی، آلوسی بغدادی و دیگر بزرگان از مفسران اهل سنت می گویند: آیه مبارکه «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ» در مدینه منوره نازل شده؛ هر چند در سوره شورا قرار گرفته است.

در تفسیر القرطبی چنین آمده است:

سورة الشورى مكية في قول الحسن وعكرمة وعطاء وجابر. قال ابن عباس وقتادة: إلا أربع آيات منها أنزلت بالمدينة: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» (1)....

بنابر نظر حسن، عکرمة، عطاء و جابر، سوره شورا مکی است. ابن عباس و قتاده می گویند: این سوره مکی است جز چهار آیه از آن، که در مدینه نازل شده است و آیه مودت در زمره این آیه های چهارگانه است....

از طرف دیگر، این پرسش مطرح است: آیا نفع اجر و پاداشی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خواستند؛ یعنی مودت و مهرورزی به اهل بیتشان، به آن حضرت، یا به خاندانش و یا به خود مردم برمی گردد؟

پاسخ این که وقتی مردم مودت اهل بیت علیهم السلام را داشته باشند، از آنان پیروی می کنند و فرمایشات آنان را می پذیرند و به آن ها عمل می کنند، و آن گاه که به سفارشات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عمل کنند نفعش به خود مردم می رسد.

در مقابل اگر همه مردم جهان از اهل بیت علیهم السلام اعراض کنند و رو برگردانند چیزی از مقام و منزلت آن بزرگواران کم نمی شود.

از این روست که زمخشری از بزرگان مفسران اهل سنت، در تفسیر خود در ذیل این آیه مبارکه چند حدیث نقل می کند که اینک دو حدیث را می آوریم. 0.

ص: 335

1- . تفسیر القرطبی: 1/16، ر. ک: تفسیر البحر المحیط، ابو حیان: 493-494/7، فتح القدير، شوکانی: 524/4، تفسیر آلوسی: 25/10.

حدیث یکم. پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

حَرَمَتِ الْجَنَّةَ عَلَى مَنْ ظَلَمَ أَهْلَ بَيْتِي وَأَذَانِي فِي عَتْرَتِي وَمَنْ اصْطَنَعَ صَنِيعَةَ إِلَى أَحَدٍ مِنْ وَلَدِ عَبْدِ الْمَطْلُبِ وَلَمْ يَجَازِهِ عَلَيْهَا، فَأَنَا أَجَازِيهِ عَلَيْهَا غَدًا إِذَا لَقِينِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (1)

بهشت بر کسی که به اهل بیت من ظلم کند و مرا درباره عترت و خاندانم مورد آزار و اذیت قرار دهد، حرام شده است و اگر کسی کار خوب و خدمتی به فرزندان و ذریه من بکند و او نتواند جزای آن را بدهد، جزای او در روز قیامت آن گاه که مرا ملاقات کند با من خواهد بود.

حدیث دوم. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ شَهِيدًا.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ مَغْفُورًا لَهُ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ تَائِبًا.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ مُؤْمِنًا مُسْتَكْمِلَ الْإِيمَانِ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ بَشَّرَهُ مَلِكُ الْمَوْتِ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ، مَنْكَرٌ وَنَكِيرٌ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ يَزِفُّ إِلَى الْجَنَّةِ كَمَا تَزِفُّ الْعُرُوسُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَتَحَّ لَهُ فِي قَبْرِهِ بَابَانِ إِلَى الْجَنَّةِ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ جَعَلَ اللَّهُ قَبْرَهُ مَزَارَ مَلَائِكَةِ الرَّحْمَةِ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ عَلَى السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ.

أَلَا وَمَنْ مَاتَ عَلَى بَغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: 7.

ص: 336

ألا ومن مات على بغض آل محمد مات كافراً.

ألا ومن مات على بغض آل محمد لم يشم رائحة الجنة؛ (1)

هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، شهید از دنیا رفته است.

بدانید و آگاه باشید! هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، بخشیده شده از دنیا رفته است.

بدانید و آگاه باشید! هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، با توبه کامل از دنیا رفته است.

بدانید و آگاه باشید! هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، با ایمان کامل و مؤمن از دنیا رفته است.

بدانید و آگاه باشید! هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، ابتدا فرشته مرگ او را به بهشت نوید می دهد، سپس دو فرشته منکر و نکیر (سؤال و جواب) سراغ او آیند.

بدانید و آگاه باشید! هر کس بر دوستی خاندان محمد بمیرد، به سوی بهشت می رود؛ همان گونه که عروس را با احترام و شادمانی به خانه شوهر می برند.

بدانید و آگاه باشید! هر که بر دوستی خاندان محمد بمیرد، خداوند در قبر او دو در به سوی بهشت باز می نماید.

بدانید و آگاه باشید! هر که بر دوستی خاندان محمد بمیرد، خداوند قبرش را زیارتگاه فرشتگان رحمت خود می نماید.

بدانید و آگاه باشید! هر که بر دوستی خاندان محمد بمیرد، بر دین واقعی و سنت پیامبر از دنیا رفته است. 7.

ص: 337

بدانید و آگاه باشید! هر که بر کینه خاندان محمد بمیرد، روز قیامت او را می آورند؛ در حالی که بین دو چشمش نوشته شده است: این شخص ناامید از رحمت و عطف خداوند است.

بدانید و آگاه باشید! هر که بر کینه خاندان محمد بمیرد، کافر از دنیا رفته است.

بدانید و آگاه باشید! هر که بر کینه خاندان محمد بمیرد، هیچ گاه بوی بهشت به مشام او نمی رسد.

اصلاً، ایمان به اهل بیت علیهم السلام و ولایت آن بزرگواران، همان سنتی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرموده است.

اگر بغض آل محمد علیهم السلام در دل کسی باشد و وارد عرصه قیامت شود بوی بهشت هم به مشامش نخواهد رسید.

آری، بعضی از علمای بزرگ اهل سنت ادعای حبّ اهل بیت علیهم السلام را دارند.

صاحب کتاب عبقات الأنوار یکی از بزرگان شیعی، می فرمایند: این از آیات علو حق است که حق بر زبان افرادی جاری می شود که به حق عمل نمی کنند.

سخن دیگر درباره آیه مودت این که «مودت» با «محبت» تفاوت دارد. طبق آن چه در لغت آمده، مودت از محبت بالاتر است؛ چرا که مودت پیروی و اطاعت را به دنبال دارد و آن واجب است.

ما در جای خود ثابت کردیم که این آیه مبارکه هم بر امامت اهل بیت علیهم السلام، هم بر عصمت آنان و هم بر افضلیت و برتری آنان دلالت دارد. از این رو، این حدیث نیز در کتاب هایی که نام بردیم، آمده است. برای نمونه در حدیثی می خوانیم:

کسی خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا! شما می فرمایید که مودت قربی اجر رسالت شماست؟

حضرت فرمود: بله.

گفت:

قرباي أوقرباك؟

خویشاوندان خودم (؛ یعنی صلۀ ارحام کنیم و مواظب خویشانمان باشیم و با آنان رفت و آمد کنیم)، یا با خویشاوندان شما صلۀ رحم کنیم؟

حضرت فرمود:

قرباي؛

نه، مقصود خویشاوندان من است.

آن مرد در حضور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به کسانی که با اهل بیت علیهم السلام رابطۀ مودت و محبت و ولایت نداشته باشند، لعن کرد و گفت:

وعلى من لا يحبك ولا يحب قرباك لعنة الله؛(1)

لعنت خدا بر کسی باد که به تو و نزدیکان تو مهر نرزد.

پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: آمین.

درجه های والا

وَالدَّرَجَاتُ الرَّفِيعَةُ؛

و درجات بلند از آن شماس.

درجات رفیعۀ بهشت برای اهل بیت علیهم السلام است و به آن بزرگواران اختصاص دارد. این پرواضح است و به دلیل نیاز ندارد. چرا که اهل بیت علیهم السلام ناگزیر در قیامت با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله هستند. هر جا که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله باشند اهل بیت علیهم السلام نیز همان جا هستند.

ص: 339

به سخن دیگر، صدیقه طاهره، امیرالمؤمنین، حسنین و اهل بیت علیهم السلام در روز قیامت نه تنها از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله جدا نیستند؛ بلکه بهترین جاها، جای پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت علیهم السلام است و این، بحث ندارد.

فرا تر این که در روایتی آمده است: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می فرمایند:

اگر کسی از اهل بیت من اطاعت کند، شیعه و پیرو آنان باشد، در روز قیامت همراه من و اهل بیت خواهد بود. (1) یعنی آن بزرگواران شیعیان را پیش خودشان می برند. چرا؟

چون وقتی ملائک، ضابطه و معیار بالا رفتن اطاعت و بندگی خداوند متعال، عمل به واجبات و ترک محرمات و احتیاط در مشتبهات و ورع و پارسایی باشد و انسان مراقب جمیع حرکات و سکناش باشد و مواظبت بکند که واقعاً پا جای پای اهل بیت علیهم السلام بگذارد، درجات او بالا می رود؛ همان طور که آن ها بالا رفتند.

در روایت دیگری آمده است:

روزی امام حسن و امام حسین علیهما السلام همراه پیامبر بودند، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به حسنین علیهما السلام اشاره کردند و فرمودند:

من أحبّتي وأحبّ هذين وأباهما وأمهما كان معي في درجتي في الجنة يوم القيامة؛ (2)

کسی که مرا دوست داشته باشد و این دورا و پدر و مادر این دورا، دوست داشته باشد، در روز قیامت در درجه من و همراه من خواهد بود...

ص: 340

1- ر. ك: الامالی، شیخ صدوق: 298.

2- . العمدة: 274، حدیث 436، بحار الانوار: 37/72، حدیث 39، مناقب آل ابی طالب: 3/153-154، مسند احمد: 1/77، سنن ترمذی: 5/305، حدیث 3816، کنز العمال: 12/97، حدیث 34161، الاكمال: 173، تاریخ بغداد: 13/289، تاریخ مدینه دمشق: 13/196، اسد الغابة: 29/4، تهذیب الكمال: 6/228 و...

ابوالحسین علی بن حماد بن عبید عبدی بصری این حدیث را به نظم کشیده و چنین سروده است:

أخذ النبي يد الحسين وصنوه يوماً وقال وصحبه في مجمع

من وذنبي يا قوم! أو هذين أو أبويهما فالخلد مسكنه معي (1)

روزی پیامبر صلی الله علیه وآله در حضور اصحاب دست حضرت حسن و حسین علیهما السلام را گرفت و فرمود: ای گروه! هر کس مرا با این دو کودک و پدر و مادر ایشان را دوست بدارد مسکن همیشگی او با من در بهشت خواهد بود.

واضح است که مقصود، دوست داشتن خشک و خالی نیست؛ بلکه اطاعت از اوامر و نواهی منظور است.

شما به پدرتان صد مرتبه بگویید: من چاکرم و نوکرم، اما هر امری بکند اطاعت نکنید. این چاکرم و نوکرم به درد نمی خورد.

پس نه فقط خود اهل بیت علیهم السلام در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در آن درجات رفیعه خواهند بود؛ بلکه به انسان ها وعده داده اند که از ما پیروی کنید تا شما را بالا ببریم.

جایگاه پسندیده

وَالْمَقَامُ الْمَخْمُودُ؛

و مقام شایسته از آن شماسست.

خداوند متعال به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و اهل بیت علیهم السلام در روز قیامت مقامی استثنایی داده است.

ص: 341

خدای سبحان در قرآن مجید می فرماید:

«عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَّحْمُوداً»؛ (1)

امید است پروردگارت تو را به مقامی در خور ستایش برانگیزد.

مقام محمود چیست؟

عقل ما قاصر است، ولی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می فرماید: خداوند متعال در روز قیامت به من مقام شفاعت خواهد داد و من گناهکاران امتم را شفاعت خواهم کرد.

در احوالات پیامبران پیشین در قرآن مجید آمده است که آنان در روز قیامت علیه امتشان درباره کارهای خلافی که کردند و به آنان اذیت هایی رساندند شکایت می کنند، یا شهادت می دهند، اما امت اسلام با این همه اذیتی که کرده و خلاف کاری هایی که انجام داده، باز پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مقام شفاعت برای امتشان دارند.

از این روست که این امت، امت مرحومه است. اما این امت، قدر این رحمت الهی را ندانست.

راستی چرا این امت باید با امت های پیشین فرق داشته باشد؟

چون پیامبر این امت، با پیامبران پیشین فرق دارد.

پیامبران گذشته علیه امتشان شهادت می دهند. اما پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می فرمایند:

یا ربّ! امّتی امّتی؛ (2)

پروردگارا! امّتم امّتم.

ائمّه اطهار علیهم السلام نیز همین طور در روز قیامت شفاعت خواهند کرد. (3)0.

ص: 342

1- . سورة اسراء (17): آیه 79.

2- . ر. ك: الكافي: 8/312، كشف اليقين في فضائل أمير المؤمنين عليه السلام: 318.

3- . الفضائل، شاذان بن جبرئيل: 121، كشف اليقين في فضائل أمير المؤمنين عليه السلام: 317-318، شرح احقاق الحق: 5/20.

این مقام را پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمه اطهار علیهم السلام دارند. اما نه این که ما مغرور بشویم، باید لیاقت شفاعت داشته باشیم.

در روایتی امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید:

سمعت النبي صلى الله عليه وآله يقول: إذا حشر الناس يوم القيامة نادى مناد:

يا رسول الله! إن الله جلّ اسمه قد أمنك من مجازاة محبيك ومحبي أهل بيتك الموالين لهم، فكافهم بما شئت.

فأقول: يا ربّ! الجنة.

فأنادى: بوئهم منها حيث شئت، فذلك المقام المحمود الذي وعدت به؛ (1)

از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله شنیدم که می فرمود:

هر گاه روز قیامت مردم به صحنه محشر بیایند فریاد کننده ای فریاد می زند: ای رسول خدا! به راستی خدای متعال به واسطه تو، دوستان تو و دوستان اهل بیت تو را؛ آنان که ولایت اهل بیت تو را پذیرفته اند، از مجازات ایمن داشته است، پس آن چه بخواهند، پاداش بده.

من می گویم: پروردگارا! پاداش آنان بهشت است.

دستور می رسد: بهشت را از آنان پر کن؛ هر قدر که خواهی. پس این همان مقام محمود و پسندیده ای است که خدا به آن مقام مرا وعده داده است.

جایگاه معین و منزلت عظیم و...

وَالْمَكَانُ الْمَعْلُومُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْجَاهُ الْعَظِيمُ وَالشَّانُ الْكَبِيرُ وَالشَّفَاعَةُ الْمَقْبُولَةُ؛

و جایگاه معین و معلوم در نزد خدای عزوجل از آن شماس است و منزلت عظیم از آن شماس است و رتبه بزرگ از آن شماس است و شفاعت پذیرفته از آن شماس است.

ص: 343

آری، کسی که نزد خدا قدر و منزلت با جلالت و شأن و قرب با عظمت داشته باشد، شفاعتش مقبول خواهد بود. این، به محمد و آل محمد علیهم الصّلاة والسلام اختصاص دارد. از این رو همه به آن ها متوسّل می شوند و خدا را به حقّشان قسم می دهند. این امر مسلّم است و در کتاب های شیعی و سنی آمده که ابن عباس می گوید:

سألت النّبي صلی الله علیه وآله وسلم

عن الكلمات التي تلقّاها آدم من ربّه فتاب عليه.

قال: سأله بحقّ محمد وعلي وفاطمة والحسن والحسين إلّا ثبت عليّ .

فتاب الله عليه. (1)

از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله درباره کلماتی که آدم از پروردگارش آموخت، سپس توبه آدم را خدا پذیرفت، پرسیدم.

پیامبر فرمود: آدم، خدا را به آبروی محمّد، علی، فاطمه، حسن، حسین علیهم السلام خواند که توبه او را بپذیرد.

پس خدا، توبه او را پذیرفت.

این حقیقت در فرزندان آدم علیه السلام در دنیا تا روز قیامت و در جهان آخرت جاری و ساری است.

درخواست از پروردگار

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّاهِدِينَ ؛

پروردگارا! ما ایمان داریم بدان چه نازل فرمودی و پیروی کردیم از پیامبرت پس نام ما را با گواهان بنویس.

در این فراز پایانی چند جمله دعا و توسل است.

ص: 344

1- . الامالی، شیخ صدوق: 75، كشف الغمه: 1/465، بحار الانوار: 24/183.

این عبارت، آیه ای از قرآن کریم در سوره آل عمران است که می خوانیم:

«رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ» (1)

پروردگارا! به آن چه نازل کرده ای، ایمان آوردیم و از فرستاده تو پیروی نمودیم؛ ما را در زمره گواهان بنویس.

آن گاه که زائر با زیارت جامعه کبیره به مقامات، منازل و اوصاف ائمه اطهار علیهم السلام پرداخت و بخشی از اعتقادات خود را در محضر امام علیه السلام عرضه داشت به درگاه خدا دست دعا برمی دارد و می گوید:

خداوندا! ما به آن چه که در قرآن مجید و در سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده، ایمان داریم. ما مطیع و پیرو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هستیم. آن چه را که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند اطاعت کردیم؛ چه آن چه که در معرفت خداوند متعال گفته شده و در قرآن و سنت آمده، چه آن چه که درباره جهان آخرت و معاد بیان شده و چه آن چه درباره نبوت و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گفته شده به همه این ها ایمان داریم.

به خصوص آن چه را که در زیارت جامعه خواندیم و عرضه داشتیم همه را از روی ایمان و اعتقاد عرض کردیم که ما به این ها اقرار داریم و ملتزم هستیم به آن چه که خدا و رسول فرموده؛ از جمله آیات و روایاتی که درباره ائمه اطهار علیهم السلام، امامت آن بزرگواران، خصائص و مقاماتشان آمده است.

آن گاه می گوئیم: خداوندا! ما را از شاهدان قرار بده!

«شاهدین» جمع «شاهد» به معنای «حاضر» است.

به نظر می رسد مقصود از «شاهدین» چنین باشد: 3.

ص: 345

آن گاه که قیامت برپا می شود و همه را برای حساب حاضر می کنند؛ یعنی همه کسانی را که از آن چه در کتاب و سنت درباره اهل بیت علیهم السلام آمده، اطاعت و پیروی کردند و کسانی که از آن بزرگواران اطاعت و پیروی نکردند حاضر می کنند در این موقع است که زائر درخواست می کند که خداوند! ما را از جمله شاهدان این صحنه قرار بده که چگونه اهل ایمان، مورد عنایت و رحمت قرار می گیرند و چگونه مخالفان مورد مؤاخذه قرار می گیرند و عقاب و عذاب می شوند، در آن روز حاضر، شاهد و ناظر باشیم.

این نیز واقعاً لطف دیگری دارد. از این روست که در بیان رجعت گفتیم که مؤمنان خالص و مخالفان که بر می گردند و به برکت حکومت حضرت ولی عصر علیه السلام این گروه از آن گروه در این عالم، انتقام می گیرند.

البته این که انسان عاقبت امر مخالفت با اهل بیت علیهم السلام را ببیند و لمس بکند، يك معنایی است.

ممکن است مراد همان شهادت اصطلاحی باشد که زائر می گوید: خدایا! ما را از شهود بر حقانیت آن چه رسول خدا صلی الله علیه وآله آورده؛ به خصوص در مورد اهل بیت علیهم السلام ابلاغ نموده، قرار بده.

اساساً شاهد بودن در روز قیامت از خصائص مؤمنان از امت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است که در قرآن مجید می خوانیم:

«لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً»؛ (1)

تا بر مردم گواه باشید و پیامبر نیز بر شما گواه است.

بنابراین، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله برای امت خودشان، شاهد، حاضر و ناظر³.

ص: 346

1- . سورة بقره (2): آیه 143.

هستند و مؤمنان امت ایشان نیز برای دیگر امت‌ها شاهد هستند. پس با تأمل و دقت در استشهاد به آیه مبارکه، معنای عبارت چنین می‌شود: خداوندا! مرا از شاهدان در روز قیامت قرار بده که هم عاقبت امر را ببینم و هم در آن جا شهادت بدهم.

با دقت و تأمل در استشهاد به آیه مبارکه نکته دیگری نیز استفاده می‌شود که آن‌هایی که با اهل بیت علیهم السلام مخالفت و دشمنی کردند، از این امت محسوب نمی‌شوند و در واقع، امت مرحومه نیستند؛ چون امت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر دیگر امت‌ها؛ یعنی حتی مخالفان اهل بیت علیهم السلام، شاهد هستند.

به نظر می‌رسد این معنا از آیه - که در این جا استشهاد شده - استفاده می‌شود که پیروان اهل بیت علیهم السلام و مخالفان آن‌ها در جهان آخرت جدا هستند.

بله، در این عالم که حقایق مخفی است و همیشه مورد نظر، ظواهر هستند؛ داد و ستدها، رفت و آمدها، طهارت‌ها و نجاست‌ها و... همه بر اساس ظاهر، با هم هستند، اما در آن جا که حقایق کشف می‌شود، از هم جدا هستند. اگر حقیقت کشف بشود، روشن است که بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دوره بیش‌تر نبوده: یا راه اهل بیت علیهم السلام و یا راه غیر آنان.

بنابراین، کسانی در روز قیامت شاهد هستند و این خود یکی از خصایص است که به شیعیان اهل بیت علیهم السلام اختصاص دارد.

دعای دیگر

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا...؛

پروردگارا! دل‌هایمان را، بعد از آن‌که ما را هدایت کردی، (از راه حق) منحرف مگردان!

این عبارت نیز برگرفته از آیه ای از قرآن کریم است: خداوندا! دل‌های ما را بعد از

آن که هدایت کردی و راه را به ما نشان دادی، گمراه نکن و ما را ثابت قدم قرار بده!

این دعا بسیار مهم است و همان دعایی است که در آخر الزمان مأمور هستیم که همیشه آن را بخوانیم.

عبدالله بن سنان می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

ستصییکم شبهة فتبقون بلا علم یری، و لا إمام هدی، و لا ینجو منها إلا من دعا بدعاء الغریق.

قلت: کیف دعاء الغریق؟

قال: یقول: یا الله یا رحمان یا رحیم یا مقلّب القلوب ثبت قلبی علی دینک... (1)

به زودی شبیهه ای به شما می رسد. پس در آن، بدون نشانه ای که راه یابید و بدون امامی هدایت شوید خواهید بود و کسی از آن شبیهه نجات نمی یابد مگر آن که دعای غریق را بخواند.

گفتم: دعای غریق چگونه است؟

فرمود: می گویی:

یا رحمان یا رحیم یا مقلّب القلوب ثبت قلبی علی دینک؛

ای خدا، ای بخشایش گر، ای مهربان، ای دگرگون کننده دل ها، دلم را بر آیین خودت استوار گردان.

چه بسیار اتفاق افتاده و چقدر در همین زندگی و جامعه خودمان می بینیم که افرادی صبح هنگام، انسان های مرتب و منظمی هستند، اما شب هنگام و به فاصله 3.

ص: 348

24 ساعت - کم تر و یا بیش تر - انسان از آن ها سخنان می شنود که باید به خداوند متعال پناه برد؛ چرا که وسایل انحراف در این دوران، بسیار زیاد شده است.

بنابراین، باید گفت:

«رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ»؛ (1). تفسیر العیاشی: 1/164 حدیث 9. (2)

پروردگارا! دل هایمان را، بعد از آن که ما را هدایت کردی، (از راه حق) منحرف مگردان و از سوی خود، رحمتی بر ما ببخش، به راستی که فقط تو بخشنده ای.

آری، باید رحمتی از جانب خدا باشد که این رحمت، مایه قوت، قدرت و استحکام ما بشود و بتوانیم در برابر افکار انحرافی و افراد منحرف استقامت بکنیم و تحت تأثیر قرار نگیریم، از مسیر اهل بیت علیهم السلام متزلزل نشویم، در آن ثابت قدم باشیم و با همین ایمان صحیح و اعتقاد سالم در روز قیامت بر خدا، رسول و اهل بیت علیهم السلام وارد شویم.

این دعا بسیار مهم است. از این رو در روایتی آمده: امام صادق علیه السلام فرمود:

أَكثَرُوا مِنْ أَنْ تَقُولُوا «رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا» (3)

ولا تأمنوا الزیغ؛ (3)

بیش تر بگویید: «پروردگارا! دل هایمان را، بعد از آن که ما را هدایت کردی، (از راه حق) منحرف مگردان» و از انحراف و لغزش ایمن نباشید. 9.

ص: 349

1- . سورة آل عمران

2- : آیه 8.

3- . همان.

سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً؛

منزه است پروردگار ما، که وعده هایش به یقین انجام شدنی است.

در این عبارت نیز به آیه ای از قرآن اشاره شده است؛ یعنی منزه است پروردگار متعال ما از خلف آن چه را وعده کرده است. خدایا! ما را در آن چه برای ما مقدر کرده ای، از ایمان و ولایت، ثابت قدم بدار.

این دعا از این آیه از قرآن گرفته شده، آن جا که می خوانیم:

«إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّداً * وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً * وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشوعاً»؛ (1)

کسانی که پیش از آن به آن ها دانش داده شده، هنگامی که (آیات ما) بر آنان خوانده می شود، سجده کنان به خاک می افتند و می گویند: «منزه است پروردگار ما، که وعده هایش به یقین انجام شدنی است» آن ها بی اختیار به زمین می افتند و گریه می کنند؛ و تلاوت این آیات بر خشوعشان می افزاید.

«سبحان ربنا» زبان حال عدّه ای از مردم است که علم به آن ها داده شده، وقتی بر آن ها، قرآن خوانده شود، سجده می کنند و خشوعشان بیشتر می شود و چنین می گویند: منزه است پروردگار ما...

بنابراین، ما در بخش پایانی زیارت جامعه، این گونه دعا می کنیم:

خداوندا! ما بر آن چه که مقدر کرده ای تسلیم هستیم. اما تقدیر تو نسبت به ما این باشد که ما را لایق وفا به وعده خود قرار دهی، دعای ما را مستجاب کنی و بر آن چه ایمان آورده ایم، ثابت قدم بدار...9.

ص: 350

يا وَلِيَّ اللَّهِ اِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ذُنُوبًا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا اِلَّا رِضَاكُمُ ؛

ای ولی خدا! همانا میان من و خدای عزوجل گناहانی است که آن ها را جز رضایت شما محو و پاک نمی کند.

بعد از سه جمله دعای قرآنی، زائر به امام علیه السلام یا به همه امامان معصوم - که همه شان را با هم زیارت می کنیم - چنین خطاب می کند:

ای کسانی که خداوند متعال به شما مقامات بلندی داده است و در اثر عبادت و بندگی در درگاه ربوبی، مقرب هستید، بین من و خدای من، گناहانی وجود دارد و من معصیت کار در درگاه الهی هستم که شما باید وساطت کنید.

به راستی اگر مورد رضای ائمه اطهار علیهم السلام نباشیم و مأموران الهی بخواهند خیلی سخت گیری کنند و با دقت به حساب انسان برسند، کار بسیار خراب است؛ چرا که به هر حال، انسان معصوم نیست؛ بلکه بنده ای ضعیف، عاجز و ناتوانی بیش نیست.

البته ما می خواهیم در این مسیر گام برداریم و بالا برویم و واقعاً می خواهیم که توفیقش را باید خودشان عنایت کنند و راهشان را هم باید خودشان ارائه نمایند. به هر حال، از انسان گناه سر می زند. در دعای ابوحمزه می خوانیم:

... إلهي! لم أعصك حين عصيتك وأنا بربوبيتك جاحد، ولا بأمرك مستخفّ، ولا لعقوبتك متعرّض، ولا لوعيدك متهاون، لكن خطيئة عرضت وسوّلت لي نفسي وغلبني هواي وأعانتني عليها شقتوتي....(1)

ص: 351

1- . مصباح المتهجد: 589، اقبال الأعمال: 1/166، بحار الانوار: 95/88. در این دو منبع به جای «أعانتني» آمده است.

... ای خدای من! آن گاه که از تو نافرمان کردم، پروردگاری تو را انکار نکردم، فرمان تو را سبک نشمردم، به کیفر تو اعتراض ننمودم و وعده مجازات تو را بی اهمیت ندانستم؛ بلکه گناهم خطایی بود که برای من عارض شد، نَفَسَم بر جلوه کرد، هوا و هوس بر من چیره شد و بدبختیم با آن همکاری کرد...

در دعای کمیل در شب های جمعه چنین می خوانیم:

... لا إله إلا أنت، سبحانك وبحمدك، ظلمت نفسي وتجرات بجهلي...

اللهم عظم بلائي وأفرط بي سوء حالي، وقصرت بي أعمالی وقعدت بي أغلالی، وحسبني عن نفعي بعد آمالي، وخدعتني الدنيا بغرورها ونفسي بخيانتها....(1)

... خدایی جز تو نیست، تو پاک و منزّهی و به حمد و سپاس تو مشغولم، به خودم ستم نمودم و به نادانی خود در برابر تو جرأت کردم...

خدایا! بلا و گرفتاری من بزرگ است، حالم بسیار ناخوش و اعمالم نارساست، زنجیرهای علایق مرا در بند کشیده، آرزوهای دور از هر سودی مرا بازداشته، دنیا به خدعه و غرور و نَفَسَم به خیانت مرا فریب داده است...

واقعاً هم همین طور است. گناهایی که از ما سر می زند از روی جهالت و غلبه هوای نَفَسَم است. به این دلیل وقتی بیدار می شویم پشیمان می شویم و استغفار می کنیم و نمی خواهیم گردن کلفتی نماییم.

بر این اساس، باید ائمه اطهار علیهم السلام ما را شفاعت کنند.

البته هر گناهی که از بنده در برابر خداوند متعال سر بزند با توجه به عظمت خداوند متعال، گناه بزرگی است. 5.

ص: 352

1- . اقبال الاعمال: 3/332 و 333، مصباح المتعجد: 845.

از طرفی، گناهانی از انسان سر می زند که ناگفتنی است؛ گناهانی که در خلوت ها و فرصت هایی شیطان بر او غالب می شود و جز خداوند متعال، هیچ فردی بر آن گناه، اطلاع ندارد.

از این رو، ما به ائمه اطهار علیهم السلام خطاب می کنیم: شما هستید که قرب و منزلت دارید. شما ولایت مطلقه دارید، مادامی که در خانه شما را بلد هستیم و شما ما را طرد نکرده اید جای دیگر نمی رویم. اگر شما ما را بپذیرید و ما را شفاعت کنید، مشکل حل می شود. پس به حق آن خدایی که شما را محرم اسرار خودش قرار داده و مطالبی را به شما گفته که به دیگران نگفته... بخشش گناهان ما را از خدای متعال بخواهید.

آری، خدای سبحان به امامان هدایت گر علیهم السلام مطالبی را گفته که به دیگران نگفته است. البته اگر آن بزرگواران خواستند به کسی می گویند و اگر نخواستند نمی گویند که قرآن کریم می فرماید:

«هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ (1)

این عطای ماست، به هر کس می خواهی و صلاح می بینی ببخش، و از هر کس می خواهی خودداری کن، و حسابی بر تو نیست.

فَبِحَقِّ مَنْ أَنْتُمْ كُمْ عَلَى سِرِّهِ؛

پس به حق آن خدایی که شما را امین به راز خود کرده.

ما در فراز پایانی زیارت جامعه، به ائمه اطهار علیهم السلام التماس می کنیم و قسم می دهیم به آن خدایی که شما را آن قدر مقرب خودش قرار داده که امین سرش گشته اید...

وَاسْتَرْعَاكُمْ أَمْرَ خَلْقِهِ؛

و سرپرستی کار خلق خود را به شما واگذارده.

ص: 353

1- . سورة ص (38): آیه 39.

و شما را سرپرست خلائقش قرار داده، به شما ولایت بر خلائقش را عنایت کرده که به برکت شما خلائق به وجود آمدند.

وَقَرْنَ طَاعَتَكُمْ بِطَاعَتِهِ؛

و فرمانبرداری شما را به فرمانبرداری خود نزدیک نموده.

خداوند اطاعت از شما را در کنار اطاعت از خودش قرار داده است. آن جا که می فرماید:

«أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»؛ (1)

اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر و اولو الامر (اوصیای پیامبر) را!

«اولی الامر» همان ائمه اطهار علیهم السلام هستند که اطاعتشان در کنار اطاعت خداوند متعال و رسول آمده است. خدای متعال چنین مقاماتی را به شما داده است. شما را قسم می دهیم به آن خدایی که این مقامات و منازل و این عظمت و قرب را به شما داده؛

لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ ذُنُوبِي؛

شما بخشش گناهانم را از خدا بخواهید.

بخشش گناهان ما را از خداوند متعال بخواهید. از خداوند متعال بخواهید که از ما گذشت کند که البته به شفاعت شما نیاز داریم، وگرنه خودمان لیاقت بخشش را نداریم.

کلمه «استوهب»؛ یعنی خواهش کردن. «هبه»؛ یعنی بخشش. راغب اصفهانی می نویسد:

الهيئة: أن تجعل ملكك لغيرك بغير عوض؛ (2)

هبه: ملك خود را بدون عوض در اختیار دیگری قرار دهی.

ص: 354

1- . سورة نساء (4): آية 59.

2- . المفردات في غريب القرآن: 533.

خدایا! گناهان ما را ببخش و ما را به برکت و شفاعت اهل بیت علیهم السلام معذب نکن.

وَكُنْتُمْ شُفَعَائِي فَإِنِّي لَكُمْ مَطِيعٌ؛

و شما شفیعیان من گردید، زیرا که من فرمانبردار شما هستم.

زائر با این جمله می گوید: به هر حال من جزء زمره شما و در خط شما هستم.

پیش تر گفتیم که دو خط بیش تر نیست؛ این قدر می دانم که این طرفی هستم و آن طرفی نیستم؛ اما این طرفی گناه کار و خطاکار و شما کسانی هستید که اگر کسی از شما اطاعت کند، خدا را اطاعت کرده و اگر شما را معصیت کند، خدا را معصیت کرده است و اگر شما را دوست داشته باشد، خدا را دوست می دارد. شما دارای این چنین مقاماتی هستید. اگر کسی با شما دشمنی کند با خداوند متعال دشمنی کرده است.

البته در این زمینه حدیث های معتبری حتی در کتاب های اهل تسنن آمده است.

در روایتی می خوانیم: ابوذر می گوید: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

من أطاعني فقد أطاع الله، ومن عصاني فقد عصى الله، ومن أطاع علياً فقد أطاعني، ومن عصى علياً فقد عصاني؛⁽¹⁾

هر کس از من اطاعت کند در واقع از خدا اطاعت کرده است، هر کس از فرمان من سرپیچی کند، در واقع از فرمان خدا سرپیچی کرده است، هر کس از علی اطاعت کند در واقع از من اطاعت کرده و هر کس از فرمان علی سرپیچی کند در واقع از فرمان من سرپیچی کرده است.

ص: 355

1- . المستدرک علی الصحیحین: 3/121 و 128، کنز العمال: 11/614، حدیث 32973، تاریخ مدینه دمشق: 42/306 و ر. ک: معانی الاخبار: 373، الاحتجاج: 1/406، بحار الانوار: 38/129.

اگر کسی با امیر مؤمنان علی علیه السلام دشمنی کند، با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دشمنی کرده است و هر کسی که با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دشمنی کند با خداوند متعال دشمنی کرده است.

حدیث دیگر در این باره در کتاب های اهل سنت نیز آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به علی، فاطمه، حسن و حسین علیهم السلام خطاب کردند و فرمودند:

أنا حرب لمن حاربكم؛(1)

کسی که با شما دشمنی کند من با او دشمن هستم.

زائر می گوید: حال که شما چنین مقامی را دارید، من نیز می خواهم خود را در زمره شما داخل کنم و در این خط هستم. پس بیاید برای من شفاعت و وساطت کنید.

البته هر چه در درگاه خدا، رسول و اهل بیت علیهم السلام استغفار کنیم؛ اعم از این که استغفار ما، مسبوق به گناه باشد یا نباشد، اثر خود را دارد. برای مثال اگر کسی روزی صد مرتبه، دویست مرتبه - کم تر و بیش تر - «استغفر الله» بگوید و مثلاً دویست گناه نیز مرتکب شود، این استغفارها مسبوق به گناه هستند و بعضی از استغفارها مسبوق به گناه هم نیستند، اما تأثیر گذارند و انسان را به خدا نزدیک می کنند. از این رو ائمه اطهار علیهم السلام، بزرگان دین و اولیای صالح الهی استغفار می کردند، نه این که گناه می کردند؛ چرا که به هر حال، استغفار اثر و نفع دارد و ما را به آن بزرگواران نزدیک می کند.4.

ص: 356

1- . شرح الاخبار: 2/608، حدیث 907، الامالی، شیخ طوسی: 336، حدیث 680، مناقب آل ابی طالب: 3/18، ذخائر العقبی: 25، بحار الانوار: 22/286، حدیث 55، مسند احمد: 2/442، المستدرک علی الصحیحین: 3/149، مجمع الزوائد: 9/169، المصنف: 7/512، حدیث 7، صحیح ابن حبان: 15/434، المعجم الکبیر: 3/40، حدیث 2621، المعجم الأوسط: 3/179، المعجم الصغیر: 2/3، کنز العمال: 12/97، حدیث 34164.

اللَّهُمَّ اِنِّي لَوْ وَجَدْتُ شَفَعَاءَ اقْرَبَ اِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَاَهْلِ بَيْتِهِ الْاَخْيَارِ الْاِيْمَةِ الْاَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شَفَعَائِي؛

خدایا! اگر من شفیعانی را می یافتم که نزدیک تر باشند به درگاهت از محمد و خاندان نیکویش آن پیشوایان نیکوکار به طور مسلم آن ها را شفیعان خود قرار می دادم.

حرف «لو»؛ یعنی اگر، به معنای فرض است، به این معنا که زائر می گوید: اگر کسانی را بیابم که نزد تو از محمد و آل محمد علیهم السلام نزدیک تر و مقرب تر باشند، سراغ آن ها می رفتم.

طبیعی است ما وقتی با بزرگی کاری داشته باشیم حساب می کنیم نزدیک ترین شخص به این بزرگ کیست. چه کسی می تواند بیشتر در آن جا برای ما کار کند، تا برای وساطت نزد او برویم.

روشن است که کسی از محمد و آل محمد علیهم السلام در پیشگاه خداوند متعال نزدیک تر نیست. از این روزائر می گوید:

خدایا! اگر کسانی بودند به تو از محمد و آل محمد علیهم السلام نزدیک تر بودند، به سراغ آن ها می رفتم و آن ها را واسطه می کردم، ولی کسی نیست.

«لو وجدت»؛ یعنی چنین چیزی نیست.

فَبِحَقِّهِمُ الَّذِي اَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ؛

پس از تو می خواهم بدان حقی که برای ایشان بر خود واجب کردی.

زائر می گوید: پس خدایا! تو را قسم می دهم به مقام و قریبی که اهل بیت علیهم السلام نزد تو دارند و وعده شفاعتی که به آن ها داده ای که امت گنه کار را شفاعت کنند، که وقتی خداوند متعال وعده بدهد وفای به عهد واجب است؛

أَسْأَلُكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ ؛

پس از تو می خواهم بدان حقی که برای ایشان بر خود واجب کردی که مرا در زمره عارفان به مقام آن ها و به حق آن ها قرارم ده.

خدایا! ما را در زمره آن هایی وارد کن که امام شناس هستند؛ آن هایی که حق اهل بیت علیهم السلام را شناختند و فهمیدند.

خدایا! ما را در جمله کسانی قرار ده که به برکت اهل بیت علیهم السلام و شفاعتشان مورد رحمت تو قرار گرفتند.

وَفِي زُمْرَةِ الْمُزْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ؛

و در زمره کسانی که به وسیله شفاعت آن ها مورد مهر قرار گرفته اند که تو مهربان ترین مهربانان هستی.

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الظَّاهِرِينَ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ؛

و درود خدا بر محمد و خاندان پاکش و سلام مخصوص و بسیاری بر آن ها باد و خدا ما را بس است و نیکو وکیلی است.

اینک در پایان، خداوند متعال را سپاس می گوئیم که به ما توفیق و عمری را عنایت کرد که به شرح زیارت جامعه پرداختیم و به لطف خدا و برکت اهل بیت علیهم السلام شرح آن را به پایان رساندیم. امیدواریم - ان شاء الله - این اثر مفید واقع شود و ذخیره ای برای آخرت ما باشد.

خداوند متعال از ما بپذیرد و گذشتگان ما و کسانی را که این مطالب را به ما یاد داده اند؛ اساتید، ذوی الحقوق و والدین ما را رحمت کند و همه آن ها را با محمد و

آل محمد علیهم السلام محشور نماید و ما را در دنیا در راه آن بزرگواران ثابت قدم بدارد و فرزندان و ذریه ما را از محمد و آل محمد علیهم السلام جدا نکند و شرّ اشرار و کید کفار را به خودشان برگرداند و ما را موفق بدارد تا وظایفمان را به بهترین وجه بشناسیم و برترین شکل بدان عمل کنیم. ان شاء الله

ص: 359

فهرست ها

اشاره

آیه ها

روایت ها

سروده ها

گفتارها

کتاب نامه

ص: 361

«آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ آتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا» ج 4/220

«أَأْتِي الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌّ» ج 1/408

«أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ» ج 2/279

«اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَ رُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ» ج 4/39

«إِجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ» ج 3/316

«أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَ هُمْ لَا يُفْتَنُونَ» ج 3/77

«أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ» ج 1/346؛ ا ج 2/235، 237، 238

«إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ» ج 3/192

«إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً» ج 1/251

«إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ» ج 3/382

«إِذَا جَاؤُهَا وَ فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ» ج 1/96

«إِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ» ج 1/107

«أَرَاغِبُ أَنْتَ عَنِ آلِهَتِي» ج 2/296

«اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ» ج 2/226؛ ا ج 4/45

«اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى» ج 4/23، 24

«أَسَلُّكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ» ج 2/130

«إِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ» ج 2/58

«أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ» ج 3/351

«أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا» ج 3/427

«أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ» ج 2/277؛ ا ج 3/53

«أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُتَّقِدُ مَنْ فِي النَّارِ» ج 2/317

«أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدِيَ» ج 1/402؛ ا ج 4/114

«أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ» ج 1/373

«أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» ج 2/115

«أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» ج 1/410؛ ا ج 2/224

«أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ» ج 1/460؛ ا ج 2/76؛ ا ج 3/80

«أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ» ج 1/99

«إِلَّا ائْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى» ج 1/271

«إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ» ج 1/366؛ ا ج 2/104

«اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا» ج 3/360

«اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا» ج 1/394؛ ا ج 2/339

«اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ» ج 2/78؛ ا ج 3/44

«الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» ج 1/419؛ ا ج 2/339، 36

«الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ» ج 2/272

«الَّذِينَ يَحْتَبُونَ كِبَائِرَ الْإِثْمِ» ج 4/28

«الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ» ج 410/1؛ ا ج 222/2؛ ا ج 244/4

«الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ...» ج 2/229

ص: 364

«أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»..... ج 2/233؛ ج 3/185، 188

«أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ»..... ج 2/231

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحاً مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ»..... ج 4/39

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ»..... ج 1/418

«أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ»..... ج 3/325

«أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ»..... ج 1/293

«أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَاداً»..... ج 1/168

«أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ»..... ج 3/119، 120

«أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى»..... ج 2/110

«أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ»..... ج 3/359

«أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ»..... ج 4/66

«أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»..... ج 1/158، 404؛ ج 2/63؛ ج 4/219

«أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً»..... ج 4/330

«أَمَرَ آلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ»..... ج 1/62

«أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا»..... ج 2/336

«أَمْنَ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ»..... ج 4/188

«إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ»..... ج 1/230

«إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ...»..... ج 4/28

«أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ»..... ج 1/413

«إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ»..... ج 3/113

«أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ»..... ج 3/400

«إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَ لَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» ج 2/103

ص: 365

«إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ» ج 3/52، 408

«إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ» ج 2/155؛ ج 4/237

«إِنَّ الَّذِينَ أوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا» ج 4/350

«إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ» ج 4/248

«إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» ج 4/49

«إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ...» ج 3/96

«إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ» ج 3/252، 254

«إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ» ج 2/368

«إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ» ج 2/48، 49، 55،

56، 57، 58، 77؛ ج 3/131

«إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ» ج 3/26

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ» ج 3/435؛ ج 4/257

«إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» ج 2/250

«إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ» ج 3/202

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ...» ج 4/277

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» ج 3/72

«إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» ج 4/277

«إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ» ج 2/117

«إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ» ج 2/357

«إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ، 25» ج 3/28

«إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئَلًا» ج 2/359

«إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ»..... ج 2/265

ص: 366

«إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئاً»..... ج 2/319

«إِنَّ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ»..... ج 1/230

«أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً»..... ج 3/361

«إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازاً * حَدَائِقَ وَأَعْنَاباً»..... ج 3/101

«إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ»..... ج 3/115

«إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ»..... ج 3/224، 225

«إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرِ»..... ج 3/224

«إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ»..... ج 3/128

«إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ»..... ج 2/267

«إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ»..... ج 3/59

«إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ»..... ج 1/227

«إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى»..... ج 1/307

«إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ»..... ج 2/356، 357

«إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالاً وَسَعِيراً»..... ج 2/260

«إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ»..... ج 1/458

«إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ»..... ج 2/296

«إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ...»..... ج 3/97، 337؛ ج 4/295

«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا»..... ج 1/177؛

ج 3/70، 183

«إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ»..... ج 3/187

«إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا»..... ج 1/259

«إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» ج 3/71، 319، 408؛ ج 4/263

ص: 367

«إِنَّمَا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»..... ج 2/125؛ / ج 3/100

«إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ»..... ج 1/337؛ / ج 3/52

«إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ»..... ج 2/367

«إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ»..... ج 2/191

«إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ»..... ج 2/190

«إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»..... ج 1/235، 236، 237، 238، 402؛

/ ج 2/27، 120؛ / ج 3/54

«إِنَّمَا تُوْعَدُونَ لَصَادِقٍ»..... ج 4/257

«إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ»..... ج 2/389

«إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنزِلْنَا مِنْ السَّمَاءِ»..... ج 2/191

«إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا»..... ج 4/306

«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ»..... ج 1/159، 417، 418، 419؛

/ ج 2/20، 36، 190، 344، 396، 397، 401؛ / ج 4/46، 90

«إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»..... ج 4/317، 321

«إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»..... ج 2/61

«إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ»..... ج 2/387

«إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»..... ج 1/98، 408؛

/ ج 2/54، 190، 193، 199، 342؛ / ج 3/172

«إِنَّمَا يُوفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»..... ج 2/243

«إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ»..... ج 3/380

«إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ»..... ج 4/258

«إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا»..... ج 4/257

ص: 368

«إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ» ج 1/140، 308، 389، 408

«إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ» ج 1/140

«إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ» ج 2/388

«إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا إِنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ» ج 4/301

«أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَوِيَّةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا» ج 3/312

«أَوْ لَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمَا أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ» ج 1/389

«أَوْ لَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ» ج 2/111

«أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ» ج 2/103، 109

«أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ» ج 2/139، 142، 250

«أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ» ج 2/24؛ ج 4/267

«أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ» ج 1/258

«أُولَئِكَ هُمُ شَرُّ الْبَرِيَّةِ» ج 2/155

«أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْعُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا» ج 4/302

«أُولَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ» ج 4/106

«إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ» ج 1/227، 431؛ ج 3/24؛ ج 4/98

«أَيَّدْنَاكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ» ج 2/137

«أَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ» ج 2/140

«أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بَعْرَشِهَا» ج 3/155

ب

«بِأَيْدِي سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ» ج 1/389

«بِالْمُؤْمِنِينَ رَوْفٌ رَحِيمٌ» ج 3/386

«بِرَاءةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ» ج 4/26

ص: 369

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» ج 1/122

«بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» ج 1/414، 415

«بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ» ج 2/322

«بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ» ج 3/170

«بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَ أَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ» ج 2/323

«بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَ كَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا» ج 1/84

«بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ * لَا يُسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ» ج 1/63، 82، 162، 393؛

ج 2/28، 47، 218، 338؛ ج 3/96؛ ج 4/203

«بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا» ج 3/360

«بَلْ تَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ» ج 4/286

«بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ» ج 1/304، 305؛ ج 2/369

«بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ» ج 2/111

«بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَ رَبُّ غَفُورٌ» ج 1/166

«رَبَّنَا أَمَتَنَا اثْنَيْنِ وَ أَحْيَيْتَنَا اثْنَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ» ج 3/325

«بِيَدِكَ الْخَيْرُ» ج 4/271

ت

«تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ...» ج 1/96

«تَدْعُونِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَ أَشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ» ج 2/234

«تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ» ج 2/66، 142

«تَوْفَنِي مُسْلِمًا وَ أَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ» ج 1/41

ث

«ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى» ج 2/119

ص: 370

«ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا...» ج 2/48، 49، 51، 58، 79، 82؛ ج 3/207

«ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى» ج 3/226

«ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» ج 4/314

«ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ» ج 4/27

ج

«جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا» ج 1/458

«جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ» ج 1/354

ح

«حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى» ج 2/258

«حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ» ج 1/333

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ» ج 2/124

خ

«خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» ج 3/176

«خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ» ج 3/51

ذ

«ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ» ج 1/329، 334؛ ج 3/129

«ذُرِّيَّةً مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ» ج 1/329

«ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ» ج 4/235

«ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ» ج 4/235

«ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ» ج 3/155

ر

«رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ»..... ج 1/459

ص: 371

«رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَ أَلْحِنِي بِالصَّالِحِينَ» ج 1/41

«رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ» ج 4/345

«رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى» ج 1/458؛ ج 2/118

«رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً» ج 4/98، 349

«رَبَّنَا وَ لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا» ج 3/320

«رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ...» ج 3/176

«الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» ج 3/155

«رَحِمْتُ اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» ج 1/226، 286، 339، 398، 439

«رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَ مُنذِرِينَ لِنَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ» ج 1/283، 290، 426؛

ج 2/154، 160، 161، 182؛ ج 3/80

«رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ» ج 1/349؛ ج 3/254

«رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» ج 1/348

س

«سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى» ج 1/271

«سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ» ج 2/70

ش

«شَاكِرًا لِأَنْعَمِهِ اجْتَبَاهُ وَ هَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» ج 2/119

«شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا...» ج 1/384؛ ج 3/408

«شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلَائِكَةُ وَ أُولُو الْعِلْمِ» ج 1/449، 451

ظ

«ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ» ج 1/165

«عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا»..... ج 1/131، 460؛ / ج 2/86

«الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ»..... ج 2/117

«عَزِيزٌ حَكِيمٌ»..... ج 2/117

«عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى (...»..... ج 2/81

«عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ»..... ج 2/30

«فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ»..... ج 3/54

«فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَ التَّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا»..... ج 1/440؛ / ج 3/222؛ / ج 4/262

«فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا»..... ج 3/26

«فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا»..... ج 4/30

«فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»..... ج 2/99، 100

«فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»..... ج 4/28

«فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى»..... ج 3/118

«فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»..... ج 2/224، 302؛ / ج 4/244

«فَأَزِنَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا»..... ج 4/109

«فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا»..... ج 2/143

«فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ»..... ج 3/381

«فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ»..... ج 2/235

«فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا»..... ج 2/185

«فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلَا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»..... ج 2/236

«فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ» ج 2/103

ص: 373

«فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ» ج 2/132، 371

«فَالْمُدْبِرَاتِ أَمْراً» ج 1/117، 197، 454؛ / ج 3/396

«فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ» ج 2/373؛ / ج 3/60

«فَأَمَّا مَنْ طَغَى * وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا» ج 3/119

«فَأَمَّا اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ» ج 3/325

«فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشِدًا» ج 2/23

«فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا» ج 2/113، 115؛ / ج 3/361

«فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ» ج 1/352

«فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَأِخْوَانُنْهُمْ فِي الدِّينِ» ج 2/258

«فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ» ج 1/422

«فَاتَّبَعْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ» ج 4/253

«فَأَنْتُمْ مِمَّنْ مِنْهُمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ» ج 1/148

«فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا» ج 2/139

«فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ» ج 2/137

«فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ» ج 4/289

«فَتَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ» ج 1/103، 253؛ / ج 3/139، 389

«فَدَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ» ج 2/127

«فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» ج 1/410، 412؛ / ج 4/183

«فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا» ج 3/175

«فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ» ج 1/335، 338؛

«فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ»..... ج 3/59

ص: 374

«فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ»..... ج 4/189

«فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ»..... ج 2/232

«فَلَا تَطْعَمِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا»..... ج 2/281

«فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ»..... ج 3/125، 126

«فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ»..... ج 1/234

«فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ»..... ج 2/219

«فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ»..... ج 3/58

«فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ»..... ج 1/464؛ ج 2/276

«فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ»..... ج 1/340؛ ج 2/319

«فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ»..... ج 1/286

«فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ»..... ج 3/250؛ ج 4/86

«فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي»..... ج 2/95؛ ج 4/105، 106

«فَمَنْ حَاجَبَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ»..... ج 1/333

«فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ»..... ج 4/235

«فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»..... ج 1/447؛ ج 3/34

«فَمَنْ يَأْتِكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ»..... ج 1/295

«فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى»..... ج 3/248؛ ج 4/23، 26

«فَنَجْعَلُ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ»..... ج 1/108

«فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ * فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ»..... ج 1/352

«فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ»..... ج 1/246

«فِي بُيُوتِ الَّذِينَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ»..... ج 3/171،

178 ،175 ،174

ص: 375

«فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ»..... ج 2/20، 22

«فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ»..... ج 4/198

«فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ»..... ج 3/224

ق

«ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ»..... ج 2/221

«قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»..... ج 1/457

«قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا»..... ج 1/232، 318، 332

«قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ»..... ج 1/277

«قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ»..... ج 2/176

«قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأَعُوذَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ»..... ج 2/131؛ ج 4/84، 85

«قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ»..... ج 1/167

«قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ»..... ج 3/330

«قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ»..... ج 1/437

«قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَيْسَ بِكُمْ فَابْتِغُوا أَحَادِكُمْ بِوَرِقِكُمْ»..... ج 3/83

«قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا»..... ج 1/411

«قَدْ أُوتِيَْتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ»..... ج 1/107

«قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ»..... ج 2/24؛ ج 4/25، 265

«قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ»..... ج 2/133، 371

«قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ...»..... ج 3/366

«قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا»..... ج 2/83

«قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»..... ج 2/303؛ ج 4/105

«قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ» ج 1/416

ص: 376

«قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا»..... ج 2/234

«قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ»..... ج 2/365

«قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ»..... ج 1/240؛ ج 4/249

«قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ»..... ج 3/60

«قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا»..... ج 2/44

«قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى آللهُ خَيْرٌ»..... ج 2/47

«قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ»..... ج 1/428؛ ج 2/154، 159، 182؛ ج 4/162

«قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ»..... ج 1/132؛ ج 2/81؛

ج 3/207، 208

«قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»..... ج 2/193، 194، 283، 286، 326؛

ج 3/268؛ ج 4/319، 324، 326، 327، 328، 330، 333، 334، 335

«قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ...»..... ج 2/84؛ ج 3/361

«قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ»..... ج 2/257

«قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا»..... ج 2/140

«قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي»..... ج 1/346؛ ج 2/234؛

ج 3/92؛ ج 4/113

«قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ»..... ج 2/322

«قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ»..... ج 1/397؛ ج 2/340

«قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ»..... ج 3/120

«قِيلَ ازْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا»..... ج 4/158

«كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ» ج 1/453

ص: 377

«كَتَبَ اللَّهُ لِأَغْلِبِينَ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ»..... ج 3/255؛ / ج 4/124

«كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ»..... ج 1/125؛ / ج 3/51

«كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ»..... ج 2/322؛ / ج 4/286

«كِرَامًا كَاتِبِينَ»..... ج 1/392

«كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ»..... ج 2/347

«كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ»..... ج 2/220

«كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ * أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْنَى»..... ج 2/215

«كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ»..... ج 1/151؛ / ج 4/157

«كَلَّا نُمَدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ»..... ج 1/461

«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ»..... ج 2/280؛ / ج 3/36

«كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ»..... ج 3/34

«كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ»..... ج 4/256

ل

«لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ»..... ج 2/235

«لَا تَبْقَى وَلا تَنْدَرُ * لَوْاحَةٌ لِلْبَشَرِ»..... ج 2/259

«لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»..... ج 1/420؛

/ ج 3/249؛ / ج 4/25، 45

«لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى»..... ج 1/255

«لَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً انْتَهَوْا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ»..... ج 1/449

«لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ»..... ج 4/257

«لَا يُسْئَلُ عَمَّا يُفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ»..... ج 1/280

«لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أِذِنَ لَهُ» ج 1/398؛ ج 3/114، 374، 375

ص: 378

«لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا»..... ج 3/367

«لَتَوْمِنُنَّ بِهِ وَ لَتَنْصُرُنَّهُ»..... ج 1/112

«لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا»..... ج 3/34، 39؛ ج 4/346

«لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ»..... ج 4/265

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أُنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ الْمِيزَانَ»..... ج 1/309

«لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ»..... ج 1/148؛ ج 3/169

«لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَ مِنْهَا جَاءَ»..... ج 1/377، 387؛ ج 2/376

«لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوَاءِ»..... ج 1/271

«اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ»..... ج 2/238

«لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَ لَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ»..... ج 2/357

«لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ»..... ج 1/277

«لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ»..... ج 2/38

«لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَ يَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ»..... ج 2/37

م

«مَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»..... ج 1/225، 380، 381، 384

«مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ * قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ»..... ج 2/258

«مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُرْتَبَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَ الْحُكْمَ وَ النَّبُوَّةَ»..... ج 4/41

«مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ»..... ج 3/113

«مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ»..... ج 3/48

«مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ»..... ج 1/308

«مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ»..... ج 3/220

«مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ» ج 3/368

ص: 379

«مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ» ج 2/69، 345

«مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ» ج 1/155، 384، 436؛ ج 2/377، 381؛ ج 4/136

«الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ» ج 2/389

«مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُشَابِهَاتٌ» ج 2/366

ن

«النَّبِيِّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ» ج 407/1؛ ج 392/2، 393، 394، 413؛

ج 4/180، 223، 224، 225، 226، 228

«نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» ج 2/264

«نَزَاعَةً لِلشَّوَى * تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى» ج 2/259

«نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ» ج 2/140؛ ج 4/199

و

«وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ» ج 1/299

«وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَلَ الْخِطَابِ» ج 2/361

«وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا» ج 1/160؛ ج 4/181

«وَآتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلْؤًا مُبِينٌ» ج 4/298

«وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ» ج 3/383، 391، 392

«وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ» ج 2/322

«وَآتُوا الزُّبُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» ج 1/180؛ ج 3/76، 84؛ ج 4/133

«وَاجْتَنِبْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» ج 2/120؛ ج 3/26

«وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ» ج 4/28

«وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ» ج 1/279

«وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي»..... ج 1/106

ص: 380

«وَ أَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ» ج 4/277

«وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ» ج 4/289

«وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ» ج 4/218

«وَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَ قُولُوا حِطَّةً نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ» ج 1/187؛ / ج 3/78

«وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ» ج 3/75، 390

«وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَ حِكْمَةٍ» ج 1/111؛ / ج 2/230

«وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ» ج 2/229، 233؛

/ ج 3/181، 182، 191

«وَ إِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَ مِنْكَ وَ مِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ» ج 2/231

«وَ إِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ» ج 2/43، 230

«وَ إِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوُوا إِلَى الْكَهْفِ» ج 1/252

«وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» ج 2/146

«وَ إِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً» ج 3/313

«وَ إِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا» ج 3/76

«وَ إِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ» ج 1/297

«وَ إِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَ تَرَكُوا قَانِمًا» ج 2/267

«وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ» ج 3/380

«وَ إِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالِي» ج 2/260

«وَ اذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَ أُصِيلًا» ج 2/222

«وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَ خِيفَةً وَ دُونَ الْجَهْرِ مِنَ» ج 1/413؛ / ج 2/222

«وَ اذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَ الْأَبْصَارِ» ج 2/78

«وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا»..... ج 2/108؛ / ج 3/220

ص: 381

«وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا»..... ج 2/109

«وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمَاعِيْلَ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ»..... ج 2/109

«وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ اتَّخَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا»..... ج 2/108

«وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسٰى اِنَّهٗ كَانَ مُخْلِصًا»..... ج 2/108

«وَ اذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ»..... ج 2/147

«وَ اذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ»..... ج 2/146

«وَ اذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ»..... ج 4/244، 246

«وَ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَ مَا اَنْزَلَ عَلَيْنَكُمْ»..... ج 1/299

«وَ اذْنٌ فِي التّٰسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِيْنَ»..... ج 1/450

«وَ سَأَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا»..... ج 1/105؛ ج 4/238

«وَ اَسْبَغْ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً»..... ج 1/146

«وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنٰتِ»..... ج 3/378

«وَ اسْتَفْتَحُوا وَ خَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ»..... ج 4/264

«وَ اسْجُدْ وَ اقْتَرِبْ»..... ج 3/384

«وَ اَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»..... ج 1/240؛ ج 4/233

«وَ اَشْرِكْهُ فِيْ اَمْرِيْ * كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا»..... ج 4/234

«وَ اَشْهَدُهُمْ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُمْ بِرَبِّكُمْ قَالُوْا بَلٰى»..... ج 2/232؛ ج 3/145

«وَ اعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ»..... ج 2/22؛ ج 3/45

«وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيْعًا وَ لَا تَفَرَّقُوْا»..... ج 1/190؛ ج 2/176، 177، 373، 415؛

ج 3/27، 98، 115

«وَ اَفْوِضْ اَمْرِيْ اِلَى اللّٰهِ»..... ج 3/403

«وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ» ج 2/34، 35، 37

ص: 382

«وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى» ج 2/118

«وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ» ج 4/24، 27

«وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى» ج 2/125

«وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» ج 2/124، 282، 291، 374

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ» ج 3/127

«وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ» ج 2/258

«وَالَّذِينَ بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ» ج 2/387

«وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ» ج 1/351

«وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَنْ يَشَاءُ» ج 2/137

«وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ» ج 1/278

«وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» ج 3/23

«وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا» ج 2/337

«وَأَمَّا الَّذِينَ سَعَدُوا ففِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا...» ج 3/100

«وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبُوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا» ج 2/336

«وَأُمَّهُ صِدِّيقَةٌ» ج 3/220

«وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ» ج 2/231

«وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا» ج 2/44، 403؛

ج 3/439؛ / ج 4/38

«وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ازْجِعُوا فَازْجِعُوا» ج 1/181

«وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ» ج 1/430

«وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ» ج 3/68

«وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا»..... ج 2/26

ص: 383

«وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْعِغْيِ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا»..... ج 3/22

«وَإِنْ يَسْتَعْجِلُوا يُعَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ»..... ج 2/259

«وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ»..... ج 3/26

«وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»..... ج 3/24

«وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا»..... ج 1/147، 296؛ ج 4/277

«وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ»..... ج 2/259

«وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ»..... ج 2/117

«وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ»..... ج 1/143

«وَإِنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ...»..... ج 1/432؛ ج 3/23، 28

«وَإِنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ»..... ج 1/328

«وَإِنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَاهُ فِي الْأَرْضِ»..... ج 1/124، 294

«وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»..... ج 1/228؛ ج 3/25

«وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ»..... ج 1/155، 224، 377، 381؛ ج 2/378، 381

«وَإِنَّكُمْ لَأَيَّامِي مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ»..... ج 1/159، 161

«وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ * لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ»..... ج 463/1؛

ج 2/113، 339

«وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا»..... ج 1/263

«وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى»..... ج 2/122؛ ج 3/61؛ ج 4/320

«وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ»..... ج 1/119

«وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ»..... ج 1/119

«وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ»..... ج 1/235

«وَأُورِثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضَعُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ» ج 1/259

ص: 384

«وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا»..... ج 4/255

«وَتَحْمِيلُ أَثْقَالِكُمْ»..... ج 1/307

«وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ»..... ج 3/129، 130

«وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَوْلَاءِ وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ ءِ»..... ج 3/52، 207، 209؛

ج 4/193، 261

«وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ»..... ج 3/83

«وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ»..... ج 2/282، 290؛ ج 3/45

«وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا»..... ج 2/40؛ ج 3/108؛ ج 4/52

«وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا»..... ج 3/21

«وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً»..... ج 3/64

«وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ»..... ج 1/295

«وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا»..... ج 1/230، 233، 235؛ ج 2/120، 187؛

ج 4/302

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى التَّارِ»..... ج 1/229؛ ج 4/68

«وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا»..... ج 1/229، 230، 405؛ ج 4/42، 68، 114

«وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَعْرَفْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا»..... ج 2/147

«وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ»..... ج 1/52، 418

«وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ»..... ج 2/99

«وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ»..... ج 2/30

«وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا»..... ج 3/298، 303، 304، 325

«وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسرٍ»..... ج 1/253، 306، 307

«وَحَسِيرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ»..... ج 3/107

ص: 385

«وَدَاعِيَا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا»..... ج 1/278، 403؛ ج 2/133؛ ج 3/92

«وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ»..... ج 3/50

«وَرَحِمْتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ»..... ج 1/125؛ ج 2/372

«وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ»..... ج 1/126، 198؛ ج 3/58

«وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»..... ج 1/351؛ ج 2/63؛ ج 3/253، 281

«وَرَفَعَ أَبُوتَهُ عَلَى الْعَرْشِ»..... ج 3/155

«وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ»..... ج 4/243

«وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ»..... ج 4/240

«وَرُزُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ»..... ج 4/253

«وَسَأَلْنَا مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا»..... ج 3/39، 183، 184

«وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ * أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ»..... ج 2/31؛ ج 3/382

«وَسَارَ بِأَهْلِهِ»..... ج 1/98

«وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى»..... ج 2/59

«وَسَيَعْلَمَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ»..... ج 3/244؛ ج 4/127

«وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا»..... ج 4/122

«وَالشَّهَادَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ»..... ج 4/234

«وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا»..... ج 3/82

«وَوَظَّنُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ»..... ج 3/113

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ»..... ج 1/417؛

ج 2/148؛ ج 3/292، 305، 306، 434؛ ج 4/125

«وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ»..... ج 4/240

«وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ» ج 1/433؛ ج 2/171؛ ج 3/66

«وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ» ج 1/131

ص: 386

«وَفَاكِهَةٌ وَأَبٌ»..... ج 1/311

«وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ»..... ج 3/236

«وَفِي ذَلِكَ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٍ»..... ج 4/297

«وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ»..... ج 1/395

«وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيبِ»..... ج 4/109

«وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ»..... ج 1/394، 395؛ / ج 3/204

«وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ أَوْ لَمَّا تَأْتِيهِمْ بَيِّنَةٌ مَّا فِي الصُّحُفِ»..... ج 4/159

«وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نَزَّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ»..... ج 1/411

«وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا»..... ج 2/44

«وَقَفَّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ»..... ج 4/92، 313

«وَقُلْ اْعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ»..... ج 3/40

«وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَ مَن شَاءَ فَلْيُكْفُرْ»..... ج 2/321

«وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا»..... ج 2/315؛ ج 4/286

«وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا»..... ج 4/253

«وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا»..... ج 1/460

«وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَابِ مِن كُلِّ سَنِيءٍ مَّوْعِظَةً»..... ج 3/206، 208

«وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ»..... ج 2/365

«وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ»..... ج 2/82، 144

«وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ»..... ج 1/304، 311؛ / ج 2/80، 169؛

ج 3/35، 45، 47؛ / ج 4/346

«وَكَالِمَةُ لِلَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»..... ج 2/116

«وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا نِيَاتاً أَوْ هُمْ قَائِلُونَ» ج 3/83

ص: 387

«وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً»..... ج 3/366

«وَكُنَّا نَكْذِبُ يَوْمَ الدِّينِ»..... ج 3/375

«وَ كُنُوزٍ وَ مَقَامٍ كَرِيمٍ»..... ج 1/141، 392

«وَ كَيْفَ تَكْفُرُونَ وَ أَنْتُمْ تُتْلَى عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ وَ فِيكُمْ رَسُولُهُ»..... ج 1/102؛ / ج 2/135

«وَ لِأَيِّنْ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ»..... ج 3/207، 208

«وَ لَئِنْ أَدْفَنَاهُ نَعْمَاءً بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهْ...»..... ج 1/147

«وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ»..... ج 1/286

«وَ لَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ»..... ج 2/30

«وَ لَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ»..... ج 2/318

«وَ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أحياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَزَّقُونَ»..... ج 2/96؛

/ ج 3/341

«وَ لَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ»..... ج 2/232

«وَ لَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ»..... ج 2/318

«وَ لَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفِرِ»..... ج 2/176

«وَ لَا تَتَفَعَّ الشَّفَاعَةَ عِنْدَهُ إِلاَّ لِمَنْ أَذِنَ لَهُ»..... ج 3/368

«وَ لَا رَطْبٍ وَ لا يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ»..... ج 1/310

«وَ لَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلاَّ وَ هُمْ كُسالَى»..... ج 2/260

«وَ لَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلاَّ مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ»..... ج 3/368

«وَ لَتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ»..... ج 3/22

«وَ لَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى»..... ج 1/460؛ / ج 3/367

«وَ لَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ...»..... ج 2/23، 24

«وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا»..... ج 4/178

ص: 388

«وَلَقَدْ آتَيْنَا لَقْمَانَ الْحِكْمَةَ» ج 1/299

«وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ...» ج 2/30؛ / ج 3/206

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ» ج 1/260

«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» ج 1/223؛ / ج 2/29

«وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ» ج 4/269

«وَلَقَدْ هَمَمْتُ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّي» ج 2/127

«وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ» ج 2/24

«وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ» ج 1/84

«وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا» ج 4/138، 146

«وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ» ج 2/115

«وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى» ج 1/272

«وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» ج 3/29

«وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ» ج 3/34

«وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ» ج 2/250

«وَلَنَجْزِيَنَّهُ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» ج 4/301

«وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ» ج 2/318

«وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ» ج 3/385

«وَلَوْ تَرَى إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا» ج 3/127

«وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ» ج 2/235؛ / ج 4/40

«وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ» ج 2/118

«وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ» ج 2/180، 185

«وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» ج 1/272

ص: 389

«وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ» ج 2/59

«وَلِيْلِي الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا» ج 4/297

«وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا» ج 1/155؛ ج 2/376، 378، 381؛

ج 4/42، 136، 179، 213

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ» ج 4/42

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ» ج 1/410

«وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» ج 3/52

«وَمَا أَمُرُوا إِلَّا لِیَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءً» ج 1/369، 371؛ ج 2/271

«وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ» ج 1/147

«وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ» ج 1/197، 198

«وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا» ج 4/271

«وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ» ج 4/272

«وَمَا تَلِكُ بِیْمِينِكَ يَا مُوسَى» ج 3/227

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» ج 1/153، 290؛ ج 2/158؛ ج 4/142

«وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ» ج 2/277

«وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ» ج 2/276

«وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ» ج 2/65، 66

«وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى» ج 2/343؛ ج 3/96

«وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ» ج 2/344، 345

«وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ» ج 1/131

«وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ» ج 1/174؛

ج 3/41، 55؛ ج 4/190

ص: 390

«وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً» ج 1/191

«وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا» ج 1/461

«وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ» ج 4/226

«وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمْ» ج 3/404

«وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا» ج 1/283، 428، 430؛ / ج 4/161

«وَمَا تَقْمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ» ج 2/343، 344

«وَمَا نُنزِّلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ» ج 3/68

«وَمَا التَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» ج 2/116

«وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ» ج 1/308

«وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» ج 2/183، 284

«وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ» ج 4/271

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى» ج 2/376؛ / ج 4/208، 260

«وَمَا أَوَّاكُمُ النَّارُ» ج 4/212

«وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» ج 3/51

«وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا» ج 3/93

«وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» ج 3/425

«وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ» ج 4/255

«وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا» ج 2/78؛

/ ج 3/362، 364؛ / ج 4/342

«وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ...» ج 1/353؛ / ج 2/241

«وَمِنَ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمْ لَيْلَةَ النَّهَارِ لِتَسْكُنُوا فِيهِ» ج 1/199

«وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ» ج 4/281

ص: 391

- «وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّيَ غَنِيٌّ كَرِيمٌ» ج 4/281
- «وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ» ج 4/263
- «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ» ج 3/53
- «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» ج 2/116
- «وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا» ج 1/422؛ ج 3/57
- «وَمَنْ يَرَعَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مِنْ سَفِهَةِ نَفْسِهِ» ج 2/297
- «وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا» ج 2/62؛ ج 4/235
- «وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُخَشِ اللَّهَ وَيَتَّقِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ» ج 2/62
- «وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» ج 3/25، 27
- «وَمَنْ يَعُشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ تَقِيضُ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ» ج 2/226
- «وَمَنْ يَفْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدَ لَهُ فِيهَا حُسْنًا» ج 3/268
- «وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ» ج 1/399
- «وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ» ج 2/125
- «وَإِنَّا نَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا» ج 3/382
- «وَإِنَّا أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» ج 3/381
- «وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً» ج 3/292، 305، 435
- «وَإِنَّا نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا» ج 1/294
- «وَإِنَّا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ دُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ» ج 1/335، 338؛ ج 2/102
- «وَإِنَّا نَزَّلْنَا دَاوُدَ» ج 1/263
- «وَإِنَّا نَزَّلْنَا بِهَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ» ج 1/313
- «وَإِنَّا هَدَيْنَا وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ» ج 3/60

«... وَ هُدًى وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ» ج 2/238

ص: 392

«وَهُمْ مِنْ خَشِيَّتِهِ مُشْفِقُونَ» ج 2/61

«وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ» ج 3/439

«وَأَقْرَبُ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ» ج 1/278

«وَأَيَّتِي وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ» ج 2/347

«وَأُذِخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا» ج 3/252

«وَأَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى» ج 2/125

«وَأَعْدَابُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ» ج 1/421

«وَأَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا» ج 4/127

«وَأَيُّومَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ» ج 3/298، 302،

303، 304، 325

«وَأَيُّومَ يَعِصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا» ج 4/126

«وَأَيُّومَ يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» ج 3/24

«وَأَيُّومَ يَهْلِكُ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ» ج 3/106

«هُؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْ لَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ» ج 1/252

«هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ» ج 3/60

«هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ» ج 3/284؛ / ج 4/179، 182، 183، 353

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ» ج 2/356

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ» ج 2/357

«هَلَّاكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ» ج 3/106

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ» ج 1/466؛

ج 2/27؛ ج 3/408

«هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِبَصَرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ» ج 2/137، 138

ص: 393

«يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ» ج 1/299، 300

«يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * اِزْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً» ج 1/349؛ ج 4/240

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» ج 2/39، 45، 228، 301؛

ج 3/111، 438

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً» ج 1/190

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِتْنَةً فَانْتَبِهُوا» ج 4/91

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا» ج 2/222؛ ج 4/246

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ازْكِعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ» ج 2/281، 291؛ ج 3/44، 46

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ» ج 3/426

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» ج 1/161، 414؛

ج 2/399، 400، 401، 402؛ ج 3/29، 280؛ ج 4/67، 216، 354

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ...» ج 2/229، 230

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ» ج 1/125

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا» ج 2/266

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ» ج 2/388

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ» ج 4/29

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ» ج 4/247

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ» ج 4/259

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ» ج 1/367

«يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ» ج 2/342، 398؛

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ » ج 3/51

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا » ج 2/127، 129،

371، 372؛ ج 4/262

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا » ج 1/348

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ » ج 3/256

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ ... » ج 2/197

« يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ » ج 2/149

« يَا قَوْمِ إِنَّمَا هِذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ » ج 1/357

« يَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ » ج 1/403

« يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ » ج 1/102؛ ج 3/170

« يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا » ج 1/358

« يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ » ج 2/319

« يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ » ج 1/297

« يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ » ج 1/65

« يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُبِينٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ » ج 3/221؛ ج 4/243

« يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ » ج 3/122، 123

« يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ » ج 4/148

« يُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ » ج 4/185

« يُنَشِّرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرفَقًا » ج 1/253

« الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا » ج 1/186، 377؛

ج 2/19، 343؛ ج 3/375، 392؛ ج 4/313

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ» ج 1/240؛ ج 4/157، 234

ص: 395

«يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ»..... ج 3/100

«يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ»..... ج 3/333

«يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا»..... ج 4/158

«يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا»..... ج 3/368

«يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ»..... ج 4/266

ص: 396

- آل محمد عليهم السلام أبواب الله وسبيله، والدعاة إلى الجنة..... ج 4/113
- الأئمة بعدي اثنا عشر أولهم علي بن أبي طالب..... ج 1/52
- الأئمة علماء حلماء صادقون مفهّمون محدّثون..... ج 4/209، 261
- الأئمة من ولد الحسين عليه السلام من أطاعهم فقد أطاع الله..... ج 3/391
- الأئمة في كتاب الله عز وجل إمامان: امام عدل و امام جور..... ج 4/68
- أبشر ابن سميّة! تقتلك فئة باغية..... ج 1/244
- أبشر يا علي! ما من عبد يحبك وينتحل مودتك إلا بعثه الله يوم القيامة معنا..... ج 3/225
- أبى الله أن يجري الأشياء إلا بأسباب..... ج 1/41
- أتأمروني أن أطلب النصر بالجور؟..... ج 2/330
- أتاني جبرئيل وقد نشر جناحيه، فإذا فيها مكتوب: لا إله إلا الله محمّد النبي..... ج 3/166
- أتاني جبرئيل وهو فرح مستبشر..... ج 2/351
- أتاني ملك فقال: يا محمّد!..... ج 3/184
- أتى يهودي النبي صلى الله عليه وآله، فقام بين يديه يحدّ النظر إليه..... ج 1/254
- أترى من جعله الله حجّة على خلقه يخفى عليه شي من امورهم..... ج 1/203
- أثقل ما يوضع في الميزان يوم القيامة الصلّاة على محمّد وعلى أهل بيته..... ج 3/201

- اجمعوا لي كل من بيني وبينه قرابة..... ج 4/103
- أدبني ربي فأحسن تأديبي..... ج 1/224
- أدرك سلمان العلم الأول والعلم الآخر..... ج 2/307
- إذا اخترت لهم جزيل ما عندك من النعيم المقيم..... ج 2/249
- إذا أحب أحدكم صاحبه أو أخا فليعلمه..... ج 1/364
- إذا أنا دعوت فأمنوا..... ج 1/109
- إذا حشر الناس يوم القيامة نادى مناد: يا رسول الله! إن الله جل اسمه قد أمنك من مجازاة محبيك..... ج 4/343
- إذا قام القائم عليه السلام جاء بأمر جديد..... ج 3/426
- إذا قام قائم آل محمد عليه السلام حكم بحكم داود وسليمان..... ج 2/361
- إذا قام قائم آل محمد عليه السلام ضرب فساطيط لمن يعلم الناس القرآن على ما أنزل الله جل جلاله..... ج 3/427
- إذا قام قائم أهل البيت قسم بالسوية وعدل في الرعية..... ج 3/433
- إذا قام قائمنا وضع يده على رؤوس العباد فجمع به عقولهم..... ج 3/431
- إذا قمت المقام المحمود تشفتت في أصحاب الكبائر من أمتي..... ج 3/369
- إذا كان يوم القيامة أمرني الله عز وجل وجبرئيل فنقف على الصراط..... ج 1/439
- إذا كان يوم القيامة يؤتى بك يا علي على ناقة من نور..... ج 1/51
- إذا ميز الله الحق من الباطل مع أيهما يكون؟..... ج 2/360
- إذا نزلت بكم شدة فاستعينوا بنا على الله..... ج 4/146
- أربعة أحب الناس إلي أحياء وأمواتاً: بريد بن معاوية العجلي..... ج 4/108
- ارفعوا أصواتكم بالصلاة علي ، فإنها تذهب بالنفاق..... ج 3/195، 202
- أرى تراثي نهياً..... ج 4/59

اريكم آدم في علمه، ونوحاً في فهمه، وإبراهيم في حكمته..... ج 3/213

استجار بي الطيبي وأخبرني أن بعض من يصيد الأطباء بالمدينة صاد زوجته..... ج 3/355

استشفع بك إلى نفسك..... ج 3/114

الإسلام هو التسليم..... ج 3/93

اسمعي يا أم سلمة! قلولي واحفظي وصييتي واشهدي..... ج 2/298

أشهد أنك قد أقيمت الصلاة وآتيت الزكاة..... ج 2/252

أشهد أنك قد بلغت الرسالة وأقيمت الصلاة..... ج 2/251

أصدقاؤك ثلاثة، وأعداؤك ثلاثة..... ج 3/276؛ ج 4/30

اعرف الحق تعرف أهله..... ج 2/320

اعرف الرجال بالحق لا الحق بالرجال..... ج 2/320

أعطى سليمان ملكاً عظيماً..... ج 4/181

أعطيت خمساً لم يعطها أحد قبلي..... ج 3/371

أعلاها: الجحيم يقوم أهلها على الصفا منها، تغلي أدمغتهم فيها كغلي القدور بما فيها..... ج 2/259

إعلم أن الغلو في النبي والأئمة عليهم السلام إنما يكون بالقول..... ج 1/84

أفضل أعمال امتي انتظار الفرج..... ج 2/1؛ ج 3/334

أفضل العبادة انتظار الفرج..... ج 2/362

إقرؤوا كما يقرء الناس..... ج 2/280

الإقرار بنبوة محمد صلى الله عليه وآله والإلتزام بأمر المؤمنين عليه السلام..... ج 3/60

أقرب ما يكون العبد من الله عز وجل وهو ساجد..... ج 3/384

أكثر من أن تقول: "اللهم لاتجعلني من المعارين ولا تخرجني من التقصير"..... ج 250/3؛ ج 4/88

أكثروا من أن تقولوا «رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا»..... ج 4/349

ألا أحكي لكم وضوء رسول الله صلى الله عليه وآله..... ج 2/268

ص: 399

- ألا إن العلم الذي هبط به آدم من السماء إلى الأرض..... ج 1/190
- ألا إنك المبتلى والمبتلى بك، أما إنك الهادي لمن أتبعك..... ج 3/81
- ألا ترى كيف اشترط؟! ولم ينفعه التوبة والإيمان والعمل الصالح حتى اهتدى..... ج 3/62
- ألا فزوروا القبور، فإنها تزهد في الدنيا وتذكر في الآخرة..... ج 3/346
- ألا وإن إمامكم قد اكتفى من دنياه بطمريه ومن طعمه بقرصيه..... ج 1/465
- ألا وإن لكل مأموم إماماً يقتدي به..... ج 4/68
- ألا وإنكم لا تقدرون على ذلك، ولكن أعينوني بورع واجتهاد..... ج 4/249
- ألا وإني سائلكم كيف خلفتموني في كتاب الله وأهل بيتي..... ج 1/211
- ألا ترى كيف اشترط؟ ولم تنفعه التوبة أو الإيمان..... ج 4/320
- اللهم انتني بأحب خلقك إليك وإلي..... ج 1/368
- اللهم اجعلني من زوارك..... ج 1/29
- اللهم اذر الحق معه حيث دار..... ج 2/325
- اللهم إن موسى بن عمران سألك وقال: «و اجعل لي وزيراً من أهلي...»..... ج 1/107
- اللهم إن هذه بقعة طهرتها وعقوة شرفتها ومعالم زكيتها..... ج 2/151
- اللهم إنك أكرم مقصود وأكرم مأني..... ج 1/36
- اللهم إني أسألك وأتوجه إليك بنبيك محمد صلى الله عليه وآله نبي الرحمة..... ج 3/387
- اللهم إني استعديك على قريش، فإنهم أضمروا لرسولك... وآله ضربوا من الشر والغدر..... ج 3/429
- اللهم إني بري من الغلاة كبراءة عيسى بن مريم من النصارى..... ج 1/78
- اللهم اهد قومي فإنهم لا يعلمون..... ج 1/137
- اللهم لا تكلني إلى نفسي طرفة عين أبداً..... ج 1/171
- اللهم وال من والاه، وعاد من عاداه..... ج 3/121، 267

اللهم هؤلاء أهل بيتي وخاصتي فأذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهيراً..... ج 2/193

ص: 400

اللهم هؤلاء أهلي..... ج 2/195

الذي أصلي له أقرب من هؤلاء..... ج 2/262

الذي عنده علم الكتاب هو أمير المؤمنين عليه السلام..... ج 3/401

الذين قرنهم الله عز وجل بنفسه ونبيه..... ج 2/402

أست أولى بكم من أنفسكم؟... فمن كنت مولا فهذا علي مولا..... ج 1/407؛

ج 2/200؛ / ج 4/90

ألم تعلم أن القلم رفع عن المجنون حتى يعقل..... ج 3/419

إلهي لم اغصك حين عصيتك وأنا برب بيتك جاحد..... ج 3/272؛ / ج 4/34، 351

إلهي لو قرنتني بالأصفاد، ومنعتني سيبك من بين الأشهاد..... ج 1/365

أما ترضى أن تكون متي بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبوة بعدي؟..... ج 2/195

أما سمعت أبيات ابن الصفي في هذا؟..... ج 4/280

أما علمت أن لله لواء من نور وعموداً من زبرجد خلقهما قبل أن يخلق السماوات بألفي سنة..... ج 3/167

... أما علمت إن محمداً وعلياً صلوات الله عليهما كانا نوراً بين يدي الله جلّ جلاله..... ج 3/150

أما والذي نفسي بيده، لئن أطاعوه ليدخلن الجنة أجمعين أكتعين..... ج 3/118

أما والله لا تذهب الأيام والليالي حتى يحيي الله الموتى ويميت الأحياء..... ج 3/309

أما والله، لقد تمصّبها ابن أبي قحافة أخوتيم..... ج 2/330

أما والله، ما دعوهم إلى عبادة أنفسهم، ولو دعوهم ما أجابوهم..... ج 4/40

أما من سل سيفه ودعا الناس إلى نفسه إلى الضلال من ولد فاطمة عليها السلام وغيرهم فليس بداخل في الآية..... ج 2/51

الإمام علكم فيما بين الله عز وجل وبين خلقه..... ج 1/292؛ / ج 2/172

الإمام... مخصوص بالفضل كله من غير طلب منه ولا اكتساب..... ج 2/83

امتحنوا شيعتنا عند ثلاث: عند مواقيت الصلاة كيف محافظتهم عليها..... ج 2/257

أمر الله عزوجل بسؤالهم ولم يؤمروا بسؤال الجهال؛..... ج 1/412

أمر الله عزوجل رسوله بولاية عليّ وأنزل عليه..... ج 2/397

أمر الناس بمعرفتنا والردّ إلينا والتسليم لنا..... ج 3/124

أمرتُ بقتال الناكثين والقاسطين والمارقين..... ج 2/298؛ / ج 4/56

إن سمعت الأذان وأنت على الخلاء، فقل مثل ما يقول المؤذن..... ج 2/223

أنا أذود عن حوض رسول الله صلى الله عليه وآله بيدي هاتين القصيرتين..... ج 1/409

أنا جليس من ذكرني..... ج 2/223

أنا حجة الله وأنا خليفة الله وأنا صراط الله..... ج 2/93

أنا حرب لمن حاربكم وسلم لمن سالمكم..... ج 3/265، 347

أنا دار الحكمة وعلي بابها..... ج 1/128

أنا دعوة أبي إبراهيم..... ج 1/278

أنا سلم لمن سالمكم وحرب لمن حاربكم..... ج 3/265

أنا سيّد الأوّلين والآخرين، وأنت - يا علي! - سيّد الخلائق بعدي..... ج 3/402

أنا سيّد النبيين ووصيي سيّد الوصيين وأوصياؤه سادة الأوصياء..... ج 1/315

أنا سيّد ولد آدم وأنت يا علي! والأئمة من بعدك سادات امتي..... ج 2/414

أنا الصديق الأكبر..... ج 3/115، 220

أنا عبد من عبيد محمد صلى الله عليه وآله..... ج 4/207

أنا عند المنكسرة قلوبهم..... ج 2/96

أنا غرست جنة عدن بيدي محمّد صفوتي من خلقي، أيّده بعلي..... ج 3/158

أنا مدينة الجنة وعلي بابها..... ج 1/192

أنا مدينة الحكمة وعليّ بابها..... ج 1/193، 298، 301، 304؛ ج 2/328

ص: 402

أنا مدينة العلم وعلي بابها..... ج 1/128، 192، 193، 298، 304؛ ج 2/328؛ ج 3/82

أنا مدينة الفقه وعلي بابها..... ج 1/191

أنا المنذر وعلي الهادي من بعدي..... ج 1/236؛ ج 2/120

إنَّ الأئمَّة في كتاب الله عز وجل إمامان..... ج 1/229

إنَّ أشدَّ الناس بلاءً الأنبياء ثمَّ الذين يلونهم ثمَّ الأمثل فالأمثل..... ج 4/298

إنَّ الله أحكم وأكرم وأجل وأعظم وأعدل من يحتج بحجَّة..... ج 1/203

إنَّ الله أخذ ميثاق شيعتنا بالولاية لنا وهم ذرِّي يوم أخذ الميثاق على الذرِّ..... ج 3/142

إنَّ الله أدب نبيِّه فأحسن أدبه..... ج 1/380

إنَّ الله اصطفى كنانة من بني إسماعيل..... ج 1/419

إنَّ الله اصطفى من ولد إبراهيم إسماعيل..... ج 1/220

إنَّ الله تبارك وتعالى أرى رسوله بقلبه من نور عظمته ما أحبب..... ج 3/414

إنَّ الله تبارك وتعالى جعل عليّاً عليه السلام علماً بينه وبين خلقه..... ج 3/124

إنَّ الله تبارك وتعالى جعل قلوب الأئمة مورداً لإرادته..... ج 1/197

إنَّ الله تبارك وتعالى حيث خلق الخلق خلق ماءً عذباً..... ج 3/188

إنَّ الله تبارك وتعالى خلق محمّداً وعليّاً والأئمة الأحد عشر من نور عظمته..... ج 3/151

إنَّ الله تبارك وتعالى لا يوصف بزمان، ولا مكان، ولا حركة..... ج 1/52

إنَّ الله تبارك وتعالى لم يدع الأرض إلا وفيها عالم..... ج 2/163

إنَّ الله تعالى آتاني القرآن وآتاني من الحكمة مثل القرآن..... ج 1/301، 310

إنَّ الله تعالى اختار لنبينا خير أنساب من لدن آدم إلى أن أخرج من صلب أبيه عبد الله..... ج 1/221

إنَّ الله تعالى بعث محمّداً صلّى الله عليه وآله إلى الناس أجمعين رسولاً..... ج 3/85

إنَّ الله تعالى وكلّ بي ملكين، فلا أذكر عند مسلم فيصلي عليّ..... ج 3/203

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: عَبْدِي أَكُنْتَ عَالِمًا؟..... ج 2/159

ص: 403

- إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: عَبْدِي أَكُنْتَ عَالِمًا؟..... ج 1/428
- إِنَّ اللَّهَ جَبَلَ النَّبِيِّينَ عَلَى نُبُوَّتِهِمْ، فَلَا يَرْتَدُّونَ أَبَدًا..... ج 4/87
- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَرْضَ مِنْ أَجْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ..... ج 1/169
- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ، فَجَعَلَنِي مِنْ خَيْرِ فِرْقَتِهِمْ وَخَيْرِ الْفِرْقَتَيْنِ..... ج 1/210، 221
- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ النَّبِيِّينَ عَلَى النُّبُوَّةِ فَلَا يَكُونُونَ إِلَّا أَنْبِيَاءً..... ج 3/250؛ ج 4/86
- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا فَأَكْرَمَ خَلْقَنَا وَفَضَّلَنَا وَجَعَلَنَا أَمْنَاءً..... ج 1/355
- إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا مِنْ أَعْلَى عَلَيِّينَ، وَخَلَقَ قُلُوبَ شِيعَتِنَا مِمَّا خَلَقْنَا مِنْهُ..... ج 1/151
- إِنَّ اللَّهَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ لَمَّا خَلَقَ الْخَلْقَ وَاخْتَارَ خَيْرَ مَنْ خَلَقَهُ..... ج 1/414
- إِنَّ اللَّهَ طَهَّرَنَا وَعَصَمَنَا وَجَعَلَنَا شُهَدَاءَ عَلَى خَلْقِهِ وَحَجَّتَهُ فِي أَرْضِهِ..... ج 3/43
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رَفِيقٌ يَحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ..... ج 4/291
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ فَخَلَقَ مِنْ أَحَبِّ مِمَّا أَحَبُّ..... ج 1/285
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَدَّبَ نَبِيَّهُ عَلَى مَحَبَّتِهِ..... ج 1/155، 384؛ ج 2/381
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَدَّبَ نَبِيَّهُ فَأَحْسَنَ أَدَبَهُ..... ج 1/225؛ ج 2/378
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ..... ج 1/219
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْزَلَ قِطْعَةً مِنْ نُورٍ فَأَسْكَنَهَا فِي صُلْبِ آدَمَ..... ج 3/138
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِلَى النَّاسِ أَجْمَعِينَ رَسُولًا..... ج 1/38
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقًا لِلْإِيمَانِ لَا زَوَالَ لَهُ..... ج 3/249؛ ج 4/87
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقًا مِنْ خَلْقِهِ أَنْتَجِبُهُمْ لِقَضَاءِ حَوَائِجِهِ..... ج 4/275
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَنِي وَخَلَقَ عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ مِنْ نُورٍ..... ج 2/350
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَنِي وَعَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الدُّنْيَا..... ج 3/149
- إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصَدَقِ الْحَدِيثِ..... ج 1/204

إِنَّ اللَّهَ قَضَىٰ قِضَاءً حَتْمًا أَلَّا يَنْعَمَ عَلَى الْعَبْدِ بِنِعْمَةٍ فَيَسْلُبَهَا إِيَّاهُ..... ج 4/270

ص: 404

- إِنَّ اللَّهَ كَانَ إِذْ لَا كَانَ، فَخَلَقَ الْكَانَ وَالْمَكَانَ..... ج 3/146
- إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعِينُ عَلَيْهِ..... ج 4/291
- إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لِرِضَاكَ وَيَغْضَبُ لِعُضْبِكَ..... ج 4/140
- إِنَّ الْإِمَامَ مُؤَيَّدَ بَرُوحِ الْقُدُسِ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ..... ج 2/170
- إِنَّ الْإِمَامَةَ أَجَلٌ قَدْرًا وَأَعْظَمُ شَأْنًا وَأَعْلَى مَكَانًا..... ج 3/70
- إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلِكٌ مُقَرَّبٌ..... ج 1/87
- إِنَّ الْأَوْصِيَاءَ مُحَدَّثُونَ يَحْدِّثُهُمْ رُوحُ الْقُدُسِ وَلَا يَرُونَهُ..... ج 2/141
- إِنَّ بَعْضَ قَرِيشٍ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: بَأَيِّ شَيْءٍ سَبَقَتْ الْأَنْبِيَاءَ..... ج 232/2؛ ج 145/3
- إِنَّ الْبَلَاءَ لِلظَّالِمِ أَدَبٌ، وَلِلْمُؤْمِنِ امْتِحَانٌ..... ج 4/298
- إِنَّ تَنْظُرًا إِلَى آدَمَ فِي عِلْمِهِ، وَنُوحَ فِي هِمِّهِ، وَإِبْرَاهِيمَ فِي خَلْقِهِ..... ج 3/211
- إِنَّ حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا نَبِيٌّ مَرْسَلٌ أَوْ مَلِكٌ مُقَرَّبٌ..... ج 3/286
- إِنَّ حَدِيثَنَا يَحْيَى الْقُلُوبَ..... ج 4/112
- إِنَّ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ لَا يَعْرِفَانِ بِالنَّاسِ..... ج 3/295
- إِنَّ الْحِكْمَةَ الْمَعْرِفَةَ وَالتَّفَقُّهَ فِي الدِّينِ..... ج 1/301
- إِنَّ دَاوُدَ وَرَثَ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ سَلِيمَانَ وَرَثَ دَاوُدَ..... ج 2/368
- إِنَّ ذَلِكَ يَكُونُ عِنْدَ خُرُوجِ الْمَهْدِيِّ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ..... ج 1/466
- إِنَّ الذَّنْبَ يَحْرِمُ الْعَبْدَ الرِّزْقَ..... ج 4/270
- إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْتَ الَّذِي احْتَجَّ اللَّهُ بِكَ..... ج 3/190
- إِنَّ الرُّوحَ خَلَقَ أَعْظَمَ مِنْ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ..... ج 2/142
- إِنَّ شَفَاعَتَنَا لَا تَنَالُ مُسْتَخْفًا بِالصَّلَاةِ..... ج 4/103
- إِنَّ الصَّبْرَ مِنَ الْإِيمَانِ كَالرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ..... ج 2/243

إنّ طاعتنا مفترضة عليهم كطاعة رسول الله صلى الله عليه وآله..... ج 1/383

ص: 405

- إنَّ العبد يصبح مؤمناً ويمسي كافراً..... ج 4/85
- إنَّ علم العالم صعب مستصعب لا يحتمله إلا نبي مرسل، أو ملك مقرب..... ج 3/285
- إنَّ علي بن أبي طالب إمام أمّتي وخليفتي عليها من بعدي..... ج 2/93
- إنَّ علي بن أبي طالب وصيّي وإمام أمّتي..... ج 3/436
- إنَّ عليّاً إمام أوليائي، ونور لمن أطاعني..... ج 1/53
- إنَّ عليّاً منّي وأنا من علي وهو وليكم من بعدي..... ج 2/410
- إنَّ فضل أولنا يلحق فضل آخرنا، وفضل آخرنا يلحق فضل أولنا..... ج 4/20
- إنَّ قوماً عبدوا الله رغبة فتلك عبادة التجار..... ج 2/288
- إن كان أبواه مؤمنين حين فأرى ذلك عقوقاً..... ج 3/237؛ ج 4/132
- إنَّ لكل نبي وصياً ووارثاً وإنَّ عليّاً وصيّي ووارثي..... ج 2/380
- إنَّ للجنة ثمانية أبواب على كل أبواب منها أربع كلمات..... ج 3/162
- إنَّ لله عباداً في الأرض يسعون في حوائج الناس..... ج 4/275
- إنَّ المجالس بالأمانات..... ج 1/196
- إنَّ مقامي بين أظهركم خير لكم، وإنَّ مفارقتي إيّاكم خير لكم..... ج 3/41
- إنَّ الموت حق والبعث حق والجنة حق..... ج 2/316
- إنَّ النبي صلى الله عليه وآله قاله ليلة أسري به إلى السماء: جمع الله بينه وبين الأنبياء..... ج 3/184
- إنَّ وصيّي وموضع سرّي وخير من اترك بعدي... علي بن أبي طالب..... ج 1/330
- إنَّ هاهنا لعلماً جمّاً لو أصبت له حملة..... ج 1/130، 305
- إنَّ هذا وأصحابه يقرؤون القرآن لا يجاوز تراقيهم..... ج 2/311
- إنّا آل محمّد كئنا أنواراً حول العرش، فأمرنا الله بالتسبيح..... ج 3/148
- إنّا أول بيت نوّه الله بأسماءنا..... ج 3/146

إتّا صنائع ربّنا والناس بعد صنائعنا..... ج 4/220

ص: 406

إِنَّا عبيد مرَبوبون..... ج 1/163

إِنَّا كُنَّا لنعرف المنافقين نحن معشر الأنصار يبغضهم علي بن أبي طالب..... ج 3/262

إِنَّا لَا نعدّ الرجل مؤمناً حتى يكون بجميع أمرنا متّبِعاً مريداً..... ج 3/105

إِنَّا معاشر الأنبياء امرنا أن نكلّم الناس على قدر عقولهم..... ج 1/344

أنافقت يا بريدة بعدي؟..... ج 2/411؛ / ج 3/195

الأنبياء والمرسلون على أربع طبقات..... ج 1/232

أنت الذي احتجّ الله به في ابتداء الخلق حيث أقامهم..... ج 2/233

أنت إن أدركته..... ج 2/310

أنت تبيّن لأمتي ما اختلفوا فيه من بعدي..... ج 1/129؛ / ج 2/328

أنت فقيه أهل البصرة؟..... ج 3/177

أنت قسيم النار..... ج 2/353

أنت منّي بمنزلة هارون من موسى إلاّ أنّه لا نبي بعدي..... ج 1/108، 382؛ / ج 4/214

أنتم الأوّل والآخر..... ج 4/164

إنصاف الناس من نفسك ومواساتك لأخيك وذكر الله في كلّ موطن..... ج 2/225

أنظر إلينا نظرة رحيمة..... ج 1/276

إنك ستقدم على الله وشيعتك راضين مرضيين..... ج 4/242

إنكم لا تكونون صالحين حتّى تعرفوا..... ج 1/40

إنّما ادّخرتك لنفسي، ألا يسرّك أن تكون أخا نبيّك؟..... ج 2/200

إنّما أقضي بينكم بالبيّنات والأيمان..... ج 1/281؛ / ج 2/362؛ / ج 3/336

إنّما الحجّة في آل إبراهيم، لقول الله عزّ وجل..... ج 3/175

إنما أنبت في رؤوسنا ماترى الله ثم أنتم..... ج 1/149

إنّما سَمِّيَ إِسْمَاعِيلُ صَادِقَ الْوَعْدِ..... ج 4/258

ص: 407

إنّما شفّاعتي لأهل الكبائر من أمّتي، فأما المحسنون فما عليهم من سبيل... "..... ج 3/379

إنّما مثل أهل بيتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجا..... ج 2/314؛ / ج 3/66

إنّما مثل أهل بيتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجا..... ج 3/112

إنّما نحن كنجوم السماء كلّما غاب نجم طلع نجم..... ج 3/98

إنّما يعرف الله عزّ وجلّ ويعبده من عرف الله وعرف إمامه منّا أهل البيت..... ج 1/39

إنّما يعني أولى بكم، أي أحقّ بكم وبأموركم وأنفسكم وأموالكم..... ج 2/396

أنّه لا يحفظ مودتنا إلّا كلّ مؤمن..... ج 4/326

إنّه لا يفعل إلّا ما يؤمر به..... ج 1/83

إنّه يكره للعبد أن يزكّي نفسه، ولكّني أقول: إنّ آدم عليه السلام لمّا أصاب الخطيئة..... ج 1/254

إنّها الحقّ، قد كانت في الأمم السالفة ونطق به القرآن..... ج 3/314

إنّي بكم مؤمن وبإيابكم موقن بشرايع ديني وخواتيم عملي..... ج 3/310

إنّي تارك فيكم الثقلين: كتاب الله وعترتي أهل بيتي..... ج 1/101، 213، 215، 327، 436؛

/ ج 2/136، 177، 201، 351؛ / ج 3/31، 78، 109؛ / ج 4/315

إنّي تارك فيكم ما إن اعتصمتم به لن تضلّوا من بعدي..... ج 2/178

إنّي تارك فيكم ما إن تمسّكتم به لن تضلّوا كتاب الله..... ج 2/172، 178، 415

إنّي قد تركت فيكم أمرين لن تضلّوا بعدي..... ج 2/402

إنّي مخلف فيكم ما إن تمسّكتم به لن تضلّوا: كتاب الله وعترتي أهل بيتي..... ج 4/67

إنّي من القائلين بفضلكم، مقرّ برجعتكم..... ج 3/310

أو ليس الله يقول: «عالم الغيب فلا...»..... ج 2/86

أوحى الله تعالى إلى نبيّه..... ج 1/434

أوصيك بتقوى الله والورع والاجتهاد، واعلم أنّه لا ينفع اجتهاد لا ورع فيه..... ج 3/105

اوصيكم بتقوى الله..... ج 4/268

ص: 408

أول الدين معرفته..... ج 1/370

أول ما يحاسب به العبد..... ج 2/254 / ج

أول ما ينطق به [القائم عليه السلام] هذه الآية:..... ج 1/418

أولنا محمّد وأوسطنا محمّد وآخرنا محمّد؛..... ج 3/30

اهتدوا بهدي عمّار..... ج 4/115

أهل بيته المسؤولون وهم أهل الذكر؛..... ج 1/412

إي وربّي، ولیمحصّ الله الذين آمنوا ويمحق الكافرين..... ج 2/94

إياكم والتفكّر في الله، فإنّ التفكّر في الله لا يزيد إلاّ تيهاً..... ج 4/143

إياكم والغلوّ فينا، قولوا: إنا عبيد مربيون..... ج 1/79

أيّام الله ثلاثة: يوم يقوم القائم، ويوم الكرّة ويوم القيامة..... ج 3/432؛ ج 4/125

إيانا عنى ونحن المجتبون..... ج 2/290

أيدلّك على الطريق ويأخذ عليك المضيق؟..... ج 3/417

أيّكم يكون أخي ووارثي ووزير وخليفتي فيكم من بعدي؟..... ج 1/328

أيّما كان خيراً؟ ما أردتم؟ أم ما أردت؟..... ج 1/346

أيّما مؤمن منع مؤمناً شيئاً ممّا يحتاج إليه وهو يقدر عليه من عنده..... ج 4/272

الإيمان بالله الذي لا إله إلاّ هو، أعلى الأعمال درجة..... ج 1/182

الإيمان حالات ودرجات وطبقات ومنازل..... ج 1/182

الإيمان هو الإقرار باللسان وعقد في القلب وعمل بالأركان..... ج 3/241

أيّها الشيخ! اظنك غريباً؟..... ج 1/345

أيّها الناس! إلزموا مؤدّتنا أهل البيت..... ج 4/321

أيّها الناس! إنّ الله جلّ ذكره ما خلق العباد إلاّ ليعرفوه..... ج 1/290؛ ج 4/143

أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ شَرَّفَهُمُ اللَّهُ بِكَرَامَتِهِ..... ج 3/353

ص: 409

أيها الناس! إنّي قد تركت فيكم حبلين..... ج 3/37

أيها الناس! من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في فهمه..... ج 3/211

أيها الناس! من عرفني فقد عرفني..... ج 4/326

أيهما أحب إليك؟ رجل يروم قتل مسكين قد ضعف أتقذه من يده..... ج 3/425

ب

بذكرك عاش قلبي..... ج 1/414

برئت من حول الله وقوته ولجأت إلى حولي وقوتي..... ج 1/172

بالشهادة تدخلون الجنة وبالصلاة تنالون الرحمة، فأكثرُوا من الصلاة على نبيكم..... ج 3/200

بل لم تره العيون بمشاهدة الأبصار ولكن رأته القلوب بحقائق الإيمان..... ج 1/185

بليّة الناس علينا عظيمة؛ إن دعوناهم لم يستجيبوا لنا..... ج 3/80

بنا عبد الله، وبنا عرف الله وبنا وحد الله..... ج 1/185، 273؛ ج 2/31؛ ج 4/138، 139

بيننا رسول الله صلى الله عليه وآله في بيت أم سلمة إذ هبط عليه ملك..... ج 3/164

بيوت محمّد ثم بيوت علي منها..... ج 3/176

ت

التائب من الذنب كمن لا ذنب له..... ج 4/104

تحمل اليوم جنازته وكنت بالأمس تجرّعه الغيظ..... ج 1/138

تعالى الله عز وجل عمّا يصفون سبحانه وبحمده، ليس نحن شركائه في علمه..... ج 1/79

تقتلك فئة باغية..... ج 1/244

تكلّموا في خلق الله ولا تتكلّموا في الله..... ج 4/143

ث

ثمّ اهتدى إلى ولاية علي بن أبي طالب عليهما السلام..... ج 3/62

ثم اهتدى إلى ولايتنا أهل البيت..... ج 2/123

ص: 410

جاء خبر من الأحبار إلى أمير المؤمنين عليه السلام فقال: يا أمير المؤمنين! متى كان ربك؟ ج 207/4

جعل في عليّ الخلافة..... ج 3/135

جعل في علي الوصاية..... ج 3/135

جعله سبحانه وتعالى للإسلام علماً..... ج 2/172

جعلها الله عزّ وجلّ في عقب الحسين عليه السلام باقية إلى يوم القيامة..... ج 1/52

الجنة تشاق إليك وإلى عمّار وإلى سلمان..... ج 4/116

جهلوا - والله - أمر الله وأمر أوليائه معه..... ج 3/94

حبّ علي حسنة لا تضرّ معها سيئة وبغضه سيئة لا تنفع معها حسنة..... ج 3/267

حجّ رسول الله صلّى الله عليه وآله من المدينة وقد بلغ جميع الشرايع قومه..... ج 4/227

حديثنا صعب مستصعب لا يؤمن به إلا ملك مقرب، أو نبي مرسل..... ج 1/303؛ ج 3/286

حديثي حديث أبي، وحديث أبي حديث جدّي، وحديث جدّي حديث..... ج 1/433؛ ج 3/30

حربك يا علي! حربي وسلمك سلمتي..... ج 3/121

حرّمت الجنة على من ظلم أهل بيتي وأذاني في عترتي..... ج 4/48، 336

حزب علي حزب الله، وحزب أعدائه حزب الشيطان..... ج 3/254

الحسن والحسين سيّدا شباب أهل الجنة..... ج 4/61

الحسنة حبّ علي وأهل بيته..... ج 3/268

الحمد لله الذي استنقذنا بك من الشرك والضلالة..... ج 1/241

الحمد لله الذي أكرمنا بمحمّد صلّى الله عليه وآله وطهرنا تطهيراً..... ج 4/299

الحمد لله الذي منّ علينا بحكّام يقومون مقامه لو كان حاضراً في المكان..... ج 1/37

خرج رسول الله صلى الله عليه وآله ذات يوم فقال: إن الله تعالى يقول:..... ج 2/122

خرج علينا رسول الله صلى الله عليه وآله عشية عرفة فقال: إن الله باهى بكم..... ج 3/102

خلق الله قضيباً من نور قبل أن يخلق الله الدنيا بأربعين ألف عام..... ج 3/137

خلق من خلق الله عز وجل أعظم من جبرئيل وميكائيل..... ج 2/144

خلقت أنا وعلي بن أبي طالب من نور عن يمين العرش..... ج 3/138

خلقت أنا وعلي بن أبي طالب من نور واحد، نستج الله عز وجل في يمينه العرش..... ج 3/134؛

ج 4/165 /

خلقنا واحد، وعلما واحد، وفضلنا واحد، وكلنا واحد عند الله عز وجل؛..... ج 3/132، 388؛

ج 4/20 /

خلقني الله من صفوة نوره ودعاني فأطعت..... ج 3/151

خلقني الله نوراً تحت العرش قبل أن يخلق الله آدم باثني عشر ألف سنة..... ج 3/148

الخير الكثير، معرفة أمير المؤمنين والأئمة عليهم السلام..... ج 1/301

ذ

ذروة الأمر وسنانه ومفتاحه وباب الأشياء ورضى الرحمان تبارك وتعالى؛..... ج 3/281

الذكر القرآن وآل رسول الله صلى الله عليه وآله أهل الذكر وهم المسئولون..... ج 1/411

ذهبت لقبر امي فسألت ربي أن يحييها فأحيها..... ج 3/321

ر

رأس طاعة الله الصبر والرضا عن الله فيما أحب أو كره..... ج 3/404

راوية لحديثنا يبت في الناس ويشدد في قلوب شيعتنا..... ج 4/112

رب بما أعطيتني..... ج 1/462

رسول الله المنذر وأنا الهادي..... ج 1/237

ص: 412

رسول الله المنذر والهادي رجل من بني هاشم..... ج 1/238

ز

زكاة العلم نشره، زكاة الجاه بذله..... ج 2/273

س

سئلت أبا جعفر عليه السلام عن قول الله تعالى..... ج 2/228

السابق بالخيرات: الإمام، والمقتصد: العارف للإمام..... ج 2/50

سألتَ رحمك الله عن التوحيد وما ذهب إليه من قبلك..... ج 3/414

سألت عن التوحيد، هذا عنكم معزول، الله واحد أحد لم يلد ولم يولد ولم..... ج 3/415

سأله بحق محمد وعلي وفاطمة والحسن والحسين إلا تبت علي..... ج 4/344

سبحان الله عما يقول الظالمون الكافرون علواً كبيراً..... ج 1/80

سبحان الله، هذا كما قال قوم موسى..... ج 3/316

سبّحنا فسبّحت الملائكة بتسيبنا..... ج 2/31

سبق الأوقات كونه والعدم وجوده والابتداء أزاله؛..... ج 1/451

ستصيبيكم شبهة فتبكون بلا علم يرى، ولا إمام هدى..... ج 4/348

ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة، فرقة منها ناجية..... ج 1/237، 438؛ ج 2/314

ستقاتل الناكثين والقاسطين والمارقين..... ج 4/54

ستكون بعدي فتنة، فإذا كان ذلك فالزموا علي بن أبي طالب،..... ج 1/242

سعد من أطاعك، وشقي من عصاك..... ج 3/107

... السلام على يعسوب الإيمان وميزان الأعمال..... ج 2/358

السلام عليك أيها العلم المنصوب والعلم المصوب..... ج 2/136

... السلام عليك حين تقوم، السلام عليك حين تقعد..... ج 3/227

سلمان منّا أهل البيت..... ج 2/303؛ / ج 4/105، 121

ص: 413

سلوني قبل أن تقعدوني..... ج 1/130، 312؛ / ج 2/329؛ / ج 4/148، 194

سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول: قال الله تعالى: لأعذبن كل رعية دانت..... ج 4/171

سمعنا أبا عبد الله عليه السلام وهو يلحن في دبر كل مكتوبة أربعة من الرجال وأربعاً من النساء..... ج 2/204

سيكون في أمتي كل ما كان في بني إسرائيل، حذو النعل بالنعل..... ج 3/299، 314

ش

شهادة أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله صلى الله عليه وآله، والإقرار..... ج 2/401

شيعتنا معنا..... ج 4/117

شيعتنا منّا خلقوا من فاضل طينتنا..... ج 1/151

ص

الصادقون هم محمّد وأهل بيته..... ج 3/112

الصادقون الأئمة الصديقون بطاعتهم..... ج 2/39

صار محمد صلى الله عليه وآله صاحب الجمع وصرت أنا صاحب النشر..... ج 4/198

الصبر ثلاثة: صبر عند المصيبة وصبر على الطاعة..... ج 1/135؛ / ج 2/243

الصبر صبران: صبر على ما تحبّ وصبر على ما تكره..... ج 1/135

الصلاة على النبي وآله أمحق للخطايا من الماء للنار..... ج 3/202

الصلاة على محمّد وآله تعدل عند الله عزّ وجلّ التسبيح والتهليل والتكبير..... ج 3/200

الصلاة عمود الدين..... ج 2/253

الصلاة قربان كلّ تقي..... ج 2/254

الصلاة معراج المؤمن..... ج 2/265

الصلاة ميزان من وفى استوفى..... ج 2/253

صلاتكم عليّ إجابة لدعائكم وزكاة لأعمالكم..... ج 3/201

طاعة الله ومعرفة الإمام..... ج 1/300

الطاعة المفروضة..... ج 4/220

طرف بيد الله تعالى وطرف بأيديكم..... ج 3/37

عادي الله من عادي علياً..... ج 3/267

عبدت الله مخلصاً، وجاهدت في الله صابراً..... ج 2/251

عبدك وابن عبدك وابن أمتك المقر بالرق..... ج 1/162

عبدني أطعني تكن مثلي أنا أقول للشيء كن! فيكون..... ج 2/67

عجبت للمرء المسلم لا يقضي الله عز وجل له قضاءً إلا كان خيراً له..... ج 3/405

عجبت لمن يتفكر في مأكوله كيف لا يتفكر في معقوله..... ج 4/32

عدة المؤمن أخاه نذر لا كفارة له..... ج 4/259

عدوك عدوي وعدوي عدو الله..... ج 3/266

عرض الله أمانتي على السماوات السبع والثواب والعقاب..... ج 1/178

عظم الذنب من عندي فليحسن العفو من عندك..... ج 4/282

علم الكتاب - والله - كله عندنا..... ج 1/132؛ ج 2/67

العلم نورٌ يقذفه الله في قلب من يشاء..... ج 2/134

علمني رسول الله صلى الله عليه وآله ألف باب من العلم..... ج 2/54، 83؛ ج 4/193

علي باب حطة من دخل منه كان مؤمناً ومن خرج منه كان كافراً..... ج 1/189؛ ج 3/77، 270

علي قسيم الجنة والنار..... ج 4/238

علي مخشوشن في ذات الله..... ج 2/288

عليّ مع الحقّ والحقّ مع علي لا يفترقان..... ج 1/435؛ ج 2/324؛ ج 3/111؛ ج 4/61

ص: 415

علي مع الحق والحق مع علي يدور معه حيث ما دار..... ج 1/132، 243، 435؛ ج 2/135؛

ج 3/279؛ ج 4/285

علي ممسوسٌ في ذات الله..... ج 2/288

علي مَنِّي بمنزلة هارون من موسى..... ج 2/380

عليٌّ مَنِّي بمنزلتني من ربِّي..... ج 1/226

علي وشيعته هم الفائزون..... ج 3/112

علي يوم القيامة على الحوض، لا يدخل الجنة إلا من جاء بجواز من علي..... ج 1/439

علي بن أبي طالب باب الدين..... ج 1/188

عليك بتقوى الله والورع والاجتهاد وصدق الحديث..... ج 3/104

عليك وعليه السلام، إذا أتيت عبد الله فاقراه السلام..... ج 1/205

عميت عينٌ لا تراك عليها رقيباً..... ج 1/448

ف

فإذا التبست عليكم الفتن كقطع الليل المظلم فعليكم بالقرآن..... ج 1/242

فاستمسك بالذي أوحى إليك إنك على صراط مستقيم..... ج 1/434

فاطمة بضعة مَنِّي، من آذاها فقد آذاني..... ج 4/49

فاطمة بهجة قلبي وابناها ثمرة فؤادي وبعلمها نور بصري..... ج 3/116

فأمّا ما فرض على القلب من الإيمان، فالإقرار والمعرفة والعقد والرّضا..... ج 1/184

فإن أقرّ بولا يتنا ثمّ مات عنها قبلت منه صلّاته وصومه وزكّاته وحجّه..... ج 4/320

فإن توفيتني اللهم قبل ذلك فاجعلني يا ربّ فيمن يكرّ في رجعتة..... ج 3/310

فإن سلك الناس كلّهم وادياً وسلك علي وادياً فاسلك وادي علي..... ج 3/117

... فإنّ أمرنا بغتة فجأة حين لا تنفعه توبة ولا ينجيه من عقابنا ندم..... ج 4/176

فإن رسول الله صلى الله عليه وآله كان مسدداً موقفاً مؤيداً بروح القدس..... ج 2/378

ص: 416

فإنّ عليّاً إنّما بلغ ما بلغ به عند رسول الله بصدق الحديث وأداء الأمانة..... ج 1/205

فإنّ الغلاة شرّ خلق الله؛ يصغّرون عظمة الله..... ج 1/81

فإنّ مثل الصلاة كمثّل النهر الجاري، كلّما صلّى صلاة كفّرت ما بينهما من الذنوب..... ج 2/255

... فإنّما مثل أصحابي فيكم كمثّل النجوم، بأيّها أخذ اهتدي..... ج 3/67

فأنا أولى الناس بالمؤمنين في كتاب الله عزّوجلّ..... ج 2/412

فأنا من خيار إلى خيار..... ج 1/223

فالحق ما رضيتموه، والباطل ما اسخطتموه..... ج 3/279

... فرسول الله صلى الله عليه وآله أوّل من عبد الله تعالى..... ج 3/130

فرسول الله صلى الله عليه وآله الشهيد علينا بما بلغنا عن الله تبارك وتعالى..... ج 3/46

فرسول الله صلى الله عليه وآله، عند الله مرتضى، ونحن ورثة ذلك الرسول الذي أطلعه الله على ما شاء من غيبه..... ج 1/131؛ / ج

2/87

... فسبّحنا فسبّحت الملائكة بتسييحنا..... ج 4/120، 194

فسبّحنا وسبّحت شيعتنا فسبّحت الملائكة لتسييحنا..... ج 1/164

فقال عليه السلام: لبقاء العالم على صلاحه..... ج 3/55

فلا تقدموهم فتهلكوا ولا تعلموهم فإنّهم أعلم منكم..... ج 1/214

فلمّا أراد أن يخلق الخلق نثرهم بين يديه فقال لهم: من ربّكم؟..... ج 3/187

فلو أنّ رجلاً صنف بين الركن والمقام فصلّى وصام ثمّ لقي الله وهو مبغض..... ج 3/264؛

/ ج 4/318

فما ثواب من صلّى على النبي وآله بهذه الصلّة؟ الخروج من الذنوب..... ج 3/201

فمن ادّعى للأنبياء ربوبية أو ادّعى للأئمة ربوبية... فنحن منه برآء..... ج 1/79

... فمن ذا الذي يبلغ معرفة الإمام ويمكنه اختياره..... ج 4/155

فمن عرفه كان مؤمناً ومن أنكره كان كافراً..... ج 1/293

ص: 417

فنحن الذين اصطفانا الله عزّ وجلّ وأورثنا..... ج 2/51

فوالله، إني بطرق السماء أعلم مني بطرق الأرض..... ج 1/130

فهل فيكم أحد قال له رسول الله صلى الله عليه وآله: إن من شيعتك رجلاً يدخل في شفاعته..... ج 372/3

فهل يجوز أن يقال: قاتل الحسين لعنه الله، أو الأمر بقتله لعنه الله؟..... ج 3/245

فهم سرّ الله المخزون..... ج 2/95

فهم يحلّون ما يشاؤون ويحرّمون ما يشاؤون ولن يشاؤوا إلا أن يشاء الله..... ج 1/206

في علي وفاطمة والحسن والحسين وأهل بيته صلوات الله عليهم..... ج 3/131

ق

قال آدم: فمن هؤلاء الخمسة الذين أرى أسمائهم في هيتي وصورتي..... ج 3/141

قال الله تبارك وتعالى: يا محمد! إني خلقتك وعلياً نوراً - يعني روحاً بلا بدن -..... ج 3/143

قال: إيانا عنى..... ج 2/39

قال: علي وفاطمة وابناهما..... ج 2/286؛ / ج 4/324

قد والله أوتينا ما أوتي سليمان وما لم يؤت سليمان..... ج 4/179

قرأت القرآن ولم أقرأ آل حم..... ج 4/328

قسّم الله الأرض نصفين فجعلني في خيرهما..... ج 1/222

قلب المؤمن عرش الرحمان..... ج 2/96

قم فاغتسل وصلّ ما بدا لك، فإنك كنت مقيماً على أمر عظيم..... ج 2/359

قولوا فينا ما شئتم، 88، 89..... ج 1/105

قولوا: اللهم صلّ على محمد وعلى آل محمد..... ج 3/196

قيمة كل امرء ما يحسنه..... ج 3/81

ك

كان بنو إسرائيل يسوسهم أنبياءهم..... ج 1/157

ص: 418

كان علي عليه السلام واللّه عبداً لله صالحاً أخو رسول الله صلى الله عليه وآله..... ج 1/81؛

ج 2/70 /

كان علي عليه السلام يعمل بكتاب الله وسنة رسوله..... ج 1/311؛ ج 4/209، 261

كثيراً ما كنت أسمع أبي يقول: ليس من شيعتنا من لا تتحدث المخدرات بورعه في خدورهنّ..... ج 3/106

كذب من زعم أنه يحبني ويغضك..... ج 3/259

كذبوا وألحدوا وشبهوا، تعالى الله عن ذلك، إنه سميع بصير..... ج 3/413

كلّ سهو في الصلاة يطرح منها غير أنّ الله تعالى يتمّ بالنوافل..... ج 2/255

كلّ ما استغفرت الله تعالى منه فهو منك، وكلّ ما حمدت الله تعالى فهو منه..... ج 3/417

كلّما أحدث العباد من الذنوب ما لم يكونوا يعملون، أحدث الله لهم من البلاء..... ج 4/191

كلمة لا إله إلا الله حصني، فمن قالها دخل حصني..... ج 2/169؛ ج 4/310

كنّا أنواراً حول العرش نسبّح الله ونقدّسه حتى خلق الله سبحانه الملائكة..... ج 4/119

كنت أنا وعلي نوراً بين يدي الله تعالى من قبل أن يخلق آدم بأربعة عشر ألف عام..... ج 3/136،

149؛ ج 4/166

كنت أنا وعلي نوراً عن يمين العرش..... ج 3/137

كنت سمعه الذي يسمع به وبصره الذي يبصر به؛..... ج 1/373

كنت في صلبه، وهبط بي إلى الأرض في صلبه..... ج 1/54

كنت كنزاً مخفياً، فأحببت لأن أعرف..... ج 4/142

كنت نبياً وآدم بين الماء والطين..... ج 3/215

كنت نهيتكم عن زيارة القبور، فزورها..... ج 3/346

كونوا دعاة للناس بغير ألسنتكم..... ج 1/465

كونوا دعاة لنا بغير ألسنتكم..... ج 3/95

كونوا لنا زيناً ولا تكونوا علينا شيئاً..... ج 3/73

كيف يأمر بطاعتهم ويرخص في منازعتهم..... ج 2/401

ل

لأعطينَ الراية رجلاً يحبّ الله ورسوله ويحبّه الله ورسوله..... ج 2/195

لأعطينَ الراية غداً رجلاً يحبّ الله ورسوله ويحبّه الله ورسوله..... ج 1/366

لأنّ الذي يُصَلِّي له المصلِّي أقرب إليه ممّن يمرّ بين يديه..... ج 2/263

لأنّها أوصت أن لا يصليّ عليها الرجلان..... ج 1/56

لايُشيّ يحتاج إلى النبي والإمام؟..... ج 3/55

... لا إله إلا أنت، سبحانهك وبحمدك، ظلمت نفسي..... ج 4/352

لا إله إلا الله، محمّد رسول الله نصرته بعلي..... ج 3/159

لا إله إلا الله، محمّد رسول الله، علي حبيب الله..... ج 3/163

لا أناله الله شفاعة رسول الله..... ج 3/374

لا تترك هذه الأمة شيئاً من سنن الأولين حتّى تأتيه..... ج 3/316

لا تجعلونا أرباباً..... ج 1/163

لا تذهب الدنيا حتّى يخرج رجل منّي يحكم بحكومة آل داود..... ج 2/361

لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتّى يسئل عن أربع..... ج 4/92، 314

لا تسبّوا الريح فإنّها من نفس الرحمان..... ج 4/187

لا تصلّوا عليّ الصلّاة البتراء..... ج 2/57؛ ج 3/196

لا تصلّوا عليّ صلاة مبتورة، بل صلّوا إليّ أهل بيتي..... ج 3/193

لا تغتروا بصلاتهم ولا بصيامهم فإنّ الرجل ربما لهج بالصلاة..... ج 1/204

لا جبر ولا تفويض ولكن أمر بين أمرين..... ج 3/273، 416

لا والله، ما فوض الله إلى أحد من خلقه إلا إلى رسول الله... وإلى الأئمة عليهم السلام..... ج 3/97

ص: 420

لا يدخل الجنة إلا من جاء بجواز من علي بن أبي طالب..... ج 1/287

لا يصلح من لا يعقل... والصدق عزّ، والجهل ذلّ..... ج 4/303

لا يعرف الحق بالرجال، إعرف الحق تعرف أهله..... ج 3/295

لا يقاس به أحد ممّن خلق الله..... ج 3/216

لا تخصمهم بالقرآن، فإنّ القرآن حمّال ذو وجوه..... ج 3/31

لا ترفعوني فوق حقي..... ج 1/78

لا تقع في عليّ، فإنّه منّي وأنا منه وهو وليكم بعدي وأنّه منّي وأنا منه..... ج 2/408

لا تقل هذا، فهو أولى الناس بكم بعدي..... ج 2/412

لا تقولوا فينا ربّاً وقولوا ما شئتم ولن تبلغوا..... ج 1/86

لا يبغضك مؤمن ولا يحبّك منافق..... ج 3/260

لا يحبّ عليّاً منافق ولا يبغض عليّاً مؤمن..... ج 3/261

لا يحبّك إلا مؤمن ولا يبغضك إلا منافق..... ج 3/262

لا يزال العبد يتقرّب إليّ بالنوافل حتّى أكون سمعه الذي يسمع به..... ج 2/265

لا، ذلك إلينا إن شئنا فعلنا وإن شئنا لم نفعل..... ج 4/183

لتركبنّ سنن من كان قبلكم شبراً بشبر وذراعاً بذراع..... ج 3/315

لساخت الأرض بأهلها..... ج 1/148

لست من جُهلهم..... ج 3/178

لضربة علي يوم الخندق أفضل من عبادة الثقلين..... ج 2/36

لعن الله أباحنيفة..... ج 4/70

لكلّ نبي دعوة قد دعا بها وقد سأل سؤلاً، وقد خبأت دعوتي لشفاعتي..... ج 3/370

لكلّ نبي وصي ووارث وإنّ عليّاً وصبي ووارثي..... ج 1/269، 329؛ ج 2/380

لم تره العيون بمشاهدة الأبصار ولكن رأته القلوب بحقائق الإيمان..... ج 1/448

ص: 421

لم يجر في بني إسرائيل شيءٌ إلا ويكون في أمتي مثله حتى المسخ والخسف والقذف..... ج 3/325

لم يزل الله عزوجلّ عليماً قادراً حياً قديماً سميعاً بصيراً لذاته..... ج 3/413

لَمَّا أُسْرِي بِي إِلَى السَّمَاءِ إِذَا عَلَى الْعَرْشِ مَكْتُوبٌ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ..... ج 3/158؛ ج 2/166

لَمَّا أُسْرِي بِي إِلَى السَّمَاءِ أَمْرُ بَعْرِضِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ عَلَيَّ..... ج 3/160

لَمَّا أُسْرِي بِي إِلَى السَّمَاءِ رَأَيْتُ عَلَى سَاقِ الْعَرْشِ الْأَيْمَنِ: أَنَا اللَّهُ وَحْدِي..... ج 3/158

لَمَّا اقْتَرَفَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ قَالَ: يَا رَبِّ! أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي..... ج 3/386

لَمَّا أَنْ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ، عَطَسَ آدَمُ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ..... ج 3/163

لَمَّا تَوَفَّى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَزَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ..... ج 1/116

لَمَّا حَضَرَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْوَفَاةَ دَعَا الْعَبَّاسَ..... ج 1/264

لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَزَّوَجَلَّ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ عَطَسَ..... ج 3/139

لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى أَبَا الْبَشَرِ..... ج 4/169

لَمَّا عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ رَأَيْتُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوباً بِالذَّهَبِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ..... ج 3/163

لَمَّا عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ رَأَيْتُ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ أَوْ السَّادِسَةِ مَلَكاً..... ج 3/166

لَمَّا عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، وَمِنْهَا إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى..... ج 1/55

لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ..... ج 4/197

لَمَّا نَزَلَتْ: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا» الآية. اجتمع نفر من أصحاب..... ج 3/122

لموضع قبر الحسين عليه السلام حرمة معلومة من عرفها واستجار بها أجير..... ج 3/354

لو اجتمع الناس كلهم على ولاية عليٍّ ما خلقت النار..... ج 1/51

لو استقامت لي الأمة وثبت لي الوسادة لحكمت في التوراة بما أنزل الله..... ج 2/367

لو أنّ الإمام رفع من الأرض ساعة لماجت بأهلها..... ج 1/169

لو أنّ البحر مداد، والغياض أقلام، والإنس كتاب..... ج 4/152

لو أنّ النبي نشر فخطب إليك كريمتك، هل كنت تجيبه؟ ج 1/334

ص: 422

لو أنّ عبداً عبد الله بين الركن والمقام ألف عام... ولم يقل بمحبّتنا أهل البيت لأكتبه الله..... ج 1/156؛

ج 2/168؛ / ج 4/319

لو أنّ عبداً عبد الله بين الصفا والمروة ألف عام..... ج 4/318

لو أنّ قاتل أبي الحسين بن علي ائتمني على السيف الذي قتله به..... ج 1/202

لو أنّ قوماً عبدوا الله وحده لا شريك له، وأقاموا الصّلاة..... ج 3/125

لو بقيت الأرض بغير إمام لساخت..... ج 3/334

لو قتل ما اختلف من امّتي رجلاً..... ج 2/311

لو كان الرفق خلقاً يرى ما كان ممّا خلق الله عزّ وجلّ شي أحسن منه..... ج 4/290

لو كان الوزر في الأصل محكوماً كان الموزور في القصاص مظلوماً..... ج 3/417

لو كشف ليّ الغطاء ما ازددت يقيناً..... ج 1/185؛ / ج 2/61

لولانا ما عبد الله..... ج 1/153؛ / ج 2/169

لولانا ما عرف الله..... ج 1/153؛ / ج 2/169

ليس أحد من المؤمنين قُتل إلا ويرجع حتى يموت..... ج 3/304

ليس بين الله وبين حجّته حجاب..... ج 4/150

ليس حيث تذهب ليس يدخل في هذا من أشار بسيفه ودعا الناس إلى خلاف..... ج 2/50

ليس لله على خلقه أن يعرفوا قبل أن يعرفهم..... ج 1/284

ليس منّا - ولا كرامة - من كان في مصر فيه مائة ألف أو يزيدون..... ج 3/105

ليس منّا من لم يؤمن بكرّتنا ويستحلّ متعتنا..... ج 3/308

ليلة اسرى بي إلى السماء نظرت إلى ساق العرش الأيمن..... ج 3/159

ليلة عرج بي إلى السماء رأيت على باب الجنّة مكتوباً: لا إله إلاّ الله..... ج 2/21

ما اجتمع في مجلس قوم لم يذكروا الله عزوجل ولم يذكرونا إلا كان ذلك المجلس حسرةً ج 2/227

ص: 423

ما أجد أحداً أحيا ذكرنا وأحاديث أبي عليه السلام، إلا زرارة..... ج 4/108

ما اوذي نبي بمثل ما اوذيت..... ج 1/137، 417

ما ترك صفراء ولا بيضاء..... ج 1/268

ما تريدون من علي؟ علي مني وأنا من علي وعلي ولي كل مؤمن بعدي..... ج 2/409

ما تريدون من علي؟ ما تريدون من علي؟ ما تريدون من علي؟..... ج 2/408

ما جعل الله لأحد خيراً في خلاف أمرنا..... ج 1/156

ما خلق الله خلقاً أفضل مني ولا أكرم عليه مني..... ج 4/195

ما خلق الله العباد إلا ليعرفوه، فإذا عرفوه عبدوه..... ج 4/144

ما خلقت سماءً مبنية ولا أرضاً مدحية ولا قمراً منيراً... إلا لاجلكم ومحبتكم..... ج 2/211

ما رأيت إلا جميلاً..... ج 4/299

ما زال العبد يتقرب إلي بالنوافل حتى أكون بصره الذي يُبصر..... ج 2/348

ما زال العبد يتقرب إلي بالنوافل حتى أكون سمعه الذي يسمع به..... ج 2/68

ما عبدتك خوفاً من نارك ولا طمعاً في جنتك..... ج 1/363؛ ج 2/60

ما قضى مسلم لمسلم حاجة إلا ناداه الله تبارك وتعالى..... ج 4/272

ما كان قوم قط في خفض عيش فزال عنهم إلا بذنوب اقترفوها..... ج 4/270

ما من شيء ولا من آدمي ولا إنسي ولا جنّي ولا ملك في السماوات إلا ونحن الحجج عليهم..... ج 2/171، 203

ما من مؤمن إلا وأنا أولى به في الدنيا والآخرة..... ج 2/393

ما من ملك يهبطه الله في أمر، ما يهبطه إلا بدأ بالإمام..... ج 1/117

ما من نكبة تصيب العبد إلا بذنب..... ج 4/269

ما نال الكرامة من الله إلا بطاعته لله ولرسوله..... ج 1/81

ما يحتمله ملك مقرب ولا نبي مرسل..... ج 2/92

ما يقول أصحابك في أمير المؤمنين وعيسى و موسى ؟ أيهم أعلم؟ ج 3/208

ما يقول الناس في هذه الآية..... ج 3/303

ما يمنعك من محمّد بن مسلم الثقفي..... ج 4/107

مثل الصّلاة مثل عمود الفسطاط..... ج 2/254

مثل أهل بيتي فيكم كمثّل باب حطّة في بني إسرائيل من دخل غفر له..... ج 3/79

مثل أهل بيتي كمثّل سفينة نوح من ركبها نجى ومن تخلّف عنها هلك؛ ج 1/438

مثل أهل بيتي فيكم كمثّل سفينة نوح من ركبها نجا..... ج 2/314

... محمّد، خير من أخرجته من صلبك، اصطفيته بعدك من ولدك..... ج 4/171

مرّ بأبي عليه السلام رجلٌ وهو يطوف، فضرب بيده على منكبه..... ج 1/120

مرحباً بالأوّل ومرحباً بالآخر ومرحباً بالحاشر..... ج 4/164

مرحباً بك يا أبا القاسم! أنت وليّنا حقّاً..... ج 3/234

مرحباً بك يا أبا عبد الله! يا زين السماوات والأرضين!..... ج 2/167

معاشر الناس! ما من علم إلاّ علّمنيه ربّي، وأنا علّمته عليّاً..... ج 1/133

معاشر الناس! ما من علم إلاّ وقد أحصاه الله فيّ ج 2/82

معرفة أهل كلّ زمان إمامهم الذي تجب عليهم طاعته..... ج 4/144

المقام الذي أشفع فيه لأمتي..... ج 3/363

مقام الشفاعة..... ج 3/365

المقام المحمود الشفاعة..... ج 3/365

مكتوب عليّ باب الجنّة: لا إله إلاّ الله، محمّد رسول الله عليّ أخو رسول الله..... ج 3/159

من آذى عليّاً فقد آذاني ومن آذاني فقد آذى الله..... ج 2/347

من أبغض عليّاً فقد أبغضني..... ج 3/264

من أياه أخوه المؤمن في حاجة فإيما هي رحمة من الله تبارك وتعالى..... ج 4/273

ص: 425

من أتبعكم نجى ومن خالفكم هلك..... ج 1/248

من أتبعه أتبع الحق ومن تركه ترك الحق..... ج 2/325

من أتقى الله منكم وأصلح فهو متأهل البيت..... ج 4/105

من أحب أن يركب سفينة النجاة، ويستمسك بالعروة الوثقى..... ج 3/253

من أحبنا أهل البيت فليحمد الله على أول النعم..... ج 3/198؛ / ج 4/312

من أحبني وأحب هذين وأباهما وأمهما كان معي في درجتي في الجنة..... ج 2/306؛ / ج 4/340

من أخرجها من ضلال إلى هدى فكأنما أحيأها..... ج 3/425

من أراد التوسل إليّ وأن يكون له عندي يد أشفع له بها يوم القيامة..... ج 3/370

من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في تقواه..... ج 3/214

من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في حكمته..... ج 3/212

من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في حكمه..... ج 3/212

من أراد أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في فهمه..... ج 3/211، 212

من أراد أن ينظر إلى إسرأفيل في هيئته، وإلى ميكائيل في رتبته..... ج 3/214

من أراد أن ينظر في إبراهيم في حلمه، وإلى نوح في فهمه..... ج 3/214

من أصبح يجد برد حبنا على قلبه فليحمد الله على بادي النعم..... ج 3/198

من أطاع علياً فقد أطاعني ومن أطاعني فقد أطاع الله؛..... ج 1/273، 436؛ / ج 2/380؛

/ ج 4/67، 137

من أطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله..... ج 1/33؛ / ج 2/345؛ / ج 3/117؛

/ ج 4/355

من أعطي حظّه من الرفق أعطي حظّه من خير الدنيا والآخرة..... ج 4/290

من أفرّ بتوحيد الله ونفى التشبيه ونزّهه عمّا لا يليق به..... ج 3/309

من أقرّ بسبعة أشياء فهو مؤمن: البراءة من الجبت والطاغوت..... ج 3/308

ص: 426

- من أنكر ثلاثة أشياء فليس من شيعتنا..... ج 3/372
- من أنكر واحداً من الأحياء فقد أنكر الأموات..... ج 3/402
- من أهان لي ولياً فقد أرصد لمحاربتني..... ج 1/372
- من جاني زائراً لا يعلم له حاجة إلا زيارتي كان حقاً علي أن أكون له شفيحاً..... ج 3/343
- من جالس العلماء وقر..... ج 2/121
- من حجّ فزار قبوري بعد وفاتي كان كمن زارني في حياتي..... ج 3/343
- من خاف الله أخاف الله منه كل شي..... ج 2/64
- من خرج منه كان كافراً..... ج 1/188
- من زار قبوري وجبت له شفاعتي..... ج 3/342
- من زوج كريمته من شارب الخمر فقد قطع رحمها..... ج 1/393
- من سرّه أن يتزوج امرأة من أهل الجنة فليتزوّج أم أيمن..... ج 4/61
- من سرّه أن يجمع الله له الخير كلّه فليوال عليّاً بعدي..... ج 1/54
- من سرّه أن يستكمل الإيمان كلّه فليقل: القول منّي في جميع الأشياء..... ج 3/284
- من سرّه أن ينظر إلى آدم في علمه، وإلى نوح في فهمه..... ج 3/214
- من عاداه فقد عادى الله..... ج 3/266
- من قال ذلك ودان به فقد اتّخذ مع الله الهة أخرى وليس من ولايتنا على شي..... ج 3/413
- من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليف إذا وعد..... ج 4/260
- من كنت مولاه فعلي مولاه..... ج 1/275
- من كنت مولاه فهذا عليّ مولاه..... ج 2/199
- من لم يؤمن بحوضي فلا أورده الله حوضي..... ج 3/379
- من لم يؤمن بشفاعتي فلا أناله الله شفاعتي..... ج 3/369

من لم يقدر على ما يكفّر به ذنوبه فليكثر من الصّلاة على محمّد وآله..... ج 3/200

ص: 427

من مات على بغض آل محمّد جاء يوم القيامة مكتوباً بين عينيه: آيس من رحمة الله..... ج 3/263

من مات على حبّ آل محمّد مات شهيداً..... ج 4/336

من مات وفي قلبه بغض لعلي فليمت يهودياً أو نصرانياً..... ج 3/269

من مات ولم يحجّ حجّة الإسلام..... ج 4/102

من مات ولم يعرف إمام زمانه مات ميتة جاهلية..... ج 2/313، 405؛ / ج 3/240

من مات وهو يحبّك بعد موتك ختم الله له بالأمن والإيمان..... ج 3/257

من نسي الصلّاة عليّ أخطأ طريق الجنة..... ج 3/201

ن

الناس عبيد لنا في الطاعة..... ج 1/159

الناس معادن كمعادن الذهب والفضة..... ج 1/122

التّجّم، رسول الله صلّى الله عليه وآله والعلامات الأوصياء بهم يهتدون..... ج 3/66

التّجوم أمانٌ لأهل الأرض من الغرق وأهل بيتي أمانٌ لأمتي من الاختلاف..... ج 1/175؛

/ ج 3/57

النجوم أمانٌ لأهل السماء فإذا ذهبت التّجوم ذهب أهل السماء..... ج 3/56

النجوم أمانٌ لأهل السماء وأهل بيتي أمانٌ لأمتي..... ج 1/173

النجوم أمانٌ لأهل السماء وأهل بيتي أمانٌ لأهل الأرض..... ج 1/172؛ / ج 3/56

النجوم أمانٌ لأهل السماء، فإذا طمست النجوم أتى أهل السماء ما يوعدون..... ج 1/173

النجوم أمانةٌ لأهل السماء وأهل بيتي أمانةٌ لأهل الأرض..... ج 4/186

نحن - والله - الأسماء الحسنى التي لا يقبل الله من العباد عملاً إلاّ بمعرفتنا..... ج 4/138، 146

نحن اثنا عشر، هكذا حول عرش ربّنا جلّ وعزّ في مبتدأ خلقنا..... ج 3/389؛ / ج 4/14

نحن أصل كلّ خير ومن فروعنا كلّ بر..... ج 1/150، 356

نحن الأمة الوسط، ونحن شهداء الله تبارك وتعالى على خلقه..... ج 3/46

ص: 428

- نحن الأمة الوسطى ونحن شهداء الله على خلقه..... ج 2/169
- نحن الأولون والآخرون، ونحن الآمرون..... ج 4/164
- نحن الراسخون في العلم ونحن نعلم تأويله..... ج 2/183، 284
- نحن المحسودون..... ج 1/160؛ / ج 2/65
- نحن النجباء وأفراطنا أفراط الأنبياء، حزبنا حزب الله..... ج 1/425
- نحن أهل بيت لا يقاس بنا أحد..... ج 3/216
- نحن باب حطّكم..... ج 3/79
- نحن حبل الله الذي قال الله تعالى..... ج 2/177؛ / ج 3/27، 98، 116
- نحن حجّة الله، ونحن باب الله، ونحن لسان الله..... ج 4/134
- نحن خزّان الله في الدنيا والآخرة، وشيعتنا خزّاننا..... ج 4/139
- نحن شجرة النبوة وبيت الرحمة ومفاتيح الحكمة..... ج 2/91
- نحن عباد الله مكرمون لا نسبته بالقول ونحن بأمره عاملون..... ج 4/205
- نحن عنينا بهؤلاء القوم..... ج 2/108
- نحن عنينا بها..... ج 2/107
- نحن في العلم والشجاعة سواء، وفي العطايا على قدر ما نؤمر..... ج 3/132
- نحن كلمة التقوى وسبل الهدى والمثل الأعلى..... ج 1/64
- نحن كهف لمن التجأ إلينا..... ج 3/353
- نحن لسان الله..... ج 2/165
- ... نحن منار الهدى ونحن السابقون ونحن الآخرون..... ج 2/173
- نحن من شجرة برأنا الله من طينة واحدة، فضلنا من الله..... ج 4/20
- نحن منهم ونحن بقيّة تلك العترة..... ج 2/48؛ / ج 3/131

نحن وجه الذي يؤتى الله منه ج 2/347

ص: 429

نحن وجه الله لا يهلك..... ج 2/348

... نحن الوسيلة إلى الله والوصلة إلى رضوان الله..... ج 3/98

نحن ولاية أمر الله، وخزنة علم الله..... ج 4/139

نحن... بيت الرحمة..... ج 1/100

نزلت في حقنا وحق ذريّاتنا خاصّة..... ج 2/52

نزلت فينا أهل البيت..... ج 2/291

نزلونا عن الربوبية وقولوا فينا ما شئتم..... ج 1/111

نعمتان مكفورتان: الأمن والعافية..... ج 4/312

النكاح سنّي فمن رغب عن سنّي فليس منّي..... ج 2/297

و

«وآل محمّد»، كانت فمحوها وتركوا آل إبراهيم وآل عمران؛..... ج 2/49

وأدنى ما يكون به العبد ضالاً أن لا يعرف حجّة الله تبارك وتعالى وشاهده..... ج 2/402

واعلموا أنّه شافع مشفّع وقائل مصدّق وأنّه من شفّع له القرآن يوم القيامة..... ج 3/371

وأقمت الصلاة وآتيت الزكاة وأمرت بالمعروف..... ج 2/251

والذي بعث محمّداً صلى الله عليه وآله بالحق نبياً، إنّ نور أبي طالب يوم القيامة..... ج 3/153

والذي فلق الحبّة وبرأ النسمة، لقد سمعت جبرئيل يقول للنبيّ: يا محمّد!..... ج 1/247

... والذي نفس محمّد بيده، لو أنّ رجلاً عبد الله ألف عام ثمّ ألف عام..... ج 4/311

والذي نفسي بيده، إنّ هذا وشيعته لهم الفائزون يوم القيامة..... ج 4/237

والذي نفسي بيده، لا ينفع عبداً عمله إلاّ بمعرفة حقنا..... ج 1/39

والذي نفسي بيده، لتتبعنّ سنن الذين من قبلكم شبراً بشبر..... ج 3/315

والله إنّّه ممّا عهد إليّ رسول الله صلى الله عليه وآله أنّه لا يبغضني إلاّ منافق..... ج 3/261

والله عندنا علم الكتاب كله..... ج 3/400

ص: 430

والله ما قلعت باب خير ورميت به خلف ظهري أربعين ذراعاً بقوة جسدية..... ج 2/112

والله ما نقول بأهوائنا ولا نقول برأينا إلا ما قال ربنا..... ج 4/293

والله، لقد أعطاني الله... فصل الخطاب..... ج 2/356

... والله لقد أمرت الناس أن لا يجمعوا في شهر رمضان إلا في فريضة..... ج 3/421

والله، لو علم أبوذر ما في قلب سلمان لقتله..... ج 1/248؛ ج 3/285؛ ج 4/154

والله، لو وجدته قد تزوج به النساء وملك به الإماء لرددته..... ج 3/421

والله، نحن الصراط المستقيم..... ج 3/409

والإمام - يا طارق! - بشر ملكي وجسد سماوي..... ج 2/95

وأما الحوادث الواقعة فارجعوا فيها إلى رواة حديثنا..... ج 1/429

وأما حق سائسك بالملك فأن تطيعه ولا تعصيه..... ج 1/166

وإمامتنا أماناً للفرقة..... ج 1/175

وإن العلماء ورثة الأنبياء..... ج 1/266

وإن القرآن ظاهره أنيق وباطنه عميق..... ج 1/310

وإن الله تعالى اختص لنفسه بعد نبيه صلى الله عليه وآله من بريته خاصة..... ج 1/399

وإن للذكر لأهلاً أخذوه من الدنيا بدلاً فلم تشغلهم تجارة ولا بيع عنه..... ج 3/179

وأنا من أهل البيت الذي كان جبريل ينزل إلينا ويصعد من عندنا..... ج 1/115

وإنه لينظر إلى زواره، فهو أعرف بهم وبأسمائهم..... ج 1/31

وإني سألكم حين تردون عليّ عنهما كيف خلفتموني فيهما..... ج 4/313

وإياكم الغلو كالغلو من النصارى، فإني بري من الغالين..... ج 1/80

وأيده بالنصر..... ج 2/138

والإيمان مخالط لحكمك ودمك كما خالط لحمي ودمي..... ج 2/326

وباسمك الذي جعلته عندهم وبه خصصتهم دون العالمين..... ج 2/130

ص: 431

- وبالقائم منكم أعمار أرضي بتسيحي وتهليلي وتقديسي وتكبيرى وتمجيدى..... ج 1/55
- وبذل مهجته فيك ليستنقذ عبادك من الجهالة وحيرة الضلالة..... ج 1/241؛ ج 2/241
- وجبرئيل يقول: بخّ بخّ من مثلك يابن أبي طالب!..... ج 1/353
- وجه دينكم الصلاة..... ج 2/253
- وحقّ سانسك بالعلم التعظيم له والتوقير لمجلسه..... ج 1/165
- الوحي هو الإعلام..... ج 1/118
- ... والخلق يعرضون وهم حدّاث الحسين عليه السلام تحت العرش وفي ظلّ العرش لا يخافون سوء الحساب..... ج 2/63
- ... وَصَلَّ اللهُ طَاعَةَ وَلِيِّ أَمْرِهِ طَاعَةَ رَسُولِهِ وَطَاعَةَ رَسُولِهِ طَاعَتَهُ..... ج 3/176
- وضع رسول الله صلى الله عليه وآله دية العين ودية النفس..... ج 2/379
- وعلي الهادي، بك يا علي يهتدي المهتدون من بعدي..... ج 1/239
- وقد كنت أدخل على رسول الله صلى الله عليه وآله كل يوم دخلة وكل ليلة دخلة..... ج 2/305
- وكان أمير المؤمنين عليه السلام في صلاة الظهر وقد صلّى ركعتين وهو راعع وعليه حلّة..... ج 2/397
- وكان رسول الله صلى الله عليه وآله وأمير المؤمنين دين الله ووجهه..... ج 2/347
- ... وكلاً (كلّ خ ل) شرعت له شريعة، ونهجت له منهاجاً..... ج 4/160
- وكنت أنت الرقيب عليّ من ورائهم..... ج 3/49
- ولا إله إلا الله الذي شرفنا بأوصياء يحفظون الشرايع في كلّ الأزمان..... ج 2/152
- ولا يكون الذريّة من القوم إلا نسلهم من أصلابهم..... ج 2/58
- ولا يمكن الفرار من حكومتك..... ج 3/113
- ولد فاطمة عليها السلام والسابق بالخيرات..... ج 2/51
- ولقد قرن الله به صلى الله عليه وآله من لدن أن كان فطيماً أعظم ملك..... ج 2/143

ولم يترك عليّ صلاة اللّيل قطّ حتّى ليلة الهرير..... ج 2/257

ولم يقل بمحبّتنا أهل البيت، لأكبّه الله على منخره في النار..... ج 2/168

ومن أطاع الرسول فقد أطاع الله..... ج 2/377

ومن تركه ترك الحق، عهداً معهوداً قبل يومه هذا..... ج 2/325

ومننت علينا بشهادة الإخلاص لك بموالاته أوليائك الهداة من بعد النذير..... ج 3/191

ونحن أمان لأهل الأرض كما أنّ النجوم أمان لأهل السماء..... ج 4/186

ونحن بيت الله..... ج 1/100

ونحن في الأمر والنهي والحلال والحرام يجري مجرى واحد..... ج 3/132

وهل الإيمان إلّا الحبّ والبغض..... ج 2/25

ويحك يا قتاده! إنّ الله جلّ وعزّ خلق خلقاً من خلقه فجعلهم حججاً على خلقه..... ج 3/178

ويحك يا مفضّل! أستم تعلمون أنّ "من في السماوات" هم الملائكة..... ج 2/59

وَيَحْكُ ، إنّ الله عزّ وجلّ أقرب إليّ من أن يخاطر فيما بيني وبينه أحدٌ..... ج 2/263

ويل لمن أبغضك وكذب فيك..... ج 3/260

ويلك يا عبيد أهل الشام! إنّك بين يدي..... ج 3/174

هـ

هؤلاء خمسة من ولدك، لولا هم ما خلقتك، ولولا هم ما خلقت الجنة ولا النار..... ج 1/103؛

ج 4/169 /

هذا أمير البررة، قاتل الفجرة، منصور من نصره، مخذول من خذله..... ج 3/258

هذا رجل مرّ بقبر نبي من أنبياء الله، فوقع في يده هذا العظم..... ج 3/422

هذا كتاب الله الصّامت، وأنا كتاب الله الناطق..... ج 2/135

هذا من العلم المكنون. ولولا أنّكم سئلتُموني ما أخبرتكم..... ج 1/303؛ ج 3/202

هذه الآية لآل محمد ولأشياعهم..... ج 2/291

ص: 433

هذه شرائع الدين لمن أراد أن يتمسك بها وأراد الله هداة..... ج 4/116

هذه نزلت في آل محمد وأشبايعهم..... ج 2/124

هلموا أكتب لكم كتاباً لن تضلوا بعده أبداً..... ج 3/428

هم آل محمد عليهم السلام..... ج 2/53

هم أمن لمن التجأ إليهم وأمان لمن تمسك بهم..... ج 3/353

هم نحن..... ج 3/41

هم والله شيعتنا أهل البيت، يفعل الله ذلك بهم على يدي رجل منا..... ج 3/306

هو آل إبراهيم وآل محمد على العالمين فوضعوا اسماً مكان اسم؛..... ج 2/57

هو آل إبراهيم وآل محمد على العالمين..... ج 2/57

هو الذي لم يتفاوت في ذاته ولم يتبعض بتجزئه العدد في كماله؛..... ج 1/451

هو رسول الله صلى الله عليه وآله والأئمة، تعرض عليهم أعمال العباد كل خميس..... ج 3/40

هو الشفاعة..... ج 3/365

هو الطريق إلى معرفة الله عز وجل، وهما صراطان: صراط في الدنيا وصراف في الآخرة..... ج 1/432

... هو فاروق هذه الأمة، يفرق بين الحق والباطل..... ج 2/358

هو المقام الذي أشفع فيه لأمتي..... ج 3/365

هو هذا، إنه الإمام الذي أحصى الله تبارك وتعالى فيه علم كل شيء..... ج 2/81

هي الكلمات التي تلقاها آدم من ربه فتاب عليه..... ج 3/390

هي بيوت الأنبياء وبيت علي منها..... ج 3/173

هي بيوت النبي صلى الله عليه وآله..... ج 3/176

هي طاعة الله ومعرفة الإمام..... ج 1/300

هي لنا خاصة وإيانا عنى..... ج 2/52

هي ولاية أمير المؤمنين..... ج 3/71

ص: 434

- يا آدم! وكيف عرفت محمداً ولم أخلقه؟..... ج 3/386
- يا أبا الحسن! قد كان ما قلت ولكن حين نزل برسول الله صلى الله عليه وآله الأمر..... ج 2/245
- يا أبا الجارود! ما يقولون لكم في الحسن والحسين؟..... ج 1/335
- يا أبا الحسن! طال غيبتك فقد اشتقت إلى رؤياك..... ج 4/118
- يا أبا خالد! النور - والله - الأئمة من آل محمد عليهم السلام إلى يوم القيامة..... ج 1/440
- يا أبا محمد! إن عندنا - والله - سرّاً من سرّ الله..... ج 1/302؛ ج 2/92
- يا أبا محمد! والله إن عندنا سرّاً من سرّ الله..... ج 3/399
- يا أبا حمزة! لا تضعوا عليّ دون ما رفعه الله..... ج 1/81
- يا أبان! إنك أخذتني بالقياس، والسنة إذا قيست محق الدين..... ج 3/419
- يا أم سلمة! اسمعي واشهدي، هذا علي بن أبي طالب أخي في الدنيا وأخي في الآخرة..... ج 4/56
- يا أيها الناس! إنني تارك فيكم الثقلين: كتاب الله وعترتي أهل بيتي..... ج 1/210
- يا أيها الناس! والله ما من شيء يقربكم من الجنة ويباعدكم عن النار إلا وقد أمرتكم به..... ج 1/377
- يا بريدة! أحب عليّاً، فإنما يفعل ما يؤمر به..... ج 2/410
- يا بريدة! أأنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم؟..... ج 2/200
- يا بريدة! إن عليّاً وليكم بعدي، فأحبّ عليّاً فإنما يفعل ما يؤمر..... ج 4/229
- يا بن أشيم! إن الله عزّ وجلّ فوّض إلى سليمان بن داود..... ج 4/179
- يا بني! إن أبا حنيفة يذكر أنّك كنت تصلّي والناس يمرون بين يديك، فلم تنههم..... ج 2/263
- يا بني! إن الذي أصلي له أقرب إليّ من الذي مرّ قدامي..... ج 2/263
- يا بني! بأبي أنت وأمي، يا مودع الأسرار..... ج 2/264
- يا جابر! أخبرني عن اللوح الذي رأيته في يد أمي فاطمة عليها السلام..... ج 1/319

يا جابر! إنّ الله أوّل ما خلق خلقاً محمّداً صلى الله عليه وآله وعترته الهداة..... ج 3/147

ص: 435

- يا جابر! إنَّ في الأنبياء والأوصياء خمسة أرواح: روح القدس..... ج 2/140
- يا جابر! إنَّ هذا الأمر أمرٌ من أمر الله وسرٌّ من سرِّ الله..... ج 2/94
- يا جابر! أيكفني من ينتحل الشيعي أن يقول بحبنا أهل البيت؟..... ج 3/102
- يا جابر! فإنه استجار بنا أهل البيت..... ج 3/355
- ... يا جابر! مثل الإمام مثل الكعبة إذ يؤتى ولا يأتي..... ج 2/321
- يا جابر! والله، ما يتقرب إلى الله تبارك وتعالى إلا بالطاعة..... ج 3/103
- يا حبيب من لا حبيب له..... ج 4/288
- يا حذيفة! إنَّ حجة الله عليك بعدي. علي بن أبي طالب..... ج 4/64
- يا حميد بحق محمد، يا عالي بحق علي، يا فاطر بحق فاطمة..... ج 1/253
- يا خزاعي! نطق روح القدس على لسانك بهذين البيتين..... ج 3/335
- يا خيثمة! نحن شجرة النبوة وبيت الرحمة..... ج 2/91
- يا داود! لقد عرضت علي أعمالكم يوم الخميس..... ج 3/42
- يا دعبل! الإمام بعدي محمد ابني، وبعد محمد ابنه علي..... ج 3/335
- يا رجل! إنَّه إذا كان يوم القيامة أعطى الله علياً من القوة مثل قوة جبرئيل عليه السلام..... ج 2/351
- يا رسول الله! متى وجبت لك النبوة؟ قال: وآدم بين الروح والجسد..... ج 1/110
- يا رسول الله! من قرابتك هؤلاء الذين وجبت علينا مودتهم؟..... ج 2/194؛ ج 4/324
- يا سلمان! من كان وصي موسى؟..... ج 1/329
- يا سليمان! ما جاء عن أمير المؤمنين عليه السلام يؤخذ به وما نهى عنه ينتهى عنه..... ج 4/135
- يا سماعة! إلينا إياب هذا الخلق وعلينا حسابهم..... ج 3/373
- يا صالح! إنَّا والله عبيد مخلوقون، لنا ربّ نعبده إن لم نعبده عذبنا..... ج 4/206
- يا عبدالله! ما تقول الشيعة في علي وموسى وعيسى؟..... ج 3/208

يا علي! أما علمت أنّ من أحببنا واتّخذ محبّتنا أسكنه الله معنا؟..... ج 3/224

ص: 436

يا علي! أنا المنذر وأنت الهادي..... ج 3/54

يا علي! أنت أخي ووزير وصاحب لوائي في الدنيا والآخرة..... ج 1/437

يا علي! أنت إمام المسلمين، وأمير المؤمنين..... ج 1/53

يا علي! أنت الإمام والخليفة بعدي، حربك حربي وسلمك سلمي..... ج 4/172

يا علي! أنت بابي الذي أوتي منه..... ج 1/193

يا علي! أنت بمنزلة الكعبة تؤتى ولا تأتي..... ج 2/321

يا علي! أنت حجة الله وأنت باب الله..... ج 1/194، 274

يا علي! أنت سيّد في الدنيا وسيّد في الآخرة..... ج 2/346

يا علي! أنت قسيم الجنة والنار..... ج 2/353

... يا علي! أنت مّني وأنا منك، نيط لحمك بلحمي ودمك بدمي..... ج 3/98

يا علي! إن ربي عزوجل ملكني الشفاعة في أهل التوحيد من امتي..... ج 3/362

يا علي! إن شيعتك مفعور لهم على ما كان فيهم من ذنوب وعيوب..... ج 1/424

يا علي! بك يهتدي المهتدون من بعدي؛..... ج 1/237، 405، 245

يا علي! بكم يفتح هذا الأمر، وبكم يختم، عليكم بالصبر..... ج 1/425

يا علي! شيعتك هم الفائزون يوم القيامة، فمن أهان واحداً منهم فقد أهانك..... ج 1/423

يا علي! طوبى لمن أحبّك وصدق فيك..... ج 3/259

يا علي! ما عرف الله إلا أنا وأنت، وما عرفني إلا الله وأنت..... ج 3/69؛ ج 4/153

يا علي! ما عرف الله حق معرفته غيري وغيرك..... ج 4/153

يا علي! من أحبّني وأحبّك وأحبّ الائمة من ولدك فليحمد الله على طيب مولده..... ج 3/198

يا علي! من أطاعك فقد أطاعني ومن أطاعني فقد أطاع الله..... ج 2/61

يا علي! من صلّى علي كل يوم أو كل ليلة وجبت له شفاعتي..... ج 3/202

يا علي! يا أبا محمد! أتجز عداة محمد وتقضي دينه وتقبض تراثه؟ ج 1/264

ص: 437

يا علي! من فارقتي فقد فارقت الله..... ج 3/111

يا عمار! إذا رأيت علياً سلك وادياً وسلك الناس وادياً غيره فاسلك مع علي..... ج 1/244

يا فاطمة! نبينا أفضل الأنبياء وهو أبوك ووصينا خير الأوصياء وهو بعلك..... ج 1/329

يا محمد! إن الله تبارك وتعالى لم يزل متفرداً بوحدانيته..... ج 3/144؛ ج 4/168

يا محمد! إن الله جعلك سيد الأنبياء، وجعل علياً سيد الأوصياء وخيرهم..... ج 3/153

يا محمد! إنني خلقتك وعلياً نوراً - يعني روحاً بلا بدن -..... ج 4/167

يا محمد! سلهم على ماذا بعثتم؟..... ج 3/39

يا محمد! فهؤلاء الأئمة من بعدك، أعلام الهدى ومصايح الدجى..... ج 3/409

يا محمد! هذه الديانة التي من تقدمها مرق، ومن تخلف عنها محق..... ج 3/144

يا محمد، إنني أطلعت إلى أهل الأرض إطلاعة فاخترتك منها..... ج 3/109

يا معشر الناس! سلوني قبل أن تفقدوني، هذا سبط العلم..... ج 4/148

يا مفضل! كنا عند ربنا ليس عنده أحد غيرنا في ظلّة خضراء..... ج 3/146

يا من سبقت رحمته غضبه..... ج 3/114

يا هشام! إن لله على الناس حجّتين: حجّة ظاهرة وحجّة باطنة..... ج 1/429

يا يهودي! إن موسى لو أدركني ثم لم يؤمن بي وبنبوتي، ما نفعه إيمانه شيئاً..... ج 1/255

يا يهودي! ومن ذريتي المهدي، إذا خرج نزل عيسى بن مريم لنصرته..... ج 1/255

يا بن آدم! أتظن أن الذي نهاك دهاك، وإنما دهاك أسفلك وأعلاك والله برئ من ذلك..... ج 3/416

يا بن أبي قحافة! أثرت أبك ولا أرت أبي؟..... ج 4/56

يا بن أبي محمود! إذا أخذ الناس يميناً وشمالاً فالزم طريقتنا..... ج 2/302

يا بن أبي يعفور! إن الله تبارك وتعالى واحد متوحد بالوحدانية..... ج 2/170

يا زيد! خالقوا الناس بأخلاقهم، صلّوا في مساجدهم..... ج 3/73

يحشر المتكبرون في صور الذر يوم القيامة..... ج 3/325

ص: 438

يحمل هذا الدين في كلِّ قرن عدول ينفون عنه تأويل المبطلين وتحريف الغالين..... ج 2/163

يريدون ليطفؤوا ولاية أمير المؤمنين عليه السلام بأفواههم..... ج 3/222

يعني بالمؤمنين: الأئمة، لم يتخذوا الولائج من دونهم..... ج 4/66

يقوم الناس يوم القيامة مقدار أربعين عاماً وتؤمر الشمس..... ج 3/363

يكون في هذه الأمة كلِّ ما كان في الأمم السالفة حذو النعل بالنعل..... ج 3/314

يكون في هذه الأمة كلِّ ما كان في بني إسرائيل حذو النعل بالنعل..... ج 3/77

يملاً الله به الأرض عدلاً وقسطاً بعد ما ملئت جوراً وظلماً..... ج 1/165؛

ج 3/424، 433؛ / ج 4/59

يوشع بن نون سبق إلى موسى، ومؤمن آل يس سبق إلى عيسى..... ج 3/383

ص: 439

الف

أخذ النبي يد الحسين وصنوه..... ج 4/341

إن الإله الذي لا شيء يشبهه..... ج 3/324

إني لأكتنم من علمي جواهره..... ج 1/305

ت

تهدّني بجبار عنيد..... ج 4/264

ج

جائت سواراً أبا شملة..... ج 3/326

س

سادة قادة لكلّ جميع..... ج 1/157

ف

فأته شمس فضل هم كواكبها..... ج 1/104

ل

لعبت هاشم بالملك فلا..... ج 2/269؛ ج 3/429

ليت أشياخي بيدر شهدوا..... ج 4/263

م

ملكنا فكان العفو منّا سجيّة..... ج 4/280

و

وأحمد هذا المصطفى؟ أم وصيّته..... ج 2/97

وكلّ آي أتى الرسل الكرام بها..... ج 1/104

هـ

هو الشمس؟ أم نور الضريح يلوح؟..... ج 2/97

ى

يا آل بيت رسول الله حبّكم..... ج 3/394

ص: 442

- آخر سورة نزلت من القرآن سورة المائدة..... ج 2/267
- اتّفتت العلماء على ثبوت الشفاعة للنبي صَلَّى الله عليه وآله..... ج 3/379
- اجتهدوا فأخطأوا..... ج 3/243
- الإجماع على الشفاعة..... ج 3/379
- أجمعت الأمة على عصمة الأنبياء في ما يتعلّق بالتبليغ وغيره..... ج 2/181
- أجمعت الشيعة عليها (الرجعة) في جميع الأعصار..... ج 3/299
- إذعان النفس للحق على سبيل التصديق..... ج 3/239
- أصحّ الزيارات سنداً وأعمّها مورداً وأفصحها لفظاً وأبلغها معنى وأعلاها شأناً..... ج 1/74
- أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم..... ج 1/432
- اعتقادنا في الرجعة أنّها حق..... ج 3/297
- اعتقادنا في الشفاعة أنّها لمن ارتضى الله دينه من أهل الكبائر والصغائر..... ج 3/378
- اعتقادنا في الغلاة والمفوضة أنّهم كفّار بالله تعالى..... ج 1/83
- أعظم ما نقمه الناس على بني امية شيان: أحدهما تكلمهم في عليّ..... ج 2/269
- أقوى ما يدلّ على إمامة أمير المؤمنين عليه السلام وولايته آية الولاية..... ج 2/399
- الذين وقع الحثّ على التمسك بهم من أهل البيت النبويّ والعترة الطاهرة..... ج 1/101
- أمّا ما ذكرت ثلاثاً قالهن رسول الله صَلَّى الله عليه وآله فلن أسبّه..... ج 2/194
- إن أعهد فقد عهد من هو خير منّي، يعني أبا بكر..... ج 1/314

إِنَّ أُمَّتِي لَا تَجْتَمِعُ عَلَى خَطَأٍ..... ج 1/416؛ / ج 2/46

إِنَّ أَهْلَ الْبَيْتِ غَالِبًا يَكُونُونَ أَعْرَفَ بِصَاحِبِ الْبَيْتِ وَأَحْوَالِهِ..... ج 1/101

إِنَّ ذِكْرَ الثَّقَاتِ مَشَايخِهِمْ مَقْرُونًا بِالرَّضِيئَةِ وَالرَّحْمَلَةِ قَرِينٌ لِلْمَدْحِ..... ج 1/47

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي مَذْنَبِي أُمَّتِهِ مِنَ الشَّيْعَةِ..... ج 3/378

إِنَّ زِيَارَةَ الْجَامِعَةِ الْكَبِيرَةِ أَعْظَمَ الزِّيَارَاتِ شَأْنًا وَأَعْلَاهَا مَكَانَةً وَمَكَانًا..... ج 1/75

أَنَّ لِلْإِمَامِ سُلْطَنَةً مُطْلَقَةً عَلَى الرَّعِيَّةِ مِنْ قَبْلِ اللَّهِ تَعَالَى..... ج 2/392

إِنَّ النَّاسَ يَصِيرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ جِثَاءَ كُلِّ أُمَّةٍ تَتَّبِعُ نَبِيِّهَا..... ج 3/365

إِنَّهُ تَعَالَى أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْكَوْنِ مَعَ الصَّادِقِينَ..... ج 2/43

إِنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ، بَعْدَ النُّبُوَّةِ وَقَبْلِهَا..... ج 2/181

أَوَّلُ مَنْ تَخْتَمُ بِالْيَسَارِ مَعَاوِيَةُ..... ج 3/194

الْإِيمَانُ اعْتِقَادٌ بِالْجَنَانِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ وَقَوْلٌ بِاللِّسَانِ..... ج 3/241

الْإِيمَانُ قَوْلٌ بِاللِّسَانِ وَتَصَدِيقٌ بِالْجَنَانِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ..... ج 3/241

الْإِيمَانُ هُوَ الْاعْتِقَادُ الْجَازِمُ..... ج 1/181

ب

بِخِ بَخِ لَكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ! وَأَيْنَ مِثْلِكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ؟!..... ج 3/213

بَلْ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ مَنْزَهَا حَتَّى عَمَّا يَنَافِي الْمَرْوَةَ..... ج 2/184

ت

تَفْوِيضُ الْأَحْكَامِ وَالْأَفْعَالِ بَأَنْ يَثْبِتَ مَا رَأَهُ حَسَنًا..... ج 1/388؛ / ج 2/382

ث

ثُمَّ مَذْهَبُنَا نَحْنُ فِي مُحَارَبِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعْرُوفٌ..... ج 3/121

ح

الحجّية متقوّمة بالمنجزية على تقدير الموافقة..... ج 2/160

حسبنا كتاب الله..... ج 3/429

ص: 444

رَأَتْكَ عَيْنَ اللَّهِ وَضَرَبَتْكَ يَدُ اللَّهِ، 71..... ج 2/348

رَأَيْتَ رَبَّ الْعِزَّةِ فِي الْمَنَامِ فَقَالَ لِي: يَا سَرِيحُ! سَلْ حَاجَتَكَ..... ج 3/416

الرِّزْيَةُ كُلُّ الرِّزْيَةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ... وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَنَا ذَلِكَ الْكِتَابُ < ج 3/430

زِيَارَةُ اللَّهِ زِيَارَةُ أَنْبِيَائِهِ وَحُجَّجِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ..... ج 1/35

الزِّيَارَةُ حُضُورُ الزَّائِرِ عِنْدَ الْمَزُورِ..... ج 1/30، 42

الشَّفَاعَةُ ثَابِتَةٌ لِلرَّسُلِ وَالْأَخْيَارِ فِي حَقِّ الْكِبَائِرِ..... ج 3/375

الشَّفَاعَةُ حَقٌّ وَالْحَوْضُ حَقٌّ..... ج 3/380

شِيعَةُ عَلِيِّ أَتْبَاعِهِ..... ج 3/280

عَتْرَةُ الرَّجُلِ: نَسْلُهُ وَرَهْطُهُ الْإِدْنُونُ..... ج 1/212

العَتْرَةُ: وَلَدُ الرَّجُلِ وَذُرِّيَّتُهُ وَعَقْبُهُ مِنْ صُلْبِهِ..... ج 1/212

العِصْمَةُ، لَطْفٌ خَفِيٌّ يَفْعَلُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْمَكْلُوفِ بَحِيثٌ لَا يَكُونُ لَهُ دَاعٍ..... ج 2/179

العِصْمَةُ، لَطْفٌ يَفْعَلُهُ اللَّهُ بِالْمَكْلُوفِ بَحِيثٌ يَمْنَعُ مِنْهُ وَقَوَعُ الْمَعْصِيَةِ..... ج 2/179

عِلْمٌ كُلُّهُ وَقُدْرَةٌ كُلُّهُ وَوُجُودٌ كُلُّهُ..... ج 1/451

عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ مِنْ بَعْدِي..... ج 2/25

فَأَنَّهَا فَوْقَ كَلَامِ الْمَخْلُوقِ وَتَحْتَ كَلَامِ الْخَالِقِ..... ج 1/76

فَأَهْلُ الْبَيْتِ مِنْهُمْ أَوْلَى مِنْهُمْ بِذَلِكَ لِأَنَّهُمْ اِمْتَاذُوا عَنْهُمْ بِخُصُوصِيَّاتٍ..... ج 1/215

فضّلهم الله على العالمين بالنبوة على الناس كلّهم..... ج 2/55

الفقيه في الدين كلّ الفقيه؛ من كانت عقائده صحيحة وأعماله وأفعاله صحيحة..... ج 1/191

ص: 445

قد اجتمعت الإمامية على أن الله تعالى عند ظهور القائم صاحب الزمان عليه السلام..... ج 3/297

كان أولنا برسول الله صلى الله عليه وآله لحوقاً وأشدنا به لزوقاً..... ج 2/304

كان في علم الله أنهم يصبرون على ما يصيبهم فجعلهم أئمة..... ج 2/188

كان يصلى في كل يوم و ليلة ألف ركعة..... ج 2/256

كانت الملائكة تسلّم عليه..... ج 1/116

كأنني لم أسمع هذه الآية..... ج 1/340

كأنني لم أقرأ هذه الآية من كتاب الله؛..... ج 1/339

كلّ رسول نبي وليس كل نبي برسول..... ج 1/341

كنّا بنور إيماننا نحبّ علي بن أبي طالب..... ج 3/199

كنّا بنور أولادنا نحبّ علي بن أبي طالب..... ج 3/199

لا تأتوه بشي، فإنّه قد غلبه الوجع وعندكم القرآن..... ج 3/430

لا تبكوا على الدين إذا وليه أهله، ولكن ابكوا عليه إذا وليه غير أهله..... ج 3/344

لا تجتمع امتي على الضلالة..... ج 2/404

لا خلاف فيها بين المسلمين بأنّها من ضروريات الدين..... ج 3/374

لقد أخذوها من عين صافية..... ج 3/419

لولا علي لهلك عثمان..... ج 3/421

لولا علي لهلك عمر..... ج 3/421

ما كُنَّا نعرف المنافقين إلا بتكذيبهم لله ورسوله..... ج 3/263

ما من معقول إلا وله محسوس..... ج 3/64

ص: 446

ما همّني أمر فقصدت قبر موسى بن جعفر عليهما السلام فتوسلت به... < ج 3/349

من أحبّ كريمته لم يكتب بعد العصر؛ ج 1/393

ن

النور هو الظاهر بنفسه والمظهر لغيره..... ج 2/132

و

وإذا التجأ إلى حرم الله أو حرم رسوله أو أحد الأئمة عليهم السلام لم يقدح الحد..... ج 3/357

وألزم على جميع الأشياء طاعتهم حتّى الجمادات من السماويّات والأرضيّات..... ج 1/390؛

..... / ج 2/384

وإنّ رسول الله والأئمّة من عترته خاصّةً، لا يخفى عليهم بعد الوفاة أحوال شيعتهم..... ج 1/32

وإنّ فصاحة ألفاظها وبلاغة مضامينها تنادي بصدورها عن ينبوع الوحي والإلهام..... ج 1/71

وأنها أكمل الزيارات وأحسنها..... ج 1/73

ورثناهن عن آباء صدق..... ج 1/259

وعثمان سقفا وعمر حيطانها (!!)..... ج 3/84

ولا تقام الحدود في المساجد ولا في مشاهد الأئمة عليهم السلام..... ج 3/357

الولاية التشريعيّة الإلهية الثابتة لهم من الله سبحانه وتعالى في عالم التشريع..... ج 2/391

وهم أصحاب الكساء الذين أذهب الله عنهم الرجس وطهرهم تطهيراً..... ج 1/217

وهي ثابتة عندنا للنبي صلّى الله عليه وآله ولأصحابه المنتجبين والأئمّة..... ج 3/378

ويل لمن شفاعؤه خصمائه..... ج 3/49

ه

هذا مولاي ومولى كلّ مؤمن ومن لم يكن مولاه فليس بمؤمن..... ج 1/144

الف

1.

ابواب الجنان: شیخ خضر شلال نجفی، متوفای 1250 ه.

2.

الاتحاف بحب الأشراف: عبدالله شبراوی شافعی، شریف رضی، قم، سال 1363 ش.

3.

اتحاف السادة المتقين فی شرح احیاء علوم الدین: محمد بن محمد حسینی زبیدی، دارالکتب علمیه، بیروت، لبنان.

4.

الاحتجاج: احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی، تحقیق سید محمدباقر خراسان، دارالنعمان، سال 1386.

5.

الإحکام فی اصول الأحکام: علی بن محمد آمدی، دارالکتب عربی، بیروت، چاپ دوم، سال 1406.

6.

احکام القرآن: ابن العربی، مالکی، دارالکتب علمیه، بیروت، لبنان، سال 1416.

7.

الاخبار الطوال: احمد بن داوود دینوری، تحقیق: عبدالمنعم عامر، نشر رضی، چاپ یکم، سال 1960 م.

8.

الاختصاص: ابی عبدالله محمد بن نعمان عکبری بغدادی ملقب به شیخ مفید، جامعه مدرسین، قم.

اختيار معرفة الرجال (رجال كشي): محمد بن حسن طوسي معروف به شيخ الطائفة، تحقيق سيد مهدي رجائي، مؤسسة آل البيت عليهم السلام، قم، سال 1404.

10.

ادب المجالسة: ابن عبد البر، چاپ اول، دارالصحابة للتراث، 1409.

11.

الأدب المفرد: محمد بن إسماعيل بخارى، مؤسسة الكتب الثقافية، بيروت، چاپ يكم، سال 1406.

12.

الاربعين (مخطوط): حافظ ابو محمد بن ابو الفوارس.

13.

الاربعون حديثاً في امامة أمير المؤمنين عليه السلام: شيخ سليمان بن عبد الله ماحوزى بحرانى، تحقيق: سيد مهدي رجائي، چاپ امير، سال 1417.

14.

ارشاد السارى فى شرح صحيح البخارى: شهاب الدين قسطلانى، دار احياء التراث العربى، بيروت، بى تا.

15.

الإرشاد فى معرفة حجج الله على العباد: محمد بن محمد بن نعمان معروف به شيخ مفيد، تحقيق: مؤسسة آل البيت، دار المفيد، بيروت، چاپ دوم، سال 1414.

16.

ارشاد القلوب: ابو محمد حسن بن محمد ديلمى، موسسه اعلمى، بيروت، لبنان.

17.

اسباب نزول الآيات: على بن احمد واحدى، تحقيق: صفوان عدنان داودى، دارالقلم، الدار الشامىة، دمشق - بيروت، چاپ يكم، سال 1415.

الاستبصار: ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، دارالکتب اسلامیة، تهران، سال 1390.

استخراج المرام من إستقصاء الإفحام: سید علی حسینی میلانی، مرکز حقایق اسلامی، قم، چاپ یکم، سال 1425.

ص: 450

.20

الإستيعاب فى معرفة الاصحاب: يوسف بن عبدالله نمرى (ابن عبدالبرّ)، تحقيق:

على محمد بجاوى، دار الجيل، بيروت، چاپ يكّم، سال 1412.

.21

أسد الغابه فى معرفة الصحابة: عزّالدين بن اثير جزرى، دار الكتب العربى، بيروت، بى تاو دارالكتب علمية.

.22

اسعاف الراغبين: محمد بن على صبان شافعى، العثمانية، مصر.

.23

اسنى المطالب فى مناقب على بن أبى طالب عليهما السلام: حافظ شمس الدينى جزرى.

.24

اشعة اللمعات فى شرح المشكاة: عبدالحق ابن سيف الدين دهلوى.

.25

الإصابة فى تمييز الصحابة: ابن حجر عسقلانى، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1415.

.26

اضواء البيان فى ايضاح القرآن: محمد امين بن محمد مختار جكنى شنقيطى، دارالفكر، بيروت، لبنان، سال 1415 هـ.

.27

الاعتقادات فى دين الاماميه: محمد بن على بن حسين بن بابويه، معروف به شيخ صدوق، دارالمفيد، بيروت، لبنان، سال 1414.

.28

الأعلام: خيرالدين بن محمود زركلى دمشقى، دارالعلم للملايين، چاپ پنجّم.

.29

ايعان الشيعة: سيد محسن امين، دارالتعارف، بيروت، لبنان، سال 1403.

30.

الاعغانى: ابوالفرج اصفهانى، تحقيق: سمير جابر، دارالفكر، بيروت، چاپ دوم.

31.

الإقبال بصالح الأعمال: سيد رضى الدين على بن موسى بن جعفر، ابن طاووس.

32.

الاکمال في أسماء الرجال: خطيب تبريزى، مؤسسه اهل البيت عليهم السلام.

33.

الأم: محمد بن ادريس شافعى، دار الفكر، چاپ دوم، سال 1403.

34.

الأمالى: ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان عكبرى بغدادى، ملقب به شيخ مفيد، جامعه مدرسين، قم.

ص: 451

.35

الأمالى: ابوالقاسم على بن طاهر ابى احمد الحسين، معروف به سيد مرتضى، كتابخانه عمومى آيت الله مرعشى نجفى، قم، 1403.

.36

الأمالى: محمد بن حسن طوسى (شيخ طوسى)، تحقيق مؤسسه بعثت، نشر دار الثقافه، قم، چاپ يكم، سال 1414.

.37

الأمالى: محمد بن على بن حسين بن بابويه معروف به شيخ صدوق، تحقيق:

قسم الدراسات الإسلاميه مؤسسه البعثة، مؤسسه البعثة، قم، بى تا.

.38

الإمامة والسياسة: عبدالله بن مسلم بن قتيبه دينورى، تحقيق: محمد زينى، مؤسسه الحلبي وشركاه للنشر والتوزيع، چاپ يكم، سال

.1413

.39

امتاع الاسماع: تقى الدين احمد بن على بن عبدالقادر بن محمد مقرزى، دارالكتب علميه، بيروت، لبنان، سال 1420.

.40

الأنساب: عبدالكريم بن محمد تميمى سمعاني، تحقيق: عبدالله عمر بارودى، دار الجنان، بيروت، چاپ يكم، سال 1408.

.41

أنساب الأشراف: احمد بن يحيى بلاذرى، تحقيق محمد باقر محمودى، مؤسسه الأعلمى للمطبوعات، چاپ يكم، سال 1394.

.42

الأنوار البهية: شيخ عباس بن محمد رضا قمى، چاپ يكم، مؤسسه نشر اسلامى، سال 1417.

.43

الأنوار اللامعة فى شرح الزيارة الجامعة: سيد عبدالله شبر، چاپ اول، مؤسسه وفاء، بيروت، 1403.

.44

أوائل المقالات: محمّد بن محمّد بن نعمان (شيخ مفيد)، تحقيق: شيخ ابراهيم انصاری، دار المفيد، بيروت، چاپ دوم، سال 1414.

.45

اهل بيت عليهم السلام

در نهج البلاغه: سيد علی حسینی میلانی، نشر مرکز حقایق اسلامی، قم، چاپ یکم، سال 1389 ش.

ص: 452

.46

ايضاح دفاثن النواصب: ابوالحسن محمد بن احمد بن على بن حسن بن شاذان قمى.

.47

الايقاظ من الهجعه بالبرهان على الرجعه: شيخ محمد بن حسن حرعاملى، دليل ما، قم، 1422.

ب

.48

بحار الانوار: محمّد باقر مجلسى (علّامه مجلسى)، مؤسسه وفا، بيروت، چاپ دوم، سال 1403.

.49

البداية والنهاية: اسماعيل بن عمر قرشى بصرى (ابن كثير)، دار إحياء التراث العربى، بيروت، چاپ يكّم، سال 1408.

.50

البرهان فى تفسير القرآن: سيد هاشم بن سليمان بن عبدالجواد حسينى بحراني، مؤسسه بعثت.

.51

بشارة المصطفى: محمد بن على طبرى، چاپ اول، مؤسسه نشر اسلامى، قم، 1420.

.52

بصائر الدرجات: محمّد بن حسن بن فروخ صفّار، اعلمى، تهران، چاپ يكّم، سال 1404.

.53

البيان فى تفسير القرآن: سيد ابوالقاسم موسى خويى، دارالزهراء، بيروت، لبنان، سال 1395.

ت

.54

تأويل الآيات الظاهره في فضائل العتره الظاهره: سيد شرف الدين على حسينى، استرآبادى نجفى، مدرسه امام مهدي عليه السلام، قم، چاپ يكّم، سال 1407.

.55

تأويل مختلف الحديث: ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتيبه، دارالكتب علميه، بيروت.

.56

التاج الجامع للاصول في احاديث الرسول: منصور على ناصيف، دار احياء التراث العربي، بيروت.

.57

تاج العروس من جواهر القاموس: محب الدين محمد مرتضى زبيدي حنفي، تحقيق: علي شيري، دار الفكر، بيروت، سال 1414.

.58

تاريخ ابن خلدون: عبدالرحمان بن خلدون مغربي، دار احياء التراث العربي، بيروت، لبنان، سال 1389.

.59

تاريخ الاسلام: شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبي، دار الكتاب العربي، چاپ يكم، سال 1407.

.60

تاريخ بغداد: احمد بن علي خطيب بغدادى، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1417.

.61

تاريخ الخلفاء: جلال الدين عبدالرحمان بن ابى بكر سيوطى، انتشارات شريف رضى، چاپ يكم، سال 1411.

.62

التاريخ الصغير: محمد بن اسماعيل بخارى، تحقيق: محمود ابراهيم زايد، دار المعرفة، بيروت، چاپ يكم، سال 1406.

.63

تاريخ الطبرى: محمد بن جرير بن يزيد طبرى، مؤسسه اعلمى، بيروت، چاپ چهارم، سال 1403.

.64

التاريخ الكبير: محمد بن اسماعيل بخارى، مكتبة الاسلامية، دياربكر، تركيه، بى تا.

.65

تاريخ مدينة دمشق: على بن حسين بن عساكر (ابن عساكر)، دار الفكر، بيروت، سال 1415.

ص: 454

.66

تاريخ اليعقوبي: احمد بن ابى يعقوب يعقوبى، انتشارات دار صادر، بى تا.

.67

تجريد الاعتقاد: شيخ نصير الدين طوسى، تحقيق محمدجواد حسينى جلالى، مكتب الاعلام الاسلامى، چاپ يكىم.

.68

التحصين: سيد رضى الدين على بن طاووس حلى، مؤسسه ثقلين، قم، سال 1413.

.69

تحف العقول: حسن بن على بن حسين بن شعبه حرانى، تحقيق: على اكبر غفارى، مؤسسة نشر الاسلامى التابعة لجماعة المدرسين، قم، چاپ دوم، سال 1404.

.70

تحفه الا-حوذى بشرح جامع الترمذى: محمد بن عبدالرحمان بن عبدالرحيم مباركفورى، دارالكتب علميه، بيروت، چاپ يكىم، سال 1410.

.71

تحقيق الاصول: سيد على حسينى ميلانى، مركز حقايق اسلامى، قم.

.72

التحقيق فى نفى التحريف عن القرآن الشريف: سيد على حسينى ميلانى، مركز حقايق اسلامى، قم.

.73

تذكرة الحفاظ: شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبى، دار إحياء التراث العربى، بيروت، بى تا.

.74

تذكرة الخواص: سبط ابن جوزى، مكتبه نينوى الحديثه، تهران، بى تا.

.75

ترجمة الامام الحسين عليه السلام

ابن عساكر: ابوالقاسم على بن حسين بن هبة الله شافعي، معروف به «ابن عساكر» تحقيق شيخ محمدباقر محمودي، مجمع احياء الثقافة الإسلامية، قم، سال 1414.

.76

تشيد المراجعات وتقنيذ المكابرات: سيد على حسيني ميلاني، مركز حقايق اسلامي، قم، چاپ سوم، سال 1426.

ص: 455

التعليقه على منهج المقال: آقا محمدباقر بن محمد اكمل، معروف به وحيد بهبهاني.

تفسير آلوسی (روح المعاني في تفسير القرآن العظيم): محمود آلوسی، دار احياء التراث العربي، بيروت، چاپ چهاردهم، سال 1405.

تفسير ابن ابي حاتم (تفسير القرآن العظيم): ابو محمد عبد الرحمان بن محمد بن ابي حاتم رازی، تحقيق: اسعد محمد الطيب، المكتبة العصرية، بی تا.

تفسير ابن العربي: محيي الدين محمد بن علي طائي اندلسي، قاهره، سال 1957 م.

تفسير ابن كثير (تفسير القرآن العظيم): اسماعيل بن عمر قرشي بصرى (ابن كثير)، دار المعرفة، لبنان، چاپ يكم، سال 1412.

تفسير ابي السعود: ابوالسعود، دار احياء التراث العربي، بيروت، بی تا.

تفسير الاصفى: مولا محمد محسن فيض كاشاني، مكتب الاعلام الاسلامي، قم، چاپ يكم، سال 1418.

تفسير البحر المحيط: ابوحيان اندلسي، تحقيق: جمعی از محققين، دار الكتب العلمية، چاپ يكم، سال 1422.

تفسير البغوی (معالم التنزيل في تفسير القرآن): حسين بن مسعود بغوی، تحقيق: خالد عبدالرحمان عك، دار المعرفة، بی تا.

تفسير البيضاوي (انوار التنزيل و اسرار التأويل): ابوسعيد عبدالله بن عمر بن محمد شيرازي بيضاوي، بيروت، دارالكتب علميه، سال

تفسير التبيان (التبيان في تفسير القرآن): ابو جعفر محمد بن حسن طوسي، مكتب الاعلام الاسلامي، قم، چاپ يكم، سال 1409.

تفسير الثعلبي (الكشف و البيان): احمد بن محمد بن ابراهيم ثعلبي نيشابوري، دار احياء التراث العربي، بيروت، چاپ يكم، سال 1422.

تفسیر جوامع الجامع: امین الاسلام فضل بن حسن طبرسی، تحقیق و نشر:

مؤسسة النشر الإسلامی، قم، چاپ یکم، سال 1418.

تفسیر الرازی (مفاتیح الغیب): محمد بن عمر (فخر رازی)، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ سوم، سال 1420.

تفسیر السمرقندی (بحر العلوم): نصر بن محمد بن احمد سمرقندی، تحقیق:

محمود مطرجی، دار الفکر، بی تا.

تفسیر السمعانی: منصور بن محمد بن عبدالجبار سمعانی، تحقیق: یاسر بن ابراهیم و غنیم بن عباس بن غنیم، دار الوطن، ریاض، چاپ یکم، سال 1418.

تفسیر الصافی: ملا محسن فیض کاشانی، مکتبه الصدر، تهران، چاپ دوم، سال 1416.

تفسیر الطبری (جامع البیان فی تفسیر القرآن): محمد بن جریر بن یزید طبری، دار الفکر، بیروت، سال 1415.

تفسیر العیاشی: محمد بن مسعود بن عیاش سمرقندی (عیاشی)، تحقیق: سید هاشم رسولی محلاتی، مکتبه علمیه اسلامیة، تهران، بی تا.

تفسیر فرات کوفی: فرات بن ابراهیم کوفی، تحقیق محمد کاظم، مؤسسه طبع و نشر وزارت ارشاد اسلامی، تهران، چاپ یکم، سال 1410.

تفسير القرطبي: قرطبي، تحقيق و تصحيح: احمد عبدالعليم بردوني، دار إحياء التراث العربي، بيروت، بي تا.

.98

تفسير القمي: ابوالحسن علي بن ابراهيم قمي، موسسه دارالكتاب، قم، سال 1404.

.99

تفسير مجمع البيان: امين الاسلام فضل بن حسن طبرسي، تحقيق:

گروهی از محققين، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، بيروت، چاپ یکم، سال 1415-1995 م.

ص: 457

.100

التفسير المنسوب إلى الامام العسکری علیه السلام: تحقيق مدرسه الإمام المهدي عليه السلام، قم، چاپ یکم، سال 1409.

.101

تفسير الميزان: سيد محمد حسين طباطبائي، جامعه مدرسين، حوزه علميه قم.

.102

تفسير النسفي: ابوالبركات عبدالله بن احمد بن محمود نسفي.

.103

تفسير نور الثقلين: عبد علي بن جمعه عروسی حویزی، تحقيق: سيد هاشم رسولي محلاتي، انتشارات اسماعيليان، چاپ چهارم، سال

.1412

.104

تفسير النيشابوري (غرائب القرآن و رغائب الفرقان): نظام الدين حسن بن محمد قمي نيشابوري، بی نا، بی تا.

.105

تفسير الواحدي (الوحيز في تفسير الكتاب العزيز): علي بن احمد واحدي، تحقيق: صفوان عدنان داوودي، الدار الشامية - دار القلم، چاپ

یکم، دمشق و بيروت، سال 1415.

.106

تمهيد الاوائل و تلخيص الدلائل: ابوبکر محمد بن طيب باقلاني مالکی، تحقيق:

شيخ عماد الدين أحمد حيدر، مؤسسة الكتب الثقافية، بيروت، چاپ سوم، سال 1414.

.107

تنقيح المقال في علم الرجال: عبدالله مامقاني، انتشارات جهان، سال 1352.

.108

التوحيد: محمد بن علي بن حسين بن بابويه (شيخ صدوق)، تحقيق: سيد هاشم حسيني تهراني، مؤسسة النشر الإسلامي، بی تا.

تهذيب الآثار: ابوجعفر محمد بن جرير طبري، تحقيق: محمود محمد شاکر، مطبعة مدني.

تهذيب الاحكام: محمد بن الحسن طوسي (شيخ طوسي)، دار الكتب الاسلامية، تهران، چاپ سوم، سال 1364 ش.

.111

تهذيب الاسماء واللغات: يحيى بن شرف نووى، تخريج: مصطفى عبدالقادر عطا، دارالكتب العلمية، بيروت، (بى تا).

.112

تهذيب التهذيب: ابن حجر عسقلانى، دار الفكر، بيروت، چاپ يكم، سال 1404.

.113

تهذيب الكمال: يوسف بن عبدالرحمان مزى، مؤسسه الرساله، بيروت، چاپ چهارم، سال 1406.

ث

.114

الثاقب فى المناقب: عماد الدين ابوجعفر محمد بن على طوسى، معروف به «ابن حمزه»، انتشارات انصاريان، قم، چاپ يكم، سال

.1411

.115

ثمرات الأوراق: ابوبكر بن على ابن حجة حموى ازراى، المطبعة الوهيبية، مصر، سال 1300.

.116

ثواب الاعمال: ابوجعفر محمد بن على بن حسين بن موسى بن بابويه قمى، معروف به شيخ صدوق، منشورات رضى، قم، سال 1368 ش.

ج

.117. جامع الاخبار: شيخ محمد بن محمد شعيرى سبزوارى، منشورات رضى، قم، سال 1363 ش.

.118. جامع الأصول: ابوالسعادات مبارك بن محمد شيبانى (ابن اثير جزرى)، تحقيق:

عبدالقادر ارتووط، مكتبة الحلوانى، چاپ يكم، بى تا.

.119. جامع بيان العلم وفضله: يوسف بن عبدالله نمرى (ابن عبدالبر)، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1398.

ص: 459

120. الجامع الصغير: جلال الدين عبدالرحمان بن ابى بكر سيوطى، دار الفكر، بيروت، چاپ يكم، سال 1401.
121. جامع المقدمات: مجموعه اى از رساله هاى ادبى در صرف و نحو عربى.
122. الجرح والتعديل: عبدالرحمان بن ابى حاتم رازى (ابن ابى حاتم)، دار إحياء التراث العربى، بيروت، چاپ يكم، سال 1371.
123. جمال الاسبوع: رضى الدين ابوالقاسم على بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاووس حسنى حسينى، تحقيق جواد قيومى، موسسه آفاق، چاپ يكم، سال 1371 ش.
124. الجمع بين الصحيحين البخارى ومسلم: محمّد بن فتوح حميدى، تحقيق: على حسين البواب، دار النشر، دار ابن حزم، لبنان، چاپ دوم، سال 1433.
125. الجمل: شيخ سليمان جمل، چاپ شده در حاشية تفسير جلالين.
126. الجواهر السنيه في الأحاديث القدسيه: محمد بن حسن بن على بن حسين حر عاملى، مكتبه مفيد، قم، سال 1384 هـ.
127. جواهر العقدين في فضل الشرفين: على بن عبدالله سمهودى، دارالكتب العلمية، بيروت - لبنان، چاپ يكم، سال 1415-1995 م.
128. جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام: محمد حسن بن باقر نجفى (صاحب جواهر)، تحقيق: شيخ عباس قوچانى، دار الكتب الاسلاميه، تهران، چاپ دوم، سال 1365 ش.
129. جواهر المطالب في مناقب الامام علي بن أبى طالب عليهما السلام: محمّد بن أحمد بن ناصر دمشقى باعونى، تحقيق: شيخ محمّد باقر محمودى، مجمع احياء الثقافة الاسلاميه، قم، سال 1415.

.130

الحاشية على أصول الكافي: رفيع الدين محمد بن حيدر نائيني، تحقيق محمد حسيني درايتي، دار الحديث، قم سال 1424 هـ.

.131

حاشية المكاسب: محمد كاظم آخوند خراساني، وزارت ارشاد اسلامي، چاپ يكم، سال 1406 هـ.

.132

حاشية مجمع الفائدة والبرهان: محمد باقر وحيد بهبهاني، مؤسسه علامه مجد و وحيد بهبهاني، قم، چاپ يكم، سال 1417 هـ.

.133

الحاوي للفتاوى: جلال الدين سيوطي، دارالكتب العلميه، بيروت.

.134

الحدائق الناضره في أحكام العترة الطاهره: شيخ يوسف بحراني، مؤسسه نشر اسلامي، قم.

.135

حديث اصحابي كالنجوم: سيد علي حسيني ميلاني، نشر الحقائق، قم، چاپ يكم، سال

.136

حقيقت صحابه: سيد علي حسيني ميلاني، نشر الحقائق، قم، چاپ يكم، سال

.137

حلية الأبرار: سيد هاشم بحراني، تحقيق غلامرضا مولانا بروجردي، مؤسسه معارف اسلامي، قم، سال 1411 هـ.

.138

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء: ابونعيم احمد بن عبدالله (ابونعيم اصفهاني)، دار الكتاب العربي، چاپ پنجم، سال 1407 هـ.

.139

الخرائج والجرائح: قطب الدين راوندى، مؤسسه امام المهدي (عج)، قم، چاپ يكم، سال 1409.

ص: 461

.140

خصائص اميرالمؤمنين عليه السلام: احمد بن شعيب نسائي، مكتبة نينوى الحديثة، تهران، بي تا.

.141

الخصائص العلوية (مخطوط): ابوالفتح محمد بن علي بن ابراهيم نطنزي.

.142

الخصائص الكبرى: جلال الدين عبدالرحمان بن ابي بكر سيوطي، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ سوم، سال 1424.

.143

خصائص مسند الإمام أحمد: محمد بن عمر مديني، مكتبة التوبة، الرياض، سال 1410.

.144

خصائص الوحي المبين: حافظ ابن بطريق، تحقيق: شيخ مالك محمودي، دار القرآن الكريم، چاپ يكم، سال 1417.

.145

الخصال: ابوجعفر محمد بن علي بن حسين بن بابويه قمي، معروف به شيخ صدوق، تصحيح و تعليق علي اكبر غفاري، جامعه مدرسين، قم، سال 1403.

د

.146

الدر المنثور في التفسير بالمأثور: جلال الدين عبدالرحمان بن ابي بكر سيوطي، دار المعرفة، بيروت، بي تا.

.147

الدر النظيم: جمال الدين يوسف بن حاتم بن فوز بن مهند شامي مشغري عاملي، مؤسسه نشر اسلامي، قم، بي تا.

.148

دراسات في منهاج السنه لمعرفة ابن تيميه، مدخل لشرح منهاج الكرامه: سيد علي حسيني ميلاني، چاپ باران، چاپ يكم، سال 1419.

.149

الدرر في اختصار المغازي والسير: يوسف بن عبداللّٰه ابن عبدالبر، بي نا - بي تا.

.150

دعائم الاسلام: قاضي نعمان مغربي، تحقيق: آصف بن علي اصغر فيضي، دار المعارف، قاهره، سال 1383.

ص: 462

.151

دلائل الامامة: محمّد بن جرير طبري شيعي، تحقيق ونشر مؤسسه بعثت، قم، چاپ يكم، سال 1413.

.152

دلائل الصدق لنهج الحقّ: محمّد حسن مظفر، مؤسسه آل البيت، چاپ يكم، سال 1422.

.153

دلائل النبوة: ابوبكر احمد بن حسين بيهقي، دارالكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1405.

.154

دلائل النبوة: اسماعيل بن محمّد بن فضل تميمي اصفهاني، دارالطبية، رياض، چاپ يكم، سال 1409.

.155

الديباج على صحيح مسلم: جلال الدين سيوطي، دار ابن عفان للنشر والتوزيع، عربستان، چاپ يكم، سال 1416-1996 م.

.156

ديوان شافعي: محمد بن ادريس شافعي، دارالفكر، بيروت.

ذ

.157

ذخائر العقبي في مناقب ذوى القربى: احمد بن عبدالله محبّ الدين طبري، مكتبة القدسي، سال 1356.

.158

الذريعة إلى تصانيف الشيعة: شيخ محمد حسن آقابزرگ طهراني، دار الأضواء، بيروت، چاپ سوم، سال 1403.

.159

ذكر أخبار اصبهان: ابونعيم احمد بن عبدالله (ابونعيم اصفهاني)، بريل، ليدن المحروسة، سال 1934 م.

ر

.160

ربيع الابرار ونصوص الأخبار: ابوالقاسم محمود بن عمر زمخشرى، منشورات رضى، قم، چاپ يكم، سال 1410.

ص: 463

.161

الرسائل الفقهية: وحيد بهبهاني، چاپ اول، مؤسسه علامه محمد وحيد بهبهاني، 1419.

.162

رسائل المرتضى: على بن حسين علم الهدى موسى بغدادى (سيد مرتضى)، تحقيق: سيد احمد حسيني، دار القرآن الكريم، قم، سال

.1405

.163

الرواشح السماويه: ميرداماد محمدباقر حسيني استرآبادى، دارالحديث، قم، سال 1422.

.164

روض الجنان: شهيد سعيد زين الدين جبعى عاملى، مؤسسه آل البيت، قم.

.165

الروضة البهيه فى شرح اللمعه الدمشقيه: زين الدين جبعى عاملى، داودى، قم، سال 1410.

.166

الروضة من الكافي: ابوجعفر محمد بن يعقوب بن اسحاق كلينى رازى، دارالكتب اسلامية، تهران، سال 1389.

.167

الروضة فى فضائل اميرالمومنين على بن ابى طالب عليهما السلام: سيد الدين شاذان بن جبرئيل قمى، تحقيق على شكرچى، چاپ يكم،

سال 1423.

.168

روضة المتقين فى شرح من لا يحضره الفقيه: مولا محمدتقى مجلسى، مؤسسه كوشانپور، قم، سال 1398 هـ.

.169

الروضة المختاره شرح القوائد الهاشميات: كميت بن زيد اسدى، ابن ابى الحديد معتزلى، مؤسسه اعلمى، بيروت.

.170

روضۃ الواعظین: محمد بن فتال نیشابوری، منشورات رضی، قم.

.171

الریاض النضرۃ فی مناقب العشرہ: احمد بن عبداللہ محبّ الدین طبری، دارالکتب العلمیہ، چاپ دوم، بی تا.

ص: 464

.172

زاد المسير في التفسير: ابوالفرج عبدالرحمان بن علي (ابن جوزي)، تحقيق:

محمد بن عبدالرحمان عبدالله، دار الفكر، بيروت، چاپ يكم، سال 1422.

.173

زين الفتى في تفسير سورة هل اتى (مخطوط): ابومحمد احمد بن محمد بن علي عاصمي، به «العسل المصفي من تهذيب زين الفتى»
مراجعته شود.

س

.174

سبل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد: محمد بن يوسف صالحى شامى، تحقيق: شيخ عادل احمد وعلى محمد معوض، دار الكتب
العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1414.

.175

السرائر: ابوجعفر محمد بن منصور بن احمد بن ادريس حلي، مؤسسه نشر اسلامي، قم، چاپ دوم، سال 1410.

.176

السراج المنير في تفسير القرآن: محمد بن احمد شرييني، دارالكتاب العلمي، بيروت.

.177

سفينة البحار: شيخ علي نمازي شاهرودي، مؤسسه نشر اسلامي، 1418.

.178

سمط النجوم العوالي في أبناء الأوائل والتوالي: عبدالملك بن حسين عصامي، تحقيق: عادل احمد عبدالموجود و علي محمد معوض،
دارالكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1419.

.179

السنن: ابوداوود سليمان بن اشعث سجستاني، تحقيق: سعيد محمد لحام، دار الفكر، بيروت، سال 1410.

سنن ابن ماجه: محمد بن يزيد قزويني (ابن ماجه)، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار الفكر، بيروت، بي تا.

ص: 465

.181

السنن الكبرى: احمد بن حسين بن علي بن موسى ابوبكر بيهقي، دار الفكر، بي تا.

.182

السنن الكبرى: احمد بن شعيب نسائي، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1411.

.183

سنن ترمذى: محمّد بن عيسى ترمذى، دار الفكر، بيروت، چاپ دوم، سال 1403.

.184

سنن دارقطنى: علي بن عمر دارقطنى، دارالكتب علميه، بيروت، چاپ يكم، سال 1417.

.185

سنن دارمى: عبدالله بن الرحمان بن فضل بن بهرام دارمى، مطبعة الاعتدال، دمشق، سال 1349.

.186

سير أعلام النبلاء: شمس الدين محمّد بن احمد بن عثمان ذهبي، مؤسسة الرسالة، بيروت، چاپ نهم، سال 1413.

.187

السيرة الحلبية: علي بن برهان الدين حلبى، دار المعرفة، بيروت، سال 1400.

.188

السيرة النبوية: اسماعيل بن عمر قرشى بصرى (ابن كثير)، تحقيق: مصطفى عبدالواحد، دار المعرفة، بيروت، سال 1396.

.189

السيرة النبوية: عبدالملك بن هشام بن ايوب حميرى معافرى (ابن هشام)، تحقيق: محمد عبدالحميد، مكتبة محمد علي صبيح وأولاده، مصر، سال 1383.

ش

.190

الشافى فى الامامة: على بن حسين علم الهدى موسى بغدادى (سيد مرتضى)، مؤسسه اسماعيليان، قم، چاپ دوم، سال 1410.

.191

شذرات الذهب: عبدالحى بن عماد حنبلى، دار الفكر، سال 1414.

.192

شرح احقاق الحق: سيد شهاب الدين مرعشى نجفى، تصحيح: سيد ابراهيم ميانجى، مشورت مكتبة آية الله العظمى المرعشى النجفى، قم، [بى تا].

ص: 466

.193

شرح الاخبار فى فضائل الأئمة الأطهار: قاضى ابو حنيفه، نعمان بن محمد تمیمی مغربى، مؤسسه نشر اسلامى، قم، سال 1414.

.194

شرح الاسماء الحسنی: ملاهادى سبزواری، کتابفروشى بصیرتى، قم.

.195

شرح اصول الكافى: مولا محمد صالح مازندرانى، دار احیاء التراث العربى، بیروت، چاپ یکم، سال 1421.

.196

شرح الفیه (البهجة المرضیه فی شرح الألفیه): جلال الدین سیوطى، مؤسسه اسماعیلیان، قم، 1410.

.197

شرح الزرقانى على المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة: شهاب الدین محمد بن عبدالباقى بن یوسف زرقانى، دار الکتب العلمیة، چاپ یکم، سال 1417.

.198

شرح رساله حقوق الامام زین العابدین علیه السلام: سید حسن بن على قبانچى نجفى، اسماعیلیان، قم، سال 1406.

.199

شرح صحیح مسلم: یحیی بن شرف نووى، دار الکتب العربى، بیروت، سال 1407.

.200

شرح المقاصد فی علم الکلام: مسعود بن عمر سعدالدین تفتازانى، دار المعارف النعمانیة، پاکستان، چاپ یکم، سال 1401.

.201

شرح المواقف: على بن محمّد بن على شریف جرجانى، به همراه دو حاشیه (سیالکوتى - شاه فنارى)، مطبعه السعادة، مصر، سال 1325.

.202

شرح منهاج الكرامة: سید على حسینی میلانى، مرکز حقایق اسلامى، قم، بی تا.

.203

شرح نهج البلاغه: ابن ابى الحديد معتزلى، دار إحياء الكتب العربية، چاپ يكم، سال 1378.

.204

شرف النبى: احمد بن عبدالمطلب خرگوشى نيشابورى.

ص: 467

.205

الشفاء بتعريف حقوق المصطفى: قاضى عياض، دارالفكر، بيروت، سال 1409.

.206

شفاء السقام فى زيارة خير الأنام: تقى الدين سبكى، بولاق مصر، چاپ چهارم، سال 1419.

.207

شواهد التنزيل لقواعد التفضيل: عبيدالله بن احمد حسانى، تحقيق: محمد باقر محمودى، سازمان

انتشارات وزارت ارشاد: تهران، چاپ يكم، سال 1411.

ص

.208

الصحيح: اسماعيل بن حماد جوهرى، تحقيق: احمد عبدالغفور عطار، دار العلم للملايين، بيروت، چاپ چهارم، سال 1407-1987 م.

.209

صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان: محمد بن حبان تميمى بستى (ابن حبان)، مؤسسة الرسالة، بيروت، سال 1414.

.210

صحيح البخارى: محمد بن اسماعيل بخارى، دار الفكر، بيروت، سال 1401.

.211

صحيح مسلم (الجامع الصحيح): مسلم بن حجاج قشيري نيشابورى، دار الفكر، بيروت، بى تا.

.212

الصحيفة الهادية والتحفة المهدية: ابراهيم بن محسن كاشانى، مدرسه امام مهدى، قم.

.213

الصحيفة السجادية الجامعه: سيد محمدباقر موحد ابطحى اصفهانى، موسسه امام مهدى (عج)، قم، چاپ يكم، سال 1411.

.214

صد و ده پرسش از فقیه اهل البیت آیت الله العظمی آقای حاج محمدهادی حسینی قدس سرّه، جمع آوری و پاورقی، سید محمدعلی حسینی میلانی، انتشارات دارالتبلیغ اسلامی، مشهد، بی تا.

ص: 468

.215

الصراط المستقيم إلى مستحقي التقديم: على بن يونس عاملي، تحقيق:

محمدباقر بهبودي، مكتبة المرتضوية، چاپ يكم، 1384.

.216

صراط النجاة: ميرزا جواد تبريزي، چاپ اول، 1418.

.217

صفات الشيعة: محمد بن علي بن حسين بن موسى بن بابويه قمي، معروف به شيخ صدوق، كانون انتشارات عابدي، تهران.

.218

صفة الصفة: ابوالفرج عبدالرحمان بن علي (ابن جوزي)، تحقيق: محمود فاخوري و محمد رواس قلعه چي، دارالمعرفة، بيروت، چاپ

دوم، سال 1399.

.219

الصواعق المحرقة: احمد بن حجر هيثمي مكّي، تحقيق: عبدالرحمان بن عبدالله تركي وكامل محمد خراط، مؤسسة الرسالة، چاپ يكم،

سال 1417.

ض

.220

الضعفاء: ابونعيم احمد بن عبدالله (ابونعيم اصفهاني)، تحقيق: فاروق حماده، دار الثقافة - الدار البيضاء، سال 1405.

.221

الضعفاء الكبير: محمد بن عمرو عقيلي، تحقيق: عبدالمعطي امين قعجي، دارالكتب العملية، بيروت، چاپ دوم، سال 1418.

ط

.222

طبقات الشافعية: ابوبكر بن احمد بن محمد بن عمر بن قاضي شهبة، تحقيق:

عبدالعلیم خاندان، عالم الکتب، بیروت، چاپ یکم، سال 1407.

.223

طبقات الشافعیة الكبرى: تاج الدین بن علی بن عبدالکافی سبکی، تحقیق:

محمود محمد طنّاحی و عبدالفتاح محمد حلّو، هجر للطباعة والنشر والتوزیع، چاپ دوم، سال 1413.

ص: 469

.224

الطبقات الكبرى: محمد بن سعد هاشمي (ابن سعد)، دار صادر، بيروت، چاپ يكم، سال 1405.

.225

طبقات فحول الشعراء: محمد ابن سلام جمحي، دارالمعارف، بيروت، قاهره، 1952 م.

.226

الطرائف في معرفة مذهب الطوائف: رضی الدين على بن طاووس، الخيام، قم، سال 1399.

ع

.227

العثمانية: ابوعثمان عمرو بن بحر جاحظ، تحقيق: عبدالسلام محمد هارون، مكتبة الجاحظ، مصر، سال 1374.

.228

عدة الداعي ونجاح الساعي: احمد بن فهد حلّي، كتابفروشي وجداني، قم.

.229

العسل المصفى من تهذيب زين الفتى: تحقيق و تهذيب شيخ محمدباقر محمودي، نشر مجمع احياء الثقافة الاسلاميه، قم، سال 1418.

.230

العصمه: سيد على حسيني ميلاني، مركز الحقائق الإسلامية، قم، چاپ يكم، سال 1421.

.231

عقائد الإمامية: محمد رضا مظفر، تحقيق: حامد حفني داوود، انتشارات انصاريان، قم، ايران.

.232

العقد الفريد: احمد بن محمد بن عبدربه اندلسي، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1404.

.233

علل الشرايع: محمد بن على بن حسين بن موسى بن بابويه قمي معروف به شيخ صدوق، كتابفروشي حيدريره، نجف، سال 1385.

.234

العلل المتناهية في الاحاديث الواهية: ابوالفرج عبدالرحمان بن علي (ابن جوزي)، تحقيق: خليل ميس، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1403.

.235

العمدة: ابن بطريق، مؤسسة نشر اسلامي وابسته به جامعه مدرسين حوزة علميه قم، چاپ يكم، سال 1407.

.236

عمدة القارى بشرح صحيح البخارى: بدرالدين محمود بن احمد عيني، دار احياء التراث العربى، بيروت، بى تا.

.237

عوالم العلوم: شيخ عبدالله بحراني و اصفهاني، تحقيق مدرسه امام مهدي (عج)، قم.

.238

عوالى اللاكى: محمد بن على بن ابراهيم احسائى معروف به ابن ابى جمهور، سيد الشهداء عليه السلام، قم، چاپ يكم، سال 1403.

.239

العين: خليل بن احمد فراهيدى، تحقيق: مهدي مخزومى و ابراهيم سامرائى، دار الهجرة، چاپ دوم، سال 1409.

.240

عيون اخبار الرضا عليه السلام: محمد بن على بن حسين موسى بن بابويه قمى، معروف به شيخ صدوق، مؤسسة الأعلمى، بيروت، سال 1404 و كتابفروشى طوس، قم، 1363 ش.

غ

.241

الغارات: ابراهيم بن محمد بن سعيد بن هلال ثقفى كوفى، انجمن آثار ملّى، تهران.

.242

غاية المرام: سيد هاشم بحراني موسوى اربلى، تحقيق سيد على عاشور.

الغدیر فی الکتاب والسنة والأدب: شیخ عبدالحسین امینی، دار الکتاب العربی، بیروت، چاپ چهارم، سال 1397.

ص: 471

.244

غرر الحكم ودررالكلم: عبدالواحد بن محمد تميمي آمدى، نشر اعلام اسلامى، قم.

.245

غنائم الأيام: ميرزای قمى، چاپ اول، مكتب اعلام اسلامى، 1417.

.246

الغيبة: محمد بن ابراهيم نعمانى، مكتب صدوق، تهران، 1397.

ف

.247

الفائق فى غريب الحديث: محمود بن عمر زمخشرى، دار الكتب العلمية، بيروت، سال 1417.

.248

فتح البارى (شرح صحيح البخارى): ابن حجر عسقلانى، دار المعرفة، بيروت، چاپ دوم، بى تا.

.249

فتح القدير (تفسير): محمد بن على شوکانى يمنى، عالم الكتب، بى تا.

.250

فتح الملك العلى: احمد بن صديق مغربى، تحقيق: محمد هادى امينى، مكتبة الإمام أميرالمؤمنين على عليه السلام العامة، اصفهان، چاپ سوم، سال 1403-1362 ش.

.251

الفتوح: احمد بن اعثم كوفى، تحقيق: على شيرى، دار الأضواء، بيروت، سال 1411.

.252

فتوح الشام: ابو عبدالله محمد بن عمر واقدى، دارالجيل، بيروت.

.253

الفردوس الأعلى: شيخ محمد حسين كاشف الغطاء، كتابفروشي فيروزآبادي، قم.

.254

الفردوس بمأثور الخطاب: ابوشجاع شيرويه بن شهردار ديلمي همداني، تحقيق: سعيد بن بسيوني زغلول، دارالكتب العلميه، بيروت

.1406

ص: 472

.255

الفروق اللغوية: ابوهلال عسكري، موسسه نشر اسلامي، قم، چاپ يكم، سال 1412.

.256

الفصل في الملل والنحل: علي بن احمد بن سعيد ابن حزم، مكتبة الخانجي، قاهره، بي تا.

.257

الفصول المختارة من العيون والمحاسن: علي بن حسين علم الهدى (سيد مرتضى)، تحقيق: جمعي از محققين، دارالمفيد، بيروت، چاپ دوم، 1414.

.258

الفصول المهمة في معرفة الأئمة: علي بن محمد بن احمد مالكي (ابن صباغ مالكي)، دار الحديث، چاپ يكم، سال 1422.

.259

الفضائل: ابو الفضل سديد الدين بن شاذان بن جبرائيل بن اسماعيل بن ابى طالب قمى، مطبعة حيدريه، نجف اشرف، سال 1381.

.260

فضائل الصحابة: احمد بن شعيب نسائي، دار الكتب العلمية، بيروت، بي تا.

.261

فضل الصلاة على النبي: اسماعيل بن اسحاق جهضمي قاضي مالكي، مكتب اسلامي، بيروت، سال 1389.

.262

الفوائد الرجالية: سيد محمد مهدي بحر العلوم طباطبائي، كتابفروشي صادق، تهران، چاپ يكم، سال 1363 ش.

.263

فيض القدير شرح الجامع الصغير من احاديث البشير النذير: محمد بن عبدالرؤف مناوي، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1415.

قاموس الرجال: شيخ محمد تقى تسترى، مؤسسه نشر اسلامى، قم، چاپ يكم، سال 1419.

القاموس المحيط: محمد بن يعقوب مجدالدين شيرازى فيروزآبادى، مؤسسه فن الطباعه، بى تا.

.266

قرب الاسناد: ابوالعباس عبدالله بن جعفر حميري، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، چاپ يكم، سال 1413.

.267

القضاء والشهادات: شيخ مرتضى انصاري، گروه تحقيق آثار شيخ اعظم انصاري، قم، چاپ يكم، سال 1415.

.268

قوانين الاصول: ميرزا ابوالقاسم قمي، چاپ سنگي.

ك

.269

الكافي: محمد بن يعقوب كليني، دار الكتب اسلاميه، چاپ پنجم، سال 1363 ش.

.270

كامل الزيارات: ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولويه قمي، نشر الفقاهه، مؤسسه نشر اسلامي، چاپ يكم، سال 1417.

.271

الكامل في التاريخ: علي بن محمد بن اثير جزري، دار صادر، بيروت، سال 1386.

.272

الكامل في ضعفاء الرجال: عبدالله بن عدی بن عبدالله محمد جرجانی (ابن عدی)، تحقيق: يحيى مختار غزّاوی، دار الفكر، چاپ سوم، بيروت، سال 1409.

.273

كتاب التوابين ابن قدامه: ابو محمد عبدالله بن احمد بن محمد بن قدامه مقدسي، مكتبة الشرق الحديد، بغداد.

.274

كتاب سليم بن قيس: سليم بن قيس هلالی، تحقيق محمدباقر انصاري زنجانی، قم.

.275

كتاب الطهارة: آية الله العظمى خويي، چاپ سوم، دارالهادی، قم، 1410.

.276

كتاب الطهارة: شيخ انصاری، آل البيت.

ص: 474

.277

كتاب المكاسب: شيخ مرتضى انصاري، گروه تحقيق آثار شيخ اعظم انصاري، قم، مجمع فكر اسلامي، قم، سال 1420.

.278

كتاب الموطأ: مالك بن انس، دار احياء التراث العربي، بيروت، سال 1406.

.279

الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل: ابوالقاسم جارالله محمود بن عمر زمخشري خوارزمي، مطبعة مصطفى الباني وفرزندان، مصر، سال 1385.

.280

كشف الارتباب في اتباع محمد بن عبدالوهاب: سيد محسن اميني، مكتبة الحريني، قم، چاپ دوم، سال 1382.

.281

كشف الحجب والاسرار: سيد اعجاز حسين نيشابوري كنتوري، كتابخانه عمومي آيت الله نجفي مرعشي، قم، چاپ دوم، سال 1409.

.282

كشف الخفاء ومزيل الالباس على اشتهر من الأحاديث على السنة الناس:

اسماعيل بن محمد عجلوني جراحی، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ سوم، سال 1408-1988 م.

.283

كشف الظنون: مصطفى بن عبدالله حاجي خليفة، دار احياء التراث العربي، بيروت، بی تا.

.284

كشف الغمة في معرفة الأئمة: علي بن عيسى بن ابي الفتح اربلي، دار الأضواء، لبنان، چاپ دوم، سال 1405.

.285

كشف المحججه لثمره المهجه: ابوالقاسم علي بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاووس حسني حسيني، مطبعة حيدريره، نجف، سال 1370.

كشف المراد فى شرح تجريد الاعتقاد: حسن بن يوسف بن مطهر (علامة حلى)، تحقيق: سيد ابراهيم موسى زنجانى، انتشارات شكورى، قم، چاپ چهارم، سال 1373 ش.

ص: 475

.287

كشف اليقين في مناقب أمير المؤمنين عليه السلام: حسن بن يوسف بن مطهر (علامة حلي)، تحقيق: حسين درگاهی، دار الطباعة، ابراهيم تبریزی، چاپ یکم، سال 1411.

.288

كفاية الأثر: ابوالقاسم علي بن محمد بن علي خزاز قمی رازی، تحقيق: سيد عبداللطيف حسيني كوه كمری خوئی، انتشارات بيدار، قم، سال 1401.

.289

كفاية الطالب في مناقب علي بن أبي طالب عليهما السلام: گنجی شافعی، تحقيق: محمد هادی امینی، المطبعة الحيدريه، نجف، چاپ دوم، 1390.

.290

الكفاية في علم الرواية: احمد بن علي بن ثابت خطيب بغدادی، تحقيق: احمد عمر هاشم، دار الكتاب العربي، چاپ یکم، بيروت، سال 1405.

.291

كمال الدين وتمام النعمه: محمد بن علي بن حسين بن بابويه (شيخ صدوق)، تحقيق علي اكبر غفاری، مؤسسة نشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، سال 1405.

.292

كنز العمال: علي بن حسام الدين متقی هندی، مؤسسة الرسالة، سال 1409.

.293

كنز الفوائد: ابوالفتح محمد بن علي كراچکی، كتابفروشی مصطفوی، قم، چاپ دوم، سال 1369 ش.

ل

.294

اللاکلی المصنوعة في الأحاديث الموضوعية: جلال الدين عبدالرحمان بن ابی بكر سيوطی، دار الكتب العلمية، بی تا.

.295

لسان العرب: محمد بن مكرم ابن منظور مصرى، نشر ادب حوزة، سال 1405.

.296

لسان الميزان: ابن حجر عسقلانى، مؤسسه اعلمى، بيروت، چاپ دوم، سال 1390.

ص: 476

.297

اللمعة الدمشقيه: شهيد سعيد محمد بن جمال الدين مكي عاملی، داوری، قم، چاپ 1410.

.298

لوامع صاحبقرانی: شیخ محمدتقی مجلسی، چاپ تهران، سال 1331.

.299

اللهوف فی قتل الطفوف: علی بن طاووس (سید بن طاووس)، انوار الهدی، قم، چاپ یکم، سال 1417.

م

.300

مائة منقبة: ابوالحسن محمد بن احمد بن علی بن حسن قمی، معروف به ابن شاذان، مدرسه امام مهدی (عج)، قم، چاپ یکم، سال

.1407

.301

المجروحین: محمد بن حبان تمیمی بستی (ابن حبان)، تحقیق: محمود ابراهیم زاید، دار الباز و عباس احمد الباز، مكة المكرمة، بی تا.

.302

مجمع البحرين: شیخ فخرالدین طریحی، مؤسسه نشر فرهنگ اسلامی، قم، چاپ دوم، سال 1408.

.303

مجمع الزوائد: علی بن ابی بکر هیشمی، دار الکتب العلمیة، بیروت، سال 1408.

.304

المجموع شرح المهدب: یحیی بن شرف نووی، دار الفکر، بی تا.

.305

المحاسن: ابوجعفر احمد بن محمد بن خالد برقی، دارالکتب اسلامیة، تهران.

.306

محاضرات في أصول الفقه (تقريرات بحث سيد ابوالقاسم خوئي):

محمد اسحاق فياض، مؤسسه نشر اسلامي، قم، چاپ يكم، سال 1419.

.307

محاضرات في الإعتقادات: سيد على حسيني ميلاني، مركز الأبحاث العقائدية، قم، چاپ يكم، سال 1421.

ص: 477

.308

المختصر: حسن بن سليمان حلي، انتشارات حيدريه، 1424.

.309

المحصل في علم الاصول: محمد بن عمر (فخر رازي)، تحقيق: طه جابر فياض علواني، مؤسسة الرسالة، بيروت، چاپ دوم، سال 1412.

.310

المحلّي: ابن حزم اندلسي، تحقيق: احمد محمد شاكر، دار الفكر، بيروت، بي تا.

.311

مختصر بصائر الدرجات: حسن بن سليمان حلي، مطبعه حيدريه، نجف، چاپ يكم، سال 1370.

.312

مختصر تاريخ مدينة دمشق: محمد بن مكرم، مشهور به ابن منظور، دارالفكر، بيروت.

.313

مختصر التحفة الاثنا عشرية: شاه عبدالعزيز محدث دهلوي، ناشر: سهيل اكيديمي، باكستان، چاپ چهارم، سال 1403.

.314

المختصر في اخبار البشر: ابوالفداء عماد الدين اسماعيل بن علي، حسينييه مصريه، چاپ يكم، بي تا.

.315

مدينة المعاجز: سيد هاشم بحراني، مؤسسه معارف اسلامي، چاپ يكم، سال 1413.

.316

مرآة العقول: علامه محمدباقر بن محمدتقي بن مقصود علي مجلسي، نشر دارالكتب اسلاميه، تهران، چاپ دوم، سال 1404.

.317

مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح: علي بن سلطان نورالدين محمد قاري هروي، دار احياء التراث العربي، بيروت، بي تا.

.318

مروج الذهب: على بن حسين مسعودى، الشركة العالمية، چاپ يكم، سال 1989 م.

.319

المزار: محمد بن شهدي، چاپ اول، 1419، موسسه نشر اسلامي، قم.

.320

مستدرک الوسائل: ميرزا حسين نوري طبرسي، تحقيق مؤسسة آل البيت عليهم السلام، چاپ يكم، 1408.

ص: 478

.321

مستدرک سفینه البحار: شیخ علی نمازی شاهرودی، مؤسسه نشر اسلامی، سال 1418.

.322

المستدرک علی الصحیحین: محمد بن عبدالله حاکم نیشابوری، دار المعرفة، بیروت، بی تا.

.323

المسترشد: محمد بن جریر طبری شیعی، تحقیق: احمد محمودی، مؤسسة الثقافة الإسلامية، لکوشانبور، چاپ یکم، سال 1415.

.324

المستصفی فی علم الأصول: ابو حامد محمد بن محمد بن محمد غزالی، دارالکتب علمیه، بیروت، سال 1417.

.325

مستطرفات السرائر: ابو جعفر محمد بن منصور بن احمد بن ادريس حلی، مؤسسه نشر اسلامی، قم، چاپ دوم، سال 1411.

.326

مستمسک العروة الوثقی: سید محسن حکیم، منشورات کتابخانه آیه الله مرعشی، قم، 1404.

.327

مسند ابن الجعد: علی بن الجعد بن عبید، تحقیق: ابوالقاسم عبدالله بن محمد بغوی، دارالکتب العلمیه، بیروت، چاپ دوم، سال 1417.

.328

مسند ابن راهویه: اسحاق بن راهویه، تحقیق: دکتر عبدالغفور عبدالحق حسین برد البلوسی، مكتبة الإيمان، مدینه، چاپ یکم، 1412.

.329

مسند أبی حنیفة: ابونعیم احمد بن عبدالله (ابونعیم اصفهانی)، تحقیق:

نظر محمد فاریابی، مكتبة الكوثر، الرياض، چاپ یکم، سال 1415.

.330

مسند أبی داوود الطیالسی: سلیمان بن داوود طیالسی، دار المعرفة، بیروت، بی تا.

مسند ابي يعلى: احمد بن على مثنى تميمي (ابو يعلى موصلي)، دار المأمون للتراث، بيروت.

ص: 479

.332

مسند احمد: احمد بن حنبل شيباني، دار صادر، بيروت، بي تا.

.333

مسند الشافعي: محمد بن ادريس شافعي، دار الكتب العلمية، بيروت، بي تا.

.334

مسند الشاميين: سليمان بن احمد طبراني، تحقيق: حمدى عبدالمجيد سلفى، مؤسسة الرسالة، بيروت، چاپ دوم، سال 1417.

.335

مشارك انوار اليقين في أسرار أميرالمومنين عليه السلام: حافظ رجب برسى، تحقيق سيد على عاشور، مؤسسه اعلمى، بيروت، چاپ يكم، سال 1419.

.336

مشارك الشموس في شرح الدروس: حسين بن جمال الدين محمد خوانسارى، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم.

.337

مشكاة المصابيح: محمد بن عبدالله خطيب تبريزى، المكتب الإسلامى، بيروت، چاپ سوم، سال 1405.

.338

مشكل الآثار: ابوجعفر طحاوى، دار صادر، بيروت، چاپ يكم، سال 1333.

.339

مصاييح الانوار فى شرح مشكلات الأخبار: سيد عبدالله شبر، تحقيق سيد على، نشر كتابفروشى بصيرتى، قم.

.340

المصباح: شيخ تقى الدين ابراهيم بن على حسن بن محمد بن صالح عاملى كفعمى، چاپ سوم، مؤسسه اعلمى، بيروت، سال 1403.

.341

مصباح الشريعة: منسوب به امام صادق عليه السلام، مؤسسه اعلمى، بيروت، چاپ يكم، سال 1400.

.342

مصباح الفقاهة: آية الله العظمى خوئي، چاپ اول، كتابخانه داوري، قم.

.343

مصباح الفقيه: آقارضا همداني، كتابخانه صدر، تهران.

.344

مصباح المتعجل: محمد بن حسن طوسي (شيخ طوسي)، مؤسسة فقه الشيعة، بيروت، چاپ يكم، سال 1411-1991 م.

ص: 480

.345

المصباح المنير: احمد بن محمد مقرئ فيومي، دارالهجرة، قم، چاپ دوم، سال 1414.

.346

المصنف: عبدالرزاق صنعاني، منشورات المجلس العلمي، بي تا.

.347

المصنف: عبدالله بن محمد بن ابي شيبه (ابن ابي شيبه)، دار الفكر، بيروت، چاپ يكم، سال 1409.

.348

مطالب السؤل في مناقب آل الرسول عليهم السلام: محمد بن طلحة شافعي، تحقيق: ماجد بن احمد العطية، بي نا، بي تا.

.349

معارج العلى في مناقب المرتضى (مخطوط): شيخ محمد صدر العالم.

.350

معارج اليقين في اصول الدين: شيخ محمد بن محمد سبزواري، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، چاپ يكم، سال 1413.

.351

المعارف: ابو محمد عبدالله بن سلم بن قتيبه باهلي دينوري، دار المعارف، قاهره، بي تا.

.352

معاني الأخبار: محمد بن علي بن حسين بن بابويه (شيخ صدوق)، تحقيق علي اكبر غفاري، مؤسسة نشر الاسلامي التابعة لجماعة المدرسين، سال 1379 ش.

.353

معاني القرآن الكريم: ابو جعفر نحاس، تحقيق: شيخ محمد علي صابوني، جامعة أم القرى، مكة مكرمه، عربستان سعودى، چاپ يكم، سال

.1408

.354

معجم الادباء: ياقوت بن عبدالله حموى، دارالفكر، چاپ سوم، سال 1400.

.355

المعجم الأوسط: سليمان بن احمد طبرانى، دار الحرمين، سال 1415.

.356

معجم رجال الحديث: سيد ابوالقاسم خوئى، چاپ پنجم، سال 1413.

.357

المعجم الصغير: سليمان بن احمد طبرانى، دار الكتب العلمية، بيروت، بى تا.

.358

المعجم الكبير: سليمان بن احمد طبرانى، دار إحياء التراث العربى، بيروت، چاپ دوم، بى تا و دار احياء التراث العربى، چاپ سوم،

.1405

ص: 481

.359

معجم مقائيس اللغة: ابوالحسين احمد بن فارس بن زكريا، مكتب اعلام اسلامى، قم، سال 1404.

.360

معرفة الثقات: احمد بن عبدالله عجلى، مكتبة الدار، مدينه، چاپ يكم، سال 1405.

.361

معرفة الرجال: يحيى بن معين، تحقيق: محمد كامل القصار، مجمع اللغة العربية، دمشق، چاپ يكم، سال 1405.

.362

معرفة السنن والآثار: ابوبكر احمد بن حسين بيهقى، تحقيق: سيد حسن كسروى، دار الكتب العلمية، بى تا.

.363

معرفة علوم الحديث: محمد بن عبدالله حاكم نيشابورى، تحقيق: سيد معظم حسين، دار الآفاق الحديث، بيروت، چاپ چهارم، سال

.1400

.364

المعمرون والوصايا: ابو حاتم سهل بن محمد سجستانى، تحقيق عبدالمنعم عامر، مصر، سال 1356.

.365

المعيار والموازنه: ابوجعفر محمد بن عبدالله اسكافى معتزلى، تحقيق محمدباقر محمودى، چاپ يكم، سال 1402.

.366

مغنى اللبيب: ابن هشام أنصارى، تحقيق: محمد محيى الدين عبدالحميد، مكتبة آية الله العظمى المرعشى النجفى، قم، سال 1404.

.367

المغنى فى الضعفاء: شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبى، تحقيق: ابوزهراء، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال

.1418

.368

مفاتيح الجنان: شيخ عباس قمي، كتابفروشي اسلاميه، تهران.

.369

مفتاح النجاه (مخطوط): محمدخان بن رستم خان بدخشي.

.370

المفردات في غريب القرآن: حسين بن محمد (راغب اصفهاني)، دفتر نشر الكتاب، سال 1404.

ص: 482

371. مقاتل الطالبیین: ابوالفرج اصفهانی، مکتبه حیدریه، نجف اشرف، چاپ دوم، سال 1385.

372. مقدمة فتح الباری: ابن حجر عسقلانی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ یکم، سال 1408.

373. المقنعه: ابو عبد الله محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی، ملقب به شیخ مفید، مؤسسه نشر اسلامی، قم، چاپ دوم، سال 1410.

374. الملل والنحل: محمد بن عبدالکریم بن ابی بکر شهرستانی، تحقیق: محمد سید گیلانی، دار المعرفه، بیروت، سال 1404.

375. من لا یحضره الفقیه: شیخ صدوق، چاپ دوم، مؤسسه نشر اسلامی، قم، 1404.

376. المناقب: موفّق بن احمد بن محمد خوارزمی، تحقیق: شیخ مالک محمودی، مؤسسه نشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، سال 1414.

377. مناقب آل أبی طالب: محمد علی بن شهر آشوب مازندرانی، المکتبة الحیدریة، نجف، سال 1376.

378. مناقب علي بن ابی طالب علیهما السلام: علی بن محمد ابن مغزلی، سبط النبی صلی الله علیه وآله، سال 1384-1426 ش.

379. مناقب امیر المؤمنین علیه السلام: محمد بن سلیمان کوفی.

380. مناقب علی بن ابی طالب علیهما السلام وما نزل من القرآن فی علی علیه السلام:

احمد بن موسی ابن مردویه اصفهانی، دار الحدیث، سال 1424.

381

مناهج الیقین فی اصول الدین: حسن بن یوسف بن مطهر (علامه حلی)، تحقیق:

محمد رضا انصاری، قم، ناشر، محقق، چاپ یکم، 1416.

382

منتخب مسند عبد بن حمید: عبد بن حمید بن نصر، تحقیق: صبحی بدری و محمود محمد خلیل صعیدی، مکتبة النهضة العربية، چاپ یکم، 1408.

ص: 483

.383

المنتظم فى تاريخ الملوك والأمم: ابوالفرج عبدالرحمان بن على (ابن جوزى)، دار الكتب العلمية، لبنان، چاپ يكم، سال 1413.

.384

منتهى الآمال فى ذكر تاريخ النبي والآل عليهم السلام: شيخ عباس قمى.

.385

منتهى المقال: محمّد بن اسماعيل حائرى مازندرانى، مؤسسه آل البيت، چاپ يكم، قم، سال 1416.

.386

منهاج البراعه فى شرح نهج البلاغه: ميرزا حبيب الله موسى خوى، دارالفكر، بيروت، سال 1406.

.387

منهاج السنّة النبويّه: احمد بن عبدالحليم بن تيميه حرّانى (ابن تيميّه)، دار احد، بى تا.

.388

منهاج الكرامة: حسن بن يوسف بن مطهر (علامه حلى)، تحقيق: عبدالرحيم مبارك، انتشارات تاسوعا، مشهد، چاپ يكم، سال 1379 ش.

.389

منية المرید: زين الدين بن على عاملى (شهيد ثانى)، تحقيق: رضا مختارى، مكتب الإعلام الإسلامى، چاپ يكم، سال 1409-1368 ش.

.390

المواقف: عبدالرحمان بن احمد عضدالدين قاضى ايجى، تحقيق: عبدالرحمان عميرة، دار الجيل، بيروت، چاپ يكم، سال 1417.

.391

المواهب اللدنية بالمنح المحمدية: احمد قسطنى، مكتبة التوفيقية، قاهره، [بى تا].

.392

مودة القربى: على بن شهاب الدين حسينى علوى شافعى همدانى.

.393

الموضوعات: ابوالفرج عبدالرحمان بن على (ابن جوزى)، مكتبه سلفيه، مدينه منوره، چاپ يكم، سال 1386.

.394

المهذب: قاضى عبدالعزيز بن براج طرابلسى، مؤسسه نشر اسلامى، قم، سال 1406.

ص: 484

ميزان الاعتدال في نقد الرجال: شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبي، دار المعرفة، بيروت، چاپ يكم، سال 1382.

ن

النافع يوم الحشر في شرح الباب الحادي عشر: فاضل مقداد سيوري حلي، دار الاضواء، بيروت، چاپ دوم، سال 1417.

ناگفته هايي از حقايق عاشورا: سيد علي حسيني ميلاني، مركز حقايق اسلامي، چاپ سوم، قم، سال 1388 ش.

نتائج الافكار في نجاسة الكفار: آية الله العظمى گلپايگاني، چاپ اول، دارالقرآن الكريم، قم، 1413.

النجاة في القيامه في تحقيق أمر الامامه: ميثم بن علي بحراني، مجمع فكر اسلامي، قم، چاپ يكم، سال 1417.

نظم درر السمطين في فضائل المصطفى والمرضى والبتول والسبطين: محمد بن يوسف زرندي حنفي، مكتبة الإمام اميرالمؤمنين، چاپ يكم، سال 1377.

نفحات الأزهار في خلاصة عبقات الأنوار: سيد علي حسيني ميلاني، چاپ يكم، قم، سال 1418.

النكت الاعتقاديه: محمد بن محمد بن نعمان (شيخ مفيد)، تحقيق: رضا مختاري، دار المفيد، بيروت، بي تا.

نگاهی به آیه ولایت: علی حسینی میلانی، مركز حقايق اسلامي، قم، چاپ سوم، سال 1389 ش.

404.

نوادير الأصول في احاديث الرسول: ابو عبدالله محمد بن علي (حكيم ترمذي)، تحقيق: عبدالرحمان عميرة، دار الجيل، بيروت، سال 1992 م.

405.

نوادير المعجزات في مناقب الأئمة الهداة عليهم السلام: ابو جعفر محمد بن جرير بن رستم طبري، تحقيق و نشر مؤسسه الامام مهدي (عج)، قم، چاپ يكم، سال 1410.

406.

النهاية في غريب الحديث والأثر: مبارك بن محمد بن اثير جزري، تحقيق: طاهر احمد زاوي و محمود محمد طناجي، مؤسسه اسماعيليان، قم، چاپ چهارم، سال 1364 ش.

407.

نهاية الأفكار: علي بن ملا محمد كبير (أقاضيء عراقي)، مؤسسة النشر، سال 1405-1365 ش.

408.

نهاية الدراية في شرح الكفاية: شيخ محمد حسين غروي اصفهاني، انتشارات سيد الشهداء عليه السلام، قم، چاپ يكم، سال 1374 ش.

409.

النهاية في غريب الحديث والأثر: مبارك بن محمد بن اثير جزري، تحقيق: طاهر احمد زاوي و محمود محمد طناجي، مؤسسه اسماعيليان، قم، چاپ چهارم، سال 1364 ش.

410.

نهج الإيمان: علي بن يوسف بن جبر، تحقيق: احمد حسيني، مجتمع امام هادي عليه السلام، مشهد، چاپ يكم، 1418.

411.

نهج البلاغه: سيد رضی، تحقيق: شيخ محمد عبده، دار الذخائر، قم، چاپ يكم، سال 1412.

412.

نهج الحق وكشف الصدق: حسن بن يوسف بن مطهر (علامة حلي)، تحقيق:

سید رضا صدر، تعلیق: عین اللہ حسنی ارموی، دار الهجرة، قم، سال 1421.

.413

نیل الأوطار: محمد بن علی بن محمد شوکانی، دار الجیل، بیروت، سال 1973 م.

ص: 486

.414

الوافى بالوفيات: صلاح الدين صفدى، دار احياء التراث، بيروت، سال 1420.

.415

الوافيه في اصول الفقه: عبدالله بن محمد بشروى خراسانى، مؤسسه مجمع فكر اسلامى، قم، چاپ يكم، سال 1412.

.416

وسائل الشيعه: شيخ محمد بن حسن حرّ عاملى، مؤسسه آل البيت، قم، چاپ يكم، سال 1412.

.417

الوسيط فى تفسير القرآن المجيد: ابوالحسن على بن احمد واحدى نيشابورى.

.418

وسيلة المتعبدين فى سيرة سيد المرسلين: عمر بن محمد بن خضر اردبيلى موصلى صوفى.

.419

وفيات الاعيان وانباء ابناء الزمان: شمس الدين احمد بن محمد بن ابى بكر بن خلّكان (ابن خلّكان)، تحقيق احسان عباس، دار الثقافة، لبنان، بى تا.

.420

وقعة صفين: نصر بن مزاحم منقرى، مؤسسه العربيه الحديثه، قاهره، از منشورات كتابخانه عمومى آيت الله نجفى مرعشى، قم، سال 1403.

.421

الهداية الكبرى: ابو عبدالله حسين بن حمدان خصيبى، مؤسسه بلاغ، چاپ و نشر، بيروت، چاپ چهارم، سال 1411.

.422

هداية المسترشدين: شيخ محمد تقى نجفى اصفهانى، مؤسسه نشر اسلامى، قم.

ص: 487

.423

يتيمة الدهر: عبدالرحمان بن محمد ثعالبي، تحقيق: مفيد محمد قميحة، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ يكم، سال 1403.

.424

اليقين في امرة أمير المؤمنين عليه السلام: رضی الدين علی بن موسى بن طاووس حسنی، مطبعة حيدريه، نجف اشرف، سال 1369.

.425

ينابيع المودة لذوى القربى: سليمان بن ابراهيم قندوزى، تحقيق: سيد على جمال اشرف حسيني، دار الاسوه، چاپ يكم، سال 1416.

ص: 488

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه موفق به تولید نرم‌افزارهای تلفن همراه، کتاب‌خانه‌های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیبانی می‌شود.

برای خدمت‌رسانی بیشتر شما هم می‌توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می‌دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک می‌گوییم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه‌ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

